

«Nesten innafor»

Seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner

Rapport

Carolina Øverlien, Anja Emilie Kruse, Hannah Helseth,
Sibel Korkmaz, Mari Todd-Kvam, Linn-Eirin Aronsen Haugen,
Jane Vibeke Dullum, Lisbeth Fullu Skyberg, Oda Sophie Gullvik

«Nesten innafor»

Seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner

Carolina Øverlien, Anja Emilie Kruse, Hannah Helseth,
Sibel Korkmaz, Mari Todd-Kvam, Linn-Eirin Aronsen Haugen,
Jane Vibeke Dullum, Lisbeth Fullu Skyberg, Oda Sophie Gullvik

Jente 1: At man da tenker at «da går det fint, da», siden det var liksom en forventning om at liksom ...

Gutt 1: Alle andre synes det er greit.

Jente 1: At det er ... Ja, det er kommunikasjonen.

Jente 2: Det er lagt opp til det, på en måte.

Jente 1: Ja. At da er det *nesten innafor*, på en måte.

(Utdrag fra fokusgruppeintervju på en videregående skole)

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) ble stiftet i 2003. Selskapet er en del av Norwegian Research Centre AS (NORCE).

Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning innen temaene

- vold og overgrep i nære relasjoner
- tvungen migrasjon og flyktningshelse
- katastrofer, terror og stressmestring

NKVTS har en egen seksjon for implementering og behandlingsforskning som arbeider på tvers av temaområdene våre. Senteret har også en nasjonal beredskapsfunksjon på området katastrofer og stressmestring.

Virksomheten ved senteret finansieres av flere departementer og direktorater, Norges forskningsråd, EU, frivillige organisasjoner og andre.

Vår visjon: «Et bedre liv for berørte av vold og traumer».

ISBN 978-82-8122-186-4 (Trykk)

ISBN 978-82-8122-187-1 (PDF)

ISSN 0809-9103

Forsidebilde: Shutterstock

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Grafisk produksjon: Aksell AS – aksell.no

Innhold

1	Forord	7
<hr/>		
2	Sammendrag	10
2.1	Bakgrunn	10
2.2	Metode	11
2.3	Resultater	11
2.3.1	Unge som har blitt utsatt for seksuelle krenkelser	11
2.3.2	Unge som har krenket andre seksuelt	12
2.3.3	Unges forståelser av seksuell vold	13
2.3.4	Skoleansattes forståelser og håndtering av seksuell vold	14
2.3.5	Straffegjennomføring etter dom for seksuallovbrudd	14
2.4	Konklusjon	16
<hr/>		
3	Innledning	17
3.1	Rapportens gang	17
3.2	Seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner i Norden	18
3.3	Begrepsavklaringer	21
3.3.1	Seksuell vold og seksuelle krenkelser i unges nære relasjoner	22
3.3.2	Nære relasjoner	25
3.3.3	Språk som setter personen først	25
3.4	Juridiske aspekter ved seksuell vold i unges nære relasjoner	29
<hr/>		
4	Bakgrunn	35
4.1	Å være ung i Norden: samfunnsperspektiver	35
4.1.1	Samfunnsnormer og forestillinger om unges liv og hverdag	35
4.1.2	Et ungdomsperspektiv på et nordisk paradoks	36
4.2	Å være ung i Norden: sosiale aspekter	37

5 Kunnskapsoversikt: Hva vet vi om seksuell vold i unges nære relasjoner?	39
5.1 Omfanget av vold i unges nære relasjoner	39
5.2 Vold i unges nære relasjoner i Norden	40
5.3 Betydningen av kjønn og vold i unges nære relasjoner	44
5.4 Konsekvenser av voldsutsatthet	45
5.5 Forskning på utøvelse av seksuell vold og krenkelser	46
5.5.1 Demografiske kjennetegn	46
5.5.2 Pornografi og holdninger til sex	48
5.5.3 Egne traumeerfaringer, psykisk helse og kognitiv fungering	48
5.5.4 Hvordan blir ungdommene møtt etterpå?	49
5.6 Skolen: en viktig arena for barn og unge	49
5.6.1 Hva er barrierer i skolens arbeid?	50
5.6.2 Hva bør skolen gjøre?	52
6 Metode og etikk	55
6.1 Presentasjon av datamateriale	55
6.2 Rekrutteringsprosessen	57
6.2.1 Ungdommer / unge voksne	57
6.2.2 Institusjoner	58
6.3 Gjennomføring	60
6.3.1 Kvalitative intervjuer – individuelle	60
6.3.2 Fokusgruppeintervjuer	60
6.4 Etikk	62
6.4.1 Søknader om etiske godkjenninger	62
6.4.2 Beredskapsplan	63
7 Analysekapittel 1: Ungdom som er utsatt, og ungdom som har krenket andre	64
7.1 To modeller for erfaringer med vold og krenkelser	65
7.2 Å definere, forstå og håndtere å ha vært utsatt for seksuell vold og krenkelser	67
7.2.1 «Identifying Sexual Abuse in Same-Sex Relationships: Turning Points and Meta-Narratives» (Øverlien, 2023)	67
7.2.2 «Callous Lovers and Frightening Victims: How emotional contradictions affect young people's navigation of sexually abusive relationships» (Kruse, Helseth & Korkmaz, 2023)	68

7.3	Konsekvenser av å bli utsatt for vold	71
7.3.1	«Understanding the Impact of Sexual Youth Intimate Partner Violence: Unmasking the Social Consequences for Young Victims» (Korkmaz & Øverlien, under publisering)	71
7.3.2	«Unge kvinners erfaringer med seksuell vold i intime relasjoner – en kvalitativ studie» (Aase, Vaboen, Helseth & Stånicke, 2024)	72
7.4	De juridiske rammene for unges voldsutsatthet	74
7.4.1	«Overgrep i unges nære relasjoner – et regelrom?» (Skyberg, 2023)	74
7.5	Unge forståelser og håndtering av egne seksuelt krenkende handlinger	76
7.5.1	«The Monster's Dilemma. Knifing off in self-narratives about young men's sexual violations» (Kruse, Helseth, Todd-Kvam & Øverlien, kommende)	76
7.5.2	«Making excuses or making sense: Managing neutralizations in social work conversations about violence perpetration» (Todd-Kvam, Øverlien & Gausel, innsendt)	79
7.6	Kapittelets hovedpoenger	81
8	Analysekapittel 2: Ungdoms forståelse av seksuell vold og krenkelser og skolens håndtering av problemet	84
8.1	Ungdom og skolepersonells forståelse av seksuelle krenkelser	85
8.1.1	«A Matter of Miscommunication – Young people's understanding of rape, sex and that in-between» (Helseth & Øverlien, under publisering)	85
8.1.2	«Sexual citizenship should replace himpathy» (Helseth & Honkatukia, kommende)	87
8.1.3	«Why does rape seem like the hardest word to say? Himpathic stains on school personnel's struggle of naming a sexual encounter gone wrong» (Helseth, kommende)	88
8.2	Håndtering av seksuelle krenkelser og voldtekt i skolen	89
8.2.1	Statsforvalteren har svært få saker om seksuelle krenkelser	89
8.2.2	Håndtering av seksuelle krenkelser i skolene	91
8.2.3	Manglende prosedyrer og ulik tilnærming	92
8.2.4	Ulik rolleforståelse	93
8.2.5	Fire ulike hendelser	94
8.2.6	Skolepersonells forslag til løsninger	98
8.2.7	Prosedyrer er viktige	98
8.2.8	Kollegial støtte er viktig	99
8.2.9	Ungdommens livsverden	99
8.3	Kapittelets hovedpoenger	100

9	Analysekapittel 3:	
	Konfliktråd og ungdomsstraff i seksuallovbruddssaker	102
9.1	Ungdomsstraff og seksuallovbrudd	102
9.1.1	Bakgrunn	103
9.1.2	Gjenopprettende prosess (<i>restorative justice</i>)	105
9.2	Metode og datamateriale	107
9.3	Saksforhold og hendelsesforløp: domstolsnivå	109
9.3.1	Kjennetegn ved sakene	109
9.3.2	Ungdom som har blitt utsatt for seksuell vold	113
9.3.3	Ungdom som har blitt dømt for utøvelse av seksuell vold	116
9.3.4	Lovovertreddende seksuell vold	122
9.3.5	Straffutmåling og rettens begrunnelse for ungdomsstraff	130
9.4	Straffegjennomføring og utfordringer: konfliktrådsnivå	133
9.4.1	Straffegjennomføring	133
9.4.2	Konfliktrådsansattes perspektiver	146
9.5	Diskusjon	157
9.6	Begrensninger ved denne delstudien	162
9.7	Kapittelets hovedpoenger	163
10	Diskusjon	166
10.1	Voldens vidtrekkende konsekvenser	166
10.2	Eksisterende samfunnsmessige fortellinger	168
10.2.1	Det vanskelige offerskapet	168
10.2.2	Den uhåndterlige voldsutøvelsen	172
10.2.3	Uklare og motstridende normer for voldtekt	174
10.2.4	Institusjonelle responser	177
10.3	Elementer av håp	179
11	Konklusjon	182
12	Liste over publikasjoner i prosjektet	185
	Referanser	186
	Vedlegg 1: Søknadsprosesser	200

1 Forord

Forskningsprosjektet «Drawing the Line – utsatte, utøvere og institusjonelle rammer» er gjennomført av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) som en del av et forskningsprogram om vold i nære relasjoner (Voldsprogrammet, 2019–2024) med Justis- og beredskapsdepartementet som hovedfinansør. Bakgrunnen for prosjektet er NKVTS' og andres studier om vold i unges nære relasjoner og hvordan disse studiene konkluderte med at den seksuelle volden er særlig omfattende i unges liv, at den ofte forties, og at den kun kommer til syne når den spesifikt undersøkes og spørres om. Til forskjell fra vold i voksnes nære relasjoner er også volden mellom unge mindre undersøkt. Alt dette ønsket vi å bidra til å endre, og det er vårt håp at denne rapporten, og de ytterligere vitenskapelige artiklene som kommer, eller som allerede har blitt publisert, kan flytte forskningsfronten fremover og bidra med nye innsikter for alle som arbeider med unge utsatt for vold.

Studien er bredt anlagt og har krevd kompetanse fra mange ulike forskere og fagpersoner. Prosjektgruppen som har gjennomført studien, har bestått av Anja Emilie Kruse, Hannah Helseth, Sibel Korkmaz, Mari Todd-Kvam, Linn-Eirin Aronsen Haugen, Jane Vibeke Dullum (kapittel 8), Lisbeth Fullu Skyberg, Oda Sophie Gullvik og undertegnede. I tillegg til prosjektgruppen har Rebekka Dahle Aase og Nora Eikeland Vaboen (med kolleger) samlet inn data og produsert en artikkel. Disse er tidligere studenter ved Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo. Elisiv Bakketeig og Ane-Marthe Solveig Skar har hevet kvaliteten på rapporten ved å lese og kommentere kapittel 9, og Kjersti Draugedalen har gjort det samme for kapittel 8, mens Silje Mørup Ormhaug har kommet med mange gode kommentarer til manuskriptet i sin helhet. Kjersti Draugedalen har også deltatt i deler av datainnsamlingen. Vi takker dere alle varmt for de viktige bidragene!

Hele prosjektgruppen vil også rette en spesiell takk til Oda Sophie Gullvik, prosjektkoordinator gjennom store deler av gjennomføringen, for en enestående innsats. *Drawing the Line* gjennomførte datainnsamling under covid-19-pandemien, da store deler av Norge var nedstengt. Å motivere skoler og andre virksomheter til å bidra til studien når de samtidig sto overfor store

og komplekse pandemirelaterte utfordringer, var mildt sagt en krevende oppgave. Da var det gull verdt å ha en koordinator som er så kreativ, arbeidsom, positiv og dedikert, og som klarer å navigere seg rundt hindre og prøvelser som tidvis følte umulige!

Takk til gode kolleger og samarbeidspartnere ved NKVTS, som alle har gitt oss råd og faglig påfyll, og takk til tidligere NKVTS-direktør Inger Elise Birkeland og nåværende direktør Cecilie Daae for inspirasjon og støtte. Kommunikasjonsstaben ved NKVTS har også vært en viktig støtte for prosjektet. Tusen takk til Thorbjørn Laundal og Runhild Grønlie for alle gode samtaler om rekruttering og formidling, og til Hege Eriksen Oswald for hjelp med referanselisten. En spesiell takk til prosjektcontroller Mikael Zeiner for viktig støtte og tålmodige svar på alle våre spørsmål.

I begynnelsen av prosjektet fikk vi uvurderlige råd av en ungdomsgruppe. Disse unge personene deltok også i en fokusgruppe som inkluderes som data i studien, noe som gjør at vi ikke kan skrive navnene deres. Men dere vet hvem dere er, og forhåpentligvis vet dere også at dere var viktige for oss i startfasen av studien.

Prosjektgruppen har fått svært god hjelp til rekruttering av informanter fra mange ulike organisasjoner, myndigheter, virksomheter og fagpersoner. Vi vil særlig nevne konfliktrådet, kriminalomsorgen, kritesentrene og skolene og takke for hjelp til rekruttering av intervjupersoner. Vi vil også takke Sex og samfunn, Spør Først og Oslo politidistrikt ved Isabel Schultz-Karlsen for nyttig og godt samarbeid og faglig utveksling om prosjektets tema. Fordi vi må beskytte anonymiteten til de som deltok i studien som informanter, er det mange som bidro til rekrutteringen som ikke kan takkes i et forord. Men uten deres hjelp hadde studien aldri kunnet gjennomføres; deres overbevisning om at studien var viktig, var helt avgjørende for at denne rapporten har kunnet ferdigstilles. En stor takk!

Dessuten vil vi takke Gisle August Gjevestad Agledahl for hjelp med rekruttering av ungdommer og unge voksne, og psykolog Atle Austad for ivaretagelse av informanter og forskere.

Aller viktigst: Takk til alle dere informanter som satte av tid til å dele deres erfaringer, tanker og refleksjoner om et vanskelig tema med oss forskere. Uten dere hadde det definitivt ikke blitt noen studie, og vi er dypt takknemlige!

Oslo, 1. juli 2024

Carolina Øverlien, prosjektleder

2 Sammendrag

2.1 Bakgrunn

Med denne forskningsstudien har vi ønsket å undersøke erfaringene til unge som har blitt utsatt for seksuell vold, og unge som har utsatt noen for seksuell vold. Vi har vært opptatt av de unges forståelser av fenomenet, både de med egne erfaringer og de uten, ut fra hvilken kontekst, relasjon og situasjon slik seksuell vold forekommer i. Et sentralt spørsmål har vært hvordan unge selv trekker grensene mellom hva som oppfattes som en god seksuell relasjon, hva som er dårlig, og hva som er et overgrep. Ved å ha en bred forståelse av begrepet «vold i unges nære relasjoner» har vi latt de unge selv definere og fortelle hva de opplever som viktig i møte med slike problemstillinger.

Et sentralt formål med studien som helhet har også vært å forstå betydningen av de institusjonelle rammene for forståelse og håndtering av fenomenet seksuell vold i unges nære relasjoner. Gjennom å undersøke skolens rutiner og reglement og skoleansattes egne refleksjoner rundt tematikken har vi vært opptatt av hvordan skolen utgjør en viktig arena for unge når det er saker med eller mistanke om seksuell vold i elevgruppen. Vi har også undersøkt domstolenes og straffeapparatets synspunkter på saker om seksuallovbrudd som når frem til retten, og hvor det idømmes ungdomsstraff. Vi har vært interessert i å utforske spenningsfeltet mellom ungdommers forståelse av seksuell vold og institusjonenes forståelse. Studiens overordnede problemstilling er som følger: Hva forstås som seksuelle krenkelser, seksuell vold og voldtekt, og hvordan gjøres grensedragningene mellom gjensidige seksuelle relasjoner, uetisk sex og overgrep?

Dette prosjektet er en del av Voldsprogrammet (2019–2024) som har hatt til hensikt å utforske voldens art og omfang, og samfunnets håndtering av den. Voldsprogrammets hovedfinansør er Justis- og beredskapsdepartementet. Prosjektet har fått etisk tilråding fra Sikt (tidligere NSD), samt gjennomgått egne godkjeningsprosesser med både kriminalomsorgen og Justis- og beredskapsdepartementet i forbindelse med rekruttering og datainnsamling.

2.2 Metode

Prosjektet baserer seg på et stort og sammensatt empirisk datamateriale. Vi har rekruttert ungdom via skoler, organisasjoner og fritidsklubber, og unge voksne via sosiale medier, samt unge som er straffedømt, via kriminalomsorgen. Vi har gjennomført 12 fokusgruppeintervjuer med til sammen 63 unge personer. Totalt 34 voldsutsatte unge personer og 19 unge som har krenket andre seksuelt, har blitt intervjuet individuelt. Vi har rekruttert skoleansatte fra både videregående skole og ungdomsskole for fokusgruppeintervjuer, samt gjennomført 9 individuelle intervjuer, hvorav 2 var oppfølgingsintervju. I tillegg har vi intervjuet 14 ansatte i konfliktrådet (10 individuelle intervjuer og 1 fokusgruppeintervju) og 4 statsforvaltere. Til konfliktrådsstudien er det også hentet ut 220 aidentifiserte saksdokumenter tilhørende 41 ungdommer som gjennomførte ungdomsstraff etter dom for seksuallovbrudd.

Intervjuene er gjennomført både fysisk og digitalt. Alle intervjuene har vært semi-strukturerte og har fulgt en intervjuguide, og er deretter transkribert, analysert og gjengitt på en ikke-identifiserende måte. I de fleste fokusgruppeintervjuene har vi startet intervjuet med å vise en film, «Natten til lørdag»,¹ hvor to unge personer ender opp i en seksuell situasjon som tolkes ulikt av partene. Filmen ble deretter brukt som diskusjonsgrunnlag.

2.3 Resultater

2.3.1 Unge som har blitt utsatt for seksuelle krenkelser

Etter barnekonvensjonen artikkel 34 er staten pålagt å beskytte barn og unge mot seksuelle overgrep, men vi har i denne studien sett at det svikter. Sett i sammenheng med prevalenstill i flere undersøkelser om den volden unge erfarer, er det få av disse erfaringene som lar seg gjenfinne i rettspraksis. Vi vet at for unge som blir utsatt for seksuell vold og krenkelser, kan slike opplevelser prege ungdomstiden i stor grad, og påvirke både livet her og nå og livet i fremtiden. Denne studien viser at det å sette ord på hva som har skjedd, og forstå hvordan det kunne skje, på en og samme tid er vanskelig og viktig for unge som utsettes. Vi ser at det å oppleve at noen trækker over ens egne seksuelle grenser, kan ta tid å forstå. For mange tar det også tid å få grep om hvilke konsekvenser krenkelsene har hatt, og hvordan man kan leve med

1 Et bilde fra filmen er gjengitt med tillatelse fra Danske Radio (DR) i kapittel 8.

dem videre. Dette gjelder uavhengig av om og når andre får vite om hva som har skjedd, og uavhengig av om den som krenket dem, blir anmeldt, tiltalt eller dømt for det hen gjorde.

I denne delen av studien vår ser vi at unge som er utsatt for seksuell vold i en intim relasjon, ofte preges av at de har motstridende, forvirrende og kompliserte følelser for partneren som krenker dem – for eksempel kan de kjenne seg både krenket og redd, samtidig som de også kjenner på varme følelser som omsorg, forelskelse og håp for en bedre fremtid med partneren. Unge kan oppleve konfliktfylte følelser som forelskelse og usikkerhet, samtidig som de ikke ennå har fått livserfaringen som kan hjelpe dem å forstå. Denne usikkerheten kan også skape hindringer mot å bryte ut av voldelige forhold. Noe annet som kan hindre dem fra å bryte ut og å kunne definere det de har opplevd, som seksuell vold, er om de ikke passer inn i et samfunns-messig *meta-narrativ* om seksualitet og seksuell vold. Dette kan være spesielt vanskelig for de unge som blir utsatt i en samkjønnet relasjon.

I tillegg til negative helsekonsekvenser vet vi at den seksuelle volden har store sosiale og kroppslige konsekvenser for de som utsettes. Studien fremhever hvordan seksuell vold kan føre til at man utvikler et negativt kroppsbilde og vanskeligheter med sex, samt et opplevd tap av kontroll over kroppen og lav selvfølelse. For noen blir sex også en form for selvskading. Volden kan få store sosiale konsekvenser som vansker på skolen, tap av frihet og vansker med nye og gamle relasjoner.

2.3.2 Unge som har krenket andre seksuelt

Unge som selv har utsatt andre for seksuelle krenkelser eller vold, kan også oppleve at det får store konsekvenser, og da særlig om andre får kjennskap til krenkelsene og reagerer på dette, om de blir anmeldt og saken ender med en idømmelse av straff, eller om den unge selv erkjenner at hen har gjort noe som har krenket andre seksuelt. Denne delen av studien vår viser hvordan unge menn som har krenket noen seksuelt, forsøker å håndtere en anklage om at de har begått en seksuell krenkelse, en erkjennelse av dette eller en dom for dette. Vi diskuterer hvordan det å forholde seg til egne krenkelser får konsekvenser for hvordan man kan skape endring i fremtiden, og gå videre etter en slik anklage, erkjennelse eller dom. Men analysene viser også at det er en sosial risiko å erkjenne at man har begått seksuelle overtramp, i tillegg til at slike erkjennelser utfordrer selvforståelsen.

Ideer om seksualitet, sex og seksuelle relasjoner eksisterer ikke i et sosialt vakuum forbeholdt ungdommer og unge voksne, men eksisterer og utvikles i samspill med tilsvarende ideer hos voksne og i samfunnet ellers, både i den digitale og den fysiske virkeligheten. Disse forestillingene påvirker og former ungdommenes forståelser av sine egne erfaringer, hva de oppfatter som urettmessig, krenkende eller voldelig, når og hvordan de kan sette grenser, og når de tenker at de bør søke hjelp og støtte fra andre til å håndtere vanskelige situasjoner. Vi ser at samtaler med hjelpeapparatet om seksuelle krenkelser kan åpne opp for at unge forteller om egne seksuelt krenkende handlinger heller enn at de holder slike erfaringer for seg selv, og at det finnes strategier som fagfolk kan ta i bruk i slike samtaler for å muliggjøre ungdommers fortellinger om sine egne krenkende handlinger.

2.3.3 Unges forståelser av seksuell vold

I denne delen av prosjektet undersøker vi hvordan ungdommers forståelser av seksuell vold preges av ulike kjønns- og seksualitetsnormer. Med bakgrunn i fokusgruppeintervjuer med ungdommer er det et paradoks at de fleste ungdommer tar avstand fra alle former for seksuelle krenkelser, samtidig ser vi at når det er et konkret tilfelle som diskuteres, blir grensene mer uklare for hva som er ok, og hva som er et overgrep. Det oppsto en forvirring omkring hvilke normer som gjelder i seksuelle situasjoner. Ungdommene var spesielt opptatt av at man må lytte til hverandre, som er en forståelse som bygger på gjensidighet i den seksuelle relasjonen. Dette kommer til uttrykk når de unge mener at det er hennes ansvar å være tydelig og hans ansvar å spørre – at det er en form for balanse i situasjonen. Likevel er det han som seksuelt krenker henne. Andre kjønnsnormer baserer seg på mer tradisjonelle forståelser hvor kvinner har ansvar for menns uregjerlige begjær, eller at alle deltar i et kjønnsmarked og må ivareta egne seksuelle interesser, som vi kaller et seksuelt meritokrati. I tillegg kommer de tradisjonelle normene også til uttrykk i hvordan noen unge menn tenker at man bør forsikre seg om samtykke for å unngå risikoen for å bli anmeldt. I slike forståelser brytes gjensidighetsidealet ved at den personen som utsettes for seksuelle krenkelser, må bære delansvar for det som skjer med hen.

Selv om de unge viste en imponerende forståelse og evne til å tenke dypt i møte med den komplekse tematikken som seksuell vold er, er det likevel slik at oppfatningene deres utfordres dersom en slik hendelse direkte påvirker dem og deres ungdomsmiljø. Vi ser hvordan voldtekt som begrep «forsvinner»

når det er en bekjentskapsrelasjon eller intim relasjon mellom personen som blir utsatt, og personen som utøver. Dette synliggjør hvordan den sosialt konstruerte ideen om en voldtektsmann som et «monster» gjør det vanskelig å forstå at noen kan være «vanlig» og samtidig begå seksuelle overgrep.

2.3.4 Skoleansattes forståelser og håndtering av seksuell vold

Denne delen av studien viser hvordan ungdommers og skolepersonells forståelse av seksuelle krenkelser er preget av motstridende normer og meninger om hvem som skal bære ansvaret for slike hendelser. Dette gjør seg spesielt gjeldende ved anklager om voldtekt. I studien ser vi at seksuelle krenkelser blir et skoleproblem i og med at de unge går på skolen og er under skolens omsorg når noen av dem begår eller blir utsatt for seksuelle krenkelser. Vi viser blant annet hvordan en juridisk logikk har forrang i håndteringen av slike anklager, slik at det er først når det skjer noe som juridisk kan defineres som *voldtekt*, at skolen pålegges en rekke handlinger som de må utføre. Utfordringen er at den som er utsatt for seksuelle krenkelser, har en mer perifer rolle i det juridiske rammeverket, og den juridiske logikkens forrang fortrenger andre forståelsesrammer og handlingsrom.

Vi finner her at skolen mangler en systematisk tilnærming til håndtering av seksuelle krenkelser, men har stort potensial for å være en god arena for ungdom i slike situasjoner. Vi argumenterer for at det ikke bare er i undervisningen at seksuelle krenkelser og seksuell vold bør tematiseres, men at dette er et viktig tema i skolens arbeid for et godt skolemiljø. Skolene bør etablere rutiner for hvordan saker om seksuelle krenkelser skal håndteres, og disse prosedyrene bør være kjent for skolens foreldre/foresatte, elever og ansatte. Det er viktig at det ikke bare er de som har ansvar for seksualitetsundervisningen, som har kunnskap om seksuelle krenkelser, men at skolen som system skal vise trygghet og ansvarlighet i håndteringen av slike situasjoner.

2.3.5 Straffegjennomføring etter dom for seksuallovbrudd

I denne delen av forskningsprosjektet har vi sett på hvordan særreaksjonen «ungdomsstraff» for unge lovbryttere under 18 år gjør seg gjeldende ved dom for seksuallovbrudd. Vi undersøker hendelsesforløp og lovbruddstypene samt kjennetegn ved de tiltalte og fornærmede i 41 ulike saker. Det er en sterk overvekt av saker som omhandler voldtekt av barn under 14 år. Flertallet av

ungdom som er dømt til ungdomsstraff, er gutter, og de fleste fornærmede er jenter.

Det er ungdomsplanen som utgjør kjernen i straffegjennomføringen, og den utvikles individuelt for hver ungdom. Måten ungdomsstraffen er strukturert på, er et eksempel på en fleksibel og proaktiv ramme for en institusjonell respons på saker om seksuell vold. De konfliktrådsansatte ser på straffen som en form for å «bli sett», med økt sosial kontroll og krav til at ungdommen skal mestre både samarbeid og refleksjon. Straffen innebærer en inngripende involvering i hverdagslivet til ungdommen, og den stiller krav til dokumentasjon av tiltak, oppfølging av avtaler og begrunnelse av atferd. I noen tilfeller tilrettelegges det også for et behandlingsløp.

Sakene hvor ungdom idømmes ungdomsstraff, er alvorlige lovbrudd. Mange saker har elementer av eksplisitt tvang, fysisk makt og/eller manipulasjon, men flere av sakene er også uten slike fysiske voldselementer. Slike saker preges av en kompleks vold i form av utnyttelse av aldersforskjell og ujevne maktforhold – som tidvis har vært krevende for ungdommene selv å forstå rekkevidden og betydningen av.

Noen av de fornærmede har sårbarheter som forsterker maktmekanismer i relasjonene, og flere har få forutsetninger for å kunne ha forventninger til seksuelle relasjoner og egen forståelse av intime grenser. For mange av de fornærmede er dette deres første seksuelle erfaring. Det er også den første seksuelle erfaringen til noen av de ungdommene som har blitt straffedømt, mens andre har utvist en mer mønsterpreget atferd (ved å bruke samme fremgangsmåte mot flere fornærmede). Vi ser at retten argumenterer for at konsekvensene av seksuell aktivitet i ung alder er vanskelige å forutse, og de tiltalte ungdommene har i varierende grad en forståelse for hva de har utsatt andre for.

Bruk av gjenopprettende møter har i liten grad latt seg realisere i disse sakene, ettersom de aller fleste fornærmede takker nei. En gjenopprettende prosess kan være verdifull, men det er et sentralt spørsmål hvorvidt ungdomsplanen bør inkludere et mål om å få ungdommene til å gjennomføre et slikt møte. Vi vet for lite om de fornærmede til å gi gode empiriske svar på spørsmål om den praktiske gjennomføringen av gjenopprettende prosess, men de intervjuede konfliktrådsansatte opplever det som krevende at de som

ansatte har lite kjennskap til de fornærmede og den oppfølgingen de får. Med unntak av det gjenopprettende møtet er videre oppfølging av de fornærmede utenfor konfliktrådets mandat. Grunnet seksuallovbruddenes sensitive natur, og det ofte relativt perifere bekjentskapet mellom partene, kan risikoen for ytterligere skade ved et møte mellom partene være høy, og det kan være lite å reelt gjenopprette i en slik relasjon. Begge partene kan likevel ha nytte av en form for gjenoppretting, men kanskje på andre premisser enn som et ledd i straffegjennomføringen.

2.4 Konklusjon

Dette prosjektet har vist komplekse utfordringer ved både forståelse og håndtering av seksuell vold i unges nære relasjoner. Gjennom å snakke med institusjoner og unge personer med og uten erfaringer med seksuell vold ser vi at volden har store negative konsekvenser både for de som blir utsatt, og for de som utøver den. Som samfunn har vi plikt til å arbeide forebyggende for å hindre vold, og dersom den oppstår, sørge for at den ikke gjentar seg.

En av konklusjonene i denne studien sett under ett er at det er mangler i responsene, eller at de uteblir helt. Det er særlig unge jenter som har blitt utsatt for vold, som ikke mottar nødvendig støtte i den vanskelige situasjonen de befinner seg i. Foruten at dette påvirker livssituasjonen deres her og nå, viser forskningen at voldserfaringene kan ha langvarige negative konsekvenser på flere områder i livet, for noen langt inn i voksenlivet.

Vi mener at samfunnet vårt har gode ressurser tilgjengelig, men at de må kanaliseres gjennom systemer som også gir rom for fleksibilitet. Det er nødvendig for å kunne tilpasse seg de komplekse og ofte individuelle behovene til de unge som har begått eller blitt utsatt for seksuell vold eller krenkelser. Dette innebærer også utvikling av kunnskap og kompetanse. Vi må fortsette å støtte og styrke de engasjerte enkeltpersonene som gjør en forskjell, men også sørge for at systemer er rigget for å gi konsistent og tilgjengelig hjelp til alle som trenger det. Viktigst av alt: Vi må lytte til ungdommene selv – deres innsikt i dette problemet og deres vilje til å snakke om det kan vise vei mot en tryggere og mer bevisst fremtid.

3 Innledning

Denne studien har to overordnede temaer. Det første temaet er unge utsattes, unge utøveres og ungdoms (med eller uten egne erfaringer med vold) fortellinger om og forståelser av seksuell vold i unges nære relasjoner. Et viktig formål her er å undersøke hvilken betydning sosial kontekst, relasjon og situasjon har for hva de unge definerer som seksuell vold, og hvordan de trekker grensene for dette begrepet. Det andre temaet er de samfunnsmessige institusjonenes forståelser og håndtering av tilfeller av og mistanker om seksuelle krenkelser og seksuell vold. Institusjonene i dette prosjektet representeres av skolen og rettsvesenet, herunder domstoler, konfliktrådet og statsforvalteren. Prosjektets overordnede problemstilling er som følger: **Hva forstås som seksuelle krenkelser, seksuell vold og voldtekt, og hvordan gjøres grensedragningene mellom gjensidige seksuelle relasjoner, uetisk sex og overgrep?** Vi har vært særlig interesserte i å utforske spenningsfeltet mellom ungdommers forståelse av dette og institusjonenes forståelse.

3.1 Rapportens gang

Denne rapporten er et resultat av et omfattende forskningsprosjekt som dekker flere ulike perspektiver på seksuell vold i unges nære relasjoner. Det empiriske materialet i rapporten er strukturert og presentert noe ulikt. Ettersom mye av materialet er publisert eller forventet publisert som vitenskapelige artikler i forskjellige tidsskrifter, og som bokkapitler, er analysene som inngår i disse, her i denne rapporten begrenset til sammendrag og henvisninger. Deler av datamaterialet publiseres som nye analyser i denne rapporten, og er derfor omtalt i sin helhet. Dette gjelder studiene av statsforvalterne og deler av skolematerialet (Analysekapittel 2) og delstudien om konfliktrådet (Analysekapittel 3).

Innledningsvis gir rapporten innsikt i kontekst og bakgrunn for prosjektet i et nordisk perspektiv, deretter en gjennomgang av kunnskapsfeltet samt en avklaring av begrepsbruk i rapporten. Studien har primært en norsk kontekst, men viser til tilsvarende forskning i Norden. Vi har også benyttet 18 intervjuer fra Sverige i studiens datamateriale.

Analysene i rapporten presenteres i tre ulike deler. Den første delen omhandler unge personer som har vært utsatt for eller har utøvd seksuell vold, den andre delen handler om ungdoms forståelse av seksuelle krenkelser og skolens håndtering av problemet, og den tredje delen er en delstudie om bruk av ungdomsstraff for seksuallovbrudd i regi av konfliktrådet.

Avslutningsvis diskuterer rapporten fenomenet vold i unges nære relasjoner ut fra perspektiver om voldens konsekvenser og kompleksitet, eksisterende samfunnsmessige fortellinger samt også håp for fremtiden, og for videre arbeid på feltet.

3.2 Seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner i Norden

Seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner er et omfattende samfunnsproblem som påvirker millioner av unge personer rundt om i verden (Kennedy, Meier & Saba, 2021). Selv om det i hovedsak er vold i voksnes nære relasjoner som har blitt forsket på, har det de seneste årene vært større oppmerksomhet rettet mot den seksuelle volden som skjer i unges nære relasjoner. Norge har et menneskerettslig ansvar for å arbeide forebyggende og beskytte unge mot slik vold.

Ungdomstiden er en viktig periode i menneskers liv, for utforskning av kjønnsidentitet, intimitet og relasjoner. Ungdomstiden er også en særskilt kritisk tid i livet når det gjelder utsatthet for vold og overgrep (Breiding et al., 2018; Dale et al., 2023). Sammenlignet med andre former for vold i nære relasjoner ser den seksuelle volden ut til å skille seg ut, blant annet ved at den er forbundet med en særlig risiko for PTSD (Dworkin, 2020), økt risiko for suicidalitet (Mossige, Huang, Straiton & Roen, 2016; Stea, Steigen, Dangmann, Granrud & Bonsaksen, 2023; Tryggvadottir, Sigurdardottir & Halldorsdottir, 2019) og potensial for negative sosiale reaksjoner (Relya & Ullman, 2015; Østby & Stefansen, 2017). Studier viser at den seksuelle volden har svært negative helsekonsekvenser for den utsatte i både et kortsiktig og langsiktig perspektiv (Sigurdardottir, Halldorsdottir & Bender, 2014; Stensvehagen, Bronken, Lien & Larsson, 2023; Dale et al., 2021).

Seksuell vold og krenkelser anmeldes sjelden, og rettsapparat og politiet har blitt kritisert for å ikke ta dette samfunnsproblemet på alvor (NOU 2024: 4). En

stor utfordring er at samfunnets forståelse av seksuell vold og voldtekt ikke nødvendigvis lar seg overføre til en juridisk kontekst, grunnet høye beviskrav og definisjonsspørsmål (Houge, 2023; Skilbrei, 2020).² Det er også en form for vold som i stor utstrekning er tabubelagt (Logan & Cole 2011), og der den utsatte ofte strever med følelser som skam og skyld (Aakvaag et al, 2016).

Som i flere andre studier om både voksnes og unges vold i nære relasjoner (Bjørnholt & Helseth, 2019; Øverlien et al., 2019; Myhre et al., 2015) fant Frøyland og kolleger (2023) at den seksuelle volden ofte forekommer sammen med kontroll. Som Øverlien og kolleger (2019) viser, kan også den seksuelle volden brukes til å få kontroll over en partner.

Slik kontroll kan også utføres via digitale medier. Norsk ungdom er storforbrukere av digitale medier (Medietilsynet, 2022; Bakken, 2018), og den digitale arenaen er et sted der ungdom kan dele vanskelige opplevelser, finne fellesskap og hente støtte og omsorg (Anderson & Jiang, 2018). Samtidig har digitale medier blitt en sentral del av mange unges intime og seksuelle interaksjoner som et verktøy for flørting og seksuell eksperimentering (Choi, Van Ouytsel & Temple, 2016; Ringrose & Harvey, 2015). Men i likhet med den fysiske virkeligheten er den digitale arenaen også et sted hvor ungdom kan utsettes for vold, aggresjon og overgrep (Hellevik et al., 2023; Stonard et al., 2014).

I Norge har særlig studiene til Kari Stefansen og kollegaer løftet frem betydningen av å se på sosiale dynamikker i unges relasjoner når man skal forsøke å forstå vold (Stefansen et al. 2014; Stefansen et al. 2023), i stedet for å se på volden som hovedsakelig avvikende og patologisk. Ungdoms egne forståelser av seksuell vold, voldtekt og seksuelle krenkelser tyder på at det er uklart hva som anses som seksuell vold, hva som kan omtales som «gråsoner», og hva som anses som dårlige seksuelle opplevelser. Grensedragningene kan særlig bli uklare om voldtekt skjer innenfor rammen av en nær relasjon (Stefansen et al., 2014; Stefansen & Smette, 2006).³

2 «Utsatte oppfordres til å anmelde, men advares mot rettsprosessen» (Houge, 2023).

3 Internasjonalt har også flere studier belyst tematikken. Her kan særlig en studie av seksuell vold og krenkelser på et amerikansk universitet trekkes frem, hvor Hirsch & Kahn (2020) belyser feltet om seksuell vold blant unge ut fra relasjonelle, situasjonelle og kontekstuelle betingelser, som viser seg å ha stor betydning for hvordan volden forstås og håndteres.

De siste årene har det vært en økt offentlig interesse for seksuelle krenkelser som et politisk problem i de nordiske landene, hvor blant annet debatter om og endring av voldtektslovgiving er et av de mest prominente eksemplene. Nordiske land har implementert (Sverige 2018, Island 2018, Danmark 2020, Finland 2022, Grønland 2023) eller diskuterer implementering av samtykkebasert lovgivning om seksuallovbrudd (Norge⁴). I Sverige har endringen av voldtektslovgivningen hatt en eksplisitt hensikt om å sende et tydelig budskap om at seksuelle handlinger som ikke er frivillige, er ulovlige (Wallin et al., 2021).

En annen sentral debatt ble reist i forbindelse med bevisstgjøringskampanjen *#metoo* i sosiale medier, som vokste til å bli en sosial bevegelse mot seksuell trakassering og vold. *#metoo* ga en plattform for å diskutere seksuelle krenkelser og maktmisbruk, og den enorme strømmen av historier om slike opplevelser førte til en perspektivforskyvning i retning av å se erfaringen fra den utsattes ståsted (Chandra & Erlingsdottir 2021; Engdahl et al., 2021; Seriser 2018; Sletteland, 2018). Debatten omkring endringer i lovverket om voldtekt og *#metoo* som fenomen bør forstås som et resultat av og et ønske om å endre sosiale normer for seksuelle møter, samhandling og håndtering av sosial makt i slike situasjoner. Selv om det fortsatt er omdiskutert hva *#metoo* har ført til, er det et sammenfall i tid mellom *#metoo* og intensiteten i nordiske diskusjoner om samtykkebasert lovgivning.

Et viktig kjennetegn ved seksuell vold og krenkelser i nære relasjoner er at det er et kjønn problem. Et stort antall studier i både Norge og utland viser at langt flere jenter og kvinner er utsatte sammenlignet med gutter og menn (Frøyland et al., 2023; Dale et al., 2023; Øverlien & Lagerlöf, Korkmaz et al., 2020; Bjørnholt & Hjemdal, 2018; Vagi et al., 2015), og de fleste utøvere av slike krenkelser er personer den utsatte kjenner (Dale et al., 2023). Disse studiene indikerer også at den seksuelle volden har økt over tid. Det kan handle om at bevissthet rundt voldsformen har økt blant unge, noe som påvirker hvor mange som rapporterer utsatthet, men det kan også dreie seg om en faktisk økt forekomst. I Ungvold-studien (Frøyland et al., 2023), som er en skolebasert, nasjonalt representativ spørreundersøkelse blant elever på norsk videregående skole, fant forskerne at den rapporterte seksuelle volden

4 Se NOU 2022: 21 *Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten – Forslag til reform av straffeloven kapittel 26*, tilgjengelig her: www.regjeringen.no/.

var nesten dobbelt så høy som da den tidligere Ungvold-studien ble gjennomført i 2015. Totalt svarte 20 % av jentene og 3 % av guttene at de noen gang hadde blitt utsatt for seksuell vold i en kjæreste-relasjon (definert av forskerne som en «fast» relasjon).

Seksuell vold og krenkelser er kjønnet også i den forstand at det finnes institusjonelle og kulturelle normer som farger forståelsen av hva som er «å prøve seg», hva som er å gå over grensen, og hvordan en seksuell krenkelse forstås i en nær relasjon. Hvordan og hvorfor noe føles som og oppfattes av andre som seksuell vold, avhenger av om det er den som utøver, eller den som er utsatt, som får definere situasjonen, og slike kamper om definisjonsmakt utspilles i samspill med maskulinitets- og feminitetsnormer. Det er paradoksalt at det finnes sterke idealer om kjønnslikestilling, og at det settes positive fortegn ved jenters seksuelle utfoldelse, samtidig som omfangsundersøkelser viser at seksuelle krenkelser skjer i ethvert ungdomsmiljø. Dette tyder på at det finnes konkurrerende forståelser av hva som anses som seksuell vold, altså hva som er «innafor» og «utafor», både blant ungdom og i samfunnet generelt.

Vold i parforhold og seksuell vold har ofte blitt studert separat (Bjørnholt & Helseth, 2019), men i denne studien tematiserer vi nettopp seksuell vold i unges nære relasjoner. Ved at vi har en relativt bred definisjon av nære relasjoner, vil vi lettere få frem hvilken betydning konteksten, relasjonen og situasjonen har for hvordan ungdom forstår seksuell vold og seksuelle krenkelser. En av studiens hensikter er å undersøke hvordan kjønnede maktrelasjoner påvirker forståelser og håndtering av seksuell vold i unge næres relasjoner. Dette gjør vi ved å se på hvordan slike maktrelasjoner kommer til uttrykk i de institusjonelle responsene og blant ungdom med ulike erfaringer med seksuell vold.

3.3 Begrepsavklaringer

Denne rapporten handler om seksuelle krenkelser, og det er ikke likegyldig hvilke ord vi bruker for å beskrive dette fenomenet. Vi ønsker å bruke begreper som tjener rapportens formål, nemlig å forstå utsatthet for og utøvelse av krenkelser og vold fra ungdommenes egne perspektiver, og å bidra med kunnskap som kan forbedre institusjonelle responser på denne problematikken.

3.3.1 Seksuell vold og seksuelle krenkelser i unges nære relasjoner

I dette kapitlet presenteres begrepsbruk og definisjoner av krenkelsene og volden som forekommer i unges nære relasjoner. Vi tar først og fremst for oss relevant begrepsbruk i de skandinaviske landene, samtidig som vi trekker inn innflytelse fra engelskspråklige land. Kapitlets hensikt er å vise til ungdomsspesifikk terminologi som kan benyttes for å belyse tematikken, og som også kan skille seg fra det som brukes når man omtaler vold i nære relasjoner blant voksne.

Vold i unges nære relasjoner defineres i rapporten som: trusler, kontroll, krenkelser, «stalking» (personforfølgelse), fysiske voldshandlinger og seksuelle overgrep som utøves innenfor rammen av en nåværende eller tidligere romantisk relasjon, der den som utsettes, er mellom 13 og 23 år. Volden kan bli utført fysisk eller via digitale medier, den skjer uavhengig av kjønn, kjønnsidentitet og seksualitet, og den fører til at noen gjør noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe de ønsker (Korkmaz & Øverlien, 2023). Dette baserer vi på tidligere definisjoner av vold i nære relasjoner (Stonard et al., 2014; Isdal, 2017) samt to av rapportforfatternes egne empiriske studier om samme tematikk (Øverlien, Hellevik & Korkmaz, 2019; Korkmaz & Øverlien, 2020; Korkmaz, Øverlien & Lagerlöf, 2020). Denne definisjonen sammenfatter tidligere arbeid på feltet og peker på det vi har funnet i våre egne studier om vold i unges nære relasjoner.

I noen engelskspråklige land benyttes begrepet «dating violence» for å løfte frem den volden som skjer i unges nære relasjoner. Dette begrepet har fått kritikk fra særlig europeiske forskere, som antyder at ordet «dating» gir assosiasjoner til en seriøs, etablert og definert relasjon, som ikke alltid stemmer for ungdommelige relasjoner i praksis (Barter et al., 2009). Forståelsen av «dating» er heller ikke nødvendigvis den samme i angloamerikanske sammenhenger som i en europeisk kontekst og i ikke-engelskspråklige land. Mange europeiske forskere har derfor anvendt begreper som «teenage / youth intimate partner violence» for å treffe en bredere målgruppe av unge relasjoner.

I en dansk kontekst er begrepet «kjærestevold» utbredt, og tilsvarende kan også brukes i Norge. Men i likhet til kritikken mot begrepet «dating violence», kan det vises til at ordet «kjæreste» gir assosiasjoner til en etablert og definert relasjon, noe som ikke er en forutsetning for vold i unges nære relasjoner.

I Sverige finnes det ikke et tilsvarende begrep som «kjærestevold», men flere andre tilnærminger har blitt brukt, for eksempel: «brott i ungas nära relationer» (Karlsson & Westfelt, 2021), «killars våld mot tjejer i nära relationer» (Gottzén & Korkmaz, 2013) og «våld och kränkningar i ungas parrelationer» (Eriksson, Sorbring & Øverlien, 2016).

Selv om begrepsbruk kan variere mellom land og studier, finnes det fellestrekk i de fleste begrepene og definisjonene. De fleste definisjonene inkluderer ulike elementer av vold: fysisk vold, som kan handle om dytting, slag, spark eller kvelertak, psykisk vold, som kan innebære kontroll, trusler og gjentatte verbale krenkelser, og seksuell vold, som kan innebære det å bli presset eller tvunget til ulike former for seksuelle handlinger. En mer detaljert og nyansert definisjon av seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner vil bli presentert i denne rapporten i form av to modeller: én modell tar for seg utøvelsen av slik vold, og én modell beskriver hvordan utsatthet oppleves (se kapittel 7.1.).

De fleste definisjoner av vold i unges nære relasjoner handler om nåværende eller tidligere partnere (Stonard et al., 2014), men volden forekommer også i mer flytende relasjoner som ikke nødvendigvis defineres som et parforhold. Utover 2010-tallet økte oppmerksomheten om at slike overgrep og krenkelser også kan forekomme på en digital arena. Den teknologiske utviklingen har muliggjort at vold – hovedsakelig psykisk vold – kan utøves via en mobiltelefon eller datamaskin til alle døgnetts tider (Hellevik, 2019; Stonard et al., 2014). En konsekvens av denne utviklingen er at det har blitt vanligere at unge erfarer seksuelle krenkelser på digitale plattformer, for eksempel i form av ufrivillig eksponering for seksuell vold eller deling av egne, private bilder eller videoer uten samtykke (Barter et al., 2017; Hellevik et al., 2023).

Den terminologien som brukes om volden, er ofte kjønnsnøytral, noe som fremhever at den forekommer uavhengig av kjønn eller kjønnsidentitet. Samtidig peker mange studier på til dels store kjønnsforskjeller når det gjelder voldens uttrykk, forekomst og konsekvenser. Et gjennomgående funn er at flere jenter og unge kvinner er utsatt for kjærestevold enn gutter og unge menn, og det gjelder særlig den alvorlige volden med stort fysisk og psykisk skadepotensial.

Andre momenter som forskningen på kjærestevold løfter frem, er at det ikke finnes belegg for å se på unges voldserfaringer som noe mindre alvorlig eller

særlig annerledes i omfang eller uttrykk enn den volden som eksisterer i voksnes nære relasjoner. Et viktig tema fra tidligere forskning er hvordan unges voldsutsatthet preges av særegne aldersspesifikke faktorer (Korkmaz & Øverlien, 2020), eksempelvis hvordan unge utsatte kan gå på samme skole og i samme klasse som sin utøver, samt at man fortsatt kan bo hjemme hos foresatte når volden pågår. Dette utdypes ytterligere i kapittel 5, om seksuell vold og krenkelser blant unge i Norden.

For å beskrive *seksuell vold i unges nære relasjoner* benytter vi i rapporten og i studiens øvrige publikasjoner begrepet «seksuelle krenkelser» i tillegg til de begrepene vi har redegjort for hittil. Årsaken til at vi ønsker å utvide begrepsbruken fra «seksuell vold i unges nære relasjoner» til «seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner», er todelt.

For det første handler det om at vi ønsker å bruke begreper som også favner de tilfellene av seksuelle grenseoverskridelser som ikke nødvendigvis innbefatter bruk av fysisk makt, tvang eller vold. For mange, også blant unge, kan ensidig bruk av merkelappen «vold» tilsløre tilfeller av integritetskrenkelser som kan være vonde, smertefulle og svært uønskede – også selv om de ikke involverer åpenbare trusler eller fysiske tvangsmidler. Et nærliggende eksempel er de ungdommene som forteller at partneren deres har befølt dem eller begått andre seksuelle handlinger mens de sover, eller tilfeller der de opplever at de må stille opp seksuelt på ting de ellers ikke ville gjort, fordi de frykter at kjæresten vil gå fra dem hvis de sier nei eller ikke vil. Et annet eksempel kan være der mye eldre ungdommer eller voksne utnytter ulikhet i alder, status, makt og erfaring til å manipulere yngre ungdommer til å inngå i seksuelle relasjoner som de ikke er kompetente eller modne nok til å samtykke til. Slike relasjoner kan se frivillige ut fra utsiden og trenger ikke involvere fysisk voldsbruk eller fysisk seksuell tvang, men vil likevel utgjøre en krenkelse av den unges seksuelle autonomi og integritet.

Dette siste poenget henger sammen med den andre begrunnelsen for å bruke begrepet «seksuelle krenkelser». Inspirert av blant andre Linda Alcoff (2018) og Ann Cahill (2014) bruker vi «seksuelle krenkelser» om erfaringer der noens *seksuelle subjektivitet* er blitt ignorert, overkjørt eller ikke hensyntatt. Seksuell subjektivitet er et begrep som viser til alle individers rett til å bestemme når, med hvem og hvordan de skal ha sex eller inngå i seksuelle relasjoner med andre – så lenge disse preferansene ikke går utover noen

andres frihet til å bestemme det samme for seg selv (Bjørnholt & Helseth, 2019a; 2019b). Dette er altså tett knyttet til seksuell frihet eller selvbestemmelse, som ifølge Cahill (2014) betyr å bli anerkjent i seksuelle situasjoner som en som kan og får påvirke hva som skjer, når og hvordan – en som blir lyttet til, både kroppslig og verbalt, av den andre parten eller de andre partene i den seksuelle interaksjonen.

I et ungdomsperspektiv handler seksuell subjektivitet også om retten til å utvikle en slik seksuell selvbestemmelse, og at den får utvikles i takt med ungdommens egne seksuelle behov og i frihet fra utnyttelse, manipulasjon, press og tvang. Når konteksten for seksuelle erfaringer og interaksjoner er relasjoner der den ene parten utsetter den andre for andre typer vold i tillegg til den seksuelle, slik det er for en del av ungdommene vi har intervjuet i dette prosjektet, er denne subjektiviteten allerede under sterkt press på grunn av den kontrollen, tvangen og avhengigheten voldsutsatthet skaper.

3.3.2 Nære relasjoner

Med «nære relasjoner» menes her unges intime og/eller romantiske relasjoner til andre, hvor tillit blir etablert og der det finnes forventninger om å bli sett og anerkjent av den andre. Denne studien tar utgangspunkt i ungdoms livsverden, derfor inkluderes relasjoner som ungdommene selv anser som nære, både relasjoner som er etablerte, og relasjoner som er i ferd med å dannes. Dermed er vi mer interessert i de emosjonelle båndene mellom de unge som er i en intim eller romantisk relasjon med hverandre, enn vi vektlegger varighet og stabilitet. «Nære relasjoner» innbefatter dermed (men begrenses ikke til) kjærestere relasjoner, «situationships», «hook-ups» og «friends with benefits / fuckfriends», men inkluderer for eksempel ikke mer perifere bekjentskap eller vennsforhold som ikke involverer en seksuell interesse.

3.3.3 Språk som setter personen først

I forskningslitteraturen om seksuell vold og krenkelser har det pågått en viktig debatt over mange år, som dreier seg om hva offerskap og det å bli utsatt for vold eller overgrep egentlig betyr for personen som utsettes, både for hans forståelse av seg selv og av det som skjedde, og for prosessen med å håndtere det og heles etterpå.

I utgangspunktet var det å sette ord på offerskap og offeropplevelser en viktig del av opplysnings- og bevisstgjøringsarbeidet som kvinnebevegelsen og

kjønnsforskere gjorde i siste halvdel av 1900-tallet, da de satte flombelysning på kvinners opplevelser med vold og overgrep – erfaringer som tidligere hadde blitt gjemt bort og taushetsbelagt med argumentet om at alt som skjer innenfor husets fire vegger, er en privatsak og ikke noe som krever offentlighetens inngripen (Bjørnholt & Helseth, 2019a; 2019b; Kelly, Burton & Regan, 1996). Siden har forskere argumentert overbevisende for at offerbegrepet for mange oppleves som en trang og begrensende merkelapp, som i tillegg kleber uønskede egenskaper ved den som blir kalt eller kaller seg selv et offer («victim»): passivitet, hjelpeløshet, ødelagt-het eller handlingslammelse (Navarro, 2019; Kelly, Burton & Regan, 1996). På den bakgrunn har deler av forskningsfeltet valgt å bruke begrepet «overlever» («survivor») heller enn offer, blant annet for å løfte frem det store, langvarige og tunge arbeidet som ofte ligger bak en helingsprosess etter at man har blitt utsatt for vold eller overgrep (Flasch, Murray & Crowe, 2015; Kelly et al., 2015). Å være en overlever assosieres også med noe mer positivt og mer handlingsorientert enn å være et offer, og samsvarer slik sett med den betydelige kapasiteten til å mestre livet sitt og håndtere erfaringene med vold og overgrep som voldsutsatte har (Flasch et al., 2015).

Et annet ankepunkt mot offer-begrepet er at opplevelsene med vold og overgrep knyttes direkte til personens identitet – et offer er noe man *er* mer enn at en (volds-)erfaring er noe man *har* (Khan et al., 2018). Noen personer som har erfart vold eller overgrep, kan også oppleve at det å bruke begrepet «overlever» fører til at identiteten til vedkommende fortsatt knyttes direkte til overgrepserfaringen, selv om de har lagt den bak seg (Flasch et al., 2015; Khan et al., 2018).

Det finnes altså argumenter for å bruke både offer- og overlever-begrepet. I denne rapporten velger vi først og fremst å bruke «person-first language», eller språk som setter personen først. Person-first language stammer opprinnelig fra «disability studies», altså studier om det å leve med ulike former for fysiske, psykiske eller kognitive funksjonshindringer. Intensjonen med å introdusere slikt språk er å sette personen i sentrum for språket, og å motvirke stempeling og stigmatisering på bakgrunn av folks erfaringer, symptomer, funksjonsnivå eller diagnoser. En tilleggsdimensjon ved vår studie er at den handler om ungdommer som er i utvikling og i overgangen mellom barn og voksen, og som slik sett i enda større grad enn voksne bør beskyttes mot stemplende språk som kan føre til at de opplever seg satt i en bås der de

ikke føler seg hjemme, eller til at språket vi bruker, gjør at de «stivner» i en identitet som de ønsker å kunne legge bak seg på sikt.

Samtidig ønsker vi heller ikke å bruke et språk som underspiller alvoret i det ungdommene i vår studie har opplevd eller utsatt andre for, eller som underspiller at de som har blitt seksuelt krenket, ufrivillig og uforskyldt har blitt satt i situasjoner der andres handlinger mot dem har hatt store og uønskede konsekvenser.

På denne bakgrunn har vi valgt å bruke ungdom eller unge «som har vært utsatt» som begrep på de ungdommene vi omtaler, som selv har opplevd seksuell vold eller krenkelser.

I litteraturen om personer som er dømt for seksuallovbrudd, foregår det en endring der man går vekk fra handlingsorienterte merkelapper som «sex offender». Slike merkelapper bidrar til negative holdninger og feilaktige forestillinger om disse personene som avvikende, farlige fremmede – iblant også som «monstre» (Harper et al., 2017; Kruse & Skilbrei, 2024; Ólafsdóttir & Rúdólfsdóttir, 2023). Dette kan medføre at det blir vanskeligere å oppdage reelle seksuallovbrudd, og at utsatte ikke blir trodd fordi den som har begått seksuell vold eller overgrep mot dem, ikke passer inn i slike bilder eller forestillinger. For den som har begått seksuell vold eller overgrep, kan stigma og skam vanskeliggjøre både erkjennelsen av at man har krenket andre, håp om endring og faktisk hjelpesøken (Ivins, 2019; Kruse, 2020; Maruna, 2017; McAlinden et al., 2017; Swaby & Lievesley, 2023).

Videre legger slike merkelapper føringer for de responsene krenkelser møtes med; bruk av begrepet «seksualovergriper» gir mer straffende holdninger sammenlignet med bruk av språk som setter personen først, som «person som har begått seksuallovbrudd» (Willis, 2018). Slike negative holdninger kan også hindre tilgang på ressurser som har påvist sammenheng med nettopp rehabilitering, som bolig, jobb og sosial støtte (Harris, 2017; Willis, 2018; Sandbukt, 2021). Dette gjelder særlig i land med flere og strengere straffetiltak eller register over seksuallovbrytere (Willis, 2018), men også i norsk kontekst selv om vi ikke har slike registre (Sandbukt, 2021). Til slutt er handlingsorienterte begreper som «sex offender» eller «seksualovergriper» også lite presise (McDowall et al., 2022). De tilslører variasjonen innad i gruppen, og impliserer at skillet mellom de som er dømt for seksuallovbrudd, og de som er

dømt for andre typer lovbrudd, er mer kategorisk enn det er empirisk belegg for å hevde (Harris, 2021). De tilslører også potensialet for endring i denne gruppen: Selv om det er grunn til å anta at det finnes mørketall (Drury et al., 2020; Scurich & John, 2019), er det slik at de aller fleste som er blitt dømt for seksuallovbrudd, ikke blir dømt for det igjen (Hanson et al., 2003; Sandbukt et al., 2021).

I denne sammenhengen er det imidlertid viktig å anerkjenne de reaksjonene mange av oss har på grove norm- og lovbrudd som voldtekt, seksuell utnyttelse og overgrep. Moralske følelser som sinne og forakt kommuniserer noe til oss selv og hverandre om våre felles standarder, om hvordan vi ønsker å ha det i samfunnet vårt. Derfor er det også viktig å velge et språk som ikke bagatelliserer eller minimerer slike normbrudd. Når vi i denne rapporten velger å bruke begreper som setter personen før handlingen, er det ikke fordi slike reaksjoner er uviktige eller illegitime, men fordi det er uhensiktsmessig fra et forebyggings- og rehabiliteringsperspektiv at de skal ligge til grunn for offentlige samtaler og beslutninger som tas om denne gruppen mennesker. I tråd med Willis (2018) og McDowall og kolleger (2022) baserer vi oss på forskning som viser at bruk av stigmatiserende merkelapper på de som har krenket andre, både bryter med menneskers grunnleggende rett til verdighet og respekt, og setter sikkerheten i samfunnet vårt på spill ved å øke sjansen for tilbakefall.

I eksisterende forskningslitteratur om unges utøvelse av seksuell vold og krenkelser finnes det eksempler på begreper som setter handlingen i fokus, for eksempel «adolescent sexual offenders» (Kjellgren et al., 2006), «juvenile sex offender» (Ryan & Otonichar, 2016) «young sexual offenders» (Brownlie, 2003). Askeland og kollegene hennes (2017) peker på lignende begreper som er blitt brukt i norsk kontekst, som «unge pedofile» og «unge overgripere» (Askeland et al., 2017, s. 26). Vi ser imidlertid også en fremvekst av person-først-språk, som: «young people convicted of sexual offences» (O'Brien, 2011) og «young persons who sexually abuse» (O'Reilly et al., 2004).

Handlingene begått av ungdommene vi intervjuet til denne rapporten, favner bredt, og derfor behøver vi et begrep som inkluderer både personer som er dømt for seksuallovbrudd, og personer som har begått seksuelt krenkende handlinger, som ikke er straffeforfulgt, og/eller der det ikke er slått fast at

handlingene omfattes av juridiske definisjoner på seksuell vold.⁵ I praksisfeltet i Norge brukes ofte begrepene «problematiske seksuell atferd» (PSA) og «skadelig seksuell atferd» (SSA) for å organisere behandlingstilbudet til barn og ungdom som har krenket andre (se Askeland et al., 2017 for en gjennomgang). Disse begrepene dekker bredden i denne rapporten godt. Askeland og kollegene hennes (2017) oversetter den engelske definisjonen av problematiske og skadelig seksuell atferd til «handlinger som innebærer seksuell atferd hos barn og unge som ikke er utviklingsmessig adekvat, og som kan være skadelig for en selv eller andre, eller som kan innebære misbruk av andre barn, unge eller voksne» (Askeland et al., 2017, s. 26). Samtidig er begrepene SSA/PSA knyttet til en spesifikk forskningstradisjon med klinisk/ behandlingsorientert fokus. I denne rapporten ønsker vi også å favne om en bredere, sosialfaglig fenomenforståelse og det fenomenologiske perspektivet utover et klinisk fokus.

Som hovedregel velger vi derfor å bruke personer eller ungdom «som har krenket andre seksuelt» og «som begår seksuell vold / seksuelle krenkelser». Vi forstår da seksuelle krenkelser bredt som handlinger som krenker den andres seksuelle subjektivitet (Bjørnholt & Helseth, 2019; Kruse, Helseth & Korkmaz, 2023). Vi inkluderer både handlinger som innbefattes av de juridiske definisjonene, og de som kan falle utenfor dem.

3.4 Juridiske aspekter ved seksuell vold i unges nære relasjoner

Det er den juridiske forståelsen av voldtekt og seksuelle overgrep som er dominerende i samfunnets syn på og håndtering av seksuell vold (Houge, 2023; Skilbrei, 2020). Norsk lovgivning behandler seksuallovbrudd i straffelovens kapittel 26, som inneholder bestemmelser som har til hensikt å verne den enkelte mot seksuelle overgrep og integritetskretnkende handlinger. Den seksuelle lavalderen i Norge er 16 år, den kriminelle lavalderen er 15 år, og det tas særlige hensyn til barn og unge under 18 år.

Når det gjelder menneskerettslige forpliktelser, har Norge, i likhet med de nordiske landene, ratifisert FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen). Barnekonvensjonen forplikter staten til blant annet å beskytte

5 Etter straffeloven kapittel 26, § 291–320.

barn mot vold (art. 19) og enhver form for seksuell utnyttelse (art. 34). Konvensjonen ble inkorporert i norsk lovgivning i 2003, og sentrale rettigheter fra konvensjonen ble spesifisert i Grunnloven § 104 i 2014. Barnekonvensjonen definerer barn som personer under 18 år (art. 1). Samfunnet har derfor et særlig ansvar for denne gruppen; både dersom de blir utsatt for et lovbrudd, og dersom de blir anklaget eller dømt for å ha begått et lovbrudd (art. 37).

Den europeiske konvensjonen om beskyttelse av menneskerettigheter og grunnleggende friheter (EMK) ble ratifisert av Norge i 1952. Artikkel 3 fastsetter et forbud mot tortur og umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff, og dette omfatter blant annet partnervold og seksuelle overgrep mot barn.

Europarådets konvensjon om forebygging og motarbeidelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbul-konvensjonen) har som formål å beskytte kvinner og andre utsatte grupper mot alle former for vold, og forplikter staten til forebygging når det gjelder diskriminering og vold, inkludert både fysisk, seksuell, psykisk og økonomisk vold (art. 1, art. 3). Norge ratifiserte konvensjonen i 2017. Konvensjonen retter seg spesifikt mot voksne, men det påpekes at også kvinner under 18 år er inkludert (art. 3).⁶ Konvensjonen påpeker videre at behovene til barn og unge som er utsatt, skal ivaretas, og at tiltak skal gjøres tilgjengelige for dem. Ifølge konvensjonen kan en relasjon forstås som «nær» også i tilfeller hvor partnerne ikke deler eller har delt bosted, og andre betingelser som er vanlig i voksnes relasjoner. Istanbul-konvensjonen retter seg spesifikt mot beskyttelse av kvinner som en spesielt utsatt gruppe med særlige beskyttelsesbehov, men norsk lov ivaretar også andre gruppers utsatthet, som da for eksempel menn eller minoritetsgrupper.

Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttelse og seksuelt misbruk (Lanzarote-konvensjonen) har som formål å forebygge, beskytte mot og fremme internasjonalt samarbeid for å bekjempe seksuallovbrudd begått mot barn. Norge ratifiserte konvensjonen i 2018. Konvensjonen omfatter seksuelle handlinger begått av personer i nære relasjoner, samt personer som barnet står i et tillits- eller avhengighetsforhold til (art. 3). Konvensjonen pålegger landene å fastsette en seksuell lavalder (art.

6 Etter Istanbul-konvensjonen, Artikkel 3. Definisjoner, bokstav f «skal 'kvinne' også omfatte jenter som er under 18 år gamle».

18). I de nordiske landene varierer dette mellom 16 år i Norge⁷ og Finland, 15 år i Sverige og Danmark (inkl. Færøyene) og 14 år på Island.

Norsk lovgivning om seksuallovbrudd skal gi særlig beskyttelse mot seksuelle overgrep mot og utnytting av unge i pubertetsalder, og det forutsettes at ungdom under 16 år mangler samtykkekompetanse til seksuelle handlinger. Barn under 14 år har i loven et særskilt vern, uansett hvilken rolle den fornærmede har i den seksuelle handlingen. Det betyr at ansvaret for at dette overholdes, alltid ligger hos den eldste parten. Loven tillater seksuell utprøving under visse forutsetninger, for eksempel kan det bli aktuelt å vurdere om det er jevnbyrdighet i alder og utvikling mellom partene, jf. straffeloven § 308 om mulighet for straffbortfall, men ordet «kan» indikerer at det vil være en skjønsmessig vurdering for retten.

Når unges seksuelle atferd blir lovovertrедende, er det følgende paragrafer i straffeloven som er særlig relevante: § 291 om voldtekt, § 297 om seksuell handling uten samtykke, § 299 om voldtekt av barn under 14 år, § 302 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år, § 304 om seksuell handling med barn under 16 år, § 305 om seksuelt krenkende atferd overfor barn under 16 år samt § 311 om fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn. Handlingene kan variere i vurdert grovhet og omfang.

I norsk lovgivning om seksuallovbrudd benyttes flere ulike begreper på det som omfattes av de forskjellige paragrafene. Begrepet «seksuell handling» innebærer blant annet onanering eller beføling av kjønnsorgan, og er en fysisk handling som man utfører mot noen andre, og som er seksuelt motivert. Begrepet «seksuell omgang» viser til samleie og samleielignende situasjoner, med inntrenging i kroppens hulrom eller onanering av en viss intensitet. Det innbefattes også av straffebudet dersom man får andre til å gjøre seksuelle handlinger mot seg selv, som ofte er tilfellet i internettbaserte seksuelle overgrep (Ugelvik, 2022). Digitale overgrep rammes ofte av § 311 om fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn. Paragrafen presiserer i andre setning at et slikt overgrep vil gjelde alle barn som er, eller fremstår som, under 18 år.

⁷ Det har nylig blitt fremmet et forslag om å redusere den seksuelle lavalderen i Norge til 15 år (NOU 2022: 24).

Generelt sett er lovgivningen rettet mot seksuelle overgrep i de nordiske landene både omfattende og strengt regulert. Overordnet har alle landene definert voldtekt ut fra kriterier om voldsbruk, trusler eller utnyttelse, mens det fra land til land er noen variasjoner i formuleringer og syn på frivillighet (samtykke). Mens de andre nordiske landene de seneste årene har endret lovgivningen om voldtekt til å inneholde presiseringer om frivillig deltakelse eller samtykke til samleie, har en slik prosess tatt lengre tid i Norge. I den svenske brottsbalken § 6:1 vises det til frivillig deltakelse og ulike måter å uttrykke det på, som følger:

Detsamma gäller den som förmår en person som inte deltar frivilligt att företa eller tåla en sådan handling. Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt.

I den danske straffeloven § 216 brukes begrepet «samtykke»:

For voldtægt straffes med fængsel indtil 8 år den, der har samleje med en person, der ikke har samtykket heri.

Islandbenytter i likhet med Danmark i sin lovgivning begrepet «samtykke» (den islandske straffeloven § 194)⁸, mens Finland legger seg på linje med svensk lovgivning ved å vektlegge frivillighet (den finske strafflagen § 20:1)⁹. I nåværende norsk lovgivning er en rettslig utfordring at domfellelse forutsetter at det kan bevises at det ble brukt tvangsmidler i form av vold eller truende atferd, eller at gjerningspersonen utnytter at den fornærmede ikke var i stand til å motsette seg handlingen. Tilfeller hvor fornærmede forsøker å uttrykke motstand, enten verbalt eller kroppslig, blir ikke nødvendigvis fanget opp i en slik forståelse av voldtekt.¹⁰ Generelt har voldtektssaker i alle nordiske land et høyt beviskrav, og til tross for ulik lovgivning er det likevel utfordrende å ta slike saker til retten.

8 «[oversatt til norsk] Den som har seksuell omgang eller annen seksuell omgang med en person uten hans samtykke, skal gjøre seg skyldig i voldtekt og skal fengsles i minst 1 år og inntil 16 år. Samtykket anses å være gitt dersom det uttrykkes frivillig.» (Islandsk Straffelov § 194).

9 «[svensk] Den som har samlag med en person som inte deltar frivilligt ska för våldtäkt dömas till fängelse i minst ett och högst sex år.» (Finsk straffelov § 20:1).

10 For mer innsikt i pågående lovgivningsprosesser og diskurs i en norsk kontekst, se NOU 2022: 21.

Beviskravet er noe annerledes i tilfeller hvor fornærmede er under seksuell lavalder, hvor det er tilstrekkelig å bevise at samleie har funnet sted. For eksempel vil det ifølge den norske straffeloven § 299 være slik at enhver seksuell handling mot et barn under 14 år forstås som voldtekt. Svensk lovgivning gir ingen aldersmessig særbehandling utover den seksuelle lavalder på 15 år, mens dansk lovgivning har en egen voldtektsparagraf dersom fornærmede er under 12 år. Under er en enkel sammenligning av de nordiske landene fremstilt i en tabell:

Tabell 1: Nordisk lovgivning for seksuallovbrudd mot barn under seksuell lavalder

Land	Kriminell lavalder	Seksuell lavalder	Relevante hjemler (seksuallovbrudd)	Strafferamme
Norge	15	16	voldtekt av barn under 14 år, jf. straffeloven § 299	fengsel fra 3 til 15 år
			seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år, jf. straffeloven § 302	fengsel inntil 6 år
			seksuell handling med barn under 16 år, jf. straffeloven § 304	fengsel inntil 3 år
			seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år, jf. straffeloven § 305	bøter eller fengsel inntil 1 år
Sverige	15	15	voldtekt mot barn, jf. brottsbalken § 6:4	fengsel fra 2 til 6 år
			seksuell omgang med barn, jf. brottsbalken § 6:6	fengsel inntil 4 år
			seksuell handling med barn: dekker seksuell berøring eller andre seksuelle handlinger med barn under 15 år, jf. brottsbalken § 6:10	fengsel inntil 2 år
Danmark	15	15	voldtekt av barn under 12 år, jf. straffeloven § 216	fengsel inntil 12 år
			seksuell omgang med barn under 15 år, jf. straffeloven § 222	fengsel inntil 8 år
			«blufærdighedskrænkelse»: omfatter seksuell krenkende atferd overfor barn under 15 år, jf. straffeloven § 232	fengsel inntil 4 år
Island	15	14	seksuell handling med barn under 15 år, jf. straffeloven § 202	fengsel fra 1 til 12 år
			seksuell omgang med barn under 15 år, jf. straffeloven § 202	fengsel fra 1 til 16 år
Finland	15	16	seksuell utnyttelse av barn jf. strafflagen § 20:6	fengsel fra 1 til 10 år
			grov seksuell utnyttelse av barn, jf. strafflagen § 20:7	fengsel fra 2 til 10 år
			seksuell handling mot barn under 16 år, jf. strafflagen § 20:9	fengsel inntil 4 år

Barnekonvensjonen stiller krav om at fengsling av barn skal være siste utvei (art. 37), og det er bred konsensus om at unge lovbrøyttere er særlig sårbare for skadelig belastning fra fengsling. Det har medført et behov for alternative straffereaksjoner. I dette prosjektet har vi undersøkt bruken av straffeformen *ungdomsstraff* for unge mellom 15 og 18 år som er dømt for seksuallovbrudd, se kapittel 9. I Norge er dette én av flere mulige straffereaksjoner for personer under 18 år, og i noen tilfeller kan også alternative straffereaksjoner gis i kombinasjon med fengselsstraff i en deldom. Tabellen under viser eksempler på alternative straffereaksjoner i de nordiske landene (*listen er ikke uttømmende*):

Tabell 2: Alternative straffereaksjoner for unge lovbrøyttere (U18) i Skandinavia

Land	Særreaksjoner for lovbrøyttere under 18 år i Skandinavia
Norge	<p><i>samfunnsstraff</i>: utføring av samfunnsnyttig arbeid i et bestemt antall timer</p> <p><i>ungdomsoppfølging</i>: mildere reaksjon enn ungdomsstraff, innebærer tilsyn og oppfølging av kriminalomsorgen i en periode</p> <p><i>ungdomsstraff</i>: straffereaksjon for lovbrøyttere mellom 15 og 18 år, innebærer en forpliktelse til å delta i et strukturert program med tilsyn og veiledning</p>
Sverige	<p><i>ungdomstjänst</i>: utføring av samfunnsnyttig arbeid i en viss periode</p> <p><i>ungdomsvård</i>: en individuell plan for behandling og oppfølging av unge lovbrøyttere, ofte i samarbeid med sosiale tjenester</p> <p><i>sluten ungdomsvård</i> (lukket ungdomsomsorg): for alvorlige forbrytelser, inkludert seksuallovbrudd, for unge mellom 15 og 17 år, innebærer institusjonsopphold i spesialiserte ungdomsinstitusjoner</p>
Danmark	<p><i>ungdomssanktion</i>: straffereaksjon som kan vare i opptil to år, inkluderer intensiv støtte og overvåking</p> <p><i>betinget dom</i>: betingede dommer med vilkår, innebærer tilsyn og behandling</p> <p><i>socialpædagogisk behandling</i>: plassering i en institusjon med sosialpedagogisk oppfølging og behandling</p>

Samlet sett betraktes altså barn og unge fra et juridisk perspektiv som spesielt beskyttelsesverdige. Det betyr at samfunnet har et særlig ansvar for å sikre barn og unges beskyttelse mot seksuell vold og seksuelle krenkelser – inkludert i deres egne nære relasjoner. Også domfelte barn og ungdom har behov for støtte og hjelp fra samfunnet, og samfunnet har dermed et ansvar for å bistå med dette.

4 Bakgrunn

4.1 Å være ung i Norden: samfunnsperspektiver

Det å være ung varierer over tid og sted, som beskrevet i barne- og ungdomssosiologien (James, Jenks & Prout, 1998). Hvordan det er å være ung i de nordiske landene, kan altså være både likt og ulikt hvordan det er i andre deler av verden. Mer spesifikt antas det også at unges utsatthet for vold er annerledes enn for voksne, basert på deres spesifikke livsvilkår og ungdomsspesifikke faktorer (Finkelhor, 2007; Korkmaz & Øverlien, 2020).

Det særegne ved unges liv skaper grunnlaget for forskningslitteraturens forståelse av hvordan det er å være ung og utsatt for vold i nære relasjoner. Det er derfor relevant å sette den i sammenheng med hvordan det er å være ung i Norden. I dette kapittelet skal vi derfor løfte frem noen aspekter ved nordiske ungdommers livsvilkår, og vi ser mest på den norske konteksten.

I første omgang behandler vi denne konteksten bredt, for deretter å snevre inn mot omstendigheter som er spesielt relevante for de ungdommene som er utsatte, eller som utøver krenkelser. Uten å prøve å dekke hele spekteret av ungdomserfaringer vil vi gi innsikt i hvordan det er å være ung i Norden i dag, ut fra hva som er relevant for forskningsspørsmålene våre. Det finnes også flere aspekter ved samfunnsutviklingen som påvirker unges liv og hverdag i stor grad, for eksempel psykisk uhelse eller utvikling i ungdoms-kriminaliteten, men som ikke er relevant for akkurat denne studiens formål.

4.1.1 Samfunnsnormer og forestillinger om unges liv og hverdag

Det er flere normer og forestillinger om unges liv og hverdag som påvirker samfunnets syn på de som er unge, og deres livsvilkår. Disse normene handler blant annet om synet på unges relasjoner og unges deltakelse i samfunnet samt generelle betraktninger om ungdommers posisjon. I det følgende vil aspekter som kan kobles til samfunnsnormer, trekkes frem. Vi ser særlig på hvordan forestillinger også påvirker synet på barn og unge, og på deres voldsutsatthet.

Når det gjelder samfunnets syn på unges intime og romantiske relasjoner, finnes det forskning som peker på at unges relasjoner ikke ansees som særlig «seriøse» – eksempelvis deler de som oftest ikke bosted eller økonomi eller har felles barn med den som utøver vold, slik at forestillingen blir at det ikke finnes særlige hindre for at de kan forlate en skadelig relasjon (Chung 2005; Hellevik & Øverlien 2016; Korkmaz 2021).

Slike forestillinger kan føre til at vold i unges nære relasjoner ikke tas tilstrekkelig på alvor. Samtidig har akkurat vold i unges nære relasjoner fått gradvis mer oppmerksomhet som et sosialt problem. I Sverige har for eksempel statlige myndigheter bemerket behovet for økt kunnskap om voldserfaringer blant unge (se *regeringsbeslut A2023/00925*), i Danmark er det gjennomført flere statlige undersøkelser om kjærestevold (Plauborg et al., 2012; Schütt et al., 2008), og i Norge har Voldsprogrammet¹¹ det siste tiåret vært et lengre forskningsprogram som blant annet tar for seg slike problemstillinger. Dette kan sees som tendenser til økende anerkjennelse av at også unges relasjoner kan være preget av vold.

Når det gjelder normer, er det også viktig å minne om at denne målgruppen ikke er en homogen gruppe. Faktorer som gjør at ungdommer tilhører en minoritet, vil også påvirke samfunnets syn på dem og deres voldsutsatthet. Forskning viser for eksempel at forestillinger om at vold ikke forekommer i samkjønnede relasjoner, også gjelder for ungdom (Gillum & DiFulvio, 2012; Pentaraki, 2017).

Oppsummert kan man altså peke på at samfunnsnormer er en del av den konteksten som barn og unge lever i, og argumentere for at disse normene påvirker hvordan vold i unges nære relasjoner identifiseres, fortolkes og håndteres i et samfunnsperspektiv.

4.1.2 Et ungdomsperspektiv på et nordisk paradoks

De nordiske landene er internasjonalt anerkjent for å være blant verdens mest likestilte land. Island, Norge, Finland og Sverige er på topp fem på Verdens økonomiske forum (WEF) sin *Gender Gap Index*.¹² Sverige, Danmark og Finland

¹¹ Se <https://uni.oslomet.no/voldsprogrammet/>.

¹² Danmark var på 23. plass i 2023, og på 15. plass i 2024. Indeksen vurderer 146 land ut fra 14 ulike indikatorer: www.weforum.org.

skårer høyere enn gjennomsnittet i EU på Det europeiske institutt for kjønnslikestilling (EIGE) sin *Gender Equality Index*. Samtidig vedvarer vold i nære relasjoner som et sosialt problem, som også påvirker kvinner i størst grad og utfordrer antakelsen om at man i nordiske land er likestilte (Wendt, 2012; Gottzén & Jonsson, 2012; Nilsson & Lövkrona, 2020). Dette har blitt omtalt som «det nordiske paradokset» (Gracia & Merlo, 2016; Wemrell et al. 2021; Wiechmann, 2022; Permanyer & Gomez-Casillas, 2020). Dette paradokset har basert seg på voksne kvinners erfaringer, men har vist seg å være like relevant i et ungdomsperspektiv (Korkmaz 2021).

Nylig har samfunnsdebatten i Norge fremmet en økt polarisering mellom unge kvinner og unge menn i spørsmål om blant annet likestilling og feminisme (NOU 2024: 8).¹³ Den økte oppmerksomheten rundt og anklager om seksuelle krenkelser i etterkant av #metoo antas å være en av flere faktorer som påvirker noen menns negative holdninger til feminisme og likestilling (Off et al., 2022).

Barn og unge i Norden lever i samfunn som i en internasjonal kontekst er verdensledende innen likestilling, og nordiske land har dessuten ratifisert barnekonvensjonen og er i verdenstoppen når det gjelder å oppfylle barns rettigheter. Samtidig ser vi av omfangstudier at vold i nære relasjoner, inkludert vold i unges nære relasjoner, ikke kan ses på som et marginalt problem. Barn og unge har rett til særskilt beskyttelse, men er likevel ikke beskyttet. I sammenheng med forestillingen om at man i nordiske land er likestilte og trygge, er det en risiko for at unge ikke nødvendigvis ser og forstår sin egen utsatthet (Korkmaz, 2021).

4.2 Å være ung i Norden: sosiale aspekter

I de nordiske landene er det flere sosiale aspekter som påvirker unges livsvilkår. Sosiale aspekter dreier seg om de sosiale dimensjonene som spiller inn på unges liv, som hvor de tilbringer hverdagen sin, og hvem de tilbringer tid med. Samlet sett utgjør sosiale aspekter de nettverkene og livssituasjonene

13 «Noen gutter og menn mener likestillingen har gått for langt, og opplever at ytringsfriheten er begrenset av «politisk korrekthet» fordi de opplever at noen meninger ikke er legitime. For å motvirke en slik polarisering mener Mannsutvalget det er viktig at gutter og menns faktiske likestillingsutfordringer vies plass i samfunnsdebatten, med mål om å finne løsninger og treffende politiske tiltak» (NOU 2024: 8, s. 59 & 216).

ungdommene befinner seg i, og disse gir et bilde av hvordan det er å være ung i Norden og også være utsatt for vold.

De seneste årenes digitale utvikling innebærer at barn og unge bruker mesteparten av tiden sin med digitale medier lett tilgjengelig (Medietilsynet, 2022).. Av sentral interesse er det å se på sammenhengen mellom psykisk helse og sosiale mediers påvirkning (Nutley & Thorell, 2021). Fremveksten av nye arenaer for overgrep har bidratt til at det blir mer komplekst å drive forebyggende arbeid for å beskytte unge mot vold og overgrep (Hellevik, 2019; Hellevik et al., 2023; Frøyland & Stefansen, 2023).

I løpet av barndommen og ungdomstiden øker betydningen av venner og vennskap. Med tanke på voldsutsatthet har betydningen av venner blitt løftet frem på flere måter, blant annet som de personene voldsutsatte oftest søker støtte hos (Weisz et al., 2007; Black et al., 2008; Richards & Branch, 2012). Venner har stor betydning for forebygging av vold, blant annet fordi de antas å ha større mulighet for å gripe inn og bidra til at den utsatte får hjelp (Weisz & Black, 2009).

5 Kunnskapsoversikt: Hva vet vi om seksuell vold i unges nære relasjoner?

5.1 Omfanget av vold i unges nære relasjoner

Omfangsstudier viser stor variasjon innen forekomst av både eksponering for og utøvelse av vold i ungdomsbefolkningen. Dette blir særlig tydelig i systematiske kunnskapsoversikter hvor slik forskning sammenlignes. Rubio-Garay og kolleger (2017) har analysert 113 studier og vist at resultatene kan variere mellom 3,8 % og 41,9 % for andelen unge som har utøvd fysisk vold, og mellom 0,4 % og 57,3 % for andelen unge som har vært utsatt for vold.¹⁴ Slik variasjon kan man også finne i studier om seksuell vold: mellom 1,2 % og 58,8 % for utøvelse, og mellom 0,1 % og 64,6 % for utsatthet (Rubio-Garay et al., 2017). Flere tilsvarende oversiktsartikler viser det samme. I en kunnskapsoversikt ble 31 studier om «teen dating violence» sammenlignet, og det ble funnet en variasjon mellom 1 % og 54 % blant ungdommer mellom 13 og 18 år. En metaanalyse av de 31 studiene påviste en gjennomsnittlig utsatthet på 9 % for slik vold, og større utsatthet blant jenter enn gutter (Wincentak et al., 2017). En systematisk oversikt som sammenlignet ulike europeiske studier, viste samme tendens til stor variasjon mellom studier. For eksempel varierer jenters utsatthet for fysisk vold mellom 5 % og 30 %. Samme tendens sees ved seksuell vold, hvor jenter er mer utsatt og gutter oftere har utøvd slik vold (Tomaszewska & Schuster, 2021).

Oppsummert er det altså utfordrende å gi et fullstendig bilde av hvor vanlig vold i unges nære relasjoner er. Det er rimelig å anta at metodologiske variasjoner påvirker resultatene, samtidig som eksponering for og utøvelse av vold også reelt kan variere mellom land og utvalg. Likevel synes det å være stor enighet blant forskere om at vold i unge nære relasjoner er et problem av en slik størrelsesorden at det fortjener oppmerksomhet og forebyggende tiltak.

14 Aldersspennet i studiene er mellom 12 og 35 år (Rubio-Garay et al., 2017).

5.2 Vold i unges nære relasjoner i Norden

Tidligere har den volden som unge har blitt utsatt for eller utsatt andre for i en romantisk eller intim relasjon, ikke fått særlig mye oppmerksomhet – heller ikke i Norden. Dette til tross for at vold i voksnes nære relasjoner og vold begått mot barn har stått høyt på den politiske agendaen over lengre tid i samtlige nordiske land. Vold i unges nære relasjoner har vært lite belyst, til tross for politiske ambisjoner om å bekjempe vold generelt. Dette har imidlertid endret seg de siste årene.

På begynnelsen av 2010-tallet ble en større EU-finansiert forskningsstudie kalt STIR iverksatt, der STIR er et akronym for *Safeguarding Teenage Intimate Relationships*. STIR-studien involverte fem europeiske land (Barter et al., 2015), deriblant Norge, og utgjorde slik den første studien av vold i unges nære relasjoner som ble gjennomført i en norsk kontekst (Hellevik, 2019). Den norske delstudien av STIR presenterte et bilde av hvor vanlig vold i unges nære relasjoner er i Norge, hvor 42,9 % av de norske skoleelevene som deltok i undersøkelsen, hadde erfaring med minst én form for vold i egne nære relasjoner. Den norske delstudien av STIR løftet også frem resultater som aktualiserte betydningen av kjønn og voldsutsatthet, blant annet at jenter erfarer flere negative konsekvenser av vold enn gutter (Hellevik & Øverlien, 2016). Både de norske forskerne, deres europeiske samarbeidspartnere og ungdommene i studien pekte på skolen som en nyttig og viktig arena for voldsforebyggende arbeid (Hellevik et al., 2015).

I Sverige har den første større studien om utsatthet for vold i unges nære relasjoner blitt fullført, med data fra både spørreskjema og intervju (Korkmaz & Øverlien, 2020; Korkmaz, 2021). Den svenske studien fulgte STIR-studiens forskningsdesign, og har gitt et bilde av hvor vanlig vold i nære relasjoner er i Sverige, og hvordan denne volden kommer til uttrykk blant svenske ungdommer. Resultatene fra denne studien samsvarer med de norske dataene: Vold i unges nære relasjoner synes å være et relativt vanlig sosialt problem, som også er kjønnet i sin karakter. Jenter synes å være mer utsatt for vold i nære relasjoner over tid enn gutter. Jenter rapporterer også betydelig mer seksuell vold, både med tanke på enkelttilfeller og gjentatte hendelser. Den svenske studien undersøkte hvor hendelsene skjedde, og kan fastslå at slike hendelser skjer der voksne har tilgang, som hjemme hos den utsatte eller utøveren, eller på skolen (Korkmaz, Øverlien & Lagerlöf, 2020). I tillegg peker

den svenske studien på at jenter som presterer godt i skolen, kan ha blitt utsatt for vold i nære relasjoner (Korkmaz, 2021).

I Finland har nylig en studie med samme design som STIR-studien blitt gjennomført (Isotalo et al., 2023), der skoleelever ($n = 1206$, 15–20 år) har besvart et spørreskjema om voldserfaringer i nære relasjoner. Den finske studiens resultater ligner resultatene fra de andre STIR-landene (Norge, England og Sverige), både hva angår omfang og betydningen av kjønns-perspektiver. I likhet med i de andre landene er ikke seksuell vold i en nær relasjon et uvanlig fenomen i Finland. Drøyt en fjerdedel (26 %) av deltakerne rapporterte om minst én form for utsatthet, hvorav jenter i størst grad svarte at de var utsatt for vold av seksuell karakter (37 %, mot 15 % av guttene).

I Danmark har et antall studier om såkalt *kjærestevold* blitt gjennomført. Én studie, som var blant de første i Norden, gir også et bilde av hvor vanlig slik vold er i en dansk kontekst. Med et utvalg på over 2000 ungdommer (16–24 år) viser Schütt, Frederiksen og Helweg-Larsen (2008) at 10 % av jentene og 4 % av guttene har blitt utsatt for fysisk eller seksuell vold de seneste 12 månedene av noen de har hatt en romantisk relasjon med. Danske forskere har også studert yngre ungdommer (gjennomsnittsalder ca. 13 år) sine erfaringer med vold i nære relasjoner. Ikke ulikt situasjonen i de øvrige nordiske landene peker danske studier på at vold ikke er uvanlig, og at det finnes visse risikofaktorer for utsatthet, hvorav den sterkeste indikatoren er utsatthet for seksuelle overgrep i barndommen (Karsberg et al., 2019).

I Sverige har det også blitt gjennomført studier om unges hjelpesøkende atferd på nett. I en rapport som analyserer blant annet chatlogger fra virksomheter som tilbyr støtte for voldsutsatte, ble det vist at unge søker hjelp mens volden fortsatt pågår, og støtte for å forstå hva det er de har blitt utsatt for. Hva som defineres som vold eller ikke, og hvor grensene går for hva som er greit og ikke, er eksempler på spørsmål som unge stiller. De tilgjengelige lavterskeltilbudene og tilbudene der ungdommene kan være anonyme, fremstår som verdifulle for dem. Dette er også noe som fremkommer hos ansatte og frivillige som er intervjuet om arbeidet sitt, som mener at det offentlige tilbudet ikke i tilstrekkelig grad evner å fange opp vold i unges nære relasjoner (Korkmaz & Øverlien, 2023).

Opplevelsene til svenske gutter og unge menn som har utøvd seksuell vold mot en kvinnelig partner, har blitt belyst i en studie som har analysert innlegg lagt ut på en feministisk antivoldskampanje på nett, og intervjuer med menn (17–45 år) som har utøvd seksuell vold før de fylte 25 år (Berggren, Gottzén & Bornäs, 2020). Studien viser at unge menns innsikt i egne voldelige eller seksuelt krenkende handlinger ofte kommer i etterkant, og iblant ganske lang tid etter at handlingene ble begått, når de ser seg selv og handlingene sine i et slags etterpåklokskaps lys. Forskerne påpeker at en slik erkjennelse setter mennenes identitet og atferd på kollisjonskurs, når de retrospektivt definerer egne tidligere handlinger som vold eller overgrep, mens de i nåtiden tar sterk avstand fra det de gjorde den gangen. Dette fenomenet med retrospektiv fordømmelse av egne seksuelt krenkende eller voldelige handlinger kaller forskerne for «afterwardsness» (Berggren, Gottzén & Bornäs, 2020).

I Finland er det gjennomført en studie hvor 23 kvinner og 13 menn i alderen 15–19 år ble intervjuet om deres erfaringer med og holdninger til seksuell trakassering. Studien fant tendenser til at unge kvinner forventes å være i stand til å beskytte sin seksuelle integritet effektivt, mens det forventes at unge menn skal balansere mellom forskjellige maskulinitetsposisjoner. Selv om unge mennesker i stor grad fordømmer seksuell trakassering og forstår det som diskriminering, opprettholdes samtidig de kjønnsdelte måtene å konstruere forståelsen om seksuell handling på, nemlig at unge kvinner forblir portvokterne for seksuelt samtykke, og at unge menn fortsetter å teste grensene for det (Honkatukia et al., 2023).

På Island gjennomførte forskere en fokusgruppestudie med unge menn om deres synspunkter på forhandlinger om sex og samtykke (Ólafsdóttir & Kjaran, 2019). Forskerne identifiserte to forskjellige diskurser som omhandler samtykke, og som de unge mennene beveget seg innenfor, nemlig *samtykkediskursen* (som satte ord på juridiske aspekter og betydningen av kunnskap/utdanning og sosiale bevegelser) og *heteroseksualitetsdiskursen* (som satte ord på betydningen av det heteroseksuelle skriptet, porno og kjønnsroller). Studien viste at de unge mennene oppfattet sex og samtykke som et felt med motstridende signaler for gutter, hvor de på den ene siden forventes å ta ansvaret for at sex er frivillig, og på den andre siden påvirkes av en heteroseksuell diskurs om maktforskjeller i sex og dating (Ólafsdóttir & Kjaran, 2019). En lignende studie er også gjennomført i Finland (Aho et al., 2023).

Islandske forskere har også gjennomført en studie av hvordan unge menn forstår sin egen voldsutøvelse i kjærestereelasjoner (Ólafsdóttir & Rúdólfsdóttir, 2023). Det mest dominerende trekket ved de unge mennenes fortellinger var hvordan personer som utøver vold – altså personer som dem selv – ofte fremstilles og forstås som «monstre». Dette monsteret var fremtredende i fortellingene på ulike vis. Mennenes sosiale posisjonering definerte i stor grad hvilke metoder de brukte for å distansere seg fra monster-figuren og vise at de selv ikke var et monster. Deltakerne med bakgrunn fra middelklassen oppfattet «monsteret» som en dehumaniserende og essensialistisk forestilling, og var derfor opptatt av å finne nye måter å snakke om vold på som gjorde det mulig å fortelle om egen voldsbruk uten å automatisk bli forstått som et monster. Deltakere som hadde arbeiderklassebakgrunn, var også oppmerksomme på at handlingene deres gjorde at de kunne bli sett på som «monstre», men argumenterte for at volden de hadde utøvd, var uttrykk for en ukontrollerbar maskulinitet og dessuten var tett knyttet til både egne traumer fra oppveksten og situasjonelle faktorer som rus. Slike bakgrunns- og situasjonsforklaringer gjorde dem i stand til å vise til en avstand mellom seg selv og monsteret, noe som ble forsøkt forsterket av mennenes insistering på at de følte en intens kjærlighet til partneren de hadde vært voldelig mot (Ólafsdóttir & Rúdólfsdóttir, 2023).

I 2022 forsvarte den svenske barne- og ungdomsforskeren Hanna Bornäs en doktorgradsavhandling om unge menns utøvelse av vold. Basert på intervjuer med gutter med voldshistorikk pekte hun på at mange gutter som selv har vært utsatt for vold som barn, har en tendens til å senere utøve vold mot en partner (se også Berggren & Gottzén, 2023). Guttenes tidligere voldserfaringer fant sted både hjemme og i vennegjengen, og førte til at guttenes fremtidige atferdsmønstre ble preget av dominans og hierarkier, noe som svekket evnen deres til å ta hensyn til partnerens behov. Bornäs (2022) trekker frem «tjatsex» (sex som følge av mas, «masesex») som et fenomen som skjer i situasjoner hvor en part ikke aksepterer å bli avvist, og derfor presser en annen part til å ha sex mot sin vilje. At dette er problematisk, er noe guttene i Bornäs' studie først i etterkant får en forståelse av.

5.3 Betydningen av kjønn og vold i unges nære relasjoner

De fleste studier som undersøker vold i unges nære relasjoner, løfter frem relevansen av kjønnsperspektiver. De fleste studiene redegjør for jenter og gutters utsatthet, og sammenligner dem. Det som kan utgjøre en forskjell, er hvilken betydning kjønn som variabel får, og i noen tilfeller også hvilke teoretiske og faglige tilnærminger forskerne velger.

Baker og Stein (2016) viser til et skifte på midten av 2010-tallet innenfor forskningsfeltet om «dating violence». De peker på at volden tidligere ble tolket ut fra en feministisk tilnærming til kjønn, hvor makt og strukturell ulikhet trekkes frem, mens den i dag preges av en mer konservativ og individbasert problemforståelse med psykologiske forklaringer og modeller (Baker & Stein, 2016). Dette er en tendens som først og fremst har blitt identifisert i nordamerikanske studier men er også relevant for forskere fra resten av verden. Dreiningen samsvarer med noen studier som argumenterer for at vold oftest er gjensidig (Viejo, 2014), det vil si at kjønn ikke har stor relevans siden både jenter og gutter utøver og utsettes for vold i parforhold. Samtidig påpeker andre forskere at utsatthet for vold likevel varierer mellom kjønnene når studier også inkluderer spørsmål om omfang, alvorlighetsgrad samt situasjonen volden ble utøvd i, og de konsekvensene volden har. Flere studier fremhever et kjønnsbasert mønster og peker på at selv om gutter også utsettes for vold, skjer det oftere for jenter, og volden gutter utsettes for, er oftest ikke av samme alvorlige karakter som det jenter rapporterer om (Barter et al., 2009; Barter et al., 2017). Jenters voldsutøvelse har også blitt beskrevet som en respons på vold, det vil si som en form for selvforsvar eller gjengjeldelse (Allen, Swan & Raghavan, 2009).

Det kjønnede mønsteret er enda tydeligere når det gjelder den seksuelle volden, hvor det oftest er jenter som er den utsatte, og gutter som er den utøvende part. Omfanget er stort, samtidig som flere studier viser til utfordringene med å undersøke seksuelle overgrep, ettersom fenomenet i seg selv påvirkes av en rekke samfunnsnormer og derfor kan bli mindre synlig enn andre typer vold. Det kan handle om antakelser om hva som er *normalt* å forvente i en seksuell kontekst, eller om at det er visse handlinger man må *godta* for å være en god kjæreste, eller ikke være en kjedelig sexpartner. Det kan føre til at informanter syns det er vanskelig å identifisere seg selv som

utsatt (Fernet et al., 2019; Korkmaz, 2021; Fernet et al., 2021; Korkmaz & Øverlien, 2023).

Tett koblet til et kjønn mønster når det gjelder utsatthet, kan volden også fortolkes i lys av maskulinitetsteorier, hvor maskulinitet og voldsuttrykk henger sammen (Diaz-Aguado & Martinez, 2015). Å bare snakke om kjønn som viktig for voldsutøvelse har likevel blitt omtalt som en overfladisk og overforenkende tilnærming til tematikken. For eksempel har også relasjonelle aspekter blitt løftet frem som viktige forklaringsvariabler (Gadd et al., 2015).

Oppsummert er kjønn en avgjørende faktor for å forstå seksuelle krenkelser både når det gjelder utsatthet og utøvelse. Samtidig er det nødvendig å analysere seksuell vold ved å se hvordan kjønn virker sammen med andre sosiale kategorier, for å få frem kompleksiteten i utsatthet (Hirsch & Khan, 2020) og utøvelse (Gadd et al., 2015). For eksempel har gravide tenåringer og unge mødre blitt fremhevet som særlig utsatte (Brown, Brady, & Letherby, 2011; Wood et al., 2015). Ungdommer som tilhører en seksuell minoritet (som lesbiske, homofile, bifile, transpersoner eller andre seksuelle minoriteter eller kjønnsminoriteter, ofte forkortet til LHBT+), har også blitt omtalt som en gruppe med økt utsatthet, og da særlig i land der det er vanligere med konservative holdninger til seksuelle minoriteter (Pentaraki, 2018; Øverlien, 2020). Utsattheten blant LHBT+-ungdommer har også vist seg å være høy sammenlignet med heteroseksuelle og kjønnsnormative ungdommer (Dank et al., 2014; Reuter, Sharp & Temple, 2015).

5.4 Konsekvenser av voldsutsatthet

Mange studier som har undersøkt vold i unges nære relasjoner, har konsentrert seg om å kartlegge forekomsten av slik vold, men flere har også studert konsekvensene den kan ha. Samlet sett peker forskningen på både kortsiktige og langsiktige konsekvenser. For eksempel har utsatthet for vold blitt knyttet til både helse- og atferdsproblemer, spesielt blant jenter (Ackard et al., 2007). Ytterligere studier peker på de samme tendensene med at jenter ser ut til å oppleve mer alvorlige konsekvenser av voldsutsatthet enn gutter (Romtjø, Beltramini & Escrivà-Agüir, 2013; Barter et al., 2017). Dette er et kjønn mønster som også bekreftes av ungdommene selv. For eksempel viser en studie som utforsker ungdommers oppfatninger av digital vold, at jenter

antas å oppleve mer alvorlige konsekvenser av slik vold enn gutter (Brown, Flood & Hegarty, 2022).

Studier har også vist at voldsutsatthet kan ha omfattende konsekvenser for skoleprestasjoner og mulighetene til å bygge en fremtid (Brewer et al., 2018). For eksempel viser en systematisk gjennomgang av Klencakova, Pentaraki og McManus (2021) at jenter som er utsatt for vold, ofte får problemer med konsentrasjon, fravær og dårligere akademiske resultater (se også Strøm et al., 2021 og Strøm et al., 2020). For dette prosjektet har det blitt gjennomført en delstudie spesifikt på konsekvensene av seksuell vold (se kapittel 7.3.).

5.5 Forskning på utøvelse av seksuell vold og krenkelser

Generelt finnes det begrenset med forskning på utøvelse av seksuelle krenkelser, inkludert den som skjer blant ungdommer og unge voksne, og i den forskningen som finnes, er det variasjoner både i definisjonen av seksuell vold og i utvalg. Utvalgene som ligger til grunn for forskningsgjennomgangen i dette kapittelet, er både kliniske utvalg (altså personer som er i behandling fordi de har eller er mistenkt for å ha krenket andre seksuelt) og populasjonsutvalg (kartlegging av seksuell vold/tvang/krenkelser i større ungdoms- og populasjoner). Det er verdt å merke seg at utvalgene, både de kliniske og andelene som har begått seksuelle krenkelser i populasjonsutvalgene, er små. Dette henger sammen med forekomst, men gjør det også vanskelig å si noe om hvorvidt funnene er representative for gruppen som helhet. Et overordnet funn i både internasjonal og skandinavisk forskning er at unge mennesker som krenker andre seksuelt, er en heterogen gruppe, og forskningsfunnene som beskrives nedenfor, må derfor leses i lys av dette. Et annet gjennomgående funn er overrepresentasjon av gutter og unge menn; de utgjør enten majoriteten i utvalget, eller så er utvalgene avgrenset til menn på grunn av overrepresentasjonen som er funnet i tidligere studier.

5.5.1 Demografiske kjennetegn

Det anslås at omtrent 30 % av personer som krenker andre seksuelt, er under myndighetsalder, basert på nasjonale og internasjonale studier (Bendiksby, 2008; Kruse, 2011). I nordiske populasjonsundersøkelser forekommer skadelig seksuell atferd (SSA) blant mellom 5 % og 14 % av gutter og rundt 4 % av jenter (Kjellgren et al., 2010; Stanley et al., 2018). Disse tallene samsvarer med

europpeisk forskning (Barter et al., 2022). I 2021 ble totalt 3871 personer siktet for seksuallovbrudd i Norge, hvorav nesten 12 % (456 personer) var mellom 15 og 17 år. I 2022 økte antallet siktede til 4624 totalt, og like over 8 % (384 personer) av dem var mellom 15 og 17 år.¹⁵ Det er en klar overvekt av menn som blir siktet for seksuallovbrudd (SSB, 2023).¹⁶

I de nordiske, kliniske utvalgene er gjennomsnittsalderen for henvisning til behandling eller oppfølging for seksuell voldsproblematikk mellom 14 og 15 år (Jensen et al., 2016; Kjellgren et al., 2006). Populasjonsstudiene nevnt over presiserer ikke alder ved første tilfelle av SSA eller første kontakt med helsevesenet, men utvalgenes aldersspenn tilsier uansett at første tilfelle av SSA begås før myndighetsalder. Samlet sett er dette problematisk ettersom tidlig debut av skadelig seksuell atferd predikerer gjentagelse (Bendiksby, 2008).

De som utsettes for overgrep, er oftest i familie med eller bekjente av den som utøver, men også i noen tilfeller ukjente (Jensen et al., 2016; Kjellgren et al., 2006; Kruse, 2011; Mossige & Stefansen, 2016), og 76 % av overgrepene utføres i den som utøver sitt hjem, eller nær omegn (Jensen et al., 2016). De utsatte barna er oftest under 12 år, og mens yngre utsatte (6–11 år) oftere er gutter, er utsatte som er jevnaldrende med den som utøver (12–17 år), oftere jenter (Jensen et al., 2016; Kjellgren et al., 2006).

De fleste ungdommene som begår skadelig seksuell atferd, bor hjemme, men 15 % bor i fosterhjem (Jensen et al., 2016). Det vil si at det er over 15 ganger så mange ungdom med skadelig seksuell atferd som bor i fosterhjem, enn i barne- og ungdomsbefolkningen generelt: I 2022 bodde 7,6 av 1000, eller 0,76 %, av barn og unge i Norge i fosterhjem, ifølge SSB.¹⁷ Ungdommer som har begått skadelig seksuell atferd, beskriver i større grad enn andre ungdommer vansker i relasjonen med foreldrene sine (Kjellgren et al., 2010; 2011), og mange familier strever av ulike årsaker (Jensen et al., 2016).

15 Se tabell 09410: *Siktelse mot personer, etter alder, statistikkvariabel, år og lovbruddstype*. Statistisk Sentralbyrå (SSB) Statistikkbank: <https://www.ssb.no/statbank/table/09410/>.

16 Se tabell 09411: *Siktelse mot personer, etter lovbruddstype, kjønn, statistikkvariabel og år*. Statistisk Sentralbyrå (SSB) Statistikkbank: <https://www.ssb.no/statbank/table/09410/>.

17 Se tabell 10660: *Barnevernstiltak, etter tiltak, statistikkvariabel og år*. Statistisk Sentralbyrå (SSB) Statistikkbank: <https://www.ssb.no/statbank/table/10660/>.

Ungdom som krenker andre seksuelt, befinner seg i en sosial kontekst og i en livsfase der det er vanlig å være i romantiske/intime relasjoner (Stanley et al., 2018). Det er ikke uvanlig å teste grenser, og det å fungere sosialt er en ferdighet som møter stadig endrede krav. I de kliniske utvalgene kan man se at flere strever med sosial fungering og relasjoner, både uttrykt som antisosial atferd (Jensen et al., 2016; Kjellgren et al., 2006) og som sosial isolering (Jensen et al., 2016). Kjente sårbarhetsfaktorer for generell antisosial atferd, som blant annet skilte foreldre, aggresjon og vilje til å ta risiko, gjelder også ungdom (av begge kjønn) som krenker andre seksuelt (Kjellgren et al., 2010; Kjellgren et al., 2011).

5.5.2 Pornografi og holdninger til sex

Unge personer som begår SSA, lever også i en sosial kontekst der det er relativt vanlig å bruke pornografi (Kjellgren et al., 2010; Kjellgren et al., 2011; Stanley et al., 2018). Stanley et al. (2018) finner at 48 % av gutter og 6 % av jenter i 15-årsalderen sier at de jevnlig bruker pornografi. Ny forskning viser at vold og tvang er vanlige innslag i pornografi, og at det er kvinner som utsettes, mens menn utsetter (Donevan et al., 2024; Fritz et al., 2020). Det kan også virke som at bruk av pornografi følger utøvelse av seksuelt skadelig atferd i noen grad. Selv om det generelt er relativt vanlig å bruke pornografi blant unge, finner man en statistisk signifikant sammenheng mellom jevnlig bruk av porno og utøvelse av seksuell vold både i en stor europeisk studie (Barter et al., 2022) og i det norske underutvalget av den samme studien (Stanley et al., 2018).

Det er nettopp faktorer knyttet til seksualitet og pornografi som ser ut til å differensiere ungdom (av begge kjønn) som har begått seksuelle krenkelser (men også annen antisosial atferd), fra de som har begått antisosial atferd (men ikke seksuelle krenkelser). Førstnevnte gruppe har i større grad et negativt kvinnesyn, sier seg i større grad enig i voldtektsmyter, er mer overopptatt av sex, har i større grad solgt sex og har i større grad venner som har brukt voldelig pornografi (Kjellgren et al., 2010; Kjellgren et al., 2011). Internasjonal forskning gjenspeiler disse funnene (Seto & Lalumiere, 2010).

5.5.3 Egne traumeerfaringer, psykisk helse og kognitiv fungering

Det å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep og krenkelser øker sjansen for å selv utøve SSA betraktelig, både hos jenter og gutter (Kjellgren et al., 2011; Seto et al., 2010). Også andre typer traumer, som å bli utsatt for mobbing,

spiller inn (Barter et al., 2022). I begge de nordiske, kliniske utvalgene er traumeerfaringer regelen heller enn unntaket (Jensen et al., 2016; Kjellgren et al., 2006). Både gutter (Kjellgren et al., 2010) og jenter (Kjellgren et al., 2011) som har krenket andre seksuelt, beskriver mer depressive symptomer enn kontrollgruppen. Kun én studie (av et klinisk utvalg) ser på kognitiv fungering, og finner at kognitive utfordringer er overrepresentert: 43 % har lærevansker, og 12 % har en diagnostisert utviklingsforstyrrelse (Jensen et al., 2016). Med andre ord er det viktig å nå personer med kognitive utfordringer, siden de kan ha særegne behov for forebygging og behandling av SSA (Jensen et al., 2016).

5.5.4 Hvordan blir ungdommene møtt etterpå?

Ungdom er på et sted i livet der relasjoner med og reaksjoner fra familie, sosialt nettverk og fagfolk er utslagsgivende i viktige identitetsprosesser. Mange har familien som sine primære støttespillere, men mange familier er selv i krevende situasjoner der de trenger støtte. En ikke ubetydelig andel av familien og det sosiale nettverket kan streve med å erkjenne at den unge har krenket andre seksuelt (Jensen et al., 2016; Kruse, 2020). Slike reaksjoner fra omgivelsene kan sende signaler til ungdommen om at det er grunn til å opprettholde benektelsen. De kan også bidra til en fortelling om at den unge ikke trenger ta ansvar for sine handlinger, og snevre inn det allerede smale diskursive og affektive rommet som finnes for å forholde seg til at man selv har begått et alvorlig moralsk normbrudd. Dette hindrer rehabilitering (se eksempel: Kruse, 2020). I tillegg viser funn fra internasjonal forskning at mange fagfolk ikke kjenner seg kompetente til eller ikke ønsker å behandle personer som begår seksuallovbrudd, og unngår det (Jahnke, 2018; Roche & Stephens, 2022) – tilsvarende kartlegginger finnes ikke i Norden.

5.6 Skolen: en viktig arena for barn og unge

Skolen er en viktig arena for barn og unge. De fleste ungdommer i Norge fullfører skolegang på videregående nivå,¹⁸ og skolen som arena blir dermed et sted hvor de fleste ungdommer tilbringer sin hverdag over en lengre tidsperiode. Et godt skolemiljø er i seg selv identifisert som en beskyttelsesfaktor for barn og unges psykiske velvære, fordi det gir elever muligheten til å tilegne seg kunnskap for det kommende voksenlivet samtidig som det skaper

18 Andel elever/lærlinger som fullførte med studie- eller yrkeskompetanse i løpet av 5/6 år i perioden 2016–2022, lå på 81,0 % i Norge (SSB, 2023).

en gunstig sosial kontekst (Granvik Saminathen, Brodin Låftman & Modin, 2020).

Med grunnlag i opplæringsloven § 9A-2 har alle elever rett til et trygt og godt skolemiljø. Skolen har en forpliktelse og et omsorgsansvar for barn og unge, som er forankret både i internasjonale menneskerettighetskonvensjoner som barnekonvensjonen og Lanzarote-konvensjonen og i norsk lovverk, jf. opplæringsloven § 9A-3 om nulltoleranse og forebyggende arbeid mot blant annet vold og trakassering. Det vil si at skolen også skal forebygge seksuelle krenkelser og ivareta den som blir utsatt. Beate Goldschmidt-Gjerløw (2019) og Kjersti Draugedalen og Audrey Osler (2022) argumenterer for at arbeidet mot seksuelle krenkelser i skolen må forstås ut fra et menneskerettighetsperspektiv, og at lærere må settes i stand til å forsvare barns rett til kunnskap om seksualitet og grenser og barns rett til ikke å utsette andre for skadelig seksuelle handlinger eller utsettes for seksuelle krenkelser.

Det er flere grunner til at skolen bør være en arena for intervensjon og håndtering av seksuelle krenkelser. For det første anbefales det at intervensjoner mot uønsket seksuell atferd skal gjennomføres på laveste mulige omsorgsnivå (Goldschmidt-Gjerløw, 2019). Videre viser studier at vold i unges nære relasjoner ofte skjer i tidsrommet de befinner seg på skolen (Lagerlöf & Øverlien, 2022). Det er ikke uvanlig at unge går på samme skole, eller til og med i samme klasse, som den som utøver vold, som gjør at den unge ikke får en pause fra volden. Dette er en ungdomsspesifikk faktor knyttet til voldsutsatthet som tidligere studier har pekt på (Korkmaz & Øverlien, 2020). Studier viser også at unge foretrekker å snakke med en lærer eller helsesykepleier når de skal snakke om seksuelle krenkelser, vold og overgrep (Hafstad & Augusti, 2019). Ungdom selv identifiserer skolen som en viktig arena for voldsforebyggende arbeid (Hellevik et al., 2015).

5.6.1 Hva er barrierer i skolens arbeid?

En gjennomgang av internasjonal forskning viser at det finnes tre barrierer for skolens arbeid mot skadelig seksuell atferd (Kor et al., 2023). Den første barrieren er (1) *bagatellisering av skadelig seksuell atferd*, for eksempel ved at oppførselen har blitt normalisert fordi den skjer så ofte. Særlig gjelder dette bildedeling og seksuelt stemplende språkbruk. Årsakene til denne bagatelliseringen er mangel på kunnskap og antakelser om at oppførselen er biologisk forankret hos gutter. Den andre barrieren er (2) *skadelige normer*,

slik som normer for stillhetskultur, hvor det å fortelle om skadelig seksuell atferd anses som å sladre, og kjønnsnormer som skaper maskulinitetsidealer som dreier seg om seksuell pågåenhet og gir kvinner ansvar for menns seksuelle overtramp. Den tredje barrieren er (3) *manglende samarbeid på tvers av sektorer*, som både handler om manglende kunnskap om hva slags instanser som kan hjelpe, og manglende støtte når skolen faktisk ber om hjelp. Disse punktene blir utdypet i det følgende, med særlig vekt på forskning på norsk skole.

Det er godt etablert i norsk forskningslitteratur at for å forhindre og håndtere skadelig seksuell atferd og seksuelle krenkelser er det nødvendig med et tverrsektorielt samarbeid. Dette innebærer at ulike sektorer, som spesialpedagogisk tjeneste, helsesykepleiere, politi, barnevern, skole og psykisk helsevern for barn og unge (BUP), samarbeider for å bedre situasjonen for ungdom (Askeland et al., 2017; Vorland et al., 2018; Øverli et al., 2018; Draugedalen, 2022). Lærere er sentrale i både forebygging og avdekking av seksuelle krenkelser, men opplever at de ikke har tilstrekkelig kunnskap om og ressurser til å ta tak i problemet. Lærere får ikke tilstrekkelig opplæring om seksuelle overgrep og vold i nære relasjoner (Øverlien & Moen, 2016). Selv om lærere uttrykker interesse for temaer som seksualitet, grenser og seksuelle krenkelser, mangler de den nødvendige kompetansen og tid til å ta opp temaet (Draugedalen, 2021; Draugedalen et al., 2022). I en studie av læreres undervisningspraksis fant forskerne at voldtekt og seksuelle overgrep var blant områdene som det ble undervist minst i, og en av årsakene til den manglende undervisningen var en misforstått hensyntagen til de elevene i klasserommet som eventuelt selv har vært utsatt (Goldschmidt-Gjerløw, 2020).

En av utfordringene som svekker læreres mulighet til å tematisere seksuelle krenkelser, er at seksualitet fortsatt er et tabuisert område og seksuelle krenkelser ses på som et emosjonelt ladet tema (Goldschmidt-Gjerløw, 2019; Draugedalen et al, 2021). En australsk studie viser at lærere som skal håndtere skadelig seksuell atferd blant barn og unge, rapporterer at det er fare for at de blir utbrent (McInnes & Ey, 2020). Tausheten som ofte følger med tabuiserte temaer, fører til en usikkerhet i møte med dem. En norsk studie om læreres møte med barn som har vært vitne til vold, beskriver at lærernes manglende kunnskap og tid førte til en «lammende erfaring av usikkerhet» (Selvik & Helleve, 2022). En norsk spørreundersøkelse viser også at kjønn og alder har

betydning for hvor villig man er til å undervise om seksuell vold, hvor unge kvinnelige lærere var de som underviste mest om temaet (Goldschmidt-Gjerløw, 2021). Selv om studien ikke er representativ, indikerer den likevel betydningen kjønn- og seksualitetsnormer har for hvorvidt temaet blir tatt opp, og til en viss grad for hvordan det blir undervist i det.

5.6.2 Hva bør skolen gjøre?

I den tidligere nevnte gjennomgangen av forskning på skolers håndtering av seksuelle krenkelser ble det nevnt tre anbefalinger (Kor et al., 2023). Den første er å sørge for en helhetlig tilnærming fra skolens side: Skolens ansatte rapporterte om økt trygghet i møte med tematikken om de hadde en felles forståelsesramme av problemet, oppdatert kunnskap både om fenomenet og situasjonen på skolen og samarbeidsrutiner innad i skolen og med eksterne aktører. Den andre anbefalingen er å inngå tverrsektorielt samarbeid som også involverer foreldre og foresatte, og den siste anbefalingen er å arbeide mot skadelig kjønnsnormer og involvere elever.

Draugedalen (2023) spesifiserer noen av disse anbefalingene i sin forskning, som også tar innover seg at temaet er emosjonelt ladet, og at det er ulike maktrelasjoner mellom de som skal ivareta, og de som skal bli ivaretatt. En slik organisering beskrives som «et system av omsorg». Barn, enten de blir utsatt for eller har utøvd seksuelle krenkelser, har krav på å bli ivaretatt. De som skal ivareta dem, lærere, står i en maktrelasjon til barna. Lærere på sin side trenger støtte og bør bli ivaretatt, som innebærer at de står i et avhengighetsforhold til andre instanser, for eksempel spesialpedagogiske tiltak og barnevern, og til skoleledelsen.

Draugedalen og kollegaer (2022) viser i sin studie at lærerne ønsker at tjenester som barnevern og helsesykepleier er mer fysisk til stede. De etterlyser også en systematisk tilnærming fra skoleledelsen side, slik at det allerede finnes systemer på plass idet en hendelse skjer (Draugedalen et al., 2021). Samtidig er andre lærerkollegaer noen av de viktigste samarbeidspartnerne for lærere, og da må lærerne ha en felles forståelsesramme og kollegiale støtteordninger. Goldschmidt-Gjerløw (2022) peker på at ungdom er interessert i temaene seksualitet og grenser, og argumenterer for hvor viktig det er at kunnskap om unges livsverden er med på å utforme undervisning om seksuelle krenkelser.

Skolen er også et sted hvor unge kan få støtte og hjelp, fordi denne arenaen også deles av voksne som lærere og andre skoleansatte. Dette har blitt tatt hensyn til i Sverige ved at forebyggingsprogrammer har blitt testet og evaluert både i grunnskoler og videregående skoler (se for eksempel «Mentors in Violence Prevention [MVP]»; Eriksson et al., 2018).

I Norge ble det i utredningen til Voldtektsutvalget i 2024 foreslått et løft i den nasjonale seksualitetsundervisningen i skolen (NOU 2024: 4, s. 90–93), slik det i Sverige trådte en ny læreplan i kraft i 2022 som innebærer at alle elever skal få kunnskap om hva som utgjør et sunt forhold (Lgr. 22 Seksualitet, samtykke og relasjoner). Voldtektsutvalget fremhever at undervisningen må forankres i forskningsmiljøer og organisasjoner med kompetanse på seksuell vold og krenkelser, og må ta hensyn til utviklingstrender i samfunnet, for eksempel bekymringsverdige negative holdninger blant unge til både kvinnesyn og voldsbruk. Noe av dette begrunnes med økt bruk og tilgjengelighet av grov pornografi. Utvalget foreslår at slike holdninger til kvinner og porno tematiseres i større grad i seksualitetsundervisningen, og at pornokritisk kunnskap implementeres i læreplaner i grunnskolen, i videregående opplæring og i lærerutdanningen. Undervisningen må også være representativ for alle barn og unge, uavhengig av faktorer som kjønn, seksuell orientering, funksjon eller annen minoritetstilhørighet, og alle må sikres deltakelse. Læringsmål knyttet til seksualitet, grensesetting og seksuell vold og voldtekt bør tydeliggjøres, da dagens kompetansemål åpner for unødvendig stor variasjon i innhold i og kvalitet på seksualitetsundervisningen.

Nåværende læreplanverk fra høsten 2020 gir overordnede føringer for undervisningen gjennom kompetansemålene, som inkluderer temaer som reproduksjon, seksuelt overførbare infeksjoner, identitet, seksuell orientering, grensesetting, kultur og teknologi. Seksualitetsopplæring er ikke et eget fag, men er integrert i kompetansemål på ulike trinn og fag, samt at det er en del av det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring. Selv om seksuell vold og krenkelser ikke nevnes spesifikt i kompetansemålene for eldre elever, kan temaet tolkes inn i kompetansemålene om grensesetting, verdier, normer og lover knyttet til kjønn, seksualitet og kropp.

Utfordringen er at det er store variasjoner i undervisningen, og innholdet avhenger av hvilke ansatte og hvilke skoler som gjennomfører det. Noen lærere har for eksempel beskrevet barrierer i form av frykt for å re-traumatisere

utsatte barn eller mangel på relevant kompetanse om tematikken. En kartlegging gjennomført av Sex og samfunn i 2022 viste at bare 12 % av lærerne som ble spurt, mente at de fikk kunnskap om seksualitetsundervisning i lærerutdanningen. Yngre lærere ser ut til å vise en større vilje til å undervise om temaet. Kartleggingen viste også at de fleste elever ønsker mer og bedre seksualitetsundervisning i skolen, inkludert mer undervisning om pornografi, grensesetting, voldtekt og relasjoner (Sex og samfunn, 2022).

6 Metode og etikk

6.1 Presentasjon av datamateriale

Prosjektet i sin helhet har et rikt og omfattende datamateriale.

Analysekapittel 1 baserer seg på individuelle intervjuer med unge personer som enten har blitt utsatt eller har utsatt andre for seksuelle krenkelser.

Analysekapittel 2 baserer seg på individuelle intervjuer og fokusgruppeintervjuer med skoleelever, skolepersonale og statsforvaltere.

Analysekapittel 3 baserer seg på intervjuer med ansatte i konfliktrådet og saksdokumenter tilhørende 41 ungdommer som er idømt ungdomsstraff for seksuallovbrudd. Tabellen under illustrerer datamaterialet i sin helhet:

Tabell 3: Oversikt over datamaterialet i sin helhet

Utvalg	Antall informanter/ institusjoner	Individuelle intervjuer	Fokusgruppeintervjuer	Gjennomgang av dokumenter	Se kapittel
Ungdommer / unge voksne					kapittel 7 & 8.1.
unge personer	63 (12 grupper)		✓		kapittel 8.1.
unge som er utsatt for seksuelle krenkelser	34	✓			kapittel 7.2. og 7.3.
\ jenter	31	✓			
\ gutter	3	✓			
unge som har seksuelt krenket andre	19	✓			kapittel 7.5.
\ jenter	2	✓			
\ gutter	17	✓			
Institusjoner					kapittel 8 og kapittel 9
skoler	12	✓	✓		kapittel 8
skoleansatte totalt	28	✓	✓		
\ minoritetsrådgivere	1	✓			
\ skolemiljøarbeidere	1	✓			
\ lærere	1	✓			
\ helsesykepleiere	4	✓			
statsforvaltere	10	✓			kapittel 8.2.1.
konfliktrådet	14	✓	✓	✓	kapittel 9
ungdomskoordinatorer	6	✓			
\ rådgivere	4	✓			
\ sekretariat	4 (1 gruppe)		✓		

6.2 Rekrutteringsprosessen

6.2.1 Ungdommer / unge voksne

6.2.1.1 Fokusgrupper

Vi har rekruttert ungdom til fokusgrupper gjennom å ta kontakt med skoler, organisasjoner og andre tilbud for ungdom. I tillegg la vi opp til rekruttering gjennom idretten, politiske ungdomslag og gjennom at interesserte ungdommer har rekruttert sine venner, det som ofte kalles snøball-rekruttering. Dette har resultert i tolv fokusgruppeintervjuer med ungdommer fra fire videregående skoler og tre fotballag, og ett med ungdommer som har meldt interesse og blitt satt sammen av oss. Totalt har vi gjennomført fokusgrupper med 63 ungdommer i alderen 16–20 år.

6.2.1.2 Unge som er utsatt for seksuelle krenkelser

For å rekruttere unge utsatte for vold gikk vi bredt ut med en annonse i NKVTS sitt nyhetsbrev, innlegg i Facebook-grupper for unge og et samarbeid med en organisasjon som arbeider med overgrepsofsatte. I tillegg ga vi beskjed under fokusgruppeintervjuer om at vi også ville snakke med de som hadde egne erfaringer om temaet, og at de kunne ta kontakt med oss dersom de ville stille som informant i et personlig intervju. Dette ga oss til sammen 16 informanter. I tillegg fikk vi 2 informanter fra rekrutteringen av unge som har krenket andre seksuelt, se 6.2.1.3. for rekruttering av unge som har krenket andre seksuelt. Av de 16 informantene som var utsatte, var det 15 jenter og 1 gutt.

I tillegg har vi fått mulighet til å inkludere 18 transkriberte og anonymiserte intervjuer med 16 jenter og 2 gutter i alderen 17–23 år gjennomført i Sverige i forskningsprosjektet «Våld i ungas nära relationer – prevalens, sammanhang, och ungas egna röster» (Korkmaz, 2021).

Totalt inkluderer altså studien intervjuer med 34 voldsutsatte unge personer i alderen 16–23 år. Med ett unntak der en utsatt jente var kjæreste med en annen jente, har alle jentene i studien blitt utsatt av gutter de har hatt en relasjon med, og guttene har blitt utsatt av andre gutter som de har hatt en relasjon med.

6.2.1.3 Unge som har seksuelt krenket andre

Unge som har utøvd vold og krenkelser mot andre, er en vanskelig gruppe å rekruttere, og vi besluttet derfor å opprette samarbeid med offentlige

instanser som arbeider med denne målgruppen. Vi søkte kriminalomsorgen om å få rekruttere innsatte, og etter nødvendig godkjenning fra kriminalomsorgens regioner sa fem fengselsenheter seg villig til å bidra i rekrutteringen. I tillegg var det et av Statens barnehus som bistod i rekrutteringen av informanter. Som ledd i rekrutteringen gjennomgikk vi også relevante domsavgjørelser via Lovdata og kontaktet de tiltalte forsvarsadvokater for å be om at de viderefremmet informasjon om prosjektet og forespørsel om å delta til klientene sine.

Vi har ikke bare ønsket å snakke med domfelte, vi har også vært interessert i å snakke med de som aldri har blitt anmeldt, tiltalt eller domfelt for overgrep eller krenkelser. For å nå ut til denne målgruppen kontaktet vi journalist, programleder og påvirker Gisle August Gjevestad Agledahl. Agledahl har markert seg som en seriøs aktør innenfor journalistikk og formidling om temaet, spesielt gjennom dokumentarserien «Innafor» på NRK, der han som programleder og medskaper har tatt opp blant annet temaet seksuell vold. Agledahl la ut fem innlegg og to «stories» på sin profil på Instagram, hvor han informerte om studien og spurte om noen kjente seg igjen og ville delta i undersøkelsen. Han la ut en lenke til landingssiden vår, hvor interesserte kunne få mer informasjon om prosjektet, og eventuelt fylle ut et nettskjema for å bli kontaktet angående intervju.

Totalt intervjuet vi 19 unge som hadde krenket andre da de var i alderen 16–23 år. Alle informantene var over 18 år da vi intervjuet dem, så for noen av informantene lå krenkelsene noe tilbake i tid. Av disse 19 var 17 unge menn, og 15 av disse hadde begått krenkelser mot jenter eller kvinner, mens de 2 siste hadde begått krenkelser mot gutter eller menn. 2 av informantene var unge kvinner som hadde krenket gutter eller menn. Totalt 5 av informantene hadde aldri blitt anmeldt eller domfelt for krenkelsene de hadde begått – det gjaldt 3 av de unge mennene og begge de 2 unge kvinnene. Det ble gjennomført andregangintervjuer med 3 av informantene, alle disse var menn.

6.2.2 Institusjoner

6.2.2.1 Skoler

Totalt fikk vi mulighet til å rekruttere fra tolv skoler: fem ungdomsskoler og syv videregående skoler i Oslo, daværende Viken og Nord-Norge. Til sammen ble det rekruttert skolepersonale til fokusgrupper fra tre ulike videregående

skoler og to ungdomsskoler. I tillegg gjennomførte vi to sammensatte fokusgrupper. Utover fokusgruppene har vi gjennomført individuelle intervjuer med en minoritetsrådgiver, en faglærer, to skolemiljøarbeidere og fire helsesykepleiere. Skolepersonale som stilte til individuelle intervjuer, ble rekruttert enten gjennom fokusgruppeintervjuene de deltok i, gjennom annonsering i sosiale medier eller gjennom nettverkene våre.

På grunn av covid-19-pandemien ble det krevende å få tilgang til skolene. Dette preget rekrutteringsprosessen ved at skolene hadde redusert kapasitet til å rekruttere både ansatte og ungdommer til fokusgrupper (se nedenfor).

6.2.2.2 Konfliktrådet

Vi etablerte et samarbeid med konfliktrådet sommeren 2021, og hadde flere planleggings- og informasjonsmøter med dem frem til januar 2022. Grunnet begrensninger som ble lagt av pandemien og perioder med lav kapasitet hos konfliktrådet, tok det noe tid før vi kunne begynne datainnsamlingen, men fra februar 2022 startet den aktive rekrutteringen av informanter fra konfliktrådet. Til sammen ble det gjennomført ti individuelle intervjuer med ungdomscoordinatorer (n = 6) og rådgivere (n = 4), samt et fokusgruppeintervju med fire ansatte i konfliktrådssekretariatet. I tillegg hentet vi ut aidentifiserte dokumenter fra 41 ulike saker som var påbegynt i 3 ulike år – 2018, 2020 og 2021. Totalt 220 saksdokumenter ble gjennomgått og analysert. Dokumentene består av fullstendige ungdomsplaner, dommer og andre relevante sakspapirer. Datamaterialet blir ytterligere presentert i delstudien i Analysekapittel 3.

6.2.2.3 Statsforvaltere

Vi tok direkte kontakt med samtlige ti av Norges statsforvaltere og presenterte prosjektet. Vi ba deretter om korte intervjuer for å kartlegge erfaringer med seksuelle krenkelser i deres saksmateriale, og ba dem gi oss tallet på saker med seksuelle krenkelser i løpet av de siste årene. Seks statsforvaltere svarte at de ikke hadde noen erfaring med dette og takket nei til intervju. Vi fikk fire korte intervjuer med de resterende statsforvalterne.

6.3 Gjennomføring

6.3.1 Kvalitative intervjuer – individuelle

Fordi seksuell vold er et sensitivt tema, ville vi i utgangspunktet gjennomføre intervjuene fysisk fremfor digitalt. Informantene valgte selv om de ville bli intervjuet i NKVTS sine lokaler eller på et annet sted som egner seg til slike samtaler om sensitive ting. På grunn av covid-19-pandemien ble det imidlertid utfordrende å gjennomføre intervjuer ansikt til ansikt. I perioder kunne vi på grunn av smittevern ikke fritt invitere informanter inn til møte på kontoret vårt i Oslo, eller reise til andre fylker for å gjennomføre intervjuer. Derfor ble flere av intervjuene gjort digitalt, både fokusgruppeintervjuer og individuelle intervjuer. Det er fordeler og ulemper med digitale intervjuer (Thunberg & Arnell, 2021). Fordelen er at informantene erfaringsmessig snakker mer. Ulempene er at det tekniske kan svikte, video og lyd kan hakke, og diktafonen kan ta opp mer støy enn tale. Disse intervjuene er følgelig også vanskelige å transkribere, da lydkvaliteten ofte er dårligere enn ved fysiske intervjuer.

Flere av de digitale intervjuene med personer utsatt for vold ble gjort over Confrere, som er et toveis kryptert kommunikasjonsprogram brukt i helsevesenet. Confreres sikkerhet er optimal for denne typen intervju, men det oppsto likevel noen tekniske utfordringer underveis.¹⁹ Intervjuene varte mellom 90 og 120 minutter, og det ble gjort lydopptak av intervjuene. Opptaket ble tatt opp med Universitetet i Oslo (UiO) sin diktafon-app, som i sin tur er koblet til UiOs sikre og krypterte datalagringstjeneste TSD (Tjenester for sensitive data). Opptaket ble derfor ikke lagret på enheten, men direkte i TSD.

6.3.2 Fokusgruppeintervjuer

Fokusgruppeintervjuer går ut på at man legger til rette for å intervjuer en relevant gruppe med mål om å få frem forskjellige synspunkter, og kjennetegnes av en ikke-styrende intervjustil. Moderatoren presenterer temaene som skal diskuteres, legger til rette for ordveksling og forsøker å skape en velvillig og åpen atmosfære der alle kan uttrykke personlige og motstridende synspunkter på temaet. Formålet med fokusgrupper er generelt

19 Confrere har strenge krav til kvalitet på videokamera, internett-tilkobling og mikrofon. Det var ikke alle informantene som hadde utstyr tilgjengelig som tilfredsstilte disse kravene.

sett ikke å komme til enighet eller finne løsninger på spørsmålene som diskuteres, men å få frem forskjellige synspunkter på saken (Gubrium, 2012).

Fokusgruppeintervjuene med ungdommer ble gjennomført fysisk på skolene. Skolene la til rette for intervjuene ved at det telte som undervisningstid, og elevene ble da fritatt for ordinær undervisning. Under intervjuene ble to episoder av den danske miniserien «Natten til lørdag»²⁰ vist til ungdommene. Denne serien handler om to unge mennesker, Karl og Rosa, som er betatt av hverandre. De møtes på en skolefest, og møtet ender i en seksuell situasjon på skoletoalettet under festen. De to episodene viser situasjonen fra Karls og Rosas perspektiv i hver sin episode. For Karl fremstår det som et samtykkende samleie, mens Rosa uttrykker motvilje mot de seksuelle handlingene, og for henne fremstår det som en krenkelse uten at hun selv gir handlingen et navn i filmen. Filmene ble brukt som diskusjonsgrunnlag i fokusgruppene, som besto av minimum to og maksimum syv personer. For å få variasjon og for å kunne se eventuelle kjønnsforskjeller valgte vi å sette sammen fokusgrupper bestående av kun jenter, kun gutter, samt noen blandede grupper. Intervjuene varte mellom 60 og 120 minutter, og det ble gjort lydopptak.

Gjennomføring av fokusgruppeintervjuer med skolepersonale varierte i stor grad ut fra nasjonale smittevernregler på grunn av covid-19,²¹ og ut fra hvor gruppen ble rekruttert. Vi gjennomførte to fysiske fokusgruppeintervjuer med skolepersonale ved en skole i Nord-Norge og en skole i Oslo. Øvrige intervjuer ble gjennomført digitalt via Teams og Zoom. Fordi dette er mindre sikre plattformer enn Confrere, måtte vi oppfordre deltakerne til å ikke nevne identifiserbare enkeltsaker eller annen sensitiv informasjon. Gjennomføringen av digitale intervjuer medførte noen tekniske utfordringer, blant annet med tanke på bilde- og lyd kvalitet og tilkobling.

Generelt sett kan digitale intervjuer være krevende, fordi det raskt hemmer den naturlige flyten i samtalen man får når man er fysisk til stede med informantene. Til tross for dette ble intervjuene gjennomført på en slik måte at vi fikk den informasjonen som var relevant for prosjektet.

20 Produsert for DR: <https://www.dr.dk/presse/natten-til-loerdag-ny-ungdomsserie-om-det-seksuelle-spils-graenseland>.

21 For tidslinje over myndighetenes håndtering av koronasituasjonen, se <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/folkehelse/tidslinje-koronaviruset/id2692402/>.

To individuelle intervjuer med skolepersonale ble også gjennomført digitalt, mens tre ble gjennomført fysisk. Disse intervjuene varte i 45–90 minutter, og det ble gjort lydopptak.

6.4 Etikk

6.4.1 Søknader om etiske godkjenninger

Prosjektet søkte tilråding fra Norsk senter for forskningsdata (NSD, nåværende Sikt) i juni 2020. I juli samme år vurderte NSD at det måtte gjennomføres en personvernkonsekvensvurdering (en såkalt DPIA). Dette ble gjennomført, og prosjektet fikk tilråding av NSD i januar 2021. I tillegg til forskningsetisk og personvernmessig godkjenning måtte prosjektet innhente godkjenninger fra Kriminalomsorgen og Justis- og beredskapsdepartementet for å kunne samle inn data fra innsatte i fengsel og anonymiserte sakspapirer fra konfliktrådet. I figur 1, 2 og 3 i Vedlegg 1 presenteres gangen i søknadsprosessene.

Til tross for at prosjektet i sin helhet har gjennomgått ulike forskningsetiske og personvernmessige vurderinger, var det flere etiske hensyn som måtte vurderes kontinuerlig gjennom prosjektets gang. Først og fremst er seksuell vold et sensitivt tema, og i denne studien har intervjuer blitt gjennomført med unge personer som har blitt utsatt for eller som selv har utsatt andre for seksuell vold. Det har i feltet vært en langvarig diskusjon, som fortsatt pågår, om hvorvidt det er skadelig for barn og unge å snakke om traumer og andre personlige, sensitive temaer i forskningsintervjuer. Samtidig har barn rett til å delta i forskning, og deltakelse kan oppleves som «empowering» (Schønning, 2024; Backe-Hansen, 2023; Øverlien & Holt, 2021). Likevel er det viktig at de vi som forskere snakker med, ivaretas før, under og etter intervjusituasjonen. Derfor har vi forsikret oss om at de unge som har vært utsatt for eller som har utsatt andre for vold, har et støtteapparat rundt seg hvis de opplevde intervjuet som vanskelig (se under). Vår erfaring etter å ha gjennomført intervjuene er at unge ofte ønsker å bidra i forskningen på dette temaet, og at de syntes det var givende og meningsfullt å kunne snakke om opplevelsene sine, og på den måten også kunne hjelpe andre som er, har vært eller kan komme i lignende situasjoner.

6.4.2 Beredskapsplan

Vi utarbeidet en beredskapsplan for å sikre informantenes ivaretagelse i forbindelse med at de deltok i studien. Forskere skal ikke ta på seg en terapeutisk rolle overfor informantene, og vi inngikk derfor en avtale med psykolog Atle Austad. Avtalen gikk ut på at Austad var i beredskap under prosjektiden, både for informanter som skulle ha behov for det, og for oss forskere om vi hadde behov for å drøfte oppfølgingsbehov hos personer vi intervjuet. Vi kunne derfor tilby informanter samtale med Austad dersom de hadde behov for dette i etterkant av intervjuet. I tillegg til denne beredskapen snakket vi alltid med informantene i slutten av intervjuet om hvorvidt de hadde en person de kunne snakke med hvis de hadde behov for det, og understreket at vi gjerne ville hjelpe dem å komme i kontakt med aktuelle hjelpeinstanser hvis det var ønskelig. På skolene der vi gjorde fokusgruppeintervjuer, var helsesykepleier tilgjengelig for elevene dersom de hadde behov for å snakke med noen i forbindelse med intervjuene. Dette ble tydelig informert om under intervjuene med ungdommene.

7 Analysekapittel 1: Ungdom som er utsatt, og ungdom som har krenket andre

I dette første analysekapittelet vil vi presentere funnene fra analysene våre av intervjuene med unge som har vært utsatt for seksuell vold eller krenkelser, og med unge som har utsatt andre for slike krenkelser. Til sammen bygger dette kapittelet på 34 intervjuer med unge mellom 16 og 23 år som har vært utsatt for seksuelle krenkelser – 16 fra Norge og 18 fra Sverige – og 19 unge mellom 18 og 25 år som har utsatt andre for krenkelser, alle sammen fra Norge. I kapittelet presenteres også en juridisk artikkel om vold i unges nære relasjoner, som bygger på en analyse av rettstilstanden og lovgivningen hva angår unges adgang til beskyttelse mot slik vold. Analysene presenteres i form av korte oppsummeringer av syv vitenskapelige arbeider: tre artikler og ett bokkapittel som er publisert, og tre artikler som er ferdigstilt, men foreløpig upublisert.

Som vi har redegjort for i rapportens innledende kapitler, er seksuell vold og krenkelser hendelser som det er knyttet engasjement og bekymring til både blant ungdommene selv, blant voksne som kjenner dem og jobber med dem, og i samfunnet ellers. Det siste tiåret har seksuelle overgrep og krenkelser for alvor blitt satt på den offentlige og politiske dagsorden i Norge, for eksempel gjennom forskningsinnsatser som NOVA og NKVTS sine omfangsstudier (Hafstad & Augusti, 2019; Frøyland, Lid, Schwencke, & Stefansen, 2023), økt medieoppmerksomhet og økt ansvarliggjøring av de instansene som skal respondere på og håndtere denne volden.

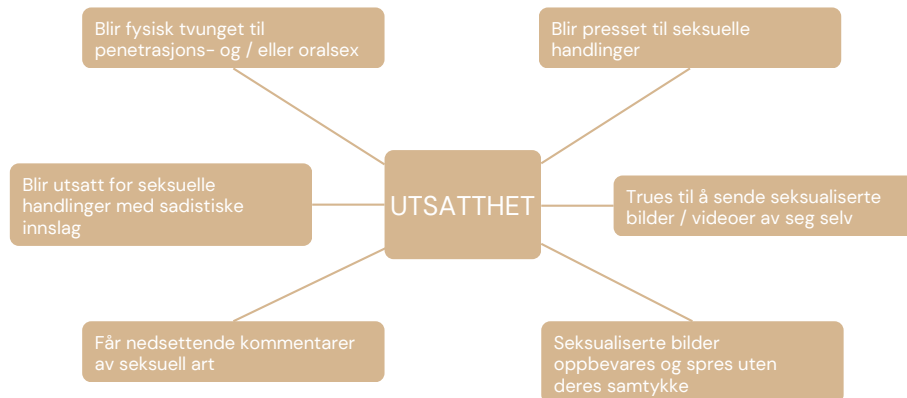
Analysene som presenteres i dette kapittelet, har som grunnleggende formål å forstå erfaringer med både utsatthet for og utøvelse av seksuelle krenkelser og vold, slik disse spiller seg ut på mangfoldige måter i unges liv. Som vi kommer tilbake til i denne rapportens diskusjonskapittel (kapittel 10), er en av lærdommene vi trekker fra disse analysene samlet sett, at ungdommene vi har snakket med – både de unge som er utsatt for krenkelser, de som utsetter

andre for krenkelser, og ungdommer som ikke identifiseres som det ene eller det andre – strever med å navigere i det rommet der forskjellige forståelser av og normer for seksualitet, seksuell vold og krenkelser opererer.

7.1 To modeller for erfaringer med vold og krenkelser

Modellene vi presenterer under, gir en overordnet og forenklet fremstilling av erfaringene med seksuell vold og krenkelser som er beskrevet av informantene i studien. De fleste informantene har beskrevet erfaringer med flere typer vold. Alle de utsatte i utvalget har opplevd seksuell vold i en romantisk eller intim relasjon, mens handlingene i materialet med unge som har utsatt andre, er begått i romantiske relasjoner, i nære vennerelasjoner eller med digitale bekjentskap. Situasjonene varierer fra enkeltstående hendelser, hverdagslige kontekster eller fest og ruspregede situasjoner til gjentatte hendelser over tid. Vi vil understreke at modellene ikke skal leses som en uttømmende oversikt over hva unge kan oppleve av seksuell vold og krenkelser, men en presentasjon av hva informantene våre kunne fortelle.

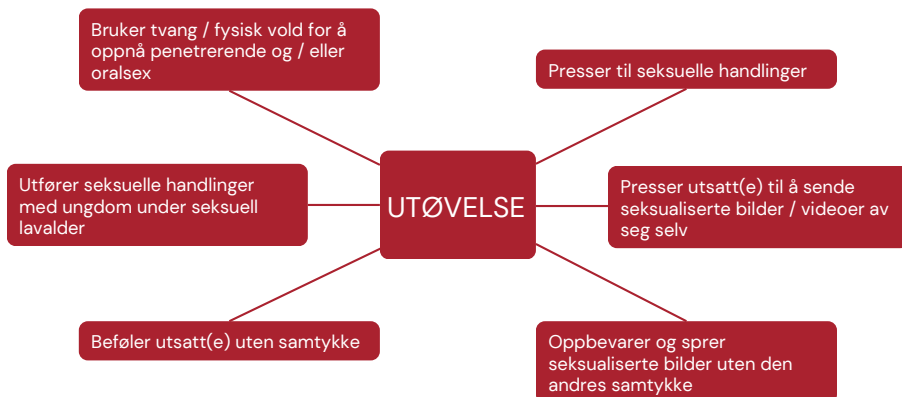
Modell 1: Utsatthet for seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner

De unge personene som ble intervjuet etter å ha opplevd seksuelle krenkelser, er en mangfoldig gruppe. Denne modellen oppsummerer de seksuelle krenkelsene de forteller at de har blitt utsatt for. Et gjennomgående trekk ved mange av de seksuelle krenkelsene disse ungdommene beskriver, var at de ble gjennomført både på digitale plattformer og fysisk, og med varierende

grad av fysisk og psykisk vold, med trusler og press. De fleste utsatte var jenter.

Modell 2: Utøvelse av seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner

Intervjuene våre viser at utøvelse av seksuell vold og krenkelser forekommer på ulike steder og i ulike kontekster, og at også ungdommene som utøver, er en mangeartet gruppe. Denne modellen oppsummerer de seksuelle krenkelsene de selv beskriver å ha begått. I de fleste tilfeller er det snakk om handlinger som begås mot jevnaldrende, men iblant er det en betydelig aldersforskjell mellom partene, også slik at den utsatte ikke har samtykkekompetanse på grunn av sin unge alder. De unge som har utøvd seksuelle krenkelser, beskriver selv utfordringer som lav selvfølelse, relasjonsvansker, utviklingsforstyrrelser og problematisk bruk av porno. De fleste unge personene som utøver seksuell vold og krenkelser, er gutter – slik er det også i vårt utvalg, der kun to er jenter.

I resten av dette kapittelet presenterer vi resultatene av analysene vi har gjort i denne delen av prosjektet. Først redegjør vi for to artikler som diskuterer hvordan det å være utsatt for seksuelle krenkelser ofte innebærer at man inngår i en slags forhandling med seg selv, det man har opplevd, og verden rundt, for å få grep om hva det egentlig var som skjedde, og hvordan man kan og bør forstå det. Deretter diskuterer vi hvilke konsekvenser det å utsettes for seksuell vold og krenkelser kan ha, med utgangspunkt i to andre artikler. Den tredje delen av kapittelet baserer seg på et bokkapittel om de juridiske rammene som finnes i loven for å forstå og håndtere seksuell utsatthet

i rettssystemet, før siste del av kapittelet tar for seg funnene våre i to artikler om det å utsette andre for krenkelser.

7.2 Å definere, forstå og håndtere å ha vært utsatt for seksuell vold og krenkelser

7.2.1 «Identifying Sexual Abuse in Same-Sex Relationships: Turning Points and Meta-Narratives» (Øverlien, 2023)

Artikkelen «Identifying Sexual Abuse in Same-Sex Relationships: Turning Points and Meta-Narratives» (Øverlien, 2023) analyserer en ung mann, Philip på 21 år, og hans prosess for å definere opplevelser han har hatt, som seksuell vold. Artikkelen er teoretisk og metodisk rammet inn av antakelsen om at narrativer gir mening til våre opplevelser. Teoretiske verktøy som brukes i analysen, er *meta-narrativer* (Bamberg, 2004) og *turning-points* (Mishler, 1999).

Resultatene viser at flere kontekstuelle aspekter som Philip beskriver, bidrar til at det er utfordrende for Philip å definere det han har opplevd, som seksuelle overgrep. Philip har vært utsatt for omfattende og langvarig mobbing i oppveksten på grunn av sin seksuelle orientering. Han hadde ingen tidligere erfaring med kjærlighetsrelasjoner eller intime relasjoner da han møtte den unge mannen som utsatte ham, og mannen han møtte, hadde ikke kommet ut som homofil. Dette førte til at deres forhold ble holdt hemmelig, noe som kan ha bidratt til at volden ble usynliggjort. I Philips fortelling kan man lese flere kulturelle meta-narrativer, det vil si etablerte kulturelle måter å forstå et visst fenomen eller en viss situasjon på. Meta-narrativene som blir synlige i Philips historie, inkluderer forståelsen av at vold i nære relasjoner er noe en voksen mann utsetter sin voksne kvinnelige partner for, at unge menn bør være konstant seksuelt tilgjengelige, og at vold er det samme som fysisk vold. Den som utøver vold mot sin partner, bør være fysisk sterkere og større enn den som blir utsatt (se også Christie, 1986). Disse meta-narrativene kompliserer og vanskeliggjør Philips prosess. Det som åpner opp og gjør det mulig for Philip å se handlingene han har vært utsatt for, som seksuelt overgrep (*turning points*), er møtet med to fagfolk, en psykiater og en terapeut, og at han så filmen «Brokeback Mountain». Filmen gjorde det mulig for ham å begynne å tenke at seksuelle overgrep også kan skje mellom to (unge) menn.

Artikkelen konkluderer med at når skoler underviser og tilrettelegger for samtaler om relasjoner, seksualitet og vold, må de også omtale andre seksuelle orienteringer enn den heterofile. Det kan bidra til å nyansere bildet av at vold i nære relasjoner er noe som bare skjer i heteroseksuelle relasjoner. Fagfolk som arbeider med unge, må også rutinemessig spørre dem om de intime relasjonene deres, uavhengig av deres seksuelle orientering.

Referanse til artikkelen:

Øverlien, C. (2023) *Identifying Sexual Abuse in Same-Sex Relationships: Turning Points and Meta-Narratives*. *J Fam Viol.* <https://doi.org/10.1007/s10896-023-00671-y>

7.2.2 «Callous Lovers and Frightening Victims: How emotional contradictions affect young people's navigation of sexually abusive relationships» (Kruse, Helseth & Korkmaz, 2023)

Artikkelen «**Callous Lovers and Frightening Victims: How emotional contradictions affect young people's navigation of sexually abusive relationships**» (Kruse, Helseth & Korkmaz, 2023) handler om hvordan unge som er utsatt for seksuell vold i en intim relasjon, forstår og forholder seg til sin voldelige partner. I likhet med det man har funnet i forskning på voksne som utsettes for partnervold, viser denne artikkelen at også unge som utsettes for slik vold, preges av at de har mange motstridende, forvirrende og kompliserte følelser for partneren som krenker dem – for eksempel at man kjenner seg tråkket på, krenket og redd, samtidig som man også kjenner på varme følelser som omsorg, forelskelse og håp for en bedre fremtid. Hos voksne utsatte har mye forskning vist at det å ha slike følelser er en del av det som hindrer dem i å forlate en voldelig partner – motstridende følelser kan altså bidra til å «binde» en til et voldelig forhold som man også vil ut av (Donovan & Hester, 2014; Enander, 2010; 2011; Tarzia, 2021).

Gjennom å undersøke hvordan de unge utsatte beskriver og fortolker kjærestene som krenker dem, forsøker vi i denne artikkelen å forstå bedre hvordan dette ser ut for ungdommer og unge voksne: om det er slik at motstridende følelser kan bidra til å «binde» også unge utsatte til en voldelig partner.

Denne artikkelen baserer seg på intervjuer med 27 unge personer som har vært utsatt for seksuelle krenkelser og/eller vold i intime relasjoner – 13 fra

Norge og 14 fra Sverige. De unge var mellom 17 og 24 år da vi intervjuet dem, men de hadde blitt utsatt for seksuelle krenkelser av en kjæreste da de var i tenårene. 24 av de 27 deltakerne var jenter/kvinner som hadde vært i seksuelle relasjoner eller kjæresterelasjoner med gutter/menn, og de siste 3 var gutter/menn som hadde vært i slike relasjoner med andre gutter/menn. For mange av deltakerne var forholdet der de ble utsatt for vold eller krenkelser, den første kjæresterelasjonen deres, og for mange var denne partneren også den første de hadde sex med. Alle deltakerne hadde avsluttet forholdet til den voldelige partneren da vi intervjuet dem.

De unges fortellinger om å være i voldelige og seksuelt krenkende relasjoner var, ganske riktig, preget av at de hadde motstridende følelser for partneren sin. De fortalte at det de ønsket seg fra en kjæreste, var tillit, omsorg og gjensidighet, og at dette dermed ble stående i sterk kontrast til det de faktisk opplevde da kjæresten ble voldelig. Analysen avdekket to typer tydelige fortellinger i materialet om voldelige kjærester og voldelige forhold, som var ganske forskjellige og krevde ulike håndteringsstrategier fra deltakernes side.

Den første typen fortellinger handlet om å være sammen med en *callous lover*, eller en *hensynsløs kjæreste*. Å ha en *hensynsløs kjæreste* betød for våre deltakere at den store kontrasten lå i hvordan de ønsket så sterkt å bli valgt og begjært av partneren sin, at det å være hans kjæreste var veldig viktig for dem. De fortalte om sterke følelser av forelskelse og kjærlighet – samtidig som denne partneren utover i forholdet i økende grad behandlet dem kaldt, omsorgsløst og på en måte som gjorde det klart for den utsatte at han ikke brydde seg om hvordan den utsatte hadde det. Det handlet ofte om fysisk eller psykisk vold, men også mer generelt om å bli behandlet ukjærlig og følelsesløst. Den seksuelle volden i relasjoner med hensynsløse kjærester kom særlig til uttrykk gjennom at han definerte når, hvordan og hvor ofte de skulle ha sex, at han ikke respekterte forsøk på grensesetting, og at han ikke brydde seg om den utsatte hadde det fysisk eller følelsesmessig vondt under eller etter sex. Unge utsatte som var sammen med en hensynsløs kjæreste, fortalte om en sterk frykt for at han ville gjøre det slutt eller bruke fysisk vold om hen krevde å få sine grenser respektert, sa nei eller selv ville definere hvordan seksuell interaksjon skulle foregå.

Den andre typen fortellinger hos de utsatte handlet om å være sammen med en kjæreste av typen *frightening victim*, eller et *skremmende offer*. Her var det

altså ikke den utsatte – det rettmessige offeret – som ble forstått som offer, men den voldelige kjæresten. Unge utsatte som var kjæreste med et *skremmende offer*, fortalte at de på en og samme tid var svært redde for partneren sin, men også kjente stor omsorg for ham, og et ansvar. Kontrasten ligger altså i disse følelsene – frykt mot omsorg og ansvar.

Denne typen voldelig kjæreste hadde ofte mange vonde erfaringer i bagasjen – vold, omsorgssvikt eller overgrep fra barndommen, psykiske lidelser, utviklingsforstyrrelser og selvskading samt trøbbel med skolegang, utdanning eller arbeidsliv – og han lente seg tungt på den utsatte unge for støtte, omsorg og hjelp til å håndtere hverdagen og livet. På den måten fremsto han som nettopp et offer – en det var synd på, en man måtte ta hensyn til, og som ikke fullt ut kunne holdes ansvarlig for det han gjorde. Samtidig var han også fysisk og/eller psykisk voldelig og kontrollerende, og gjerne i situasjoner der den utsatte forsøkte å sette grenser og ivareta egne behov.

Voldelige kjærester av typen *skremmende ofre* karakteriseres av at de fremsatte trusler om selvskading eller selvmord om den utsatte valgte å tilbringe tid med andre eller satte grenser, eller om han fikk følelsen av at han ville bli forlatt. Samtidig fikk den utsatte stort ansvar for hans liv og helse, både av den voldelige kjæresten selv og iblant også av foreldrene hans – til tross for at den utsatte selv var svært ung, noen helt ned i tretten–fjortenårsalderen. Den seksuelle volden i relasjoner med skremmende ofre handlet mer om at sex foregikk på hans premisser, handlet om hans ønsker og behov, og at den utsatte ikke ville avvise ham seksuelt av frykt for hva han da kunne gjøre med eller mot seg selv.

Et av artikkelens viktigste poenger er at disse utsatte ungdommene blir sittende fast i en situasjon som krever mye *emosjonelt arbeid* av dem. Emosjonelt arbeid er den amerikanske sosiologen Arlie Hochschilds begrep (1979; 1983), og det beskriver den innsatsen og energien som kreves av oss når vi opplever et misforhold eller en dissonans mellom det vi føler inni oss, og det som skjer på utsiden. Et eksempel er om man er ansatt i et serviceyrke og er nødt til å smile og være serviceinnstilt selv om man egentlig er fysisk eller psykisk utmattet og jobben tapper en for energi.

De motstridende følelsene til ungdommene som utsettes for seksuell partnervold, krever mye av dem å håndtere. Vi argumenterer for at dette

emosjonelle arbeidet – som også er kjønnet, slik at det forventes større slik arbeidsinnsats fra kvinner enn fra menn – bidrar til å holde ungdommene fast i relasjoner som er skadelige for dem. Forestillinger om hva som er normalt eller forventet i kjæresterrelasjoner, spiller også en viktig rolle – mange av de utsatte fortalte at de trodde at det å stille opp på sex var noe som er forventet når man er kjæreste med noen, og disse ideene fikk de også ofte bekreftet av venner de snakket med. Å være seksuelt eksperimenterende og åpen for å ha mye sex var et ideal som de utsatte opplevde at de måtte strebe etter å oppnå – også dersom dette gikk imot deres egne seksuelle ønsker og behov.

Referanse til artikkelen:

Kruse, A. E., Helseth, H., & Korkmaz, S. (2023). *Callous Lovers and Frightening Victims: How emotional contradictions affect young people's navigation of sexually abusive relationships*. *Nordic Journal of Criminology*, 24(1), 1-20.

7.3 Konsekvenser av å bli utsatt for vold

7.3.1 «*Understanding the Impact of Sexual Youth Intimate Partner Violence: Unmasking the Social Consequences for Young Victims*» (Korkmaz & Øverlien, under utgivelse)

Artikkelen «**Understanding the Impact of Sexual Youth Intimate Partner Violence: Unmasking the Social Consequences for Young Victims**» undersøker mulige konsekvenser for de som er utsatt for seksuell vold i unges intime relasjoner. Begrepet «Youth Intimate Partner Violence (YIPV)» refererer til vold som forekommer innenfor unge personers intime, romantiske eller seksuelle relasjoner, og dette har i økende grad blitt anerkjent som et vanligere problem blant ungdom enn tidligere antatt. Derfor er det viktig å skaffe kunnskap om hvordan slike erfaringer påvirker unge som utsettes. Med dette som mål bygger denne studien på intervjuer med 27 unge mennesker fra Norge og Sverige som hadde vært utsatt for YIPV (24 jenter og 3 gutter). Den stiller spørsmålet: Hvordan påvirkes de utsatte for YIPV av den seksuelle volden, og hvilken rolle spiller det i deres hverdag? Den tematiske analysen vår viste at det er to overordnede temaer som går igjen i disse intervjuene: sosiale og kroppslige konsekvenser. Dessuten er det flere underordnede temaer. Artikkelen diskuterer kroppslige erfaringer hos unge som er utsatt, ungdomsspesifikke faktorer ved seksuell YIPV samt hvordan det å oppleve slik vold påvirker unge utsattes hverdag og sosiale liv.

Artikkelen viser at opplevelser med seksuell vold kan føre til utvikling av et negativt kroppsbilde og vanskeligheter med sex, samt et opplevd tap av kontroll over kroppen, som har implikasjoner for selvfølelsen. I noen tilfeller kan også sex arte seg som en form for selvskading i kjølvannet av at man har vært utsatt for seksuell vold og krenkelser. Det å bli nektet seksuell autonomi virker å ha særlige konsekvenser for unge utsatte.

Artikkelen drøfter videre hvordan kroppslige opplevelser med seksuell vold også kan medføre sosiale konsekvenser. Sosiale konsekvenser inkluderer vanskeligheter på skolen og tap av frihet, og det kan påvirke relasjoner med andre viktige personer i livet. Videre viser artikkelen at seksuell vold er sammenvevd med andre former for vold og misbruk i unges nære relasjoner, og understreker hvor viktig det er å undersøke et bredt spekter av overgrep når man studerer unges voldsutsatthet.

Konklusjonene og implikasjonene av studien understreker at man må forstå de sosiale konsekvensene av seksuell vold for å kunne gi god støtte til unge ofre. Analysene peker også på at voldens alvorlige konsekvenser ikke alltid er synlige, og at de kan skjules bak atferd som sex som selvskading. Funnene våre bidrar til kunnskapsgrunnlaget om konsekvensene av YIPV ved å trekke frem det sosiale perspektivet – et viktig supplement til det dominerende helseperspektivet.

Referanse til artikkelen:

Korkmaz, S. & Øverlien, C. (under utgivelse) Understanding the Impact of Sexual Youth Intimate Partner Violence: Unmasking the Social Consequences for Young Victims

7.3.2 «Unge kvinners erfaringer med seksuell vold i intime relasjoner - en kvalitativ studie» (Aase, Vaboen, Helseth & Stänicke, 2024)

Artikkelen «**Unge kvinners erfaringer med seksuell vold i intime relasjoner – en kvalitativ studie**» analyserer åtte unge kvinners erfaringer med seksuell vold og krenkelser i heteroseksuelle, romantiske relasjoner. Den beskriver hvordan det er for dem å leve med seksuell vold, bruddet og helingsprosessene deres i etterkant av bruddet. Den kan dermed ses som en utdypning av analysen som gjøres i den allerede presenterte artikkelen «**Callous Lovers and Frightening Victims**», som setter søkelys på hvordan

personer som er utsatt for seksuelle krenkelser, fortolker og forstår relasjonen til den som har utøvd krenkelsene. Artikkelen viser at de unge kvinnene opplever at de blir «bundet» til forholdet der de utsettes for vold, på grunn av manglende relasjonell og seksuell erfaring. Kvinnene beskrev konfliktfylte følelser som forelskelse og usikkerhet, og var preget av følelsen av å bli kontrollert, fanget og manipulert, samtidig som de ikke hadde livserfaringen som kunne hjelpe dem å forstå at det ikke er uvanlig å ha gode følelser for noen som også skader en. Denne usikkerheten la hindringer i veien for å bryte ut av voldelige forhold.

Kvinnene beskrev også ulike metoder for å skape mening i den seksuelle volden, og hvordan den påvirket forståelsen deres av seg selv. Mange følte seg skadet, ødelagt eller skamfull, mens noen forsøkte å se seg selv som sterke eller var opptatt av å ikke la voldserfaringene definere dem. Flere syntes det var vanskelig å skulle dele opplevelsene sine med andre. Samtidig var det sentralt for helingsprosessene deres at noen kunne bekrefte at de hadde opplevd overgrep, dette til tross for at det de hadde opplevd, ofte var svært grove voldshandlinger. Å få en slik bekreftelse gjorde det lettere å kunne legge ansvaret for det som hadde skjedd, over på eks-kjæresten. Det å etablere nye relasjoner med en ny kjæreste eller partner opplevdes som en slik bekreftelse og avklaring av skyld, men var også utfordrende. Støtte og forståelse fra nære og fra hjelpeapparatet var viktig, men mange opplevde også at erfaringene deres ikke ble tatt på alvor. For noen medførte nye relasjoner også nye problemer, noe som kunne føre til at de unngikk å inngå i nye forhold av frykt for nye voldsopplevelser.

Funnene peker på at ungdomstiden er en kritisk periode for å etablere en selvstendig identitet, og at voldelige relasjoner påvirker denne utviklingen negativt. De unge kvinnene som er intervjuet til denne studien, befinner seg i en livsfase hvor autonomi, seksuell utforskning og identitetsdannelse står sentralt. Den pågående utforskningen av normer og roller kan også gjøre det vanskelig å avgjøre hvor grensene går for overgrep i nære relasjoner. Dette kan skape barrierer for å søke hjelp, og det kan være vanskelig for voksne å komme i posisjon til å snakke med ungdom og unge voksne om deres romantiske og seksuelle relasjoner. Samtidig viser studien også hvor viktig det er at voksne tydelig signaliserer at de er åpne for å diskutere spørsmål om sex og seksuelle relasjoner dersom den unge ønsker det, og på den unges premisser. Studien vektlegger derfor betydningen av støtte og bekreftelse

i trygge relasjoner for å hjelpe unge kvinner med å håndtere og overkomme traumene fra voldelige forhold, og at voksne som jobber med ungdom, bør stille direkte og ikke-dømmende spørsmål om seksuell vold.

Referanse til artikkelen:

Aase, Vaboen, Helseth & Stånicke (2024) *Unge kvinners erfaringer med seksuell vold i intime relasjoner - en kvalitativ studie*, *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, Vol 61, nummer 3, 2024, side 160-169, <https://doi.org/10.52734/KAHA9312>

7.4 De juridiske rammene for unges voldsutsatthet

7.4.1 «Overgrep i unges nære relasjoner – et regelrom?» (Skyberg, 2023)

Kapittelet «Overgrep i unges nære relasjoner – et regelrom?» i boken *Fra retts gode til straff – fem strafferettslige studier* (red. Jacobsen, J., 2023) diskuterer forståelsen av fenomenet vold i unges nære relasjoner fra et strafferettslig perspektiv. Kapittelet undersøker hvorvidt lovverket gir en tilstrekkelig beskyttelse for unge som rammes av nettopp denne typen vold. Eksempelvis vil vold i nære relasjoner reguleres av straffelovens § 282, men vi ser at ungdomsrelasjoner sjelden omfattes av denne bestemmelsen.

En viktig distinksjon som blir trukket frem i artikkelen, er forskjellen mellom begrepene «vold» og «mishandling». Innen samfunnsvitenskapene brukes en bred definisjon av vold, mens straffeloven ved begrepet «mishandling» vil sette opp strengere kriterier for hva som utgjør en slik krenkelse. Denne terminologiske forskjellen indikerer en ulik tilnærming til å forstå fenomenet vold, da også i unges nære relasjoner. Artikkelen går videre til å utforske hvordan fenomenet «vold i unges nære relasjoner» passer inn i den juridiske forståelsen av vold. Basert på prevalenstall i flere undersøkelser om den volden unge erfarer, er det få av disse erfaringene som lar seg gjenfinne i rettspraksis. Det kan bety at slike saker ikke når retten, men antakelig er en vesentlig årsak domstolenes måte å definere og forstå fenomenet på. Hvorvidt en anmeldelse kan føre til tiltale og irettføring, vil også avhenge av om påtalemyndigheten mener at bevisene i saken vil holde til domfellelse i retten. I tillegg er det en faktor at seksuell vold, for eksempel ved voldtekt, kan vurderes i konkurrans med bestemmelsen i straffelovens § 282, som i så

fall vil medføre at konkrete tilfeller av seksuell vold vil irettesføres etter andre paragrafer enn § 282, som ofte kalles «mishandlingsparagrafen».

Personkretsalternativene (altså hvilke personer eller grupper paragrafen er laget for å beskytte) i straffelovens § 282 gir ikke en åpenbar beskyttelse for unge, ettersom ungdommer og unge voksne for eksempel sjelden er gift eller etablerte samboere. Samtidig viser rettspraksis at også mindre forpliktende eller varige relasjoner enn ekteskap eller registrert samboerskap er ansett beskyttet både under paragrafens *bokstav a* om «nåværende eller tidligere ektefelle/samboer» og etter paragrafens *bokstav d* om «noen i vedkommendes husstand». Straffeloven har ingen legaldefinisjon verken av «samboer» eller «husstand», og en nedre grense for benyttelse av en slik paragraf er ikke satt. Vold i unges nære relasjoner kan altså falle inn under mishandlingsparagrafen i § 282 dersom handlingsbeskrivelsen er oppfylt, det vil si om handlingene tilsvarer det som er inkludert i bestemmelsen.

Et viktig kriterium for at vold i nære relasjoner skal kunne falle innunder den juridiske definisjonen i mishandlingsparagrafen § 282, er at volden har ført til at den utsatte har levd i et såkalt fryktfremkallende regime. Funnene i denne artikkelen fremhever hvor viktig det er å systematisk tenke gjennom og diskutere i en bredere faglig sammenheng hva som gjør forholdet mellom en voldsutøver og voldsutsatt tilstrekkelig nært til at vi kan påvise et slikt fryktfremkallende regime, hvor mønsteret av handlinger både utløser angst og gjør det vanskelig å unnsnippe.

Kapittelet løfter frem en juridisk diskusjon om hvorvidt og hvordan det er ønskelig å gi bedre juridisk beskyttelse til unge som utsettes for vold i nære relasjoner. For å kunne oppnå det vil endringer i lovgivningen være nødvendig, og avslutningsvis peker kapittelet på ulike lovtekniske utfordringer som kan oppstå i denne prosessen.

Referanse til kapittelet:

Skyberg, L. F. (2023) «Overgrep i unges nære relasjoner – et regelrom?»

I Jacobsen, J. (2023). Fra retts gode til straff: fem strafferettslige studier

(1. utgave.). Karnov Group.

7.5 Unges forståelser og håndtering av egne seksuelt krenkende handlinger

7.5.1 «*The Monster's Dilemma. Knifing off in self-narratives about young men's sexual violations*» (Kruse, Helseth, Todd-Kvam & Øverlien, kommende)

Artikkelen «**The Monster's Dilemma. Knifing off in self-narratives about young men's sexual violations**» handler om hvordan unge menn som har seksuelt krenket noen, forsøker å håndtere en anklage om at de har begått en seksuell krenkelse, en erkjennelse av dette eller en dom for dette. Utgangspunktet for artikkelen er at det å måtte forholde seg til at noen har blitt seksuelt krenket av noe du har gjort, når man lever i et samfunn som sterkt fordømmer voldtekt og seksuelle overgrep, er krevende og stiller opplevelsen av å være et akseptabelt og akseptert menneske på en alvorlig prøve. Personer som har begått seksuelle krenkelser, opplever ofte at de blir utdefinert av fellesskapet – i og med sine handlinger har de stilt seg på siden av det normative og moralske fellesskapet, og blir plassert i en stigmatisert, «andregjort» posisjon. Derfor spør vi i artikkelen *om* og *hvordan* unge menn som har krenket andre seksuelt, *integrerer* den seksuelle krenkelsen de har begått, i sitt selv-narrativ – altså, hvordan de gjør (eller ikke gjør) krenkelsen til en del av fortellingen om seg selv og om livet sitt.

Artikkelens datamateriale består av intervjuer med 15 unge menn mellom 18 og 25 år som begikk en eller flere seksuelle krenkelser og/eller seksuallovbrudd da de var mellom 15 og 23 år. 12 av deltakerne er dømt til fengselsstraff for handlingene sine, og de siste 3 har verken blitt anmeldt, tiltalt eller dømt for krenkelsene de har begått. Typen krenkelse varierer fra seksuell trakassering, uønsket/aggressiv beføling og digital seksuell utnyttelse (ufrivillig bildedeling og digital blotting) til seksuell omgang med mindreårige og voldtekt. 9 av de 15 unge mennene hadde krenket noen to eller flere ganger. Alle utenom én hadde begått krenkelser mot jenter eller unge kvinner, og den siste mot gutter eller unge menn. Relasjonen de hadde med de utsatte, varierte. En del var eller hadde tidligere vært kjæreste med den utsatte, men noen var også i mindre definerte romantiske relasjoner, eller de var venner/bekjente.

Det teoretiske omdreiningspunktet for denne studien er det kriminologiske begrepet «knifing off». *Knifing off* brukes i kriminologisk forskning for å vise til

hvordan personer som har brutt normer eller lover, distanserer seg og tar avstand fra sine tidligere handlinger (Maruna & Roy, 2007). Denne distanseringen kan skje verbalt og moralsk, gjennom å ta aktivt stilling til og fordømme det man selv har gjort, det kan skje sosialt gjennom at man tar et bevisst valg om å bryte kontakten med et kriminelt miljø, eller mer tilfeldig og ikke-bevisst gjennom at mulighetene for å begå kriminalitet blir færre fordi man flytter til et annet sted eller får nye prioriteringer i livet. Et sentralt poeng i forskningslitteraturen om *knifing off* er at det å distansere seg fra sin egen kriminelle fortid er et viktig element for å skape endring (Maruna & Roy, 2007). *Knifing off* anses dermed som et nødvendig skritt på veien mot å (igjen) bli et lovlydig menneske, og å ikke begå nye kriminelle handlinger (Laub & Sampson, 2003).

Analysene vi har gjort i denne artikkelen, kretser rundt tre aspekter ved mennenes fortellinger om sine egne krenkelser: *agency*, *evaluering* og *endring*. *Agency* viser til om og i hvilken grad man opplever å ha vært aktivt deltakende i en hendelse, om det var noe man valgte å gjøre, eller om det var noe som «bare skjedde». Å undersøke vurderingen eller *evalueringen* av krenkelsene betyr å finne ut om og i hvilken grad de unge mennene forstår handlingene sine som ulovlige, umoralske eller klanderverdige. Vi undersøker også om denne vurderingen har endret seg over tid. Det siste aspektet er *endring* og *forandring*, som handler om hvordan mennene fremstiller sin egen personlige endringsprosess etter anklagen, erkjennelsen eller dommen – eller hvordan livet deres har endret seg uten at de nødvendigvis har gjort det.

De unge mennene vi har intervjuet, forteller fire typer historier om *knifing off*: historier om *personlig vekst og endring*, historier om *pragmatisme*, historier om *rollebytte* og historier om å *være fastlåst*.

Fortellinger om *personlig vekst og endring* – som nesten halvparten av de intervjuede mennene deler – preges av at fortelleren er aktivt handlende i historien, det var han som tok et valg og begikk krenkelsen, og han formidler et ønske om å ta ansvar for det han gjorde. Krenkelsen vurderes som et alvorlig overtramp i disse fortellingene, som også bærer preg av at den utsatte for krenkelsen tas med i historien, og konsekvensene for ham eller henne anerkjennes. Disse deltakerne legger stor vekt på personlig vekst og endring i kjølvannet av krenkelsen(e) og en eventuell dom, og de fremstår som svært motiverte for å ikke begå slike handlinger igjen.

Historier om *pragmatisme* – som av tre deltakere, alle domfelte, deler – er mer ambivalente til både i hvilken grad krenkelsen egentlig «teller» som en krenkelse, og hvor aktivt handlende de var i situasjonen. Alle disse var dømt for seksuell omgang eller voldtekt av mindreårige da de selv var sent i tenårene, og historiene deres bærer preg av en ambivalens både til hva som ligger i begrepene «vold» og «tvang», og til hvorfor seksuell lavalder finnes og håndheves. De utsatte blir også inkludert i disse historiene, men fortellerne er ambivalente til deres status som ofre. De *pragmatiske* fortellerne signaliserer at de har som mål å følge reglene i fremtiden, de mener at de har blitt mer modne etter dommen og forstår bedre enn før hva som er lovlig og ulovlig på det seksuelle området. De forteller ikke om noen stor og dyptgripende, moralsk og personlig endring, men om en normativ reorientering mot en (mer) lovlydig fremtid.

Den tredje typen fortellinger handler om *rollebytte*, gjennom at fortelleren mener at det er han som er det egentlige offeret i saken fordi han er uskyldig dømt for noe han ikke har gjort, eller for noe han mener ikke var ulovlig. De tre deltakerne som forteller slike historier, opplever ikke at de personlig har endret seg i noen særlig grad – det er det heller ikke behov for, følger det av historiene deres, for de mener at de egentlig ikke har gjort noe galt. Livet deres har derimot endret seg til det verre, som resultat av en dom de mener er feilaktig, og en merkelapp som seksualforbryter som de opplever at de ikke fortjener. De utsatte i saken fremstår i denne typen fortelling, sammen med staten og domstolen, som de som har gjort noe klanderverdig gjennom å anmelde fortelleren og få ham dømt for noe han ikke har gjort.

Den siste typen fortellinger – som kun to av deltakere deler – handler om å føle seg *fastlåst* i en situasjon der de er ute av stand til å distansere seg fra egne handlinger gjennom *knifing off*. Dette skyldes at de på grunn av sterk beruselse i overgrepssituasjonen ikke kan huske det de er dømt for, og dermed ikke er sikre på om de har gjort det – handlinger som de sterkt fordømmer, men ikke greier å gjenkjenne seg selv i. Disse føler seg fastlåst i en situasjon der livet har forandret seg radikalt til det verre – på grunn av en dom for en type handling som de tar sterk avstand fra, men som det samtidig er vanskelig for dem å ta personlig ansvar for i den konkrete beskyldningen mot dem.

Til sammen viser disse fire typene fortelling om å bli anklaget for, erkjenne eller domfelles for seksuelle krenkelser at hvordan man forholder seg til egne krenkelser i nåtiden, får konsekvenser for mulighetene man har til å skape endring i fremtiden og gå videre etter en slik anklage, erkjennelse eller dom. Men fortellingene viser også hva som står på spill for de som erkjenner at de har begått seksuelle overtramp og krenket andres seksuelle integritet – og hva som står på spill for de som ikke gjør det. Parallelt med fortellingene om *agency*, ansvar, evaluering og endring konstrueres også deltakernes selvfortellinger – deres historier om seg selv, hvem de har vært, hvem de er, og hvem de kan bli.

Deltakere med fortellinger om *personlig vekst og endring* har gode muligheter for å oppnå sosial rehabilitering fordi de viser omgivelsene sine at de ikke forholder seg nøytrale til det de har gjort eller det de er dømt for. Samtidig blir erkjennelsen av å ha seksuelt krenket noen en trussel mot deres følelse av selv – det utfordrer mulighetene deres til å kunne være og bli en akseptabel person i egne og andres øyne, på tross av krenkelsen(e) de har begått. Å forholde seg *pragmatisk* til egne krenkelser eller å se på seg selv som det egentlige offeret gjennom fortellinger om *rollebytte* kan gjøre det vanskeligere å skape endring og bli akseptert av andre, fordi det å ikke ville ta ansvar for det man er domfelt for, kan ses på som umodent, at du ikke respekterer idealene loven hviler på og skal opprettholde, eller at du ikke har lært av feilene dine. Dette gjelder også de som forteller om en *fastlåst* posisjon vis-a-vis egne krenkelser, som ikke opplever å kunne ta ansvar selv om de gjerne ville.

Referanse til artikkelen:

Kruse A. E., Helseth, H., Todd-Kvam, M., & Øverlien, C. (kommende). *The Monster's Dilemma. Knifing off in self-narratives about young men's sexual violations.*

7.5.2 «Making excuses or making sense: Managing neutralizations in social work conversations about violence perpetration» (Todd-Kvam, Øverlien & Gausel, kommende)

Artikkelen «**Making excuses or making sense: Managing neutralizations in social work conversations about violence perpetration**» analyserer hvordan samtaler om seksuelle krenkelser kan åpne opp for å fortelle om egne seksuelt krenkende handlinger heller enn å holde slike erfaringer for seg selv.

Artikkelen viser hvordan den som intervjuer og den som intervjues om seksuelle krenkelser, jobber sammen i samtalen for å muliggjøre den intervjuedes fortelling om sine egne krenkende handlinger. Den analytiske rammen er samtaleanalyse (Sidnell & Stivers, 2013), som gir detaljerte analyser av samspillet i samtalen. Målet med analysen er å belyse temaer som er relevante for helse- og sosialtjenestenes responser på seksuell vold i unges nære relasjoner – og da særlig fagfolks responser i møte med unge som har krenket andre seksuelt.

Funnene er basert på foreløpige analyser av alle de 19 intervjuene i datamaterialet med unge som har krenket andre, og grundig interaksjonell analyse av utdrag fra 6 intervjuer. Vi viser hvordan de unge mennene som intervjues, jobber for å skape en fortelling om de seksuelle krenkelsene sine som gir mening, uten at det utelukker dem fra det moralske felleskapet, og hvordan intervjuerne jobber for å støtte dette fortellerarbeidet. For de unge mennene innebærer dette fortellerarbeidet en balansegang mellom å forstå seg selv i lys av konteksten de begikk krenkelsene i, uten at de fraskriver seg ansvar. Intervjuerens bidrag inn i dette samspillet forstås i lys av forskning på såkalte nøytraliserings teknikker, og teorier om det som kalles motivert identitetskonstruksjon (Vignoles et al., 2006). Intervjuerne jobber på sin side med å legge til rette for den intervjuedes fortelle-arbeid, uten verken å konfrontere eller si seg enig i deres potensielt problematiske fortellinger. Intervjuerens bidrag i samspillet forstås særlig ut fra kommunikasjonsteori (Watzlawik et al., 1967) og senere samtaleanalytisk forskning som viser at nøytralitet er et ideal heller enn en oppnåelig (om ønskelig) praksis (Jol & Stommel, 2021).

Vi viser eksempler på to måter intervjuer og intervjuede sammen løser dilemmaene dette innebærer. I én type samspill, «tentative telling and gentle steering» forteller den intervjuede tentativt, og inviterer underveis til at intervjueren skal respondere. Nyanser i intervjuerens aktive lytterresponser til ulike elementer i den intervjuedes fortelling legger føringen for videre fortelling. I den andre typen samspill, «mutual recognition of sensemaking project», møter intervjueren den intervjuedes introduksjon av kontekstuelle faktorer ved å bevisst ikke evaluere, men anerkjenne den intervjuedes forsøk på kontekstualisering som en del av et større prosjekt der han prøver å gi mening til handlingene sine. I møte med slike *ikke-evaluative anerkjennelser*

av meningsskaping responderte den intervjuede med å selv ta et aktivt standpunkt mot handlingene sine eller mot det å unnskyldte dem.

Artikkelen viser konkrete og detaljerte samspillsanalyser av samtaler som er krevende å gjennomføre i en institusjonell setting. Vi konkluderer blant annet med at en ikke-dømmende og aktivt støttende lyttestil ikke tolkes av mottager som at den som lytter, er enig i eller viser tilslutning til problematiske fortellinger. Det som i stedet skjer, er at en slik lyttestil styrker fortellerens eierskap til en fortelling som fordømmer den seksuelle krenkelsen, uten å lukke døren for en fremtid uten nye seksuelle krenkelser. Vi argumenterer for at funnene er relevante for institusjonelle responser der den institusjonelle agendaen er å legge til rette for klientens fortelling og å støtte klientens eierskap til å søke hjelp.

Referanse til artikkelen:

Todd-Kvam, M., Øverlien, C. & Gausel, N. (submitted) Making excuses or making sense: Managing neutralizations in social work conversations about violence perpetration.

7.6 Kapittelets hovedpoenger

I dette første analysekapittelet har vi gjennomgått hovedfunnene i syv publikasjoner som handler om ulike sider ved det å være utsatt for eller det å ha begått seksuelle krenkelser. Modellene som vi presenterte i starten av kapittelet, indikerer at når ungdom selv identifiserer seg som en som har opplevd eller selv utsatt andre for seksuell vold eller krenkelser, snakker om sine erfaringer, er det et bredt spekter av handlinger som kommer frem. Handlingene de forteller om, kan fremstå som mer eller mindre alvorlige, men de har til felles at de truer, ignorerer eller helt overkjører den utsattes seksuelle subjektivitet i situasjonen der de skjer, og at de krenker den utsattes seksuelle autonomi og kroppslige integritet. Fordi de involverte i disse overgrepssituasjonene er ungdommer som står midt i viktige identitets- og løsrivelsesprosesser, truer slike seksuelle krenkelser også den seksuelle og relasjonelle utviklingen deres.

Det som kjennetegner de utsattes fortellinger, er at de ofte har opplevd flere typer vold, både i den fysiske virkeligheten og på digitale flater. Volden har ofte pågått over tid, og har hatt store konsekvenser for dem, både sosialt, for

evnene og kapasiteten deres til å inngå i nye tillitsrelasjoner og for selvfølelsen deres. Funnene våre viser at det er viktig å sette søkelys på hvilke sosiale konsekvenser det å utsettes for seksuell partnervold har – som tap av bevegelsesfrihet, tap av fritidsarenaer, vansker med å fortsette på skolen – i tillegg til psykiske helsekonsekvenser, som forskningen på utsattes opplevelser tradisjonelt har handlet mye om.

Det er gjennomgående at de utsatte ungdommene beskriver vanskeligheter med å fortolke, sette ord på og forstå det de har vært med på. En del av disse vanskelighetene bunner i den kognitive og emosjonelle dissonansen i at det nettopp er en person de har vært og iblant fortsatt er glad i, som har utsatt dem for krenkende, smertefulle og uønskede opplevelser. For ungdommer som er i en fase av livet der de skal bygge både egen identitet, relasjonell kompetanse og tillit til andre mennesker, kan slike opplevelser utgjøre alvorlige trusler for utviklingen.

Det er verdt å merke seg at mens de utsatte ungdommene ikke så sjelden forteller at de har vært utsatt for sadistiske og svært smertefulle seksuelle overgrep, forekommer dette nesten ikke i fortellingene til de unge som har utsatt andre. Dette kan skyldes flere ting – at de unge vi har snakket med, ikke har utsatt noen for slike handlinger, at de ikke forstår at handlingene deres oppleves på den måten av de som ble utsatt for dem, eller at det er enda vanskeligere å fortelle om at man har begått nettopp denne typen overgrep enn overgrep som er mindre preget av ekspressiv, fysisk vold. Nyere norsk forskning kan tyde på at det siste er en sannsynlig forklaring, fordi det å ha begått fysisk voldelige overgrep er et enda større tabu (Kruse & Skilbrei, 2024).

Ungdommene som selv har krenket andre, forteller også om krenkelser av ulik art og alvorlighetsgrad. Et fellestrekk hos en stor andel av dem – men ikke alle – er at de uttrykker ambivalens og tvil over egne handlinger og hvor klanderverdige de egentlig var. Denne usikkerheten gjelder flere handlingstyper, men kommer spesielt til uttrykk der dommen gjelder seksuell omgang med mindreårige, altså ungdommer som enten er under 16 år eller under 14 år. Dette tolker vi som at det i deler av ungdomsbefolkningen finnes både lav bevissthet om og tvil rundt bestemmelsen om seksuell lavalder, hvorfor denne bestemmelsen finnes, og hva den er ment å skulle beskytte, og hvordan den tolkes og håndheves av rettssystemet.

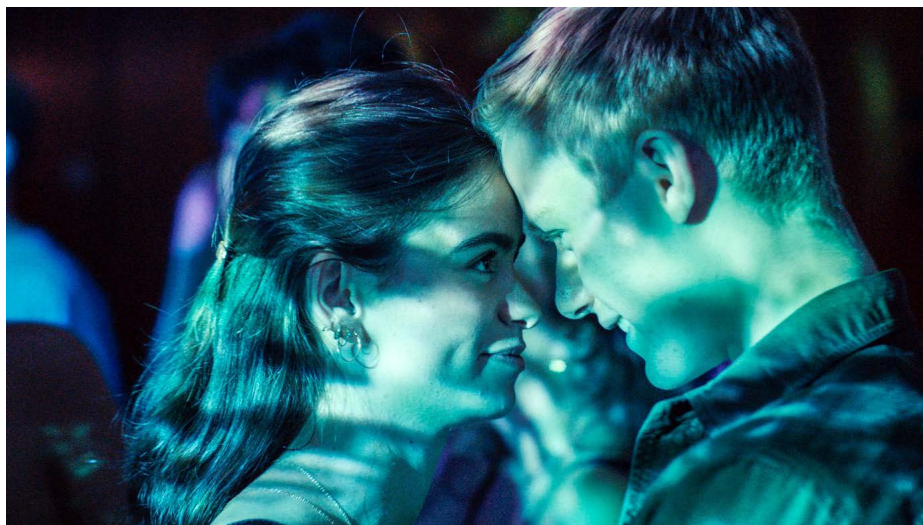
At de av våre deltakere som har krenket andre, uttrykker tvil, usikkerhet og ambivalens over egne krenkelser, signaliserer at dette er handlinger som det er vanskelig å erkjenne og innrømme at man har utført, uten å sette sin egen selvforståelse på spill. Også blant de av våre deltakere som innrømmet, gjerne uten å ha blitt anmeldt eller dømt, at de klart hadde tråkket over andres grenser, snakket flere om vanskelighetene de hadde med å ta innover seg og greie å stå for det de hadde gjort, blant annet fordi de fryktet at det ville få alvorlige sosiale konsekvenser for dem. Noen av deltakerne håndterte anklagen og dommen ved å snu fortellingen på hodet, slik at de fremstilte seg selv som ofre for en upålitelig, hevngjerrig og straffeivrig rettsstat, og de fornærmede i saken som de egentlige overgriperne. Alle fortellingene til de som hadde krenket andre, indikerer at det er krevende å finne måter å snakke om egne seksuelle krenkelser på som gjør det mulig å ta ansvar for handlingene sine og konsekvensene de har hatt, uten at denne erkjennelsen tar over hele selvfortellingen. Å bli dømt og straffet for seksuallovbrudd er gjennomgripende hendelser i unge menneskers liv. Funnene våre indikerer at mange kan ha bruk for målrettet støtte og hjelp for å håndtere denne situasjonen – og, ikke minst, håndtere situasjonen de vil befinne seg i når de skal ut i samfunnet igjen etter endt dom.

8 Analysekapittel 2: Ungdoms forståelse av seksuell vold og krenkelser og skolens håndtering av problemet

Skolen er viktig i unges liv – som en rettighet, en vei inn i yrkeslivet, en sosial arena og et sted hvor ungdom er forpliktet til å være. Dermed er det sentralt å undersøke hvordan skolen som system håndterer saker med seksuell vold og krenkelser.

Dette kapittelet tar utgangspunkt i tre datasett: ett med ungdom, ett med skolepersonell og ett som består av en gjennomgang av Statsforvalterens håndtering av seksuelle krenkelser i skolen. Metoden og datamaterialet er grundig beskrevet i kapittel 6 om metode og etikk, men her følger en kort gjennomgang: Vi har gjort fokusgruppeintervjuer med 62 ungdommer samt fokusgruppeintervjuer og individuelle intervjuer med 28 skoleansatte om forståelsen av hvor grensen går mellom uetisk sex og voldtekt. Både ungdommene og skolepersonellet fikk se en film som viser en seksuell hendelse på en skolefest, hvor en ung mann ikke lytter til en ung kvinnes protester mot å ha sex. Først får man se hans versjon og deretter hennes versjon av hendelsen. Vi har også tatt kontakt med samtlige statsforvaltere for å få en oversikt over antallet saker de har behandlet som innbefatter seksuelle krenkelser.

I det følgende presenteres først analyser av datamaterialet om ungdom og skolepersonells forståelse av seksuelle krenkelser, som blitt publisert internasjonalt, og deretter nye analyser som handler om skolens håndtering av seksuelle krenkelser.

Bilde: «Natten til lørdag», DR. Gjengitt med tillatelse.

8.1 Ungdom og skolepersonells forståelse av seksuelle krenkelser

8.1.1 «A Matter of Miscommunication – Young people’s understanding of rape, sex and that in-between» (Helseth & Øverlien, under utgivelse)

Artikkelen «A Matter of Miscommunication – Young people’s understanding of rape, sex and that in-between» analyserer fokusgruppeintervjuer med 63 ungdommer, hvor 38 er jenter og 25 er gutter. Ungdommene hadde ulike geografisk, etnisk og sosiokulturell bakgrunn. Hensikten med artikkelen er å undersøke hvordan ungdom med ulike bakgrunn forstår hva som er et overgrep. For å få frem ulike synspunkter viste vi dem en film hvor en ung mann ikke hører en ung kvinnes forsøk på å avvise sex. Ungdommene, i all hovedsak, oppfatter at hovedproblemet i situasjonen er dårlig kommunikasjon. De hadde fem begrunnelser for hvorfor dårlig kommunikasjon kunne oppstå: (1) at hun kunne vært tydeligere, (2) at han kunne spurt, (3) at hun avviker fra det seksuelle skriptet ved at hun har tatt initiativ til intimitet, men likevel ikke vil ha sex, (4) kjønnete barrierer ved kommunikasjonen i form av at menn ikke forstår indirekte tale, og (5) at rus gjør det vanskelig for henne å være tydeligere.

Ved å analysere hvilke heteroseksuelle kjønnsnormer som ligger til grunn, kom det frem både egalitære kjønnsnormer som vektla at i seksuelle situasjoner må man lytte til hverandre, og mer patriarkalske normer som vektla at hun må ta ansvar for hans begjær, med en underliggende forståelse av at tilgang til kvinners kropp og seksualitet er et privilegium menn har. Men vi fant også de som argumenterte for en forståelse av de heteroseksuelle normene som et kjønnsmarked, et seksuelt meritokrati, hvor alle må ta ansvar for seg selv og sine behov i seksuelle situasjoner. Det gir seg utslag hos ungdommene når de mener at han må spørre for å forsikre seg mot å bli anklaget for å ha tråkket over hennes grenser, og hos andre ungdommer som mener at begge to er ansvarlige for hendelsen; både at hun kunne vært tydeligere, og at han kunne spurt. Noen av de unge mennene fra rurale strøk og de i arbeiderklasse miljøer argumenterer ut fra en forførende maskulinitetsnorm, hvor det er hans ansvar som forfører at hun skal være fornøyd.

Denne analysen viser at noe som fremstår som likt på overflaten når handlinger skal beskrives, som fordringen om at han burde spørre, skjuler ulike underliggende normer for kjønn og seksualitet. Funnene peker på en forvirring blant ungdommene omkring hvilke normer som gjelder i seksuelle situasjoner. Analysen viser også at det er flere normer i spill enn de egalitære kjønnsnormene, som vektlegger hans ansvar for den seksuelle krenkelsen, og de tradisjonelle eller patriarkalske, som vektlegger kvinners ansvar for menns seksualitet.

Med utgangspunkt i denne studien og tilsvarende nordiske studier av ungdoms forståelse av seksuelle krenkelser og samtykke argumenterer vi for at det forebyggende arbeidet mot seksuell vold bør ta opp normer for kjønn og seksualitet, i tillegg til å fostre handlinger som å spørre om samtykke.

Referanse til artikkelen:

Helseth, H. & Øverlien, C. (under utgivelse) A Matter of Miscommunication – Young people's understanding of rape, sex and that in-between

8.1.2 «Sexual citizenship should replace himpathy» (Helseth & Honkatukia, kommende)

Bokkapittelet «**Sexual citizenship should replace himpathy**» utforsker hvordan unge (16–23 år) i Norge og i Finland forstår seksuelle krenkelser og voldtekt når personen som blir utsatt for seksuelle krenkelser, og personen som utøver seksuelle krenkelser, tilhører samme vennegruppe. Det finske datamaterialet består av 36 ungdommer fra et storbyområde, 23 unge kvinner og 13 unge menn. Selv om studier viser, og unge er klar over, at voldtekt og seksuelle overgrep ofte skjer mellom bekjente og i forhold, sliter de unge med å beskrive og forstå voldtekt i sin egen vennegruppe. Når vi analyserer fokus-gruppeintervjuer, ser vi at voldtekt som begrep «forsvinner» når det er en bekjent som begår krenkelsen, eller når det er en intim relasjon mellom den utsatte og den som krenket. Ved å analysere unges beskrivelser av seksuell vold og krenkelser opp mot gruppedynamikk viser vi at unges orientering mot sin egen vennegruppe som moralsk rettskaffen, sammen med tendensen til å knytte utøvelse av seksuelle krenkelser til noe monstrøst og utenforstående, kan bidra til en *himpathy*-diskurs hvor sympati for den som utøver, fortrenger empati for den utsatte. I unges beskrivelser blir det å ta avstand fra overgripere en måte å trekke moralske grenser rundt seg selv og sin egen vennegruppe på. Den konstruerte ideen om en voldtektsmann som et monster gjør det utenkelig for ungdommene at noen kan være «vanlig» og samtidig begå seksuelle overgrep.

Vi argumenterer i kapittelet for at det er voksnes ansvar å skape rom og muligheter for unge til å reflektere over og problematisere seksuell vold, som er tett sammenvevd med sosiale relasjoner og med hvor viktig det er å høre til i ungdomstiden. Denne typen generasjonsoverskridende diskusjoner vil styrke unges muligheter til å opptre som seksuelle borgere som kan realisere sine personlige seksuelle prosjekter og samtidig greie å forholde seg til andre som seksuelle borgere også.

Referanse til artikkelen:

Helseth, H. & Honkatukia, P. (kommende) Sexual citizenship should replace himpathy

8.1.3 «Why does rape seem like the hardest word to say? Himpathic stains on school personnel's struggle of naming a sexual encounter gone wrong» (Helseth, kommende)

Bokkapittelet «**Why does rape seem like the hardest word to say? Himpathic stains on school personnel's struggle of naming a sexual encounter gone wrong**» ser på seksuelle krenkelser som et ungdomsproblem, og følgelig også et skoleproblem siden unge går på skolen og er under skolens omsorg når noen av dem begår eller blir utsatt for seksuelle krenkelser. Kapittelet utforsker hvordan skolepersonell diskuterer det å trekke grensen for hva som er voldtekt, og deres motvilje mot å kalle en hendelse voldtekt. Skolepersonellet forklarer voldsutøvernes handlinger gjennom en kjønnsbalanse-diskurs der mannen og kvinnen holdes like ansvarlige for den seksuelle hendelsen, og en mer tradisjonell kjønnsdiskurs der en seksuelt opphisset ung mann ses som ustoppelig. Andre bruker den juridiske definisjonen når de artikulere sin motvilje, og noen argumenterer for at det kanskje ikke er det beste for jenta som blir utsatt for krenkelsen, å kalle det voldtekt.

Skolepersonellens motvilje mot å kalle slike hendelser for voldtekt er knyttet til det som omtales som «criminal justice drift» og «legal consciousness», som kommer til uttrykk i diskursene de opererer innenfor. Her brukes juridisk logikk og juridiske begreper til å beskrive, fortolke og forstå seksuelle krenkelser i en skolekontekst. Den juridiske logikkens forrang gjør også at det å bruke betegnelsen «voldtekt» om en slik hendelse pålegger skolen og skolepersonell en rekke handlinger som de må utføre. Da må/bør saken anmeldes, og de må anse den unge mannen, eleven ved deres skole, som en «voldtektsmann». Den juridiske logikkens forrang fortrenger andre forståelsesrammer, og bidrar til en såkalt himpathy-diskurs, altså en sympati for personen som er anklaget for seksuelle krenkelser, på bekostning av den som blir utsatt. I det rettslige rammeverket er hovedkarakterene staten og den tiltalte, hvor maktbalansen er til statens fordel, og den tiltalte ses som en som har behov for beskyttelse. Personen som har blitt utsatt for seksuelle krenkelser, har en mer perifer og begrenset rolle i dette rammeverket. Den rettslige og juridiske logikkens forrang bidrar sammen med skadelige kjønnsnormer til «himpathy», en sympati for den som utøver på bekostning av personen som har blitt utsatt.

Referanse til artikkelen:

Helseth, H., (kommende) *Why does rape seem like the hardest word to say? Himpathic stains on school personnel's struggle of naming a sexual encounter gone wrong*

8.2 Håndtering av seksuelle krenkelser og voldtekt i skolen

For å beskrive skolens håndtering av seksuelle krenkelser og voldtekt tar vi utgangspunkt i to typer datamateriale. Det første er en undersøkelse av hvorvidt seksuelle krenkelser er en del av klagesakene til statsforvalterne om hvorvidt skolen har opprettholdt forpliktelsene sine til å sikre elevens rett til et trygt skolemiljø, såkalte 9A-saker. Det andre datamaterialet er en analyse av skolepersonells beskrivelse av håndtering av saker som omhandler seksuelle krenkelser, og hva de selv mener er utfordringene i håndteringen av slike saker.

Overordnet viser de to studiene at skolen i liten grad har en institusjonalisert praksis for hvordan de skal håndtere seksuelle krenkelser.

8.2.1 Statsforvalteren har svært få saker om seksuelle krenkelser

Bakgrunnen for undersøkelsen av antallet klagesaker hos statsforvalteren som omhandler seksuelle krenkelser, er to forhold. For det første viser omfangsundersøkelser av seksuelle krenkelser blant ungdom i skolealder at en stor andel har opplevd seksuelle krenkelser (Hafstad & Augusti, 2019; Frøyland, Lid, Schwencke & Stefansen, 2023). For det andre ble opplæringsloven endret i 2018 med hensikt å styrke elevenes rett til et trygt og godt psykososialt skolemiljø gjennom en styrket klageordning hos statsforvalteren, såkalte 9A-saker.

I opplæringsloven § 9A-3 står det: «Skolen skal ha nulltoleranse mot krenking som mobbing, vald, diskriminering og trakassering. Skolen skal førebyggje brot på retten til eit trygt og godt skolemiljø ved å arbeide kontinuerleg for å fremje helsa, trivselen og læringa til elevane.»

Opplæringsloven § 9A spesifiserer at skolen har en aktivitetsplikt²² hvis ansatte ved skolen får kjennskap til at en elev blir utsatt for krenkelser. Dette gjelder også krenkelser som foregår utenfor skoletiden, men som påvirker elevenes skolehverdag. Statsforvalteren er ifølge opplæringsloven § 9A-5 klageinstans for foresatte, foreldre og elever der det er spørsmål om hvorvidt skolene har oppfylt aktivitetsplikten.

I denne studien ble de ti ulike statsforvaltere kontaktet for å undersøke hvor mange klagesaker de har mottatt som omhandler seksuelle krenkelser. De svarte enten per e-post eller i intervju.

Det var variasjon i kunnskapen om hvorvidt seksuelle krenkelser var en del av klagesakene. Statsforvalteren i Vestfold og Telemark hadde et system for å markere om klagesakene inneholdt seksuelle krenkelser, og fra 2017 til 2021 hadde de fire saker som handlet om dette.

I Trøndelag og Vestland har de ikke kunnskap om hvorvidt klagesakene inneholdt seksuelle krenkelser, og kunne dermed ikke gi noe konkret svar.

I Agder ville de ikke oppgi noe konkret tall, men mente at det var få saker.

Samlet sett svarte embetene at seksuelle krenkelser hadde inngått som en del av problemet i rundt regnet 21 saker i løpet av perioden 2017 til 2021. Til sammenligning fikk statsforvalterne innrapportert totalt 1585 saker i 2019 og 1188 saker i 2020, ifølge tall fra Utdanningsdirektoratet.

Selv om tallene på innrapporterte saker om seksuelle krenkelser er preget av uvisshet, tyder likevel det lave antallet, 21 saker over 4 år når det innrapporteres over 1000 saker totalt i året, på at seksuelle krenkelser sjelden rapporteres inn som en del av 9A-klagesaker til statsforvalterne.

22 Skolens aktivitetsplikt viser til at alle som arbeider på skolen, plikter å følge med på elevene, gripe inn mot krenkelser og varsle hvis de får mistanke om eller kjennskap til at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø. Skolen har plikt til å undersøke og sette inn egnede tiltak som sørger for at eleven får et trygt og godt skolemiljø (Udir-3-2017), les mer: <https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Laringsmiljo/>.

Tabell 4: Antall 9A-klagesaker hvor seksuelle krenkelser inngår hos Statsforvalteren

Statsforvalter (i fylke)	Antall saker og dokumenter i perioden 2017–2021	Antall klagesaker totalt i 2019	Antall klagesaker totalt i 2020
Innlandet	1 sak	142	74
Oslo og Viken	3 saker	505	402
Nordland	4 saker	85	77
Vestlandet	ingen informasjon om antall saker	127	103
Møre og Romsdal	2 saker	72	54
Rogaland	3 saker	163	121
Trøndelag	ingen informasjon om antallet saker	101	69
Agder	ingen registrering, husker få saker	111	85
Vestfold og Telemark	4, hvorav 1 grov ungdomsskolesak	140	92
Troms og Finnmark	ca. 1 sak i året (ca. 4 saker i perioden)	139	111
Totalt antall saker	ca. 21	1585	1188

Denne gjennomgangen viser at seksuelle krenkelser i liten grad er en del av klagesakene hos statsforvalterne. En årsak kan være at statsforvalterne mottar færre saker fra videregående skoler, hvor det statistisk sett er større omfang av seksuelle krenkelser, men det kan ikke være hele forklaringen i og med at det også er høy forekomst av seksuelle krenkelser i aldersgruppen mellom 12 og 16 år (Hafstad & Augusti, 2019). Det fremstår underlig at omfanget av seksuelle krenkelser både i unges nære relasjoner og mellom unge som er bekjente, ikke gjenspeiles i tallene fra klageordningen. Det er dermed et åpent spørsmål om klageordningen er velegnet som et redskap for å kontrollere om unge har et skolemiljø uten seksuelle krenkelser. Dette er ikke en kritikk av klageordningen i seg selv, men gjennomgangen vår viser at den i liten grad anvendes til å melde skolens manglende håndtering av seksuelle krenkelser.

8.2.2 Håndtering av seksuelle krenkelser i skolene

For å finne ut mer om hvordan skolen håndterer seksuelle krenkelser, gjennomførte vi fokusgruppeintervjuer og individuelle intervjuer med 28 personer som jobber i skolen. Som tidligere beskrevet ble de vist en film hvor en ung mann ikke tar en ung kvinnes motstand mot å ha sex til følge.

Skolepersonellet diskuterte denne hendelsen, men ble også spurt om hva de ville gjort om de fikk kjennskap til hendelsen, og hvordan de som lærere eller annet skolepersonell ville håndtert det om de fikk høre at det hadde skjedd en voldtekt på en skolefest. I utgangspunktet ville vi at informantene kun skulle diskutere en fiktiv sak, men i noen av intervjuene fortalte informantene likevel om konkrete saker. Vi etterspurte også hva som var skolepersonalets egne forslag til løsninger. De transkriberte intervjuene ble kodet i programmet Nvivo, der de delene av intervjuene som handlet om håndtering, ble markert, og deretter analysert inspirert av tematisk analyse (Braun & Clark, 2006).

Funnene våre viser at informantene forteller om manglende prosedyrer, som igjen gir ulik tilnærming, og flere lærere mente at de mangler kompetanse til å håndtere slike saker. Noen av informantene hadde konkret erfaring med anklager om seksuelle krenkelser ved sin skole, og deres erfaringer blir presentert under gjennom fire prototypiske hendelser. Gjennomgangen viser at håndteringen av seksuelle krenkelser i skolen preges av at den juridiske logikken har forrang, og hvorvidt en sak blir anmeldt og eventuelt henlagt, eller hvorvidt en elev blir domfelt, blir styrende for hvordan skolen som institusjon håndterer saken.

8.2.3 Manglende prosedyrer og ulik tilnærming

Det var få skoler som hadde spesifikke prosedyrer for håndtering av seksuelle krenkelser. Som en lærer sier:

Jeg vet ikke om vi har retningslinjer for dette. Vi har retningslinjer for veldig mange situasjoner (...) og planer som er lagt med «hva skjer dersom det er en skoleskyting».

Seksuelle krenkelser skjer langt oftere enn skoleskytinger, så lærerens spissformulering er talende for fraværet av prosedyrer. Det var få informanter som fortalte at skolen der de jobbet, hadde egne prosedyrer for å håndtere anklager om eller avdekking av seksuelle krenkelser. Flertallet av informantene ville håndtert en sak gjennom å ta kontakt med skoleledelsen, og eventuelt sørge for oppfølging fra helsesykepleier. Noen lærere fortalte at de ville kontakten foreldre og politi om de mistenkte noe kriminelt, mens andre lærere var mest opptatt av hva den unge selv ville.

Alderen til den anklagede og den utsatte hadde betydning for hvorvidt de ansatte ville involvere foreldre og politi. Siden vi snakket med både lærere fra ungdomsskole og videregående skole, spiller alderen til den utsatte inn for lærernes refleksjoner og handlingsrom, særlig med hensyn til kontakt med foreldre. Noen av informantene var opptatt av hvorvidt det var i den unges interesse at man kontaktet foreldrene, særlig gjaldt dette skolepersonell som jobbet med ungdommer som har foreldre med svært konservative seksualitetsnormer:

... man må i hvert fall ha en veldig bevissthet rundt det og hvordan man gjør det. (...) Og da er det ikke alltid at man kobler på foreldrene, fordi det er en sannsynlighet for at det kan eskalere (...) En jente som for eksempel har mistanke om at det sirkulerer bilder, hvis man da blander inn foreldrene, det kan bli helt vanvittig. Kanskje hun har gjort noe i hemmelighet, vært på en fest hun ikke fikk lov til, du skal ikke kontakte foreldre. (Minoritetsrådgiver)

Et mindretall av lærerne hadde en prosedyre som de forholdt seg til, om hvem som skulle involveres, og hvordan, og om hvilken rolle de selv hadde i den videre oppfølgingen av saken.

Studien viser at det er store forskjeller i hvordan skolene ville håndtert en slik sak, som også gjenspeiles i de manglende prosedyrene.

8.2.4 Ulik rolleforståelse

Det er stor variasjon i hva lærere tenker om sin rolle i saker som omhandler seksuelle krenkelser, men en hovedtendens er at lærerne anser utsatthet for seksuelle krenkelser og mistanke om voldtekt for å være helsesykepleierens og skoleledelsens ansvar, og at deres rolle er å videreformidle kontakt med hjelpeapparatet. Ved en skole var det en bestemt sosialfaglig ansatt som lærere og annet skolepersonell ville ha involvert, fordi vedkommende var god på å snakke med ungdommen om denne typen tematikk. Som en person i skoleledelsen her sier: «Jeg hadde gått rett til Karla og spurt henne hva det er vi kan bidra med i en sånn situasjon.» Selv om denne personen i skoleledelsen tenker at lærere skal være involvert i en slik sak, er hen likevel opptatt av at «en lærer er en lærer». Det kan lett bli et sårbart system om det er en enkeltperson på en skole som har kunnskapen og kompetansen om hvordan slike saker skal håndteres.

Samtidig viser studien at lærere ønsker at elevene skal dele vanskelige erfaringer. En lærer fortalte at han planla undervisningsåret slik at han tok opp temaer om seksualitet, grenser og vold i vårsemesteret. Da ville han allerede ha etablert den nødvendige relasjonen til elevene slik at de eventuelt kunne komme og snakke med ham om vanskelige temaer etterpå, og han var bedre posisjonert til å tolke elevenes reaksjoner på denne typen tematikk. Slik kunne han også følge opp enkeltelever hvis det oppsto uro eller motforestillinger i undervisningssituasjonen.

8.2.5 Fire ulike hendelser

I det følgende presenterer vi fire hendelser som handler om konkret håndtering av saker om seksuelle krenkelser. Den første er når den anmeldte er en elev ved skolen, den andre varianten er når både den utsatte og den anmeldte er elever ved skolen, den tredje er når den utsatte ikke vil anmelde, og den fjerde er når en elev beskriver en voldtekt, men ikke vil definere hendelsen som et alvorlig problem.

De fire hendelsene fører til ulike dilemmaer i skolens arbeid og læreres rolle i håndteringen av seksuelle krenkelser, noe som diskuteres under.

(1) Når den anmeldte er en elev

En lærer hadde en ung mann i klassen som i etterkant av en fest ble anmeldt for voldtekt av en ung kvinne som ikke gikk på skolen, og saken ble henlagt. Selv om læreren tenkte at det var to versjoner av hendelsen, og var opptatt av undervisning om grenser og seksuelt samtykke, anså læreren at hennes profesjonelle rolle var å behandle den unge mannen med omsorg. Hun mente at hun ikke kunne behandle «den gutten som om han har gjort noe galt, før det faktisk er tilfelle». En annen lærer i gruppen formulerer det slik:

I hvert fall ikke tenke på den eleven som en voldtektsforbryter mens den eleven går her, før det motsatte er bevist (...) da må man jo tenke at, sånn som han her gutten sier, at han liksom ikke skjønnte det, da. At det er et eller annet som har skjedd. Men, ja. Det er jo fryktelig vanskelig.

Lærerne anvender en juridisk logikk, med begreper som «inntil det motsatte er bevist», men anerkjenner også at det er «et eller annet som har skjedd». Det som har skjedd, kan ikke kalles en voldtekt, men læreren vet heller ikke hva det skal kalles. Saken er, som læreren oppsummerer det, «fryktelig vanskelig».

(2) Når den utsatte og den anklagede er elever

Ved en skole ble en elev anmeldt for voldtekt av en annen elev. De hadde vært kjærester i omkring ett år, og i etterkant av bruddet ble han anmeldt for voldtekt. Saken er blitt henlagt. Elevene gikk ikke i samme klasse, men hadde klasserom i nærheten av hverandre. Læreren beskriver følgende situasjon:

På den ene siden må man skjerme den som (...) opplever dette som truende, ikke truende, men ubehagelig, eller hvordan skal jeg si det (...) man har noen reaksjoner i forhold til ting som har skjedd, da. Så du må jo skjerme og ta hensyn til at noen ikke skal føle seg, eller skal oppleve situasjonen som truende, eller føle at vi ikke tar på alvor, føler seg uforberedt, utsatt for ting.

Samtidig er læreren også opptatt av dette:

Skal du skjerme én, så må du samtidig begrense den andre, og der har det vært litt sånn ulik forståelse for at vi gjør det. Fordi man føler seg jo da kanskje, i noen settinger, dømt uten å være dømt, og da kommer det ganske store forklaringsrunder på hvorfor det må være sånn, og at det ikke handler om det, men å prøve å ivareta så godt vi kan. To sider. Men det er kjempevanskelig.

Læreren beskriver her et dilemma. På den ene siden bruker man en juridisk logikk, om at man ikke kan behandle en henlagt voldtektsanmeldelse som at noen er skyldig, og at man da må legge til grunn at ingenting galt har skjedd. På den andre siden handler det om ivaretagelse av den som har anmeldt, og som har reaksjoner på det hun mener seg utsatt for. Det er, som læreren oppsummerer det, «kjempevanskelig».

(3) Når hun forteller i fortrolighet, men ikke vil anmelde

Ved en skole forteller en sosialarbeider om en hendelse hvor de får ubekreftet informasjon om at en elev har voldtatt flere jenter ved skolen. Eleven er tidligere blitt anmeldt for voldtekt, men saken har blitt henlagt. En av det man antar er flere utsatte, forteller om en voldtekt, men når sosialarbeideren sier at anklagene er såpass alvorlige at de må involvere politiet, endrer jenta forklaringen sin og vil ikke snakke mer med sosialarbeideren:

Hun ville i hvert fall ikke si noe til verken politiet, eller videre til oss. Hun var ganske sint på meg og min kollega. Og det møtte vi henne på, liksom, det har du lov til. Men det er visse ting i vår jobb, når du sier ting, så er vi ifølge loven nødt til å gjøre det, dessverre.

Siden hun ikke ville anmelde, kunne ikke skolen gjøre noe. Sosialarbeideren mente at dette var en av de vanskeligste sakene hen hadde jobbet med, og det var særlig følelsen av handlingslammelse som hen beskrev som utfordrende.

(4) Når noen beskriver en voldtekt, men ikke vil definere det slik

En helsesykepleier forteller om en ungdom som oppsøkte henne i forbindelse med bekymring for seksuelt overførbare infeksjoner. Det viste seg at hun hadde hatt ufrivillig sex med en person i svært beruset tilstand. Nå hadde hun fått seg kjæreste og visste ikke hvordan hun skulle fortelle ham om det hun hadde opplevd:

Og da ble jo jeg sånn: «Ja, men dette med ... altså, dette må du få bearbeidet, dette har du fått snakket om, det er jo det som skjedde og sånn.» «Vet du hva», sa hun, «det ... jeg er ferdig med det. Eh ... jeg ... må gå videre, altså i – i livet mitt. Det var en bedriten opplevelse.»

Helsesykepleieren mener at den unge kvinnen selv må få definere opplevelsen, selv om dette høres ut som en voldtekt. Helsesykepleieren konsentrerer seg om det den utsatte forteller er hennes behov, og i dette tilfellet var det informasjon om seksuelt overførbare infeksjoner.

Gjennomgangen av disse fire hendelsene peker mot et overordnet spørsmål om hvem som skal definere hvorvidt en voldtekt (eller en annen form for seksuell krenkelse) har funnet sted. Handlingsrommet til skolen i de tre første eksemplene defineres på en måte som gir den juridiske logikken forrang, hvor en voldtekt må anmeldes og deretter ende med domfellelse for at skolen skal få et berettiget handlingsrom. Den siste hendelsen beskriver helsesykepleierens vektlegging av den utsattes rett og mulighet til å definere sine egne opplevelser – som følger en annen logikk, og tar utgangspunkt i den utsattes behov. Helsesykepleiere kan i større grad enn for eksempel lærere ta den utsattes perspektiv, fordi hen ikke nødvendigvis må forholde seg til den som eventuelt blir anmeldt.

Den juridiske logikken kan kort beskrives som følger: Den er utviklet for å komme til en endelig konklusjon om hvorvidt noen er skyldig eller uskyldig, og hvor staten ved påtalemyndigheten og den anklagede er sakens hovedaktører. Rettsprosessen handler om at den anklagede og aktor skal ha like muligheter til å fremme sin sak i en rettsal, hvor det skal tas en avgjørelse av dommere basert på gjeldende rett og de bevisene som har blitt fremlagt.

Tendensen med å legge en juridisk logikk til grunn for å håndtere seksuelle krenkelser og anklager om voldtekt har også blitt definert som *criminal justice drift* (Cowan & Munro, 2021). Cowan og Munro (2021) beskriver tendensen til å anvende et juridisk rammeverk for å forstå seksuelle krenkelser som avdekkes og håndteres i ikke-juridiske settinger, som i vårt tilfelle er skolen. De argumenterer for at når den juridiske logikken anvendes utenfor retten, går det på bekostning av mer tilpassede former for respons, som gir mer effektiv forebygging, og som legger til grunn kunnskap om hvilke traumer og konsekvenser seksuelle krenkelser fører til.

Når skolepersonell i vår studie beskriver disse situasjonene som svært krevende og «kjempevanskelige», kan en av årsakene være motstridende logikker. Det blir svært krevende å følge den juridiske logikken når anklager eller kunnskap om seksuelle krenkelser skal håndteres i skolen. Den juridiske logikken kan stå i motsetning til ivaretagelse av den utsatte, men den kan også hindre det skolen anser som nødvendige forebyggende tiltak dersom en sak ikke anmeldes, eller i tilfeller der saken henlegges. Her er det behov for mer kunnskap om hvordan skolen best kan håndtere slike saker, og kanskje også etablering av mer tilpassede logikker og tenkemåter, når kunnskap om og anklager om seksuelle krenkelser og voldtekt skal håndteres i skolen.

De tre første hendelsene peker på kompliserte dilemmaer og en krevende balansegang mellom ivaretagelse av den utsatte og av den anklagede. De generelle funnene om manglende prosedyrer og uklar rolleforståelse peker på behovet for økt kompetanse i sektoren om hvordan man skal håndtere seksuelle krenkelser i skolen, og for prosedyrer som er tilpasset elevene ved den enkelte skole. Dette er også noe av det skolepersonell selv etterspør.

8.2.6 Skolepersonells forslag til løsninger

Hittil i dette kapittelet har vi pekt på mangler på et systemnivå, det vil si manglende institusjonaliserte praksiser som kan ivareta skolens arbeid med å forebygge og håndtere seksuelle krenkelser. I den kommende og siste delen vil vi presentere det informantene i denne studien løfter frem som mulige løsninger på disse utfordringene. Skolepersonalet beskriver det samme som lærere i tidligere studier har etterspurt: behovet for kollegial støtte, tydeligere prosedyrer, samarbeid og det å ta utgangspunkt i ungdommens livsverden i forebygging og håndtering av seksuelle krenkelser og voldtekt (Draugedalen & Osler, 2022; Goldschmidt-Gjerløw, 2022).

8.2.7 Prosedyrer er viktige

En helsesykepleier i studien savnet i så stor grad en prosedyre for hvordan man skulle håndtere en mulig voldtekt at hun laget en selv. Hun hadde konkret erfaring med at helsesykepleiere håndterte voldtektssaker svært ulikt. Utgangspunktet for at hun ville formulere denne prosedyren, var en ung jente som kom inn på kontoret hennes:

Hun sa at hun trengte å snakke med noen som var litt nøytrale, som samtidig kjente henne. Foreldre hennes var informert om dette. (...) Hun tenkte å ringe til den navngitte gutten, da, sammen med en venninne, og liksom høre hva som egentlig skjedde. Så sa jeg: «Det synes jeg ikke du skal gjøre nå», sa jeg. «Og om du skal gjøre det, bør du gjøre det sammen med en voksen ... altså, eller en fagperson.» Og så ... sendte jeg henne til Dixi (...) Jeg vet ikke om jeg snakket om voldtektsmottaket, så det var liksom en sånn læring for meg, da. Hun (...) kom liksom stadig vekk tilbake til meg. (...) Det første jeg skulle gjøre, var å ... gjøre alt det ungdommen sa (...) man skal jo bekrefte og trygge og anerkjenne, men det betyr ikke at jeg skulle løpe rett til rektor, for eksempel, og si at: «Nå har den gjort det.» (...) Man trenger litt ... tid, da, og litt hjelp. At jeg vil lage en prosedyre for hvordan man ivaretar utsatte, og utøvere som innrømmer seksuelle overgrep.

Helsesykepleieren er ikke sikker på hva hun selv endte med å gjøre i den konkrete saken. Hun kaller det en «læringsprosess», og vi antar at det er mange helsesykepleiere som har hatt slike læringsprosesser når de har håndtert slike saker. Informanten er tydelig på at personen som er utsatt for en seksuell krenkelse, må få være med og definere prosessen, samtidig som at informanten fraråder visse forslag, som å ta direkte kontakt med den som har

utøvd seksuelle krenkelser. Det at informanten selv har laget et forslag til prosedyre, peker mot potensialet i å ta utgangspunkt i erfaringer, såkalte *best practices*, for å få en institusjonalisert forankret prosedyre for skolen som system.

8.2.8 Kollegial støtte er viktig

Det er krevende å håndtere saker hvor elever har det vanskelig, og særlig når det involverer mulige lovbrudd. En lærer forteller at hvis han får kjennskap til en sak, kan det godt være at han tar den første samtalen alene, men at det han «prøver å være veldig bevisst på, er å tidlig si fra om at dette må jeg kanskje snakke med noen andre (...) på jobben om.» Den unge får altså vite på et tidlig tidspunkt at læreren ikke kan håndtere saken alene, og at andre kommer til å bli involvert. Læreren påpeker at dette kan være kompliserte saker å håndtere alene, og at det kan være bra å være to for å diskutere hva som bør og kan gjøres. Selv om dette er noe den erfarne læreren gjør når han håndterer kompliserte saker, forteller han at det ikke er en institusjonalisert praksis – og at det heller ikke er slik at denne praksisen nødvendigvis blir kommunisert til nyansatte lærere. Det kan tyde på at selv om det finnes gode rutiner for hvordan slike saker blir håndtert på denne skolen, er likevel systemet sårbart, og gode vaner kan forvitte om de ikke ivaretas og gjøres til en uttalt praksis.

8.2.9 Ungdommens livsverden

Blant skolepersonalet tar flere utgangspunkt i ungdommens livsverden, hvem ungdommen er, og hvilken situasjon ungdommen er i, når de håndterer sakene. Et eksempel på dette er når en lærer forteller at han underviser i emosjonelt ladete temaer som vold i familien og seksuelle krenkelser i vårsemesteret, slik at det skal bli lettere for elevene å dele og lettere for ham å plukke det opp fordi han da kjenner dem bedre enn han gjorde i høstsemesteret. Et annet eksempel er når helsesykepleieren lar den utsatte få bestemme hvor fort de skal gå frem, og venter med å ta kontakt med skoleledelsen til den utsatte er klar. Helsesykepleieren og læreren tenker nøye igjennom hvordan det er for de unge å fortelle om og å være i en situasjon hvor de har opplevd noe vanskelig, og tilpasser sin respons til det. De tar med andre ord utgangspunkt i ungdommens livsverden, slik forskningen om undervisning og samtaler om seksuelle krenkelser anbefaler (Goldscmidt-Gjerløw, 2022).

8.3 Kapitlets hovedpoenger

Dette kapitlet har to hovedfunn. For det første viser studien av ungdommers og skolepersonells forståelse av seksuell vold og krenkelser at både blant ungdommene og blant skolepersonellet er det motstridende normer som er førende for hvorvidt noe defineres som en seksuell krenkelse, og da særlig voldtekt, og hvorvidt personen som har utøvd den seksuelle krenkelsen, må bære hele ansvaret for hendelsen.

Det andre hovedfunnet er at skolen mangler en systematisk tilnærming til håndtering av seksuelle krenkelser, men har stort potensial til å gjøre det.

Skolepersonalet som vi har møtt i fokusgruppeintervjuene, er åpenbart svært engasjerte i tematikken. Samtidig viser det lave antallet klagesaker hos statsforvalterne og de manglende prosedyrene for håndtering av mistanke og anklager om seksuelle krenkelser en mangel på systematiske og institusjonelt forankrede tilnærminger. Det gjør arbeidet sårbart for utskiftninger i personalet, og kan føre til økt belastning for de som må håndtere disse ofte kompliserte sakene. I de konkrete erfaringene med håndtering av saker finner vi at den juridiske logikken får forrang ved at saker håndteres basert på anmeldelse og eventuelt domfellelse. Vi ønsker derfor å stille spørsmålet om man ikke også må legge til grunn andre logikker, som ivaretagelse av elevenes læringsmiljø og skolens utdanningsoppdrag.

I likhet med tidligere studier om håndtering av seksuelle krenkelser finner vi at det skolepersonell ønsker seg, er mer kompetanse (Draugedalen & Goldscmidt-Gjerløw, 2022). Det trengs mer ressurser i lærerutdanningene, og lærere bør kunne føle seg rustet til å håndtere slike saker. Forskningen på hva som kan bedre skolens evne til å forebygge og håndtere seksuelle krenkelser, fremhever tilstedeværelse av andre profesjoner ved skolen, noe som muliggjør samarbeid, og ressurser i form av tid og kunnskap, noe som gir en felles forståelsesramme av hva som er problemet (Draugedalen, 2023, Kor et al., 2023).

I den offentlige samtalen om forebyggende arbeid mot seksuelle krenkelser og voldtekt har det vært et gjentakende krav om at seksualitetsundervisningen må bli bedre (NOU 2024: 4; Sex og samfunn, 2022). Dette er viktig, men her vil vi utvide perspektivet og ta tak i hva skolen som system kan gjøre for å hindre

seksuelle krenkelser. Det er ikke bare i undervisningen at man bør sette seksuelle krenkelser og seksuell vold i fokus, man bør også ta det med i skolens arbeid for et godt skole- og læringsmiljø. Det bør finnes prosedyrer for hvordan saker om seksuelle krenkelser skal håndteres, og de prosedyrene bør være kjent for skolens foreldre/foresatte, elever og ansatte. Det er ikke bare den personen som har ansvar for seksualitetsundervisningen, som kan og bør vite hvordan seksuelle krenkelser skal håndteres, men skolen som system bør være ansvarlig for arbeidet. Kompetanse og erfaring finnes blant både helsesykepleiere, sosialarbeidere, minoritetsrådgivere og lærere, men den må institusjonaliseres og bli en del av hvordan skolen jobber med seksuell vold og krenkelser.

9 Analysekapittel 3: Konfliktråd og ungdomsstraff i seksuallovbruddsaker

Med dette kapittelet presenteres nye analyser fra en delstudie om unge personer som er dømt for seksuell vold i unges nære relasjoner. Ved å undersøke bruken av særreaksjonen «ungdomsstraff» for unge lovbrøyttere (under 18 år) vil vi forsøke å belyse perspektiver fra rettsvesenet og straffegjennomføringsapparatet. Det overordnede spørsmålet er om straffformen fører til gode løsninger for unge som er dømt for seksuelle overgrep, og for unge som har blitt utsatt for dette.

9.1 Ungdomsstraff og seksuallovbrudd

Ungdomsstraff er en straffereaksjon for unge lovovertredere mellom 15 og 17 år som har begått gjentatt og/eller alvorlig kriminalitet, og der alternativet ville vært ubetinget fengsel. Straffereaksjonen ble først foreslått i NOU 2008: 15 om barn og straff, men denne utredningen behandler seksuallovbrudd i liten grad.²³ NOU 2008: 15 påpeker at hensynet til den allmenne rettsbevissthet gjør at det bør reageres sterkt på alvorlige integritets- krenkende lovbruddstyper, men utvalget ønsket ikke å utelukke at seksuallovbrudd kunne medføre ungdomsstraff.²⁴ Nesten 10 år etter implementeringen av straffeformen i 2014 utgjør seksuallovbrudd rundt 20 % av sakene hvert år.²⁵

23 I NOU 2008: 15 ble det gjennomgått 150 straffesaker som hadde resultert i ubetinget fengselsstraff. Av disse var kun 5 saker seksuallovbrudd.

24 «Enkelte lovbrudd vil i seg selv normalt være av en slik alvorlighetsgrad at utvalget vanskelig kan se at fengselsstraff kan unnlates. Dette vil i første rekke være de tilfeller der barn har begått drap eller har utøvd vold med døden til følge. I tillegg vil alvorlige seksuallovbrudd i mange tilfeller være av en slik art at fengselsstraff vil være nødvendig. Utvalget ønsker likevel ikke å utelukke alle former for seksuallovbrudd fra overføring til ungdomsstormøte.» (NOU 2008: 15, s. 149).

25 Seksuallovbrudd utgjorde 21 % av sakene i 2021, og 20 % av sakene i 2020 og 2022, se: konfliktrådet's årsrapporter. Seksuallovbrudd er en av de tre største sakskategoriene for ungdomsstraff, se: konfliktrådet's årsrapport, 2023.

Ifølge Statistisk sentralbyrå (SSB) ble totalt 95 ungdommer idømt ungdomsstraff for seksuallovbrudd i perioden 2019–2022.²⁶ Som denne studien vil vise, er dette ungdommer som hovedsakelig er dømt etter straffeloven § 299 om voldtekt av barn under 14 år, § 304 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år samt § 291 om voldtekt. Noen dømmes også etter § 311 om fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn.

Formålet med denne delstudien er å undersøke hvordan ungdomsstraff i saker om seksuell vold i unges nære relasjoner blir praktisert, hva som er innholdet i straffen, og hvilke løsninger som tilbys de berørte. Vi ser på kjennetegn ved seksuallovbruddene, trekk ved de involverte partene og relasjonen mellom dem. Vi er opptatt av domstolenes argumentasjon og de ansatte i konflikt-rådet sine perspektiver på straffegjennomføringen. Studien søker innsikt i ungdomsstraffens praktisering av straff, rehabilitering og gjenopprettende prosess.

I tillegg vil vi særlig rette søkelyset mot hvordan gjenopprettende prosess har blitt gjennomført. Det er spesielt viktig for oss å undersøke hvorvidt det er gjennomført møter mellom den utøvende og utsatte part, og eventuelle resultater av disse møtene. Dette er nødvendig for å vurdere om ungdomsstraffen også ivaretar fornærmedes behov, som er et sentralt formål med gjenopprettende prosess.

9.1.1 Bakgrunn

Ungdomsstraff ble den 1. juli 2014 iverksatt som en alternativ straffereaksjon for unge lovbrytere som var 15 til 17 år på gjerningstidspunktet. En viktig bakgrunn for innføringen var et behov for differensierte straffereaksjoner (St. meld. nr. 20 (2005–2006), s. 11),²⁷ sett i sammenheng med barnekonvensjonens krav om at ubetinget fengsel skal være siste utvei for barn og unge.²⁸

26 Se tabell 13579: Straffereaksjoner og straffbare forhold, etter type reaksjon, undertype reaksjon og type hovedlovbrudd 2019 – 2022. Statistisk Sentralbyrå (SSB) Statistikkbank: <https://www.ssb.no/statbank/table/13579/>.

27 «Det må utviklast eit breitt spekter av alternative reaksjonar til fengsel, og bruken av reaksjonane må tilpassast typen lovbrøt og situasjonen til den unge.» St.meld. nr. 20 (2005–2006), s. 11, <https://www.regjeringen.no/contentassets/>.

28 *Barnekonvensjonen artikkel 37* sier at fengsling av barn skal være siste utvei og ha kortest mulig varighet, og at fengsling av barn ikke skal skje sammen med voksne.

Utvalget som foreslo ungdomsstraff, tok til orde for at reaksjonen skal inneholde tiltak hvor «sosial kontroll erstatter fengselets fysiske kontroll» (NOU 2008: 15, s. INN). I forarbeidene er det også understreket at «ungdomsstraff skal være en streng reaksjon med høy intensitet i gjennomføringen» (Prop 135L 2010–2011, s. 115)²⁹, hvor individualpreventive og rehabiliteringshensyn veier sterkt.³⁰ Et premiss for ungdomsstraffen er imidlertid også at den skal virke gjenopprettende, både for utøver og den utsatte.

Straffereaksjonen baserer seg på tre pilarer: straff, rehabilitering og «restorative justice» (gjenopprettende prosess). Det forutsetter at den unge har et oppfølgingsbehov, og et mål med straffen er å bygge opp tverrfaglige rammer og nettverk rundt den unge og eventuelt legge til rette for behandling, slik at ytterligere lovbrudd forhindres (Andrews & Eide, 2019). Ungdomsstraffen idømmes av domstolen, og det er konfliktrådet som forvalter og har en koordinerende rolle i selve straffegjennomføringen. Konfliktrådene er Norges primære tilbydere av gjenopprettende prosess (Luckner Strømsvik, Eide, Andrews, & Gustavsen, 2016; Andrews & Eide, 2019; Fornes, 2016).

Selve saksforløpet kan forenklet oppsummeres slik: Det følger av straffeprosessloven § 249 andre ledd at en gjerningsperson under 18 år kan forvente en påtaleavgjørelse innen seks uker etter at vedkommende fikk status som mistenkt i saken, unntaksvis dersom hensynet til etterforskningen eller andre særlige grunner gjør at det trengs lengre tid. Normalt sett skal statsadvokaten innen 15 dager avgjøre saken. Deretter skal kriminalomsorgen etter anmodning fra påtalemyndigheten eller domstolen utarbeide en såkalt personundersøkelse for mindreårige (PUM),³¹ jf. straffeprosessloven § 161a.

29 *Barnekonvensjonen artikkel 40* sier at barn som har begått straffbare handlinger, har rett til å bli behandlet på en måte som tar hensyn til barnets alder og deres utsikter for reintegrering i samfunnet.

30 *Barnekonvensjonen artikkel 3* slår fast at det som best tjener barnets interesser, skal være et grunnleggende hensyn ved alle beslutninger som gjelder barnet.

31 Personundersøkelsen for mindreårige (PUM) er en omfattende kartlegging som foretas av kriminalomsorgen (ved friomsorgen) om den tiltaltes livssituasjon og fremtidsutsikter, og er ment å gi domstolen et godt grunnlag for å vurdere riktig straffereaksjon. Undersøkelsen foretas som et intervju og ved innhenting av informasjon fra eksterne kilder. Les mer: <https://www.kriminalomsorgen.no/personundersokelse>.

Foreløpig er det ingen lovfestet frist, men det er foreslått.³² Saken blir deretter behandlet i domstolen,³³ og et konfliktrådsnivå inntreffer først etter avsagt dom når saken sendes til konfliktrådet.³⁴ Straffegjennomføringen begynner når ungdomsplanen er signert, og avsluttes når perioden er over og tiltakene i planen er overholdt.

9.1.2 Gjenopprettende prosess (*restorative justice*)

Restorative justice benyttes i ulike kontekster,³⁵ men er i en strafferettslig kontekst gjerne fremstilt som et alternativ til straff (Eide & Andrews, 2020; Decker et al., 2022). En hovedlinje ved *restorative justice* (heretter omtalt som gjenopprettende prosess) er at man skal bort fra det å straffe en norm- eller lovbrøyer, og over til å vektlegge gjenoppretting av den urett som har blitt påført den fornærmede parten. Ved å stå til ansvar for det man har gjort, og imøtekomme de man har påført smerte eller ubehag, kan en lovbrøyer reintegreres i samfunnet (Christie, 1977; Duff, 2003). Idealet er at ved å møte den fornærmede, og ved å delta frivillig og aktivt i prosessen, skal lovbrøyeren bli mer bevisst konsekvensene av handlingene sine. Dette vil i teorien kunne virke konfliktdependende og kriminalitetsforebyggende (Christie, 1977; Braithwaite, 1999; Daly, 2003; Robinson & Shapland, 2008). Gjenopprettende prosess skal også ivareta fornærmedes behov for å bli hørt og få en erkjennelse fra gjerningspersonen. Dette kan i sin tur virke helende for den fornærmede, og bidra til at vedkommende får bearbeidet det som har skjedd (Hudson, 2003).

En slik måte å tenke på og forstå rettferdighet omtaler John Braithwaite som en «radikal transformasjon» av rettsvesenet slik vi kjenner det (Braithwaite, 2003). I Norge er det særlig kriminolog Nils Christie som var en pådriver for gjenopprettende prosess. Dette engasjementet førte blant annet til

32 En lovfestet tidsfrist for personundersøkelse for mindreårige med forslag om en fire ukers gjennomføringsfrist ble sendt på høring i 2018. Tilgjengelig her: <https://www.regjeringen.no/contentassets/>

33 Domstolen får kjennskap til saken allerede når siktede varetektsfengsles, eller først når påtalemyndigheten oversender en tiltalebeslutning og bevisoppgave til retten med forespørsel om hovedforhandling, jf. straffeprosessloven § 262, eller ved en begjæring om tilståelsesdom, jf. straffeprosessloven § 248.

34 Konfliktrådet kan ha blitt gjort kjent med den tiltalte allerede før rettsbehandling ved å ha deltatt i drøftinger i koordineringsgruppen om hvorvidt ungdomsstraff kan være en egnet strafform.

35 «Betegnelsen brukes om visse former for praksis, men den refererer også til en ideologi.» (Eide & Andrews, 2020).

opprettelsen av Konfliktrådene.³⁶ Gjenopprettende prosess har lenge vært et tilbud som gis innenfor straffeapparatet, også før ungdomsreaksjonene (inkludert ungdomsstraff) ble implementert (Eide & Andrews, 2020).

Når det gjelder seksuallovbrudd, er bruken av gjenopprettende prosess omdiskutert. Positive stemmer vektlegger at en slik prosess kan løfte frem konsekvensene en handling har hatt for fornærmede, samt tilrettelegge for beklagelse og ansvarliggjøring fra gjerningspersonens side, noe som kan bidra til en avslutning på saken (McGlynn, Westmarland, & Godden, 2012; Miller, Hefner & Iovanni, 2020; Batchelor, 2023; Marsh & Wager, 2015). Motstemmene viser til seksuelle overgrepss sensitive natur, risikoen for re-traumatisering av de utsatte og en skjev maktbalanse (Hudson, 2002). De som er skeptiske, viser også til at de potensielt positive utfallene et slikt møte kan få, ikke veier opp for risikoene for negative utfall (Eide & Andrews, 2020).

Det er gjort noe forskning på gjenopprettende møter mellom voksne parter (Daly & Stubbs, 2006; Stubbs, 2002), men vi vet mindre om effekten av slike møter på barn og ungdom (Wood & Suzuki, 2020, s. 913; Cossins, 2008; Armstrong, L. M., 2021; Melsom, Sørheim & Mørch, 2023). Forskere på feltet har uttrykt at tematikken eksisterer i et slags «empirisk vakuum», som betyr at ordninger med gjenopprettende møter finnes og brukes mange steder, men uten at vi har så mye empirisk kunnskap om hvordan de egentlig fungerer (McGlynn, Westmarland, & Godden, 2012). Det vi vet om gjennomføringen av gjenopprettende prosess mellom direkte berørte parter, baserer seg hovedsakelig på omtale av enkeltsaker. Et funn i Melsom, Sørheim & Mørch (2023) var at informantene som hadde erfaring med å gjennomføre gjenopprettende prosess, var mer tilbøyelige til å trekke frem positive aspekter, mens informantene uten erfaring var mer opptatt av det som potensielt kan være skadelig.

36 I «Konflikt som eiendom» (1977) omtaler Christie rettsvesenet som tyver av konflikter som egentlig tilhører partene som er involvert, og hvor juristene tar over og oversetter konfliktenes innhold til juridiske termer og prosesser. Som resultat blir konflikten fremmedgjort for dens reelle eiere.

9.2 Metode og datamateriale

For å belyse delstudiens formål bygger vi på et skriftlig materiale som handler om saksbehandlingen i domstolene og i konfliktrådene. Vi har også intervjuet et utvalg ansatte i konfliktrådene om hvordan de praktiserer og opplever straffgjennomføring når ungdom er dømt for seksuell vold i unges nære relasjoner. I august 2022 hentet vi ut aidentifiserte dokumenter fra 41 unike straffesaker hos Sekretariatet for konfliktrådene (SfK). Fordi vi ønsket å ha et utvalg med saker som sannsynligvis ville være avsluttet rundt tidspunktet vi skulle skrive rapporten på, var et av utvalgskriteriene at sakene var påbegynt i forhåndsspesifiserte årstall (2018; 2020; 2021). Fordelt på de tre aktuelle årstallene vi undersøkte, var det registrert 53 påbegynte saker med ungdomsstraff for seksuallovbrudd. Av disse ekskluderte vi 12 saker, da de ikke oppfylte inklusjonskriteriet om en ikke-familiær nær relasjon, eller hadde fornærmede under 11 år. Uttrekket resulterte i totalt 220 dokumenter. Dokumentene utgjør som følger:

- dommer fra tingretten og/eller lagmannsretten
- påtegningsark³⁷
- ungdomsplaner og reviderte ungdomsplaner
- dokumentasjon på brudd på straffens vilkår eller avbrutt straffgjennomføring
- dokumentasjon på fullført straffgjennomføring
- dokumentasjon på gjenopprettende prosess og/eller skriftlig avtale etter gjenopprettende møte

I tabellen under beskriver vi hvordan det skriftlige datamaterialet kan besvare ulike problemstillinger i delstudien:

³⁷ Påtegningsark er et datostemplet dokument som viser at saken overføres til konfliktrådet.

Tabell 5: Dokumentenes betydning for delstudien problemstillinger

Dokumenttype	Antall	Kan besvare	Besvarer ikke
dommer (tingrett)	41	kjennetegn ved sakene; domsslutning – straffelengde, straffeform, oppreisning	varierte innsikt i forhold rundt den tiltalte og fornærmede
dommer (lagmannsrett)	5	sees i sammenheng med dom fra tingrett; ankegrunnlag	sees i sammenheng med dom fra tingrett
påtegningsark	40	gjennomføring av straffen; dato for overføring av sak	øvrige saksbehandlingstid
ungdomsplaner	41	innhold i straffen; deltakere i oppfølgingsteam, innhold i plan; tiltak, formål, ansvarlig for tiltak, tiltakstilbydere	gjennomføring av straffen
bruddokumenter	16	gjennomføring av straffen; årsak til brudd, omfang av brudd	innsikt i saker som avbrytes
reviderte ungdomsplaner	7	innhold i straffen; endringer fra opprinnelig ungdomsplan, nye prioriteringer	innsikt i tiltak som ikke fungerer
avslutningsdokumenter	33	gjennomføring av straffen; dato for avsluttet straff	straffens effekt / opplevelse av straffen
skriftlig avtale etter GP*	3	den gjenopprettende prosess; resultat av gjenopprettende møte	opplevelse av prosess
dokumentasjon vedr. GP*	34	den gjenopprettende prosess; saksgang og status vedrørende gjenopprettende prosess	opplevelse av prosess; årsak til avslag

*GP = gjenopprettende prosess

Vi gjennomførte totalt 10 individuelle intervjuer med ansatte i konfliktrådet. Av disse jobber 6 som ungdomskordinator og 4 i rådgiverstilling. Stillingene skiller seg fra hverandre ved at ungdomskordinatorer jobber som koordinerende tilrettelegger for straffegjennomføringen når ungdom blir dømt til ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging, mens rådgivere jobber primært med tilrettelegging for gjenopprettende prosess og med meklerordningen.³⁸ Stillingene er adskilt for å kunne skape et skille mellom de som jobber tett på de straffedømte ungdommene, og de som skal ha en mer nøytral tilnærming til både de straffedømte ungdommene og de fornærmede (dersom de takker ja til et slikt gjenopprettende møte). De konfliktrådsansatte vi har intervjuet, har ulike fagbakgrunner, og er blant annet jurister,

³⁸ Les om meklerordningen på konfliktrådets nettsider: www.konfliktraadet.no.

samfunnsvitere eller utdannet innen sosialt arbeid. Informantene våre besto av tre menn og syv kvinner.

Alle de individuelle intervjuene ble gjennomført digitalt. Vi har også gjennomført ett gruppeintervju med fire ansatte i Sekretariatet til konfliktrådene. Intervjuformen var semi-strukturert og fulgte en intervjuguide. Intervjuguiden var strukturert i følgende bolker: (1) bakgrunnsinformasjon, (2) generelt om arbeidet med ungdomsstraff, (3) om ungdomsstormøte,³⁹ (4) om ungdomsplanen samt (5) om tiden etter møtet og plan. Avslutningsvis ble det stilt et åpent spørsmål om hvorvidt det var noe mer informantene ønsket å ta opp. Intervjuene er deretter transkribert og analysert tematisk. Identifiserte temaer var blant annet knyttet til trekk ved ungdommene, innholdet i straffen, balansen mellom straff og hjelp, utfordringer og belastninger i arbeidet samt refleksjoner rundt den gjenopprettende prosessen. Alle intervjuene ble gjennomført i 2022.

9.3 Saksforhold og hendelsesforløp: domstolsnivå

9.3.1 Kjennetegn ved sakene

De 41 straffesakene som denne delstudien har undersøkt, handler om 41 ungdommer som er dømt for seksuallovbrudd, og 73 ungdommer med status som fornærmede. Det er en tydelig kjønnsdimensjon i utvalget, hvorav gruppen ungdom som er straffedømt, består av 40 gutter og 1 jente. Av disse hadde 5 fylt 15 år, 19 hadde fylt 16 år og 17 hadde fylt 17 år på gjerningstidspunktet. De fornærmede er alle i alderen 11 til 17 år, og det er en hovedvekt av fornærmede i alderen 12–13 år; se tabell under for aldersfordelingen på de fornærmede i de 41 sakene.

Tabell 6: Aldersfordeling på fornærmede i hver enkelt sak i utvalget (n = 41)

Alder	11 år	12 år	13 år	14 år	15 år	16 år	17 år
Antall saker	3	12	28	5	6	3	3

I gjennomsnitt var aldersforskjellen mellom de dømte og de fornærmede nærmere 3 år på gjerningstidspunktet. Den største aldersforskjellen i utvalget

³⁹ Ved ny lovendring vil dette begrepet endres til «ungdomsplanmøte», jf. LOV-2023-12-20-110.

er mellom en tiltalt på 17 år og en fornærmet på 11 år (6 års forskjell). I 9 av 41 saker er aldersforskjellen på litt over 1 år eller under.

9.3.1.1 Hva er relasjonen mellom ungdommene?

Da vi skulle velge ut saker, forholdt vi oss til ungdommers «nære relasjoner» ut fra en bred forståelse. Vi har ekskludert saker med incest og hvor de fornærmede er under 11 år. Ved å bruke en bred definisjon av nære relasjoner tar vi forbehold om at det som oppfattes som en nær relasjon, vil variere ut fra en rekke sosiale kontekster, aldershensyn og generasjonsmessige endringer. Det er verdt å merke seg at de aller fleste sakene i utvalget handler om parter med en betydelig aldersforskjell. Vi vet med bakgrunn i nasjonale omfangsstudier at seksuelle overgrep blant ungdom forekommer i størst grad blant jevnaldrende,⁴⁰ og som regel begås av personer de utsatte kjenner (Hafstad & Augusti, 2019; Frøyland, Lid, Schwencke & Stefansen, 2023). Basert på dette utvalget kan det bemerkes at i sakene som behandles på et domstolsnivå, er det ofte snakk om relativt perifere relasjoner. At det ikke er de næreste relasjonene som behandles på dette nivået, er kanskje ikke overraskende, da studier har vist at det å kjenne utøveren godt ofte er en barriere mot anmeldelse (Reich et al., 2022; Orchowski et al., 2022). En annen viktig faktor er høye beviskrav for seksuallovbrudd.

Vi har valgt å dele relasjonene mellom ungdommen i følgende fire kategorier: *perifere bekjentskap* (n = 34), *bekjente* (n = 18), *venner* (n = 12) og *kjærester* (n = 9). En stor andel av de fornærmede er derfor perifere eller til dels bekjente for den tiltalte, mens et fåtall saker beskriver venne- eller kjæresterrelasjoner. Se tabellen under for oversikt og definisjon:

40 I UEVO-studien fremkom det at blant 12–16-åringene hadde 22 % opplevd fysiske seksuelle krenkelser fra jevnaldrende, og kun 2 % av disse var politianmeldt (Hafstad & Augusti, 2019). I UngVold-studien fremkom det at blant 15–19-åringene svarte 10% av jentene at de var forsøkt tvunget eller truet til samleie eller analsex, og 7 % opplevde at de var tvunget til det. 8 % av jentene hadde opplevd at noen hadde hatt sex med dem mot deres vilje mens de sov eller var sterkt beruset, mot 2 % av guttene (Frøyland et al., 2023).

Tabell 7: Kategorisering av ulike typer relasjoner mellom ungdommene

Type relasjon:	Definisjon:	Antall:
perifere bekjentskap	Relasjoner som fremstår relativt tilfeldige, oftest inngått digitalt. Det oppgis ikke en klar kobling mellom partene, annet enn at det har vært kontakt mellom dem.	34
bekjente	Relasjoner med en viss kobling, enten via felles venner eller ved at man på andre måter har kjennskap til hverandres eksistens.	18
venner (med/uten romantisk interesse)	Relasjoner med et etablert vennskap, som i noen tilfeller har en viss seksuell tone, enten ensidig eller gjensidig.	12
kjærestester	Relasjoner hvor det fremkommer en gjensidig enighet om at det har vært et kjæresteforhold, men av varierende varighet.	9

Dette utvalget preges derfor av at et fåtall har hatt en særlig nær relasjon, men ved å si det kan man også undergrave betydningen ungdommelige relasjoner har. Vi ser at særlig kontakt som oppstår over nett, raskt kan utvikle seg til det som oppleves som nære bånd, selv om man kanskje aldri har møttes fysisk. Vi er også opptatt av å vise frem den maktubalansen og avhengigheten som kan oppstå i saker med stor aldersforskjell eller hvor det er uttalte sårbarheter ved en eller begge parter. Det er derfor vanskelig å skulle avgrense hva som skal forstås som en nær relasjon i disse tilfellene for ungdommene selv, men det er interessant at det er en overvekt av saker med en noe perifer relasjon som kommer til domstolsnivået, da spesifikt av de som har ført til ungdomsstraff i denne avgrensede perioden. Det tilsier kanskje at seksuallovbrudd er noe underrepresentert på domstolsnivå sammenlignet med det vi vet fra omfangstallene, og at seksuelle overgrep som skjer i nære relasjoner, sjeldnere når et slikt nivå.

9.3.1.2 Hvor skjer lovovertrедelsen?

Gjennomgangen av saksforholdene viser at det er mange ulike steder og plattformer seksuelle overgrep forekommer. En grov inndeling viser at det i 10 av sakene har skjedd hjemme hos fornærmede eller på et sted tilknyttet denne, mens det i 13 saker var et sted tilknyttet tiltalte. Det vil si at overgrepene i hovedsak begås i private sfærer. I noen av tilfellene har foresatte eller andre voksenpersoner vært i umiddelbar nærhet. 5 av sakene har utelukkende foregått på en digital plattform, mens det i 6 saker har vært kombinasjoner av både fysiske og digitale overgrep. Et flertall av sakene har skjedd i en kontekst som i utgangspunktet handler om frivillig tilstedeværelse

på et bestemt sted. For eksempel har overgrepet skjedd i sosiale settinger med flere til stede, på fest, på planlagte overnattinger og på besøk. Noen av overgrepene har skjedd ved første møte. I disse tilfellene har ungdommene ofte vært i kontakt på digitale plattformer, for deretter å planlegge og gjennomføre et avtalt møte. I én sak har den tiltalte løyet om identiteten sin før det fysiske møtet.

Retten vektlegger spesielt hvorvidt overgrepet er begått hjemme hos fornærmede, ettersom det er et sted man i utgangspunktet skal føle seg trygg. Det samme prinsippet gjelder ved nettovergrep, ettersom ungdom har sosiale medier tilgjengelig så å si hele tiden, og overgrepet gjennom dette på et vis blir vedvarende. I 2 av sakene har overgrepet skjedd på soverom bak låst dør. Noen av overgrepene har også skjedd på barnevernsinstitusjon, i fosterhjem eller i bofellesskap. Noen få av sakene har et hendelsesforløp på offentlig sted. I 1 tilfelle har den fornærmede uttrykt i avhør at overgrepet sannsynligvis ble avverget fordi den tiltalte merket at det var folk i umiddelbar nærhet. I utvalget er det også 1 sak som fant sted på et russestevne. Det er 2 tilfeller hvor overgrepet har skjedd på offentlige toaletter, den ene skjedde ved en matbutikk og den andre på en arena tilknyttet skolen.

9.3.1.3 Hvem har anmeldt?

I 21 av dommene finnes det opplysninger om anmelder. Av disse er det i 6 av sakene beskrevet at det er fornærmede selv som har ønsket å anmelde. Dette skjer som regel etter at man har betrodd seg til noen andre, ofte venner eller trygge voksenpersoner. I en sak ble fornærmede oppfordret til å anmelde av en venninne etter at de hadde snakket sammen og blitt enige om at hendelsen faktisk var en voldtekt. Videre er det i 8 saker fornærmedes verge som har anmeldt. Det fremstår som at det som regel skjer i samråd med fornærmede, men det er eksempler i utvalget på situasjoner hvor det konstateres at saken er anmeldt mot den fornærmedes ønske ($n = 2$). I 2 saker har hendelsen blitt oppdaget fordi fornærmede har vært redd for graviditet og betrodd seg til voksenpersoner om det. I 1 sak ble det oppdaget fordi fornærmede testet positivt for klamydia, men lenge nektet for at noe seksuelt hadde skjedd. I en annen sak påpekes det at det var politiet som kontaktet fornærmede og fortalte hva hun var utsatt for, etter at de hadde funnet videomateriale hos den tiltalte. Ansatte på skole og i barnevern er også oppgitt som anmelder i noen av sakene. I noen tilfeller vises det til at det er ansatte ved offentlige instanser som anbefaler fornærmede eller deres verger å anmelde. I de

resterende sakene fremkommer det ikke fra hvem og når anmeldelsen har blitt levert (n = 20).

9.3.2 Ungdom som har blitt utsatt for seksuell vold

Ut fra dette datamaterialet vet vi relativt lite om de fornærmede. Det vi vet, både forut for og etter hendelsen, kommer fra det som oppgis i dommen, og da hovedsakelig i anledning de sivile kravene om oppreisning og erstatning. Med utgangspunkt i den informasjonen vi har tilgjengelig, fremstår det utfordrende å være fornærmet i en slik sak. Det er ikke gitt at skadepotensialet ved hendelsen er avdekket, og fornærmede har i flere av sakene hatt problemer med å snakke om hendelsen(e). For å beskytte de fornærmede mot ytterligere belastning under straffesaken gjennomføres det tilrettelagte avhør av fornærmede på Statens barnehus, og disse filmes og blir vist i retten, jf. straffeprosessloven § 239. Det er heller ikke gitt at den fornærmede ønsket å anmelde hendelsen, og tidvis fremstår straffesaken som en tilleggsbelastning. Det beskrives i flere dommer at deres respektive og noen ganger felles ungdomsmiljø er preget av ryktespredning og stemping.⁴¹

Av 41 saker totalt er det 37 hvor det utelukkende er jenter som er fornærmede, mens det i 2 av sakene kun er gutter. De resterende sakene (n = 2) har både jenter og gutter som fornærmede. Fordelingen her samsvarer med omfangsstudier, hvor det kommer frem at det som regel er menn som utøver den seksuelle volden, og kvinner som blir utsatt (Dale et al., 2023).

Ut fra den tilgjengelige informasjonen i datamaterialet vårt er det mulig å skille mellom faktorer ved den fornærmede før hendelsen (*sårbarheter*) og det som beskrives som skadevirkning eller atferdsendring etter hendelsen. Det er flere av de fornærmede som beskrives i domsmaterialet som *ordinære* ungdommer, uten særlige sårbarheter eller oppgitte utfordringer forut for hendelsen. Noen av de pådømte hendelsene har oppstått i en kontekst hvor retten beskriver fornærmede som utforskende. En av de fornærmede beskrives for eksempel som «tidvis spenningsøkende», og et vitne i en sak uttrykte at hen var «bekymret for hva [den fornærmede] kunne finne på». For noen av de fornærmede trekkes det frem miljøpåvirkning og en utvikling av skjeve

41 I denne sammenhengen vises det i dommene til sosialt påførte merkelapper, som «hore», eller påstander fra vitneutsagn; for eksempel at hun lyver for å få oppmerksomhet, eller at det er hennes egen skyld fordi hun satte seg selv i situasjonen.

forventninger til hva som er normalt for jevnaldrende å gjøre, da spesielt i en seksuell kontekst. Dette beskrives som utslagsgivende for at nettopp de har blitt involvert i en slik sak. For noen av de fornærmede blir det også beskrevet vansker med jevnaldrende. I motsetning til hva tilfellet er med de tiltalte, som oftere trekkes mot yngre ungdom, betyr det her at de trekkes mot *eldre* ungdommer.

For de fornærmede med mer uttalte sårbarheter forut for hendelsen er det en overvekt av ungdom som har levd i en vanskelig omsorgssituasjon over tid, med traumeerfaringer eller kjente diagnoser. Noen av de fornærmede hadde tidligere blitt utsatt for seksuelle overgrep eller opplevd vold i nære relasjoner. Flere har opplevelser med depresjon, nedstemthet og angst. Noen har også hatt spesifiserte og uspesifiserte atferdsproblemer. Noen av de fornærmede oppgis å ha hatt en tilknytning til barnevernet, blant annet at de var plassert utenfor hjemmet i fosterhjem eller på institusjon ($n = 7$), og noen var allerede forut for hendelsen i et behandlingssløp hos BUP eller annen psykologtjeneste. I flere av disse sakene har den tiltalte vært kjent med fornærmedes utfordringer forut for hendelsen, noe som for den tiltaltes del er straffeskjerpende. I et fåtall av sakene har fornærmedes historikk blitt utnyttet av tiltalte, eksempelvis i denne saken:

Fornærmede har videre forklart at hun satte svært stor pris på å ha kontakt med tiltalte. Hun fortalte blant annet tiltalte at hun hadde slitt og gikk til psykolog. I følge fornærmede var tiltalte veldig støttende når hun fortalte ham dette. Tiltalte har bekreftet at han var kjent med at fornærmede slett sosialt. Fornærmede hadde gitt klart uttrykk overfor tiltalte at hun satt stor pris på å ha kontakt med ham. Tiltalte kjente derfor til at fornærmede ville bli svært lei seg dersom han blokkerte henne.

Av skadevirkninger i etterkant av hendelsen vises det særlig til angst, depresjon, spiseforstyrrelser, atferdsendringer og søvnproblemer. Flere av de fornærmede har isolert seg og hatt mindre kontakt med venner etter den pådømte hendelsen, blant annet på grunn av ryktespredning i lokalsamfunnet og på nett. Av selvdestruktiv atferd nevnes rus, kriminalitet og selvskading. For noen få oppgis det at de har hatt selvmordstanker. Det er også noen av de fornærmede som har uttrykt frykt for tiltalte, og én fortalte i avhør at hun begynte å bære kniv etter det som hadde skjedd. Sinneutbrudd, aggresjon og skamfølelse er utbredt. Flere av de fornærmede har hatt en frykt for å ha blitt

gravid. Generelt er det mange som ikke har ønsket å snakke så mye om hendelsen.

For flere av de fornærmede hevdes det at hendelsen ikke har hatt en tydelig innvirkning på dem, og at det som hadde skjedd, ikke hadde ført til «tap av selvrespekt», slik en av de fornærmede uttrykker det. Det er rettslig sett ikke relevant om de fornærmede ikke har fått skadevirkninger på kort sikt, fordi retten tar forbehold om at konsekvenser av seksuelle overgrep kan ha senvirkninger som kommer til uttrykk først en tid etter at saken har vært oppe i retten.

I noen av sakene er det reist spørsmål om hvorvidt tiltalte kan klandres for uvitenhet om den fornærmedes alder, da det for eksempel ikke alltid er like tydelig når man kommer i kontakt via digitale plattformer, se følgende eksempel om motstridende forklaringer på akkurat dette:

Tiltalte forklarte at han ikke visste hvor gammel fornærmede var. Han trodde hun var på hans egen alder da hun hadde venner på Instagram som var på hans alder. Han spurte ikke om hennes alder. Like etter samleiet forklarte fornærmede at hun var født i 2006. Da fikk tiltalte en følelse av at han hadde gjort noe galt. Derfor forlot han stedet raskt. (...) Fornærmede forklarte at tiltalte på Snapchat spurte henne om bilde, sted og kull. Hun skrev at hun var født i 2006, og det sto oppført på hennes profil på Instagram at hun var født i 2006.

I dommene poengteres det at det er klanderverdig dersom den eldste parten ikke gjør en god nok innsats for å forsikre seg om den andres reelle alder, og at dette er den eldste partens ansvar. Hvorvidt fornærmede er mer moden enn alderen skulle tilsi, eller om tiltalte er mer umoden enn alderen skulle tilsi, er noe retten ofte diskuterer, men som likevel ikke tillegges særlig vekt i akkurat disse sakene.

Oppsummert er de fornærmede i disse straffesakene alle mellom 11 og 17 år gamle på gjerningstidspunktet, og 13 år virker å være en særlig utsatt alder. Det er som regel over tre års aldersforskjell mellom den tiltalte og den fornærmede, og som oftest er det jenter som er utsatt. Det er begrenset med informasjon om de fornærmede, men det gis et innblikk i et bredt spekter av sårbarheter forut for hendelsen og konsekvenser i etterkant. Noen beskrives

som ordinære ungdom uten spesielle sårbarheter, mens andre blant annet har hatt en vanskelig omsorgssituasjon over tid, traumeerfaringer eller psykiske utfordringer. Skadevirkninger etter hendelsene omfatter blant annet angst, depresjon, selvisolasjon, atferdsendringer og frykt. Hos noen fornærmede oppgis det ingen skadevirkninger, men retten tar forbehold om at konsekvenser av seksuelle overgrep kan være senvirkninger som ennå ikke har kommet til uttrykk.

9.3.3 Ungdom som har blitt dømt for utøvelse av seksuell vold

Det er 40 gutter og 1 jente som i den aktuelle tidsperioden for dette utvalget har begynt straffegjennomføring etter dom for seksuallovbrudd.

Ungdommene var mellom 15 og 17 år på gjerningstidspunktet, men kan ha fylt 18 år når realiseringen av straffegjennomføringen blir aktuell.

I gjennomsnitt har sakene tatt rundt 3 år og 4 måneder fra lovbruddet ble begått, til ungdomsstraffen var forventet avsluttet. Et slikt lovbrudd og straffereaksjon får derfor en omfattende innvirkning på en sentral del av ungdomstiden. Tabellen under viser alderen på ungdommene som er tiltalt, fra gjerningstidspunktet og til forventet avsluttet straffegjennomføring, oppgitt i median:

Tabell 8: Alder på ungdommene som er idømt ungdomsstraff (gjennom saksforløpet)

Alder på gjerningstidspunktet	Alder på dato for domsslutning (median)	Forventet alder ved avsluttet straffegjennomføring (median)
15 (n = 5)	16,2	18,3
16 (n = 19)	17,4	19,1
17 (n = 17)	18,2	20,3

Ungdommene det gjelder, har ulike bakgrunner og forskjellige forutsetninger, og derfor også unike livshistorier. Samtidig er det også noen likhetstrekk ved alle saksforholdene. Vi vil presentere kjennetegnene ved disse ungdommene, men grunnet etiske hensyn og personvern hensyn ønsker vi ikke å oppgi inngående og identifiserende informasjon om de involverte partene. Løsningen vår er å fremlegge dette i form av en firedelt typologi over de tiltalte ungdommene slik de beskrives i retten. En slik fremstilling får frem sammensatte og relevante faktorer som kjennetegner ungdommene både forut for og i etterkant av lovbruddet. Typologien baserer seg på rettens

beskrivelser av de tiltalte ungdommene, og den sier derfor noe om hvordan retten ser og forstår disse ungdommene. Å gi en beskrivelse av *hvem* disse ungdommene er, har stor verdi, da det kan si noe om hvilke ungdomsgrupper som idømmes ungdomsstraff for seksuallovbrudd. Vi har av denne grunn identifisert følgende fire typer: (1) ungdom uten uttalte oppfølgingsbehov, (2) ungdom med sosiale utfordringer, (3) ungdom med betraktelige utfordringer og (4) ungdom med problematisk seksuell atferd. Noen av ungdommene vil kunne ha egenskaper fra flere kategorier, da disse ikke er gjensidig utelukkende. I hovedsak pekes det særlig på ungdommenes livssituasjon, tidligere erfaringer, tilgjengelig nettverk, utviklingsnivå og helse. Det er også av interesse om retten vurderer det til å være gjentakelsesfare.

9.3.3.1 En firedelt typologi av ungdom dømt for seksuallovbrudd

➤ Ungdom uten uttalte oppfølgingsbehov

Det skal være et premiss for idømmelse av ungdomsstraff at ungdommen har et uttalt oppfølgingsbehov. Hva et slikt oppfølgingsbehov utgjør utover hva som er «normale» oppfølgingsbehov for ungdom, er en vurderingssak som foretas i retten, og ofte allerede i personundersøkelsen for mindreårige (PUM). Ut fra dette datamaterialet er det en liten andel av de tiltalte ungdommene som enten beskrives som, eller fremstår som, «ordinær» ungdom, det vil si ungdom uten særlig definerte oppfølgingsbehov (n = 6). Det betyr ikke nødvendigvis at det ikke finnes oppfølgingsbehov hos den tiltalte, men at det ikke har blitt spesifisert i dommen hva slik oppfølging kan innebære. Slike ungdommer kan ha gode muligheter for å involvere eksisterende og tilgjengelig nettverk inn i rammene som kreves for straffegjennomføringen, men det forutsetter at de ønsker det selv.

Av saker i utvalget hvor det er «ordinære» ungdom, er det snakk om ungdom som tilsynelatende har et nettverk tilknyttet seg, og har få livsutfordringer, men som tidvis beskrives med en noe svakere utvikling enn jevnaldrende. De tiltalte i denne gruppen dømmes oftest for ett lovbrudd med én fornærmet involvert. Ingen beskrives med en vurdert gjentakelsesfare. Det vises heller til en tendens av lav forståelse av sakens alvor mer enn at overgrepet ble begått med intensjon eller forsett. Det trekkes frem at ungdommene innenfor denne gruppen forstår hva de har gjort galt først når de får det forklart. Felles for disse er lav modenhet, svak impulskontroll og manglende konsekvens-tenkning. Men dette er også ungdom som er forventet å respondere godt på domfellelsen, og som er motivert for straffegjennomføring. Samtlige har

erkjent de faktiske forholdene (n = 6), og med unntak av én har de også erkjent straffskyld. Én av sakene er en tilståelsesdom.

➤ **Ungdom med sosiale utfordringer**

Videre er det en del av de tiltalte ungdommene som har hatt visse sosiale utfordringer forut for gjerningstidspunktet, og hvor slike erfaringer blir trukket frem i dommen. Denne gruppen utgjør flertallet i utvalget (n = 16). For disse ungdommene trekkes det frem en viss sosial skjevutvikling og at det er behov for tydelige rammer, men det er ikke nødvendigvis et omfattende behov for behandlingstiltak. Gjentakelsesfaren vurderes heller ikke som sterk – med noen unntak. Flertallet her har erkjent straffansvar eller de faktiske forholdene ved tiltalen (n = 12). Ved idømmelse av ungdomsstraff vektlegger retten i disse sakene at ungdommene kan ha noe lavere IQ enn jevnaldrende og en svakere kognitiv utvikling, og ofte handler dette også for denne gruppen om lavere modenhet. Flere av de tiltalte kommer tilsynelatende fra ressurssterke hjem, men har flere utfordringer enn det som er beskrevet i den forrige typologiske kategorien. I noen av disse sakene er det oppgitt en tilknytning til barnevernet på ulike måter (n = 5), som kan fremstå som en sårbarhetsfaktor, men som også kan innebære at tiltalte er under stabile rammer når dommen faller, og under gjennomføringen.

Ungdommer som tilhører denne gruppen tiltalte, kan også ha fått psykiatrisk oppfølging og en diagnose (n = 7) som kan forklare den lave impulskontrollen, den manglende følelsesreguleringen og tilpasningsproblemene. I én sak var utredningen for ADHD nylig iverksatt, og i en annen sak påpekte retten at det kunne være behov for en utredning for mulige uoppdagede diagnoser. Ved slike tilfeller argumenterer retten for straffens individualpreventive nytteverdi for den tiltalte. I noen av disse sakene har retten påpekt at ungdommene har utvist bedring allerede før rettsaken begynte, for eksempel:

[Han] virker å forstå at han må ta ansvar for eget liv. Med unntak av første innkalling har han punktlig fulgt opp avtaler. Han virker å profitere på samtaler, veiledning, ansvarliggjøring og refleksjoner vedrørende eget liv.

Når det gjelder sosiale utfordringer blant jevnaldrende, er det noen av de dømte i denne gruppen som har konkrete erfaringer med mobbing og utenforskap, som regel over lengre tid. For noen av disse ungdommene har for eksempel skolevegring og lærevansker vært en utfordring (n = 7). Det er

gjennomgående en beskrivelse av de tiltalte her som individer med lavere selvtilitt enn andre jevnaldrende. Flere blir beskrevet som ungdom som hovedsakelig har hatt venner som er yngre enn dem selv (n = 4), for eksempel slik som denne gutten:

Tiltalte beskrives som en «liten gutt i stor kropp». Han er usikker, og noe svak sosialt. Han har slitt noe med sinne. Hatt samtaler med både BUP og fastlege periodevis før dette. Har normalt hatt yngre venner, men dette har bedret seg de siste årene.

➤ Ungdom med *betraktelige* utfordringer

I en tredje gruppe finner vi ungdommer med flere omfattende utfordringer, også forut for hendelsen(e), og dermed også et påfølgende stort oppfølgingsbehov (n = 12). Ungdommene beskrives som at de har betraktelige utfordringer, og bakgrunnen deres er nokså detaljert beskrevet i domsmaterialet, i motsetning til individene i de to foregående gruppene. Eksempler på slike betraktelige utfordringer er opplevelser som kjennetegnes som omsorgssvikt, eller det oppgis konkrete bemerkninger om ulike traumeerfaringer. Dommene beskriver at dette er ungdom som har hatt problematiske hendelser i familien eller i øvrig nettverk og miljø, eller de har selv blitt direkte utsatt for slike handlinger. Det er i noen saker kjennskap til én eller flere diagnoser hos den tiltalte. Det er også noen av ungdommene som sliter med rusmisbruk, ofte som selvmedisinering.

Noen av hendelsene som er begått av denne gruppen ungdom, er preget av grov voldsbruk, og cirka halvparten av sakene er begått ved tvang eller truende atferd (n = 6), hvorav tre er utført med fysisk overmakt. I noen av disse sakene har det vært gjentatte hendelser, og det fremheves et forebyggingsbehov og høyere gjentakelsesfare enn i foregående kategori.

De store utfordringene hos ungdommene i denne gruppen kan også handle om at de har en svak tilhørighet og lite nettverk tilgjengelig, noe som oftere bemerkes i tilfeller hvor de tiltalte har flyktningbakgrunn eller er enslige mindreårige asylsøkere. Her er det også flere med plassering utenfor hjemmet. Noen ungdommer i denne gruppen har gjerne også uoppdagede behandlingsbehov, og det kan ta noe tid før straffegjennomføringen kan iverksettes, fordi det krever en del forarbeid.

➤ **Ungdom med skadelig seksuell atferd**

Den siste typen viser til ungdom som også kan ha likheter med ungdommene i den forrige gruppen, men hvor de i retten spesifiseres som ungdom som har utvist skadelig seksuell atferd⁴² enten ved flere fornærmede, flere tilfeller eller over tid (n = 7). Her påpeker retten gjerne at den vurderer det til å være gjentakelsesfare, eller at ungdommens atferd inngår i et mønster. Når retten beskriver ungdom i denne gruppen, fremhever den et potensial for forebygging av videre seksuell skjevutvikling.⁴³ Ofte er det flere kjente utfordringer hos både ungdommen selv og i nettverket deres, og tidvis presiseres det at ungdommen har erfaringer med å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep eller vold selv (n = 3). Dette sitatet fra en av sakene illustrerer et slikt tilfelle:

Tiltalte har hatt en vanskelig barndom preget av fars rusmisbruk og ustabilitet. Han er selv utsatt for seksuelle overgrep i en femårsperiode fra fylte 5–6 år. Det er opplyst om at han har sett pornofilm sammen med far. Det har vært et dysfunksjonelt miljø preget av normløshet.

Det er gjerne tydelige behandlingsbehov i denne gruppen. Noen av disse overtredelsene er også begått utelukkende digitalt (n = 3), og har ofte flere fornærmede.

42 Skadelig seksuell atferd bærer preg av å være overdreven, hemmelighetsfull, grenseoverskridende, tvangspreget, regredierende eller truende, se <https://www.seksuellatferd.no/skadelig-seksuell-atferd/>.

43 Med riktig respons vil de aller fleste barn og unge som utviser skadelig seksuell atferd, slutte. Det krever at «de får en tidlig, tydelig og tilpasset (TTT) voksenreaksjon. Det må bli gitt en forklaring på hvilke konsekvenser handlingen kan få både for den utsatte og for en selv.» (RVTS, 2024), se <https://www.seksuellatferd.no/handtering-av-bekymringsfull-skadelig/>.

Tabell 9: En typologi over straffedømt ungdom

Type	Gjennomgående trekk	Gjentakelsesfare	Overtredelse	Antall (n = 40)*
ungdom uten uttalte oppfølgingsbehov	lav modenhet / liten forståelse av handlingens alvor; svak impulskontroll og konsekvenstenkning	lavere	seksuell utprøving; aldersforskjell	5
ungdom med sosiale utfordringer	lav selvtillit; vansker med jevnaldrende; miljøpåvirkning; udiagnostiserte utfordringer	lav	seksuell utprøving med preg av hensynsløshet; aldersforskjell	16
ungdom med betraktelige utfordringer	omsorgssvikt, traumeerfaringer; diagnoser; rus; svak tilhørighet og nettverk	høy	grovere eller truende seksuell atferd; flere fornærmede; aldersforskjell	12
ungdom med skadelig seksuell atferd	seksuell skjevutvikling / SSA; tydelige behandlingsbehov	høyere	atferdsmønster; flere fornærmede; ofte digitalt	7

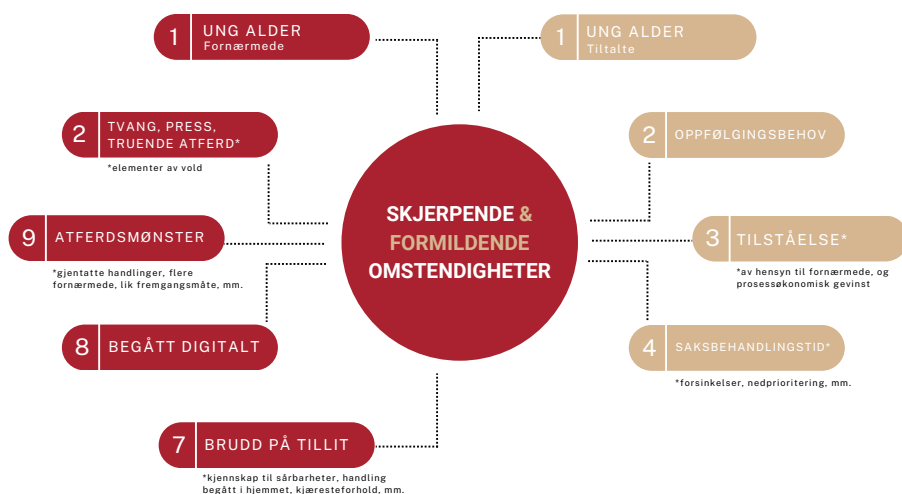
*Én sak med en kvinnelig tiltalt er ikke inkludert i denne typologien, da saken skiller seg fra de andre.

Slik tabellen ovenfor oppsummerer, er de tiltalte beskrevet i retten som gutter (med unntak av én kvinnelig tiltalt) med oppfølgingsbehov av ulik grad. Noen av ungdommene er beskrevet som at de har lav modenhet, svak impulskontroll og manglende konsekvenstenkning, men at de også er samarbeidsvillige og motivert for straffegjennomføring. Andre ungdommer preges av bestemte sosiale utfordringer, hvor retten viser til lavere IQ og svakere kognitiv utvikling. Flere har tidligere erfaringer med blant annet mobbing eller andre negative opplevelser i barndommen. Flere av disse ungdommene utviser tegn til bedring og motivasjon for å ta ansvar for eget liv. Noen av de tiltalte ungdommene har betraktelige utfordringer forut for hendelsen, som knyttes opp mot omsorgssvikt, vold og traumeopplevelser og psykiske lidelser. En siste gruppe som beskrives, står bak gjentatte seksuallovbrudd og har utvist skadelig seksuell atferd. Flere av disse har tydelige behandlingsbehov. Sammen gir de fire typene i typologien innsikt i denne gruppen lovbrøtere og det mangfoldet av utfordringer som preger ungdom som er dømt for seksuallovbrudd.

9.3.4 Lovovertreddende seksuell vold

I følgende kapittel vil vi gå gjennom saksforholdene og mer detaljert beskrive den seksuelle volden som finnes i domsmaterialet. Hendelsene er ulike, fra krenkelser som preges av fysisk maktbruk, tvang og utnyttelse, til den mer komplekse seksuelle volden i sakene som tilsynelatende er uten direkte tvangselementer. Vi vil også vise særlige trekk ved atferd og ulike måter de tiltalte imøtekommer de fornærmede på, samt tilfeller hvor de fremstår uvitende om handlingene sine og konsekvensene av dem. Det er forhold ved disse sakene som utgjør både skjerpene og formildende omstendigheter, se figur 1 under:

FIGUR 1: Skjerpene og formildende omstendigheter⁴⁴

En klar overvekt av sakene handler om voldtekt av barn under 14 år ($n = 30/41$), som behandles i nåværende straffelov § 299, og med minstestraft i § 300. Dersom voldtekten vurderes som grov, innebefattes det av § 301. Det er kun én person i utvalget som er dømt for grov voldtekt av barn under 14 år, og

44 Tabellen oppsummerer de skjerpene og formildende omstendigheter som vurderes i sakene. Ung alder på den tiltalte utgjør i seg selv et formildende element idet ungdomsstraff blir en aktuell reaksjonsform, fordi ungdomsstraff er tenkt å være en mildere reaksjon enn fengsel. Samtidig er den fornærmedes unge alder et skjerpene element. Videre utgjør voldselementene i handlingene skjerpene momentet, og det samme gjør mønstret atferd og gjentatt kriminalitet. Det er også skjerpene at handlingene begås digitalt og innebærer et tillitsbrudd. Det er få formildende omstendigheter i disse sakene, men det kan sees blant annet ved tilståelse og lang saksbehandlingstid. At tiltalte har oppfølgingsbehov, er en forutsetning for reaksjonsformen.

dette er den eneste saken der gjerningspersonen var en kvinne. I de 3 tilfellene i utvalget hvor den tiltalte var 15 år på gjerningstidspunktet, derav også under seksuell lavalder selv, har samtlige blitt dømt for voldtekt (§§ 299; 300: n = 2; § 291: n = 1). Videre er det 11 som er dømt for seksuelle handlinger (§ 304: n = 1), seksuell omgang (§ 302: n = 3) eller krenkende seksuell atferd overfor barn under 16 år (§ 305: n = 7). 10 av disse er også dømt for voldtekt av barn under 14 år. Det er 9 som er dømt for fremstilling av seksuelle overgrep (§ 311), altså digitale overgrep eller oppbevaring av seksuelt innhold.

9.3.4.1 Seksuell vold i romantiske relasjoner og kjæresteforhold

Utvalget sett under ett består alle av saker som omhandler seksuell kontakt mellom ungdom, men det er kun rundt en sjettedel av sakene som handler om etablerte kjærestereelasjoner. Vi viser med begrepet «kjærester» til relasjoner hvor det fremkommer en gjensidig enighet om at det har vært et kjæresteforhold. Det er seks ulike saker med totalt ni fornærmede hvor forholdet omtales som et kjæresteforhold, men av litt varierende seriøsitet og varighet. I to av sakene har fornærmede opplevd gjentatte overgrep og seksuelt krenkende atferd over lengre tid, ved blant annet mas, tvungen masturbasjon og kvelertak. I begge tilfellene er dette de fornærmedes første seksuelle erfaring. I en sak har tiltalte hatt flere kjæresteforhold med jenter under 14 år, som har hatt en varighet på alt fra tre dager til flere måneder. I ett tilfelle ble den tiltalte og den fornærmede kjærester samme dag som overgrepet fant sted, og forholdet opphørte umiddelbart etter hendelsen.

I noen av disse sakene er det snakk om grov voldsbruk. I én sak ble fornærmede presset opp mot et skap og deretter ned mot sengen med hele hans kroppsvekt over seg, mens hun gjentatte ganger strittet imot. Tiltalte og fornærmede var kjærester, og forholdet vedvarte etter dette. Ved en senere anledning skjedde noe lignende, mens det i tillegg ble utført med kvelertak. I begge tilfellene har den tiltalte uttrykt sterk anger:

[Hun] var sjokkert, og ble deretter liggende i sengen en god stund. [Hun] foreholdt ham at han hadde tiltvunget seg et samleie. [Han] ga uttrykk for at han var svært lei seg. Han forklarte at djevelen kom inn i hans hode. Han lovet at dette aldri ville skje igjen. Forholdet vedvarte, men det ble vanskeligere etter dette. [Hun] var imidlertid glad i [han], tross det han hadde gjort.

I utvalget er det samlet sett en klar overvekt av ungdom dømt for voldtekt av barn under 14 år. Det er et behov for å utdype deler av saksforholdet i noen av disse sakene. Flere av ungdommene har inngått seksuelle og kjærestelignende relasjoner med barn under 14 år, som juridisk sett ikke har samtykkekompetanse. Flere av disse overtredelsen bærer ikke preg av fysisk tvang eller press, men har et mer komplekst element av seksuell vold knyttet til aldersforskjell og ujevne maktforhold som følge av erfaring, modenhet og utvikling. I noen av sakene er det snakk om kortvarige relasjoner, mens andre omhandler mer langvarige relasjoner, som i følgende sak:

Tiltalte og fornærmede gjennomførte et samleie med kondom, uten utløsning. Fornærmede har forklart at det ikke var under press eller tvang, og tiltalte stoppet da hun ønsket det. Kjæresteforholdet vedvarte etter hendelsen. Ved en senere anledning ble ungdommene oppdaget av fornærmedes mor, som ble usikker på tiltaltes alder og kontaktet hans mor. Det viste seg at de hadde begge løyet om hverandres alder. Barnevern og skolehelsetjeneste ble koblet på, og anmodet til anmeldelse. De fortsatte å være i kontakt via felles venner og sosiale medier, imot fornærmedes vergers ønsker.

I saken ble forholdet oppdaget og anmeldt av fornærmedes verges mot hennes vilje, og kontakten vedvarte via felles venner. Fornærmede var 11 år og den tiltalte var nærmere 16 år. Tiltalte var kjent med hennes alder. Han ble beskrevet i retten som en umoden gutt og fornærmede som en moden jente.

9.3.4.2 Seksuell vold blant bekjente og vennerelasjoner

Av 41 saker totalt har 11 av dem skjedd i det som beskrives som en venne-relasjon (*antall fornærmede, n = 12*), hvorav noen har vært nære og langvarige og andre mer nylige inngåtte vennskap. I noen få saker har hendelsen skjedd på planlagte og avtalte overnattingsbesøk, da også med foresatte i umiddelbar nærhet. Andre bekjentskap (*antall saker, n = 17. Antall fornærmede, n = 18*) er mer perifere, men partene har en viss tilknytning via felles venner eller familiemedlemmer.

Flere av disse sakene omhandler en type relasjon i en gråson mellom det som er vennskapelig og romantisk interesse. For eksempel saker hvor fornærmede har ønsket at tiltalte liker dem, og uttrykt en viss forelskelse eller betatthet. Seksuell uerfarenhet viser seg i dette ved at ungdommene ikke

kjenner egne grenser og er lettpåvirkelig når det gjelder hva som fremstilles som «normalt» å gjøre. En sak omhandler en nær relasjon hvor den fornærmede ble utsatt for seksuelle overgrep gjentatte ganger, med en trussel om at tiltalte ville kutte kontakt hvis fornærmede sa nei. Dette er en sak hvor det påpekes av retten at fornærmede har hatt et slags avhengighetsforhold og en sterk tilknytning til den straffedømte ungdommen. Den tiltalte var over 16 år, og den fornærmede var 12 år. I andre tilfeller er det den tiltalte som har vært interessert i den fornærmede, uten at dette har vært gjensidig. I noen saker ser man at ungdommer kan være interessert i å kysse den andre, uten et ønske om å gå lenger enn det.. Men så ender det opp med at den andre begår en voldtekt, som i denne saken mellom to jevnaldrende ungdommer:

Hun har vært klar på at samleiet ikke var ønsket fra hennes side. [Hun] ville ikke gå lenger enn til kyssing. [Hun] sa til tiltalte at hun ikke ville «pule» med tiltalte, at hun ikke hadde lyst og at hun ikke hadde hatt samleie tidligere. Likevel ble det til at tiltalte la seg over henne på senga og førte sin penis inn i hennes skjede. (...) For [henne] var det som skjedde smertefullt (...) og samleiet førte til at [hun] fikk ei nokså kraftig blødning.

Noen av disse hendelsene har skjedd i forbindelse med fest. I seks av disse sakene var det alkohol involvert, i én sak andre rusmidler (*uspesifisert*), og én sak finner sted på russetreff. I alle de festrelaterte sakene har partene kjent til hverandre forut for hendelsen. Unntaket her er en sak hvor tidligere kjennskap til hverandre fremstår som noe uklart. I to tilfeller beskrives det at overgrepet har foregått på et soverom med låst dør, hvor det har vært andre venner og bekjente på den andre siden av døren.

I noen av de groveste sakene har de tiltalte blitt godt kjent med fornærmedes sårbarheter, og har brukt det imot dem dersom de ikke har ønsket å delta i seksuell aktivitet. For eksempel har tiltalte truet med ryktespredning og stempling i ungdomsmiljøene. I én sak har tiltalte inngått seksuelle relasjoner med flere fornærmede, hvor retten har omtalt det som grovt hensynsløst. Saken har seks fornærmede, hvor samtlige hadde uttalte sårbarheter som han fikk vite om. I etterkant har de fornærmede hatt forsterkede depresjons-symptomer og angst, og de har utviklet spiseforstyrrelser, PTSD, skolevegring, sinneutbrudd og så videre. Retten påpeker i denne situasjonen at det er vanskelig å konkludere med at lovbruddet i seg selv har forårsaket så alvorlige skadevirkninger, da samtlige har hatt uttalte sårbarheter i forkant,

men det at tiltalte har gjentatt denne atferden, vel vitende om de fornærmedes sårbarheter, er skjerpene for straffutmålingen. I noen av de aller groveste tilfellene har de tiltalte truet med å ta livet sitt dersom den fornærmede anmelder.

I én sak har fornærmede blitt fortalt i etterkant at hendelsen har funnet sted, fordi politiet ved en tilfeldighet oppdaget digitalt overgrepsmateriale på tiltaltes telefon. Saken ble ført for retten mot hennes vilje, og uten at tilrettelagte avhør lot seg gjennomføre. Hendelsen skjedde hjemme hos den tiltalte, hvor fornærmede hadde søkt tilflukt i en periode hun hadde det vanskelig. I tre av sakene i denne kategorien har den tiltalte utført seksuelle handlinger mens fornærmede sov eller var ute av stand til å motsette seg handlingen. I ett tilfelle våknet fornærmede av det hun ble utsatt for, og ba tiltalte om å stoppe. I en annen sak våknet fornærmede mens den seksuelle handlingen ble utført, og latet som fortsatt hun sov mens tiltalte fortsatte. Sistnevnte sak ble ført som voldtektsforsøk selv om det beviselig hadde vært et fullbyrdet vaginalt samleie.⁴⁵

Det er flere fornærmede som i avhør har forklart at de frøs til under handlingen. I en sak beskriver den fornærmede i tilrettelagt avhør at hun «ikke syns det var enkelt å si nei». En annen har forklart i tilrettelagte avhør at hun ikke helt visste hva hun gjorde, men hun var redd for å ikke bli likt. Det er derfor flere som har kjent på at noe var ukomfortabelt, men ikke skjønt helt hva eller hvorfor.

Det er utfordrende når et overgrep skjer i mindre lokalsamfunn og innad i vennegjenger. I flere saker brukes partenes venner som vitner, og i noen tilfeller er fornærmede venner og bekjente av hverandre. I ett tilfelle beskrives det et større ungdomsmiljø hvor det var en utbredt skjevforståelse av normale seksuelle forventninger, derav et opplevd press om å debutere tidlig seksuelt. I denne saken oppfordret retten skolen til å ta tak i denne utviklingen.

Fire fornærmede har i tilrettelagte avhør forklart at de levde i frykt for den tiltalte etter hendelsen, hvorav den ene bar kniv. Flere uttrykte frykt for

⁴⁵ I retten ble det argumentert for at det ikke var tilstrekkelig bevist at tiltalte trodde fornærmede sov, eller om han hadde forstått at hun var våken, og da ved å ikke motsette seg indikerte hun ikke et fravær av samtykke.

stempling i lokal- og ungdomsmiljøet, både fornærmede som uttrykte ubehag av blant annet ordet «hore», og tiltalte som uttrykte ubehag av ordet «voldtektsmann».

9.3.4.3 Seksuell vold i perifere bekjentskap

Utvalget sett under ett har en overvekt av tilfeller hvor relasjonene mellom ungdommene fremstår som relativt perifere (*antall saker*, $n = 14$; *antall fornærmede*, $n = 34$). I et flertall av disse sakene er kontakten inngått digitalt – og det er Snapchat som utmerker seg som plattformen de aller fleste har møttes på. Noen saker har bestått av heldigital kontakt, mens andre har resultert i fysiske møter. Noen ganger møtes ungdommene med en planlagt seksuell intensjon, noe både fornærmede og tiltalte er innforstått med, som i denne saken:

Ungdommene hadde først digital kontakt via Snapchat og sendte hverandre nakenbilder, for deretter å møtes på hennes 13-årsdag. Tiltalte var kjent med hennes alder. På hendelsesdagen inviterte fornærmede tiltalte til henne [...] Hun ba han om å ta med kondomer. De gjennomførte samleiet uten tvang og press, og tiltalte spurte fornærmede bekreftende underveis.

Av de totalt 41 sakene i utvalget har 12 saker flere fornærmede. I et flertall av disse 12 sakene ($n = 10$) har retten ansett de tiltaltes atferd som mønstret. Det betyr at de over noe tid har tilegnet seg en lignende tilnærming og fremgangsmåte overfor flere fornærmede. Slik atferd består av utøvd press, trusler, manipulasjon og/eller utnyttelse. I den mest omfattende saken i utvalget er det identifisert 9 fornærmede i det som er en heldigital sak. Her har tiltalte, etter eget utsagn i retten, utøvd press og trusler fordi han ønsket å «utøve dominans». Retten vektla at tiltalte har store oppfølgingsbehov når det gjelder risiko for skjevutvikling av seksualitet, impulskontroll, sosial kompetanse og empati.

Et slikt atferdsmønster med preg av press kommer gjerne til syne ved at tiltalte har hatt lettere for å oppnå kontakt, samt seksuell aktivitet, med folk som er yngre. I både fysiske og digitale overgrep har presset som er utøvd, i praksis handlet om en mer gradvis tilnærming og endring i atferd over tid. I slike tilfeller har de fornærmede gjerne rukket å utvikle et visst følelsesmessig bånd til tiltalte. I andre tilfeller kommer opplevelsen av press frem

i det som omtales som «mas». I 6 av sakene omtales de seksuelle krenkelsene som et resultat av tiltaltes mas. Én av de fornærmede godtok seksuelle handlinger «for at tiltalte skulle slutte å mase». Slikt atferdsmønster utgjør derfor en skjerpelse, som i følgende sak:

Tiltalte har således helt konkret plukket ut unge jenter i 13-års alderen og manipulert dem til å sende han digitalt materiale med seksualisert innhold. At tiltalte bevisst har utnyttet alle de fem jentene til sin egen seksuelle tilfredsstillelse finner retten ikke tvilsomt. Alt dette gjør seg gjeldende i forhold til alle de fem fornærmede. Etter rettens syn foreligger det ikke her noen jevnbyrdig utforskning av ung seksualitet.

Retten beskriver i noen tilfeller at det har vært et ønske om seksuell utprøving fra begge sider. Slike hendelser behøver ikke innbefatte elementer av fysisk vold, men lovovertrедelsen er i større grad grunnet i aldersforskjellen. Disse sakene presenterer derfor et mer komplekst voldselement, der det blir irrelevant om det er den fornærmede som tilsynelatende var den initierende part. I noen få saker har fornærmede uttrykt at det var deres skyld at den seksuelle kontakten oppsto.

Norsk lov har lagt seg på en absolutt grense på at barn under 14 år ikke evner å gi samtykke til sex. Retten har i samtlige saker derfor vært opptatt av å poengtere at konsekvenser av seksuell aktivitet i ung alder er vanskelig å forutse. Det betyr at selv også i tilfeller hvor seksuell aktivitet er ønsket og kan oppleves greit i øyeblikket, kan mulige ettervirkninger utspille seg i både nær og fjern fremtid. Det er noen av de fornærmede som beskriver i avhør at hendelsene har medført lite til ingen skade. Samtidig skal det i en rettslig kontekst ikke være formildende at det er fravær av tydelige ettervirkninger, samtidig som det kan være skjerpene dersom det er tydelige ettervirkninger. Dette kommer for eksempel til uttrykk i følgende sitat om rettens synspunkt på fornærmedes skade:

Det er i rettspraksis lagt til grunn at fornærmede skal slippe å måtte opplyse om sine eventuelle vansker som følge av voldtekt. Retten skal derfor ved straffutmåling legge vekt på handlingens alvor og alminnelige virkninger selv om individuelle skadekonsekvenser ikke er opplyst.

At relasjonen mellom ungdommene er perifer, betyr ikke at den ikke har hatt noen videre betydning for dem, eller at det ved avsluttet kontakt aldri vil være en tilknytning mellom dem igjen. Vi ser for eksempel at når man legger til hverandre via «quick add»-funksjonen på Snapchat, har man i utgangspunktet en viss tilknytning til hverandre ved at man har felles venner (kontakter). I mindre lokalsamfunn vil derfor digitale bekjentskap kunne gå på tvers av aldersgrupper, uten at det i seg selv er problematisk. I flere av sakene i denne kategorien er det slike koblinger, blant annet ved at fornærmede er elev på samme trinn som tiltalte yngre søsken, eller at fornærmede er i slekt med venner av den tiltalte.

9.3.4.4 Digital seksuell vold

I så å si alle sakene i dette utvalget bruker ungdommene sosiale medier i kontakten med hverandre, som er naturlig ettersom det digitale er en stor del av ungdommers liv. Samtidig er det fem saker i utvalget hvor tiltalte og fornærmede kun har hatt digital kontakt. Rettspraksis viser til at samfunnet må reagere strengt på digitale seksuelle overgrep, på lik linje med andre seksuelle overgrep.⁴⁶ Sakene om nettovergrep har flere voldselementer, og er i tillegg komplekse ved at det oftere er et høyt antall fornærmede. Noen av disse blir aldri identifisert. I tillegg er dette saker som ofte skjer hjemme på soverommet i det som skal være trygge omgivelser for den fornærmede, og overgrepene fører dessuten med seg risiko for omfattende offentlig spredning.

I flere av sakene om digitale seksuelle overgrep er det beskrevet truende atferd (n = 14), og to gjerningspersoner er også dømt for trusler uttrykt digitalt. I én sak har en ungdom uttrykt følgende: «jeg skal knuse deg slik som du knuser meg» og «du skal få føle hva smerte er». En annen ungdom brukte det å spre nakenbilder av venninner av fornærmede som en trussel. I én truet tiltalte med å sende noen for «å ta» fornærmede dersom hun ikke sendte flere bilder. Han kjente hennes faktiske lokasjon på grunn av kartfunksjonen på Snapchat. I noen av tilfellene forstås en slik tilnærming i retten ut fra at tiltalte har et lavere utviklingsnivå og generelt vansker med relasjoner med jevnaldrende i de fleste sosiale kontekster, og derfor ikke forstår hva de utsetter noen for. En av de tiltalte forklarte i retten at truslene ble sagt i affekt grunnet seksuell frustrasjon, og at han ikke faktisk ville utføre det han truet med. Det vil være svært vanskelig for mottakeren å vite hvor reell en slik

46 Se for eksempel HR-2017-1282.

trussel er, kanskje særlig i skriftlig form, men retten fremhever at opplevelsen av å motta slike trusler utvilsomt er skremmende.

9.3.5 Straffutmåling og rettens begrunnelse for ungdomsstraff

Ungdomsstraff ved seksuallovbrudd vil normalt sett idømmes med en varighet på 1–2 år, grunnet lovbyters unge alder, oppfølgingsbehov og egnethet.

I noen tilfeller gjennomføres straffen over en periode på 3 år, dersom lovbruddet er av en særlig alvorlighetsgrad ($n = 5$). At oppfølgingsbehovet er stort hos noen av ungdommene, er noe som gjennomgående trekkes frem ved straffutmåling i sakene vi ser på, men det bemerkes at straffen samtidig skal idømmes med forholdsmessighet til lovbruddet. Den korteste straffegjennomføringstiden i utvalget er på 1 år ($n = 3$), og de aller fleste ligger på rundt 2 år.

Den subsidiære fengselsstraffen fastsettes for å tydeliggjøre konsekvensen av avbrutt straffegjennomføring ved idømmelse av ungdomsstraff. I utvalget har to av sakene en subsidiær fengselsstraff på under ett år, med idømt ungdomsstraff på 1 år. I tolv av sakene har den subsidiært idømte fengselsstraffen lengre varighet enn ungdomsstraffen. I noen av disse sakene presiseres det at ved straffegjennomføring i fengsel vil deler av denne fengselsstraffen gjøres betinget. I ni av sakene idømmes det lik lengde på den subsidiære fengselsstraffen som på ungdomsstraffen. I tabellen under er straffutmålingen for lengde på ungdomsstraff og den subsidiære fengselsstraffen oppgitt basert på antall saker (av 41):

Tabell 10: Straffutmåling

Straffelengde (år) ungdomsstraff	Antall	Subsidiær straff (år) ubetinget fengsel	Antall
1	3	≤ 1	7
≤ 1,5	8	≤ 2	22
≤ 2	28	≤ 3	8
≤ 3	6	≤ 4,5	4

I straffesaken behandler man samtidig sivile krav. Det er ikke et standardisert oppreisingsnivå for seksuelle overgrep, og retten skal ta hensyn til de tiltaltes unge alder og betalingssevne ved vurderingen. I utvalget er det høyeste beløpet som er idømt, på rundt 700 000 kr fordelt på ni fornærmede. I to av

sakene har tiltalte enten blitt frifunnet for erstatningskrav, eller så ble det ikke fremmet et slikt krav. Gjennomsnittlig ligger oppreisingskravet på rundt 90 000 kr dersom saken har én fornærmet.

I flere saker i utvalget har det vært lang saksbehandlingstid. Én sak hadde for eksempel hatt en liggetid hos politiet på nesten seks måneder grunnet forsinkelser knyttet til covid-19-pandemien. I en annen sak var det registrert fire måneder uten aktivitet i etterforskningen. I noen saker, da kanskje oftest i de heldigitale sakene, er det tilfeller hvor én anmeldelse fører til at det oppdages flere forhold, som også gjør sakens saksbehandlingstid lengre grunnet nye etterforskningsbehov. I retten fremstilles lang saksbehandlingstid som en belastning for de tiltalte. I flere saker vises det til at den tiltalte i mellomtiden har opplevd trusler og offentlig uthenging i lokal- og ungdomsmiljøet. I utvalget vårt har ungdommene levd med saksforholdet i gjennomsnitt cirka 2,5 år fra tiltalebeslutning til dato for forventet avslutning av saken.

Samtlige saker i utvalget benytter barnekonvensjonens bestemmelser som et ledende argument i reaksjonsfastsettelsen. Unge lovbryttere har et særskilt vern etter barnekonvensjonen, som skaper grunnlaget for at de skal ansees på mildeste måte i en rettslig kontekst, jf. barnekonvensjonen § 37. Straff som er *påført onde* har likevel en betydning selv om det er snakk om unge lovbryttere, men det pålegger en del andre begrunnelser enn ved straff av voksne. I utvalget ser vi blant annet at retten i disse sakene forstår vilkåret om «alvorlig kriminalitet» som oppfylt, at muligheten til straffebortfall grunnet jevnbyrdighet i alder og utvikling ikke kommer til anvendelse, og at ungdommene har utvist tilstrekkelig skylddevne til å domfelles. Når et lovbrudd ansees som så alvorlig at straffens formål taler imot en straff i frihet, er et vanlig rettslig argument grunnet i allmenn rettsbevissthet og allmennprevensjon.

Videre er hensynet til individuelle behov hos den tiltalte en stor del av rettens vurderingsgrunnlag. Vurderingen av individuelle behov er skjønsmessig, og tar utgangspunkt i sakens grovhet og tiltaltes alder, behov og risiko for gjentatte lovbrudd. Da lovgivningen om ungdomsstraff trådte i kraft, var en vurdering om egnethet for straffeformen implisitt, men ikke lovfestet. Å vurdere egnethet handler om en individuell og skjønsmessig vurdering av

hva som er en riktig og forholdsmessig strafform spesifikt for den aktuelle ungdommen. Dette er viktig for å sikre et reelt innhold i straffen.⁴⁷

Idømmelse av ungdomsstraff handler altså om mer enn det å oppfylle vilkårene, men også hvorvidt ungdommen er motivert for en slik form for straffegjennomføring i praksis. I dette utvalget er det tre eksempler på ungdom som på domstolsnivå forholder seg til tiltalen med en oppfatning om at anmeldelsen var en hevnaksjon, eller at «jentene har rottet seg sammen for å få han dømt». I ett tilfelle bemerker retten at tiltaltes innrømmelse «sitter langt inne». I tre saker har tiltalte en helt annen forklaring på hendelsene enn det fornærmede har, og i én sak uttrykker retten at «tiltalte har liten forståelse for at det var et barn han hadde tilnærminger til». Manglende forståelse for egne handlinger er gjennomgående.⁴⁸ Et eksempel på manglende konsekvensforståelse kan sees i følgende sak, hvor samleiet har skjedd uten elementer av tvang eller press:

Retten er i tvil om tiltalte har forstått alvoret i det han har gjort. (...) Han fastholdt også at det var fornærmede som var den pågående. Etter rettens syn er det viktig for tiltalte å få hjelp til å bearbeide og snakke om det som har skjedd, også for å hindre at dette eller annen kriminalitet skal skje igjen.

En utfordring med egnethetsvurderingen på domstolsnivå er at en slik vurdering også forutsetter et potensial for egnethet i nær fremtid, da også i tilfeller hvor ungdom verken uttrykker motivasjon eller erkjenner straffskyld. I vårt utvalg er dette omtalt relativt ofte, som regel i sammenheng med rettens vurdering av det skadepotensialet en ubetinget fengselsstraff vil ha for den enkelte ungdom. For eksempel ble det i én sak ført bevis for den tiltaltes

47 I TOSL-2022-96844 ble en ungdom dømt for blant annet en voldtekt som fant sted da han var 15 år og 7 måneder gammel. Både aktor og forsvarer la frem et ønske om ungdomsstraff med begrunnelsen om at andre reaksjoner i praksis ville være tyngende for den tiltalte. Til dette poengterte tingrettsdommeren at straff skal oppleves som et påført onde, også for unge lovbrutere. I vurderingen om hvorvidt ungdomsstraff var en aktuell reaksjon for tiltalte, argumenterte retten for at bruken av ungdomsstraff for ungdom som ikke egner seg til slik straffegjennomføring, er en uheldig og utbredt praksis.

48 «Ifølge BUP indikerer kartleggingen at tiltalte har vansker med å forstå konsekvensene av sine handlinger. Videre fremgår det av helsejournalene fra BUP at tiltalte har vansker med mentalisering; det vil si å se seg selv utenfra, og andre innenfra.»

modning for å indikere at straffeformen kunne være av individualpreventiv nytte over tid:

Det er tegn i bevisførselen som tyder på at han nå er i modning, og at han i fremtiden kan nyttiggjøre seg av behandling, også for psykiske problemer, herunder for eventuelle traumer. Videre at han nå er mer mottagelig for veiledning i forhold til sin atferd og livsførsel.

Jevnt over idømmes ungdomsstraff til ungdom som retten oppfatter at har reell motivasjon og den typen oppfølgingsbehov som en ungdomsstraff vil kunne svare på. Det er likevel viktig å trekke frem premisset om at en *gjenopprettende prosess* skal ha en sentral plass i straffereaksjonen. Det er eksempler i utvalget på ungdom som har blitt vurdert som uegnet for et gjenopprettende møte, men som likevel idømmes ungdomsstraff. Det er også eksempler på at man tidlig har fått signaler fra fornærmede om at et gjenopprettende møte er uaktuelt. I en av disse sakene argumenterte retten for at selv om fornærmede hadde uttrykt sinne og motvilje mot å møte tiltalte, så taler ikke prinsippene i ungdomsstraffen imot bruk av reaksjonen. I denne saken ble tiltaltes uforbeholdne tilståelse og uttrykk for anger vektlagt. Det ble bemerket at dette kan gi grunnlaget for en gjenopprettende prosess, og at fornærmedes synspunkter kan komme til uttrykk på andre vis enn ved et gjenopprettende møte mellom partene.

9.4 Straffegjennomføring og utfordringer: konfliktrådsnivå

9.4.1 Straffegjennomføring

I dette kapitlet gjennomgås dokumentene som er hentet ut fra konflikt-rådets saksbehandlingssystem, og som handler om straffegjennomføringen for de 41 ungdommene i utvalget vårt. Datamaterialet sier noe om innholdet i straffen, samt hvem som er involvert, og det tilbudet som blir gitt til ungdommen som er straffedømt, og ungdommen som er fornærmet. Sentralt er ungdomsplanen, oppfølgingsteamet og praktisering av gjenopprettende prosess.

9.4.1.1 Ungdomsplan

Det er innholdet i ungdomsplanen som utgjør kjernen av straffegjennomføringen ved idømt ungdomsstraff. Innholdet i straffen reguleres av

konfliktrådsloven § 25. I praksis er dette en enkelt formulert plan. Den er tilrettelagt individuelt for hver enkelt ungdom og utviklet i samarbeid med den straffedømte ungdommen og det som vil være sentrale aktører i oppfølgingen av dem og deres liv. Innholdet i planen skal både svare til lovbruddet som ungdommen er dømt for, og til oppfølgingsbehovene som utgjør et vilkår for idømmelse av denne strafformen. For hvert tiltak som plasseres på planen, skal det følge en beskrivelse av tiltakets formål. En slik beskrivelse skal være en direkte beskrivelse av tiltakets hensikt, sett i lys av ungdommens motivasjon.

I dette utvalget er det i gjennomsnitt fem tiltak i ungdomsplanene, men det må bemerkes at antall tiltak på planen ikke er en indikasjon på straffens omfang eller strenghet, da oppfølgingsbehovene i seg selv vil variere individuelt. Det er en etablert norm at planen skal inneholde et realistisk antall tiltak. For én ungdom vil det å følge opp ett eller noen få tiltak være svært krevende, mens det er mulig for en annen ungdom å følge opp flere tiltak samtidig. Utformingen av planen skal derfor i høy grad være knyttet til ungdommens motivasjon og behov. Ved seksuallovbrudd er det den samme malen og prosessen som iverksettes som ved andre lovbrudd, men ungdomsplanen i slike saker kan inneholde noen lovbruddrettede spesialiserte tiltak som sannsynligvis ikke iverksettes ved andre lovbrudd.

Tabellen under illustrerer ulike tiltak som rettes mot ulike sider av ungdommens liv. For eksempel er noe av det hyppigste helserettede tiltak som på ulike måter svarer til ungdommens helsebehov. Dette omtales sjelden som behandling, men har et lignende innhold. Det legges også opp til fritidsaktiviteter og fremtidsrettede aktiviteter. Videre er det i de aller fleste ungdomsplanene oppgitt ulike former for aktivitet som pågår på dagtid. Et tiltak som «støttesamtaler» er et eksempel på tiltak som kan settes opp på planen, men ha ulike formål, for eksempel kan samtalene være rettet mot helseproblematikk eller ta opp lovbruddet.

Tabell 11: Oversikt over tiltak i ungdomsplan⁴⁹

Type tiltak	Eksempel på tiltak	Antall
helserettet	utredning; støttesamtaler; risikokartlegging	30
→	rustest	5
lovbruddsrettet/ kriminalitetsforebyggende	støttesamtaler; spesialiserte tiltak	29
dagtilbud	skolegang; arbeidsplass; lærlingplass	37
sosial kontroll	oppholdsforbud; kontaktforbud; begrensninger ved bruk av sosiale medier	10
meningsfull fritid	fritidsaktiviteter; trening; øvelseskjøring	17
fremtidsrettet aktivitet	ettervern; hjelp til gjeld og nedbetaling; botrening	7
spesifisert støtteperson	motivator; verger; stiftelser; helsesykepleier	14
gjenopprettende prosess	møte med fornærmede; indirekte mekling	37

➤ Helse- og lovbruddsrettede tiltak

I ungdomsplanene finnes det tiltakstilbydere i form av stiftelser og organisasjoner, samt private og kommunale aktører, som har spesialisert seg på seksuell atferd. I ungdomsplanene finner vi for eksempel tiltak gitt av BUP og Statens barnehus, hvor det blant annet gjennomføres AIM-kartlegging.⁵⁰ Det kan presiseres at det i tillegg til skadelig seksuell atferd eller skjevutviklet seksualitet som regel er andre bakenforliggende faktorer som spiller inn på ungdommens utfordringer. Samtaler med psykolog, helsesykepleier eller oppfølging hos fastlege er andre helserelaterte tiltak som stadig tas opp i ungdomsplanene. I noen tilfeller er det også nødvendig med rusrelaterte tiltak. Dette kan være jevnlige rustester hos politi eller på helseinstitusjon, eller rusforebyggende programmer.

Mens fremtidsrettede tiltak retter seg mer mot ungdommens liv og helse, er det også sentralt med tiltak som retter seg mot lovbruddet noe mer retrospektivt. Retrospektive tiltak, som oftest vil innebære lovbruddsrettet dialog, skal bidra til at ungdommen forstår konsekvensene av lovbruddet

49 I fire av ungdomsplanene vi har fått tilgang til, er det ikke oppført gjenopprettende prosess, uten at det er begrunnet hvorfor. I fire andre ungdomsplaner er det ikke oppgitt et konkret dagtilbud. Noen av ungdomsplanene er også ufullstendige, og noen er reviderte.

50 «AIM-3» er et utredningsverktøy for skadelig seksuell atferd. Det brukes for å identifisere bekymringer og positive trekk hos ungdommen, slik at det kan etableres trygghetsplaner og målrettede tiltak både på kort og lang sikt (Betanien Sykehus, 2023). Les mer: <https://www.betaniensykehus.no/helsefaglig/forskning-og-utvikling/aim-assessment>.

både for fornærmede og på samfunnsnivå. Dette er tiltak som gjerne kommer i form av støttesamtaler hos politikontakt eller ansatte ved kriminalomsorgen, friomsorgen eller konfliktrådet selv. Det kan også etableres et lignende samarbeid med familievernkontor eller barnevern. I planene omtales slike samtaler som lovbruddsamtaler, kriminalitetsforebyggende samtaler eller støttesamtaler. Det fremkommer i liten grad av datamaterialet hva innholdet i slike samtaler *faktisk* er. I noen tilfeller oppgis spesifikke verktøy som kan brukes ved blant annet utfordrende seksualitet og problematisk seksuell atferd:

- «Play it Right» (RVTS, 2023) består av en håndbok som omhandler sunn og usunn seksualitet, skam, traumer og tilknytningsforstyrrelser, selvtilit og selvfølelse, sex som selvskading, bytte/salg og kjøp av sex, endringsarbeid, seksuell orientering, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet m.m. Det benyttes også samtalekort. Play it Right er verken et program, en metode eller et behandlingsløp, men et fleksibelt verktøy.⁵¹
- «LeVel» er et samtaleverktøy som bygger på tre prinsipper: risiko, behov og respons.⁵² Det første prinsippet springer ut fra et etisk utgangspunkt om at inngripende tiltak skal ilegges på et minimalt nivå av hva som er nødvendig for å oppnå et gitt mål. Det andre prinsippet handler om kartlegging av individuelle behov, og særlig behovet for spesialiserte tiltak som direkte tar tak i den problematikken vedkommende har. Det tredje prinsippet handler om at tiltaket skal matche vedkommende sin måte å lære på og væremåte, for best mulig respons og effekt (LeVel veiledning, s. 4).

Under er et eksempel på formulering og utforming av et tiltak i en ungdomsplan. Eksempelet er et av få i materialet hvor ordet «behandling» er benyttet, men dette viser helt konkret til støttesamtaler og en mulighet for å iverksette fremtidig behandling etter endt dialog. Eksempelet viser også at det er krevende å skulle skille mellom retrospektive tiltak og fremtidsrettede tiltak, da støttesamtalene både tar opp lovbrudd begått i fortiden og et eventuelt helsebehov i fremtiden.

51 Se RVTS sine nettsider: <https://www.rvtsost.no/play-it-right>.

52 Dette er bygget på prinsippene Risk, Need and Responsivity, ofte forkortet til RNR-prinsippene (Andrews & Bonta, 2010).

Tiltak nr. 2	[navn] skal ikke kontakte ungdom under 16 år på internett	
tidsrom	Start: xx.xx.2020	Slutt: xx.xx.2022
formål	[navn] skal ikke begå nye straffbare forhold.	
Oppfølgingsansvar		
hvem følger opp	Navn: [navn]	Rolle/arbeidssted: politi
særlig avtalt	Det er godkjent at [navn] kan spille på internett med [f familiemedlem] på 12 år.	
signatur	[navn]	

➤ Tiltak rettet mot en meningsfull fritid og fremtid

I ungdomsplanene finnes også tiltak som legger føringer for ungdommens liv på helt andre måter enn det som er beskrevet hittil. Dette kan gjerne handle om omfattende valg som å ta imot ettervern fra barneverntjenesten, eller det å gjennomføre botrening. Det kan også handle om tiltak i mindre skala, som å motta leksehjelp eller ekstraundervisning. I ett tilfelle ble det utviklet et samfunnsnyttig oppdrag ukentlig i regi av friomsorgen, og i et annet ble det spesifisert innetid og regler for hvem som kan komme på besøk. Det kan også være snakk om tiltak som brukes for å skape en meningsfull fritid, som deltakelse på organiserte fritidsaktiviteter, men det kan også være det å dokumentere egentrening eller en ukentlig uspesifisert aktivitet med en utpekt støtteperson. Det er for eksempel vanlig at øvelseskjøring settes opp som et slikt tiltak.

Ungdommen kan videre ha behov for å gjennomføre en aktivitet med en person som kan fungere som en ekstra støtte i perioden med straffegjennomføring. Noen ganger kan dette handle om en spesifikk avtale mellom foreldre og ungdommen, mens det andre ganger kan være en spesiell person som ungdommen har knyttet seg til. I én av sakene gjelder dette en person ungdommen kjente til fra fritidsklubben, mens det andre ganger kan være en miljøarbeider eller lærer på skolen. I ett tilfelle ble det utformet en egen avtale med skolens helsesykepleier om at vedkommende skulle være ekstra tilgjengelig for ungdommen i bestemte perioder. I en av sakene omtales en slik støtteperson som en «motivator». I flere andre saker vises det til en spesifikk person som kan hjelpe til med praktiske gjøremål, som å jobbe med gjeld og dokumenter fra forvaltningen, for eksempel med tanke på å nedbetale erstatningskravet til fornærmede. Formålet med slike tiltak er ofte at ungdommen skal forberede seg på voksenlivet.

Tabell 14: Eksempel på tiltak i plan (meningsfull fritid)

Tiltak nr. 3	[navn] og pappa øvelseskjører på fritiden	
tidsrom	Start: xx.xx.2020	Slutt: xx.xx.2021
formål	[navn] skal ha et meningsfullt innhold på fritiden sin.	
Oppfølgingsansvar		
hvem følger opp	Navn: [navn]	Rolle/arbeidssted: pappa
særlig avtalt	Dersom noe endrer seg underveis, oppdaterer han oppfølgingsteamet om dette.	
signatur	[navn]	

9.4.1.2 Oppfølgingsteam

Ved iverksettelse av ungdomsstraffen opprettes et team rundt ungdommen som består av personer med ulik tilknytning til ungdomsplanen og ulike oppgaver i forbindelse med gjennomføringen av den. Et slikt team består av politikontakt og representanter fra kriminalomsorgen (lovpålagte deltakere, jf. konfliktrådsloven § 26), samt at teamet også kan ha representanter fra friomsorg, barnevern,⁵³ skole, arbeidsgiver og fritidsaktivitet, i tillegg til at et familiemedlem eller en annen trygg voksenperson for ungdommen kan delta. Det kan også være vanlig med en representant fra en helseinstitusjon eller fra en behandlingstilbyder. I oppfølgingsteamet vil det være en lovfestet informasjonsdeling, som betyr at informasjon om ungdommen kan deles åpent blant aktørene, jf. konfliktrådsloven § 22c.

Det fremkommer i ungdomsplanene at politiets rolle i teamet vil kunne variere. Politikontakten kan forstås både som en rådgivende part for ungdommen og som en leverandør av tiltak. Et eksempel på dette kommer fra én av sakene, hvor det i ungdomsplanen var oppgitt et forbud for ungdommen mot å være i nærheten av barn under 14 år. Dersom ungdommen da opplevde en situasjon som uklar, skulle han rådføre seg med politikontakten sin. Et sentralt element i straffegjennomføringen er å hjelpe ungdommen å forstå handlingens betydning og alvorlighet, noe representanter fra politi, kriminalomsorg og friomsorg bidrar til på et samfunnsnivå.

Mens politi og kriminalomsorg representerer *kontroll*, vil andre deltakere i teamet i større grad jobbe med ungdommens individuelle behov, og slik sett

⁵³ Se også Skippervik (2019) om samarbeid mellom barnevern og straffegjennomføring.

i større grad representere *hjelp*. Det er for eksempel en overrepresentasjon i dette utvalget av ungdom med tilknytning til barnevern og/eller med plassering utenfor hjemmet. Dermed kan barnevernet være en nyttig aktør å involvere ettersom straffegjennomføringen vil ha stor betydning for ungdommens daglige liv og aktivitet. Samme prinsipp vil gjelde i de tilfellene hvor ungdommene har utfordringer med eller på skolen. Da kan en representant fra skolevesenet utgjøre en nyttig aktør i teamet.

Når det gjelder behandlingstilbydere som sitter i oppfølgingsteamet, er det i noen tilfeller representanter fra spesialiserte tiltak. For eksempel er det i noen tilfeller representanter fra instanser som spesialiserer seg på seksuelle overgrep, eller skadelig seksuell atferd og seksuell skjevutvikling. Det vanligste er at deltakerne i oppfølgingsteam fra helsevesenet, som BUP eller DPS (hvis utøveren har fylt 18 år), eller fastlege, helsesykepleier og helsestasjon for ungdom.

I utvalget fremkommer det sjelden at familiemedlemmer er deltakere i oppfølgingsteamet ($n = 6$). Det er ikke nødvendigvis en indikator på at familie og bekjente ikke er involvert i straffegjennomføringen i de andre sakene, men kan tyde på at involvering av nettverk kan være noe ungdommen selv ikke ønsker, eller at det fremstår som en krevende oppgave for de pårørende. Vi vet at seksuallovbrudd har et særlig element av skam og tabu (MacGuinley, 2019; Feiring & Taska, 2005; Harder & Hasinoff, 2021), som kan være en hindring for involvering av foreldre og andre pårørende.

9.4.1.3 Brudd på ungdomsplanen og avbrutt straff

Når en ungdom ikke følger opp et tiltak i ungdomsplanen, omtales det som *brudd*. Begrepet må forstås noe flytende, og det er en viktig presisering at det å registrere et brudd ikke er det samme som at straffegjennomføringen avsluttes. Et brudd er en indikasjon på at noe i ungdomsplanen ikke følges opp slik det skal. Ethvert brudd og enhver usikkerhet rundt gjennomføring av ungdomsplanen dokumenteres og tas opp med ungdommen, og ungdommen må både forklare og vise ny motivasjon for endring. Det gjøres i såkalte *bruddsamtaler*. Dersom det begås nye lovbrudd eller bruddsamtalene ikke viser effekt, vil straffen kunne avbrytes. Av 41 saker totalt er det 33 som er avsluttet (fullført straffegjennomføring), og 6 som er avbrutt. Av de 6 er det kun 1 sak der vi har dokumentasjon på at avbruddet skyldes nye

seksuallovbrudd, og 1 sak resulterte i bekymringssamtaler grunnet mistanke om upassende kontakt med mindreårige.

Det er registrerte brudd og innkallinger til bruddsamtaler i 16 av sakene. De aller fleste bruddsamtalene i utvalget handler om manglende oppmøte eller kontakt med oppfølgingsteamet eller tiltakstilbydere i ungdomsplanen. Det kan også handle om at ungdommen har vært lite samarbeidsvillig og umotivert. Det å følge opp avtaler skal utgjøre et straffeelement i ungdomsstraffen, og ungdommen skal måtte stå til ansvar for de valgene de tar underveis. De aller fleste bruddene i dette utvalget forklares ut fra ungdommenes utsagn som et resultat av stress, angst og andre belastninger i løpet av straffegjennomføringsperioden. Noen slike brudd handler om rus som selvmedisinering, eller at man ikke møter opp til avtalt tid. I én sak har ungdommen forfalsket dokumentasjon på egentrening. Og i en annen sak hadde flere av deltakerne i oppfølgingsteamet rapportert at ungdommen ikke snakket sant om hvor han befant seg

I ingen av sakene har det å ikke gjennomføre gjenopprettende møte / gjenopprettende prosess blitt oppført som et brudd, selv om det er et tiltak i ungdomsplanen som det er å mulig å bryte.

Alternativene til ungdomsstraffen er få, slik at både påtalemyndigheter og kriminalomsorgen ved brudd som regel heller anbefaler at tiltakene endres, enn at ungdomsstraffen avsluttes. Dette omtales som å «sende saken i retur». Dersom det ikke lar seg gjøre, vil det enten ved ny rettslig behandling eller ved omgjøring av straff føre til en annen reaksjon, for eksempel en realisering av den subsidiære fengselsstraffen.

Den straffedømte ungdommen gis mulighet til medvirkning på spørsmål om veien videre etter et brudd. Som regel medfører en innskjerpelsessamtale at et tiltak justeres og endres, slik at ungdommen får ny motivasjon for gjennomføring.⁵⁴

54 At ungdommene får muligheter til å justere innholdet i straffen, kan sees i sammenheng med barnekonvensjonen artikkel 12 om rett til medvirkning.

9.4.1.4 Gjenopprettende prosess

Som et vilkår i straffen forplikter ungdommen seg til et gjenopprettende møte med fornærmede eller berørte. Et slikt møte inngår i en gjenopprettende prosess. Et slikt møte og prosess utgjør et eget tiltak i ungdomsplanen, og i teorien er det et tiltak og vilkår som kan brytes og registreres som brudd, selv om det foregående kapittelet fremhevet at dette ikke skjer i praksis. Tiltaket kan forstås som ansvarliggjørende. En slik gjenopprettende prosess blir gjerne presentert som noe annet enn straff, fordi straff har en intensjon om å påføre smerte, mens gjenopprettende prosess skal reparere. Samtidig kan personer, og kanskje særlig unge, også oppleve gjenopprettende prosess som straffende (Eide & Andrews, 2022).

I utgangspunktet blir det gjenopprettende møtet presentert som et tilbud til de fornærmede i gjennomføring av ungdomsstraff. Premisset er at hvis de fornærmede ikke ønsker å møte den straffedømte, så er det i praksis ikke grunnlag for et gjenopprettende møte. Vi ser at dette er tilfellet i de aller fleste sakene i utvalget vårt, og gjenopprettende prosess er derfor et tiltak de aller fleste ikke oppfyller. Ut fra den dokumentasjonen vi har tilgjengelig, handler dette i hovedsak om at fornærmede ikke samtykker til deltakelse, og i enkelte tilfeller at den straffedømte ikke anses som egnet til et slikt møte. Vi har kun data om hvorvidt de fornærmede samtykket eller ikke, og vi har ikke innsikt i deres begrunnelse for dette. I utvalget vårt har det kun i åtte saker blitt gjennomført et gjenopprettende møte (av totalt 73 fornærmede), og fem av disse møtene har resultert i en skriftlig avtale.

Det ble i forarbeidene til ungdomsstraffen i NOU 2008: 15 Barn og straff advart om at møter mellom fornærmede og straffedømte kunne bli belastende:

Selv om utvalget fremhever fornærmedes sentrale rolle i ungdomsstormøtet, vil utvalget også peke på at det kan være mange gode grunner til at fornærmede ikke kan eller vil delta i ungdomsstormøtet. Lovbruddet vil i mange tilfeller ha vært en stor belastning for fornærmede og det er viktig at ungdomsstormøtet ikke fører til en forverret situasjon for fornærmede. Fornærmede må derfor forut for en eventuell slik deltakelse gis god informasjon om hva en kan og ikke kan forvente å oppnå i stormøtet. Fornærmedes deltakelse må skje på grunnlag

av god informasjon og et ønske fra fornærmede om å delta og ikke på grunnlag av press eller tvang fra andre. (NOU 2008: 15, s. 155-156)

Det er nærliggende å tro at det ofte er gode grunner til at det gjenopprettende møtet ikke kan gjennomføres. I tråd med intensjonene i forarbeidene er de konfliktrådsansatte opptatt av å poengtere at et slikt tilbud *ikke* skal presses eller tvinges frem, men noen informanter uttrykte også et ubehag rundt hvor grensene for overtalelse går. Konfliktrådsansatte har jevnt over en overbevisning om at tilbudet om gjenopprettende prosess er godt, og at det kan være til stor nytte for de fornærmede. Det betyr at dersom man klarer å gi god nok informasjon til de fornærmede, som gjør at de stiller opp på et slikt møte, skal man da se på det som et suksesskriterium? Samtidig er noen bekymret for at hva som skjer i etterkant av et slikt møte, er uklart, og for at oppfølgingen som tilbys den fornærmede, er noe tilfeldig. De informantene som problematiserte akkurat dette, viste til at de kan henvise fornærmede til andre instanser som kan tilby dem hjelp, men at det kan oppleves som krevende at de får begrenset innsikt i fornærmedes situasjon, og ikke vet hva som skjer med dem videre, som uttrykt i følgende sitat:

For ungdommen vi følger, så har vi full oversikt, mens for fornærmede har vi bare et navn og nummer. Det er så vanskelig. Det er vanskelig bare det å få gitt informasjon. Så er det videre etter et ungdomsstormøte vanskelig å vite hva som skal skje med dem i ettertid. Som at vi skal ha en oppklarende samtale etterpå. Det er vanskelig å få til (...) Ting er mer tilfeldig for fornærmede. De må gjennom det vanlige hjelpesystemet. Det kan jo handle om ventetider, og alt mulig, ikke sant. Ungdommene hos oss får fortgang på disse prosessene. (Rådgiver)

Basert på utvalget saker vi har gjennomgått, er det store variasjoner i hvor dyptgående relasjonen er mellom ungdommene som når dette konfliktrådsnivået. For fornærmede som ikke har en svært nær relasjon til ungdommen som er straffedømt i utgangspunktet, kan man spørre seg *hva* det er som er tenkt gjenopprettet i en slik prosess. Eide & Andrews (2022) har reist et lignende spørsmål, om hvorvidt det er mulig å «reparere en relasjon» dersom relasjonen i utgangspunktet ikke var sterk. Dette vil selvsagt kunne variere i hvert enkelt tilfelle. En tendens i utvalget er at de gjenopprettende møtene som har blitt gjennomført, i hovedsak har skjedd i mindre lokalsamfunn. Her vil man for eksempel ha nytte av å avklare hva man gjør

dersom man møter på hverandre. Følgende er et eksempel på en muntlig inngått avtale i et gjenopprettende møte hentet fra journalsystemet til konfliktrådet:

Partene har den [dato] inngått muntlig avtale. Avtalen går utpå at hvis partene møtes i framtiden skal de ignorere hverandre. De skal ikke søke kontakt eller henvende seg til hverandre.

Avtalen utgjør et slags praktisk tiltak som vil ha nytteverdi for begge parter. I akkurat disse sakene er sannsynligheten for å se hverandre stor fordi miljøet er lite. En slik praktisk nytte ble fremmet i intervjumaterialet, samtidig som en tanke om terapeutisk effekt fremmes:

For han var det fint å få avklart hvordan han skulle forholde seg til henne for eksempel hvis de møttes på butikken. Jeg tror virkelig det har stor betydning å møtes og få noen avklaringer, og bare det å høre hvordan dette har blitt opplevd og hva man føler gjennom disse prosessene. Det er jo terapeutiske spørsmål vi har i konfliktrådet, uten at vi sier det, på en måte. (Rådgiver)

Et kritisk synspunkt som oppstår i forbindelse med dette, er at fornærmede blir et ledd og et virkemiddel i den straffedømtes prosess, og ikke motsatt. Fordi den gjenopprettende prosessen er en sentral pilar i straffegjennomføringen, har det at de fornærmede sjelden samtykker, blitt et problem for oppfyllelse av akkurat dette tiltaket i ungdomsplanen.

At de fornærmede ikke ønsker å delta, kan ikke være den tiltaltes ansvar, og det kan ikke presses frem, så konfliktrådet har forsøkt å løse denne tematikken ved å tenke bredere:

Vi kan tilby noe alternativt, som for eksempel ved å skrive et brev. I enkelte saker når det er snakk om offerløse, eller hvor man ikke kan identifisere ofrene, da digitalt, da har vi en ordning hvor politiet går inn og har en slags samtale som skal være til dels reflekterende, og man skal tenke over hva konsekvensene av dette faktisk er da. (Ungdomsordinator)

Samtidig er det et mål å tilby fornærmede en ikke-økonomisk oppreisning. Bruken av indirekte mekling er en nyere praksis, men har tilsynelatende

fungert godt i flere saker, basert på de ansattes utsagn. I praksis gjennomføres denne meklingen ulikt. På ett konfliktrådskontor ble et brev fra utøveren til fornærmede lest høyt for fornærmede, mens det på et annet kontor ble sendt i posten. Ved indirekte mekling har de konfliktrådsansatte mulighet til å ha mer kontroll over budskapet, men det fysiske møtets fordel er at innholdet i samtalen på et vis forblir i rommet. Samtidig er det et krav ved slik kontakt, samt også ved utformingen av et brev, at ungdommen er motivert og kognitivt sterk nok til å uttrykke seg godt nok:

[brev] er noe de aller fleste sier ja til, selv om det kanskje ikke er det beste (...). Det avhenger jo litt av hvor kognitivt sterke de er da. Men de får tid til å skrive brevet, og så går det via ungdomskoordinator til meg. Så sender jeg det til fornærmede, og venter noen dager, og så ringer jeg for å høre om hvordan de tenker om brevet de fikk. Instruksjonen ungdommen får fra oss er jo at man skal skrive det man ville sagt dersom de satt ovenfor deg. (...) Noen er jo litt hjelpeløse brev på sånn tre setninger, mens andre er lange. Vi bruker gjerne spørsmålene vi har til det gjenopprettende møte som en slags mal: «Hva tenker du om det som skjedde», og så videre. (Rådgiver)

I et fåtall av sakene finnes det dokumentasjon på at de straffedømte ungdommene ikke er egnet til et slikt møte. Dette er tilfellet i noen av sakene der det er idømt ungdomsstraff, og hvor man allerede tidlig i straffesaken har gjort et poeng ut av at den tiltalte ikke egner seg for gjenopprettende prosess:

Vi ser i flere saker at vi mister denne pilaren, men så får det ingen konsekvens. Så det er litt uklart om de burde være hos oss. Men så tenker vel domstolen at reaksjonen uansett er så bra at de sender dem til oss likevel. Vi har to saker nå hvor det står allerede i personundersøkelsen at de ikke er egnet til gjenopprettende prosess, men likevel er de idømt ungdomsstraff. Det er jo mye å hente fra en gjenopprettende prosess, så det burde man jo kanskje sett mer av. (Rådgiver)

Det fremstår som utfordrende å kunne forsikre begge parter om at motivasjon og forventninger er tilstrekkelig belyst. Mens de fornærmede kan ønske en slags beklagelse og anerkjennelse av det de har blitt utsatt for, utgjør møtet også en arena for den straffedømtes perspektiver på saken. Dette er synspunkter og ønsker som ikke alltid er forenelige. I én sak i utvalget er det loggført at de voksne som var til stede under møtet, opplevde at ungdommene

ikke forsto alvoret i hendelsen som hadde funnet sted, og møtet fremsto noe innholdsløst. Når ungdommene sitter med uforenlige perspektiver på hva som egentlig har skjedd, er det en risiko for at det er minimalt som egentlig oppnås med et slikt møte. Det kan dermed være uforsvarlig å avholde det.

Selv om flere av de ansatte i konfliktrådet mener at mange fornærmede vil kunne ha nytte av et gjenopprettende møte, har de også sett nytten i å involvere andre berørte parter enn de fornærmede, for eksempel familie og nettverk eller profesjonelle aktører. Fordi det ved seksuallovbrudd er snakk om skam- og tabubelagte handlinger, er svært sannsynlig at flere familier har store utfordringer med å håndtere en slik handling og straffesak:

Vi hadde en forelder som uttrykte at hun ønsket at det fantes et tilbud for foreldre til unge lovbrutere. Det er ingen plass å ivareta dem. (...) Hvis man sliter selv, så blir det vanskelig å være en ressurs for eget barn. Så skal man få dette til, så trenger de også hjelp. (Ungdomskordinator)

Det å få nettopp familie og øvrig nettverk på banen fremsettes som stadig viktigere for konfliktrådet. Verdien av gjenoppretting også utover de direkte berørte har derfor fått en større plass:

Det ligger en del mammaer i grøftene rundt disse ungdommene. At de også får noe slags oppreising. Det ligger ganske mye gjenoppretting i det å møte disse mammaene på en riktig måte. (Ungdomskordinator)

9.4.2 Konfliktrådsansattes perspektiver

Vi har gjennomført individuelle intervjuer med ti konfliktrådsansatte, samt gjennomført et gruppeintervju med Sekretariatet for konfliktrådene. Intervjuene har tatt utgangspunkt i at seksuallovbrudd har noen særpreg sett opp mot andre lovbrudd, og derfor er noe annerledes å håndtere i straffeapparatet, inkludert i konfliktråd-sammenheng. I dette kapittelet er vi interessert i de konfliktrådsansattes forståelse og erfaring med akkurat denne gruppen ungdom.

9.4.2.1 Dømt til straff, men dømt til hjelp?

Ungdomsstraff har sitt utgangspunkt i at reaksjonen skal oppfylle barnekonvensjonens krav om særskilt behandling av unge lovbrutere, samtidig som straff skal være et påført onde. At straff skal være kompatibel med hjelp,

er noe ungdomsstraffen forsøker å innbefatte. Ungdomsstraffen har derfor både straffende, rehabiliterende og ansvarliggjørende elementer. De ansatte i konfliktrådet var opptatt av at forståelsen av straff innenfor de tre pilarene er omfattende, og at alle pilarer vil kunne oppleves straffende og inneholde tyngende elementer. For eksempel fortalte en av de konfliktrådsansatte at en ungdom hadde opplevd at det å stå i rettssalen var lite belastende sammenlignet med det å stå ansikt til ansikt med de berørte.

Slik de ansatte i konfliktrådet beskriver det, er det kontrolltiltak som er det straffende elementet ved en slik straff i frihet. Med dette dømmes ungdommen til «å bli sett», slik de ansatte i konfliktrådet uttrykker det:

De dømmes på en måte til å bli sett. Der hvor vi andre kan nærmest snu oss og pille nese i fred, så blir de sett på det og tatt for det. Det å være den som står der og lyser opp der hvor alle andre får lov til å være private, det er et slags grenseland. Vi setter lys på hele tilværelsen deres. Vi krever ytre kontroll, vi krever samarbeid og verbalisering. Vi krever samtale. Det er ikke gitt at vi får det til. (Ungdomskoordinator)

Det ble i intervjuet påpekt at ungdommen i praksis skal gjennomføre «normale» ungdommelige oppgaver og leve et typisk ungdomsliv. Men i en tid i livet hvor ungdom flest opplever mer frihet, skal disse ungdommene gjennomgå det motsatte. Det som er innholdet i straffen (dvs. tiltakene i ungdomsplanen), skal dokumenteres, avtaler skal følges opp, og atferd skal begrunnes.

På overflaten kan kanskje en slik straff i frihet fremstå som lite omfattende, men i praksis og med den tiltenkte målgruppen er denne helhetlige innblanding i hverdagen, ifølge konfliktrådet, både krevende og svært inngripende. Ved ungdomsstraff dømmes ungdommen på et vis til konformitet, men med det premisset at det er behov for åpen og tett oppfølging fra langt flere personer/aktører enn det vil være i et ordinært ungdomsliv. Ungdommene kan ha tiltak som påvirker dem både psykisk og fysisk. En av de ansatte ga et slikt eksempel:

Han skal jo ikke oppsøke henne, men hvis han er ute på sykkelen eller kjører eller noe sånt, så er det fort slik at de ringer politiet. Han kan være på kjøpesenteret, og så plutselig er hun der, og da må han springe ut derfra

for hvis ikke ringer hun til foreldrene sine og de ringer til politiet. Og da blir det fryktelig vanskelig. (Rådgiver)

Straff som en pilar i straffegjennomføringen viser videre til en tidsavgrenset reaksjon.⁵⁵ Det er et påført onde som skal påvirke og omfatte store deler av livet over en viss periode. Samtidig er det en valgt reaksjon:

Mange sier at de opplever det som en frivillig tvang, for hva er alternativet? Men vi prøver å utfordre dem på det, for de har jo muligheten til å velge noe annet. Og vi påpeker at de tok et valg da de begikk en straffbar handling, og det får konsekvenser, og dette blir konsekvensen nå at de kan velge. Det er et valg mellom ulike onder på et vis. (Ungdomskoordinator)

Utover å fungere straffende i seg selv skal straffen også være rehabiliterende. Med rehabilitering menes både en individuell forbedring av livsstil, helse og fremtidsutsikter, men det er også med formål om å forebygge ny kriminalitet (Westrheim & Eide, 2019; Giertsen, 2012). Slik rehabilitering kan også forstås som hjelp. En av informantene beskriver hjelpedimensjonen i straffen som et dilemma:

Det at ungdommer må straffes for å få riktig og tilgjengelig hjelp, det er et kjempestort dilemma. Det er fint at de får hjelp, men så synd at de må straffes for å få den. (Ungdomskoordinator)

Samtidig som oppfølgingsbehov er et premiss, er det en varierende grad av utfordringer og forutsetninger som ungdommene står i eller har (se til typologien om straffedømt ungdom). I noen tilfeller handler rehabiliteringspilaren om å få eksisterende nettverk i aktivitet, mens det i andre tilfeller handler om å etablere et nettverk rundt ungdommen:

Vi greier å etablere det jeg vil kalle habiliteringstiltak. Det er ikke så mye rehabilitering for disse ungene, for de har fått lite av noe fra veldig tidlig av, enten om det er omsorgssvikt eller diagnoser som aldri ble fulgt opp. Så vi får til mye i livene deres, også i forkant av dom, i påvente av dom, slik at vi kan være pådrivere av tiltak. Vi har etablert en styrke i slike saker, vi vet

⁵⁵ I tillegg til straffegjennomføringsperioden vil ungdomsstraff på ordinær politiattest være synlig 5 år etter fullført straffegjennomføring, jf. politiregisterloven § 40 punkt 6b.

hvordan det fungerer og hvordan vi finner veien i de systemene.
(Ungdomsordinator)

Dette sitatet ble uttrykt i sammenheng med at det ikke er vanskelig å få sympati med ungdommene som er dømt til ungdomsstraff, for samtidig som de har utsatt andre for noe vondt, bærer de ofte på mye vondt selv. I noen tilfeller er det store behov som ikke har blitt identifisert før, og da er det noe paradoksalt med at hjelpen først kommer i sammenheng med straff. I praksis betyr det for de som skal gjennomføre straffen, at mye tid går til forarbeid:

I kartleggingen av han oppdaget vi jo en rekke voldshistorier. Når vi skrev bekymringsmelding, så tror jeg det ble fire sider med alt han har blitt utsatt for. Og i den familien var det også søsken. Så apropos forarbeid, dette måtte vi jo rydde opp i før ungdomsstraffen i det hele tatt kunne begynne. Det gjør inntrykk på meg med disse ungdommene som har vært utsatt selv, man ser systemsvikten, og man ser navn gå igjen. (Ungdomsordinator)

Den hjelpen som gis i ungdomsstraffen ved seksuallovbrudd, har to sider. For det første skal den domfelte ungdommen i løpet av straffegjennomføringen få innsikt i den betydningen et slikt lovbrudd har for samfunnet, for de fornærmede og for andre i ungdommens nettverk. Dette tar form av tiltakene i ungdomsplanen som er rettet mot lovbruddet. Det er et mål at ungdommen skal se fordeler ved å leve som en lovlydig samfunnsborger, og man skal rehabiliteres til normalitet utad ved å ha dagtilbud og andre fremtidsrettede tiltak. For det andre kan indre prosesser hos ungdommen i løpet av straffegjennomføringen motvirke skjevutvikling, som ved seksuallovbrudd også innebærer å lære å forstå egen seksualitet. De konfliktrådsansatte viser til at det også er et straffeelement i slik rehabilitering på et individuelt nivå, fordi det å gjennomføre et behandlingsløp, å øve opp evnen til refleksjon og å konfrontere krevende tematikk er tungt å gjennomføre i praksis.

9.4.2.2 Etablering av nettverk og involvering av eksisterende nettverk

Det var flere informanter som trakk frem at et for ensidig fokus på ungdommenes behov i nåtid var en dårlig strategi med tanke på hva som skjer etter endt straffegjennomføring. Selv om en stor del av arbeidet til ungdomskoordinatorene handler om å etablere et nettverk og finne tiltakstilbydere som bidrar med lovbruddsrettede tiltak i nåtid, har de etter hvert gått mer over til å involvere personer som også kan stå ved

ungdommens side etter endt straff. Det gjelder profesjonelle aktører, men i enda større grad nettverk og familie. Det å inkludere venner og familie er likevel vanskelig. Ofte fordi ungdommen gjennomfører straff for tabubelagte handlinger, og de kan tenke at det er flaut å snakke om det foran folk de kjenner. I tillegg er det ofte allerede stor slitasje i ungdommens nære relasjoner. En informant var opptatt av at det kan være ubrukte ressurser i et nettverk:

Det vi sliter mest med er å få det private nettverket mer på banen. De som blir værende når vi avslutter saken. Det handler jo om mye, man vil jo gjerne holde kortene nært til brystet. Man vil ikke at halve verden skal få vite dersom man har gjort noe galt. (...) Det viser seg at man har ressurser i familien, men man klarer ikke alltid se det selv. Kanskje en alenemamma ikke har tenkt på at en onkel kan være en større ressurs.
(Ungdomsadministrator).

En av ungdomsadministratorene ordla seg enkelt ved å si at det er viktig at ungdommene har noen som «liker dem» etter straffegjennomføringen. Med dette beskriver informanten et utvidet syn på gjenopprettende prosesser som noe anvendbart også i en familiekontekst. Noe annet som også har vært under utprøving i forbindelse med gjennomføring av ungdomsstraff, er familieråd, et tiltak i barnevernet hvor representanter fra familien møtes og lager avtaler i fellesskap. Et mål med dette kan være å forhindre at skam og tabu fører til utestengelse av og manglende støtte til ungdommen og dennes nærmeste. I flere tilfeller er det også mye som må på plass innad i familier før straffegjennomføring i det hele tatt kan begynne. Samarbeidet med de domfeltes verger varierer derfor mye, som uttrykt her:

For noen av de så kommer jo dette som lyn fra en klar himmel. Det er første gang ungdommen er tatt for noe som helst. Så det er et stort sjokk. Jeg hadde en mor for noen år siden som da vi ble ferdig med straffen sa det at hun var så glad for hvordan de ble møtt på. For det er jo mye skam og stigma, men sånn som de ble møtt, så opplevde hun at hun ble stolt over norsk rettsvesen for at en slik mulighet eksisterer. Men jeg har også møtt verger som motarbeider og mener ungdomsstraffen er ødeleggende, eller vil holde det skjult. Jeg må bruke en del tid på å forklare fordelen med å adressere ting som de er. Det viser seg jo ofte at folk er mer redd for det de ikke vet, enn det de vet. (...) Alle er foreldre eller andre

støttepersoner som ønsker ungdommen det beste, men så er man ikke alltid enig i hva som er det beste. (Ungdomskoordinator)

9.4.2.3 Kompetanse og profesjonsforståelse

De konfliktrådsansatte som har arbeidet med tematikken siden tidlig implementering av straffen, fortalte at de på daværende tidspunkt hadde lite kunnskap og erfaring med akkurat denne gruppen ungdom. Det var kunnskap de måtte tilegne seg via kurs og opplæring, samt at de utviklet egne verktøy. Basert på deres egne utsagn fikk de gode erfaringer med hvordan man kan håndtere seksuallovbrudd blant unge, samt hvordan man kan navigere i et relevant hjelpeapparat som bisto innen akkurat denne type tematikk. Samtidig som de konfliktrådsansatte opparbeider seg slik kunnskap og slike erfaring, skjer det hele tiden endringer i både påtalemyndighetenes prioriteringer og i samfunnet rundt som gjør at de kan merke endringer i ungdomsstraffens målgruppe:

Det jeg ser nå er at vi får færre av de... skal vi si, alminnelige seksuallovbruddene, og så har vi begynt å få voldelige gutter som bruker vold med intensjon. Altså de ønsker å true, hevne seg, fordi jenta har brutt «kontrakten», eller tilliten dem imellom. Og da er det guttene som er krenket. De har ikke gjort noe galt [ironi], altså det er ingen erkjennelse av de har gjort noe galt, men de har jo gitt sitt samtykke til straffen i retten, men vi strever med å få til noen ting. (Ungdomskoordinator)

Kompetanse som opparbeides gjennom erfaring, utfordres når målgruppen og lovbruddstypen endres. Mens det ene konfliktrådet vi snakket med, hadde mest erfaring med fysiske overgrep, hadde et annet fått flest saker knyttet til digitale overgrep. Ulike sakstyper har ulike forutsetninger, både med tanke på ungdommenes motivasjon og med tanke på innhold i straffen, som uttrykt i følgende sitat:

De aller fleste sakene vi har er nok ikke voldtekt, men det kan være disse bildegreiene som er den største. I hvert fall her hos oss da. Man har indikasjoner hele veien at ungdommen kan skjønne hva de faktisk har gjort, mens det er andre ungdommer som bare finner andre plattformer og gjør dette på nytt eller oppbevarer det de hadde. Kanskje du blir møtt med argumenter om at det her er sånn som alle gjør. Og da er det nok en oppfatning av mer uflaks enn faktisk erkjennelse. (Ungdomskoordinator)

Det å koble på andre aktører i straffegjennomføringen har for de konfliktrådsansatte vært en langvarig utfordring. For eksempel har særlig aktører innen helsevesen vært noe restriktive med å tilby tjenester som kan utgjøre tiltak i ungdomsplanen. Ifølge konfliktrådet er begrunnelsen at helsetilbud skal være frivillig og ikke straff. Det har vært en utbredt antakelse om at tiltak i ungdomsplanen skal gjennomføres med tvang, og ansatte i konfliktrådet opplever at de må nyansere dette synspunktet overfor tiltakstilbydere. Samtidig er det variasjoner i motviljen, og opplevelsen kan også være helt motsatt: I noen tilfeller møter konfliktrådsansatte et hjelpeapparat som gir rask innpass når det vises til en dom og den enkelte ungdoms situasjon forklares. Rask tilgang til tjenester og tiltakstilbydere er avgjørende for at straffegjennomføringen kan iverksettes og få ønsket effekt. Etablering av gode samarbeid har derfor vært prioritert hos de enkelte konfliktrådene.

Et behov for kompetanse om både seksuallovbrudd og straffegjennomføring utgjør en utfordring med en tverrfaglig tilnærming. En av informantene beskrev dette ved å omtale nåværende situasjon som en «juridisk tidsalder», hvor man er opptatt av juridiske synspunkter på straff, som prinsipper rundt rettsikkerhet og forholdsmessighet. Dette blir krevende spesielt når man skal følge opp straffegjennomføringen til ungdom som har store habiliteringsbehov før de i det hele tatt kan starte selve straffen. Her påpekes det at det har vært en endring i forståelsen av straffformen, som uttrykt i følgende sitat:

Vi opplever nok at da seksuallovbruddene kom til oss i starten så var de oftest en 2 års dom, eller mer, men det gjør de nesten ikke lenger. Det er nok fordi dommerne kjenner ordningene bedre, og de nyanserer bedre. Men hvis formålet er hjelpetiltak, og at vi skal komme i mål med ting, så trenger vi tid. Så skjønner vi jo at ungdommer gjerne vil bli kvitt dette overvåkende blikket på seg. (Ungdomskoordinator)

Slike erfaringer som beskrives i intervjumaterialet, vitner om en balansegang mellom juridiske prinsipper og ungdommenes individuelle behov. Et sentralt juridisk prinsipp om forholdsmessighet viser til at selv om det finnes betydelige individuelle behov hos lovbrysteren, skal samfunnets reaksjon samsvare med det lovbrudd som er begått. Kort sagt skal ikke straffen være strengere enn den må, og konfliktrådet skal ikke være mer involvert enn de

må. Det betyr at innholdet i straffen skal svare til hva som er nødvendig for å oppnå et gitt formål, som i hovedsak er å forhindre at ungdommen begår ny kriminalitet. En slik logikk er knyttet til ungdommens rettssikkerhet, men kan samtidig gå utover individuelle behov og forhindre at tiltak som kunne vært nyttig for enkeltpersoner, benyttes. Samtidig fremheves det at å komme i posisjon og å få ungdommens tillit, samt å se fremgang og bedring, er et arbeid som krever tid.

En stor del av jobben er nettopp det å komme i posisjon overfor ungdommene, noe som krever en viss relasjon. De ansatte i konfliktrådet har en nokså samstemt forståelse av akkurat dette arbeidet. Oppgavene beskrives som det å omgjøre krevende samarbeidssituasjoner til noe meningsfylt og noe som er til barnets beste, samtidig som man også forvalter konsekvensene av ungdommenes alvorlige lovovertrедelser. Informantene beskriver seg som «ikke nøytrale til lovbruddet», men som uttrykt her, opptatt av sin rolle:

Jeg skal jo ivareta en ungdom som også er lovbrøyer. Det krever en viss relasjon bare å komme inn på det temaet, for det er ganske tungt også for de som har begått det. Det kan også være folk i nettverket som opplever det som veldig ubehagelig. Vi er jo ungdomscoordinatorer og det er vår funksjon, så vi engasjerer jo folk spesifikt til de funksjonene vi ikke har. Jeg er jo ikke behandler. Så det er viktig med rolleavklaringer i disse møtene. (Ungdomscoordinator)

Samtlige informanter uttrykte både engasjement, sympati og et ønske om å hjelpe de straffedømte ungdommene, men anerkjenner at det er et emosjonelt krevende arbeid:

(...) jevnt over må man tåle å stå i det, i detaljene. Man må tåle alle følelser, stillhet, frustrasjon og sinne. Hvis ungdommene spør om noe bør man jo kunne svare så fort som mulig. Ingenting skal henge i luften over tid, for man mister dem. Man må vise det med handling, og ikke bare ord. (Ungdomscoordinator)

Det er utfordrende å stå med ansvaret, særlig hvis vi feilvurderer og setter feil tiltak i planen. Jeg ser jo for meg overskriftene, «sonet i frihet, men foregrip seg på fem nye gutter», ikke sant. Vi gjør jo alt vi kan for å sikre det. Vi har stadig vurderinger av dette. (Ungdomscoordinator)

Det ligger et overordnet ansvar i en slik stilling, samtidig som det er sentralt med avgrensninger og tilrettelegging for at andre aktører kan bære ansvaret sammen med dem. Informantene har ulike fagbakgrunner, noe som også gjør at de har ulike tilnærminger til tematikken. En informant forteller at man kan si at stillingen utgjør et spekter mellom hjelpeinstans og straffegjennomfører, og at man fort enten lener seg mer mot den ene siden enn den andre. En annen viste til at man kan oppfatte ulike aspekter ved saksforholdene som interessante, etter som hvilke faglige interesser man har. I tillegg til at personlig egnethet og variasjoner i bakgrunn ble trukket frem som viktig, var betydningen av et kollegialt fellesskap jevnt over beskrevet som avgjørende. Det ble påpekt at ikke alle kan stå i saker som dette, og at belastningen det medfører, i perioder kan oppleves overveldende. En utfordring er knyttet til erfaringer ved de enkelte konfliktrådskontorene, hvorav noen har hatt mange slike saker og andre kontorer svært få. Kunnskapsdeling på tvers, og støtten det bidrar med, ble beskrevet som god. Samtidig uttrykte flere informanter at det var fint å kunne dele disse erfaringene med oss, som følgende sitat viser:

Inntil jeg får delt det med noen, så er det min erfaring, men også min belastning. Det å få sende det videre, det kjenner jeg løfter et trykk.
(Ungdomskoordinator)

9.4.2.4 Hva med de fornærmede?

Hovedutfordringen som skisseres av de ansatte i konfliktrådet, er knyttet til tilbudet til og oppfølgingen av de fornærmede i saker hvor de er utsatt for seksuallovbrudd. En viktig presisering er at konfliktrådet forvalter straffegjennomføringen, og har lite med fornærmede å gjøre. Samtidig presenteres *gjenopprettende prosess* som et «tilbud til de fornærmede». Det oppfattes av noen av informantene som paradoksalt, da deres involvering med fornærmede er minimal, men samtidig møtes de i en såpass sårbar og kompleks kontekst som det en gjenopprettende prosess kan være. Fordi konfliktrådet er godt kjent med den straffedømte ungdommen, men lite kjent med fornærmede, er det en viss risiko for at det kan oppstå situasjoner som er ubehagelige for den fornærmede. Et eksempel på det er dersom fornærmede får se hvor mange aktører den straffedømte ungdommen har rundt seg. Et forsøk på å dempe ubehaget i dette er å ha et klart skille mellom stillingene ungdomskoordinator og rådgiver, hvor det er rådgiveren som holder i kontakten med fornærmede, mens ungdomskoordinatoren utelukkende har kontakt med den straffedømte ungdommen.

Ubehaget som beskrives av informantene, er i hovedsak knyttet til at et tilsvarende helhetlig oppfølgingstilbud til de fornærmede ikke finnes i dag. De ansatte bemerker en dissonans i det at de har opparbeidet en tverrfaglig og systematisk oppfølging av den straffedømte ungdommen, som i praksis gjør at de for eksempel får rask innpass hos hjelpeinstanser. De fornærmede må oppsøke hjelp selv og følger ordinære prioriteringskriterier hos offentlig hjelpetilbud. Et eksempel på dette finner vi i domsmaterialet, hvor en av de fornærmede fikk avslag hos BUP samtidig som den straffedømte hadde et tverrfaglig team rundt seg. Hvordan fornærmede oppfatter en slik situasjon, er derfor noe som i stor grad diskuteres av de ansatte i konfliktrådet, som uttrykt her:

Straffeelementet er for ungdommen at de må møte opp til ulike aktører enten daglig eller månedlig, noe de opplever som ganske straffende selv. Men hva fornærmede opplever selv som straffende, det syns jeg er litt spennende å snakke om. For det tror jeg kan være vanskelig å se for dem. Der har vi nok en jobb å gjøre og forklare dette godt for fornærmede i saker da. Men så har vi jo taushetsplikt, så vi kan jo nesten ikke si noen ting. Vi kan si generelle ting om ungdomsstraffen til fornærmede, men ikke konkret om hva han gjør og hva han har lært. (Rådgiver)

De konfliktrådsansatte er opptatt av at det tilbudet de har utviklet, har en individuell positiv innvirkning på ungdommene de møter og har ansvaret for, men at det er potensial for forbedring i den kontakten de har med de fornærmede. Det er ikke alltid rådgivere opplever at det er lett å komme i posisjon med de fornærmede når det er slik at kontakten med dem er utelukkende knyttet til tilretteleggingen for gjenopprettende prosess. En informant beskrev en frykt for at en forespørsel om å delta i en slik prosess kan fremstå krenkende etter det som jo er potensielt traumatiske opplevelser, og uttrykte at han syns ofte det var vanskelig å knytte kontakt. Det er slik at et gjenopprettende møte blir presentert for de fornærmede som et tilbud som er ment for dem, og det gjennomføres kun dersom de ønsker det. Paradoxet med at dette samtidig er noe den straffedømte ungdommen har forpliktet seg til i sin ungdomsplan, gjør likevel at det er vanskelig for de ansatte å se hvor prioriteringene og målsettingen egentlig ligger. Det vil si at selv om det å delta i gjenopprettende prosess kan være en positiv opplevelse for den fornærmede, så er det også en del av noens straffegjennomføring og utgjør et såkalt påført onde. Å få gjennomført dette er derfor et uttalt mål ved straffen.

Flere av de ansatte i konfliktrådet ønsket en forbedring og andre rutiner på kontaktetablering med fornærmede, og særlig for tidspunktet for når man skal formidle tilbudet om gjenopprettende prosess til dem:

Jeg tenker mye på fornærmedes perspektiv i det der. Det å sette mye press på er ikke en god idé. Kanskje vi burde fokusere litt tidligere på gode dialoger også instansene seg imellom om mulighetene for å få til et godt møte mellom partene. Allerede i avhør, eller ved barnehusene, men det krever mye da. For den samtalen som kommer litt ut av det blå etter de har fått et skriv om at saken er overført til konfliktrådet, da tror jeg ikke så mange er mottakelig for informasjon om gjenopprettende prosess da. Det er et spørsmål om hvor hardt man skal gå til verks når det gjelder dialogen med fornærmede da, for det er virkelig frivillig. (Ungdomskoordinator)

For de ansatte som har samarbeidet med instanser som kan bidra i oppfølgingen av fornærmede, har dette fungert godt, men tidvis har samarbeidet vært uklart likevel. For eksempel har det i noen tilfeller vært mulig for Barnehuset å følge opp begge partene i saken. Det ble beskrevet som nyttig, da de uten taushetspliktens begrensninger kunne kjenne til begge perspektivene i saken. Men hvorvidt en slik tilnærming egentlig kunne inngå i mandatet til Barnehuset, ble fremstilt av den aktuelle ansatte som uavklart. En tilsvarende klarhet kom frem når det gjaldt samarbeidet med støttesenteret for kriminalitetsutsatte, som i utgangspunktet er et tilbud til personer over 18 år. Henvisninger til BUP, DPS eller andre offentlige instanser vil videre avhenge av prioriteringer og kapasitet hos den enkelte hjelpeinstans. Kort sagt er det stor usikkerhet hos de ansatte vi har snakket med, om hva slags oppfølging fornærmede får.

Selv om de konfliktrådsansatte har opparbeidet seg erfaringer og systemer for det å tilby et gjenopprettende møte til de fornærmede, og selv om dette sannsynligvis blir gjort med både sensitivitet og ansvarlige beslutninger, er det likevel noe som oppleves som krevende for dem:

Når vi har en sak så er det jeg som ringer til fornærmede og introduserer meg og sier jeg jobber for konfliktrådet. Men jeg kunne kanskje ønske at det var støttesenteret som ringte for å informere om at det er satt i gang en sak og vedkommende er fornærmet i saken. Det hadde vært bedre å begynne i den enden hvor man spør om hva slags behov fornærmede har,

og så informere om at jeg, som representant for konfliktrådet, kan svare på alle spørsmål hun har om u-straffen. (Rådgiver)

Samlet sett ser de konfliktrådsansatte et behov for mer forutsigbare tilbud og oppfølging av fornærmede, fleksible tilnærminger til den gjenopprettende prosessen og en økt involvering av familie og nettverk, som også er berørte.

9.5 Diskusjon

I praksis innebærer ungdomsstraff for seksuallovbrudd en kompleks balansegang mellom det å håndheve straff og å tilby hjelp innenfor den samme reaksjonsformen. Vi observerer i dette utvalget at flertallet av de straffedømte ungdommene fullfører straffen sin, vanligvis innenfor den idømte tidsrammen. Vurderingen av om dette skal tolkes som suksess er imidlertid komplisert. Ungdomsstraffen inneholder i stor grad et straffeelement knyttet til trusselen om fengsel (subsidiær fengselsstraff), men i motsetning til i fengsel pålegges ungdommene flere forventninger og krav som utgjør noe annet enn en passiv straff. Disse ungdommene har på ulike måter havnet på siden av samfunnets normer, og som straff blir de både pålagt og hjulpet til konformitet. Det er ikke uproblematisk å forene nettopp straff og hjelp.

Straff og hjelp? Når en straffereaksjon inneholder kontrastfylte elementer av kontroll- og hjelpetiltak, kan det omtales som en hybrid straffereaksjon. Hybride straffereaksjoner preges blant annet av at de er komplekse og ressurskrevende. Det er vanskelig å skulle gjennomføre en slik straff på en enhetlig og standardisert måte fordi det også finnes en forutsetning om at straffen skal tilpasses individuelt. Utfordringen med en straffereaksjon som dette blir derfor at den skal besvare lovovertridelser berammet av samme straffebud, men med et svært varierende faktisk innhold og forløp.

Nordiske land har en lang tradisjon for å vektlegge rehabiliteringshensyn i straffen.⁵⁶ Ungdomsstraffen er et slikt fenomen, og balanserer både straff og hjelp i en kontekst som inkluderer formell og uformell involvering av instanser og individer (Se også Winterdyk et al., 2016; Leonardsen et al, 2021; Holmboe, 2017; Lappi-Seppälä, 2019; Lappi-Seppälä, 2011).

56 «Den nordiske modellen» viser til særegne sanksjonsstrukturer, prinsipper for straffeutmåling og samfunnsbaserte alternativer til fengsling (Lappi-Seppälä, 2019).

Det er et sterkt og inspirerende engasjement for ungdommene som uttrykkes av de ansatte i konfliktrådet. En av de konfliktrådsansatte beskrev en slags pendel mellom fokuset på straff og fokuset på hjelp i møte med ungdommer som har begått en alvorlig lovovertrødelse. Den ansatte fortalte at det er fort gjort at noen lener seg mer mot den ene siden enn den andre, men at det er en slags enighet om at et ensidig fokus på straff i møtet med ungdommene kan føre til mer skade enn nytte. En måte å uttrykke dette på var en understrekning av den store betydningen det har at ungdommene har noen som «liker dem». Det er enkle ord, men de bærer i seg sterke, menneskelige primærbehov, og kanskje særlig i en utviklingsmessig sårbar ungdomsalder.

Samtidig som vi ønsker å fremme det arbeidet som gjøres av ungdoms-koordinatorer og øvrig ansatte i konfliktrådet som viktig og betydningsfullt, er vi også opptatt av å synliggjøre selve straffeelementet i ungdomsstraffen. Når det gjelder seksuallovbrudd, som er grove integritetskrenkende og belastende erfaringer å utsettes for i ung alder, er samfunnets reaksjon en kompleks og krevende oppgave å løse. Vi er opptatt av at flere av sakene i utvalget omhandler grov voldsbruk og hensynsløs atferd, samt en mønstret atferd der ungdommen ser ut til å ha lav konsekvensforståelse. Ungdom som utøver vold og utviser skadelig atferd, har behov for en tydelig reaksjon for å kunne slutte og for å kunne forstå betydningen av handlingene sine. Samfunnet er sannsynligvis tjent med å reagere strengt på slike tilfeller, både med individualpreventive og allmennpreventive begrunnelser.

Vi ser samtidig i utvalget en gjennomgående beskrivelse av de domfelte ungdommene som sårbare, og at de har lav selvtillit eller er preget av ulike former for omsorgssvikt. Noen av disse har hatt vansker med å omgås jevnaldrende, og et ønske om å mestre det sosiale har gjort at det var lettere å sosialisere med yngre ungdom. Overtrødelsen som er begått, er derfor ikke bare av seksuell karakter, men også et resultat av et overmaktsforhold, som det kan være grunn til å tro at ikke alle ungdommene har forstått sin egen rolle i. Flere av de straffedømte har også en vanskelig oppvekst og omsorgssituasjon, og bærer med seg erfaringer som ikke nødvendigvis er fanget opp av det offentlige hjelpeapparatet tidligere. Kort sagt er det enkelt å se et hjelpebehov hos de straffedømte ungdommene i utvalget.

Når to sterke hensyn som straff og hjelp sidestilles i en reaksjonsform, er vi bekymret for vekselvirkningen mellom disse. Straffen skal ikke bli strengere

enn det som er forholdsmessig til lovbruddet, og hjelpebehov kan ikke prioriteres i så stor grad at straffedimensjonen forvitrer. Fordi vi har så få håndfaste data om hva som skjer med fornærmede, og den oppfølgingen de får etter et slikt lovbrudd, så anerkjenner vi at det kan oppfattes støtende dersom det viser seg at det offentlige straffeapparatet ikke håndterer en balansegang mellom straff og hjelp i praksis. Det er ikke ensbetydende med at det er problematisk at unge lovbyggere får den koordinerte støtten de får i en slik reaksjonsform, men det blir et problem når de fornærmede ikke får tilsvarende støtte.

Suksess? En av ungdomskoordinatorene beskriver godt hvordan nøkkelen til suksess i disse sakene er relasjonsdrevet, samtidig som det å skape en relasjon med ungdommer som dette beskrives som både krevende og givende. Det er krevende fordi handlingene som er begått, er skam- og tabubelagte, og det tar ofte tid å bare komme inn på temaet. Det er ytterligere krevende fordi saksforholdet er alvorlig, og ungdommene forholder seg til dette alvorret på ulike måter. Samtidig er det nettopp denne prosessen og den «reisen» som ungdommene går gjennom i løpet av perioden, som ser ut til å gi arbeidet nytteverdi. De ansatte i konfliktrådet opplever at ungdommene har stor endringsvilje når de først oppdages, og vi ser lite dokumentasjon på brudd og tilbakefall innenfor denne gruppen unge lovbyggere. Ungdommene har ikke alltid forstått helt hva de har gjort galt, før det har blitt forklart til dem. Det kan omtales som en modningsprosess. Det er svært få av sakene i utvalget som avbrytes grunnet nye seksuallovbrudd. Inntrykket til de ansatte i konfliktrådet, og med grunnlag i det skriftlige materialet vi har hatt tilgjengelig, er at straffen bidrar til å forhindre ny kriminalitet. Men det vet vi ikke.

Vi har ikke data som gir innsikt i tiden etter endt straffegjennomføring. En måte å gjøre suksess til et måbart fenomen på i denne sammenheng er ved hjelp av kriterier som antall brudd, overholdte frister og fullført straff (osv.), men slike data gir kun indikasjoner på at straffen er gjennomført, og hva som eventuelt har vært utfordrende. Det at svært få av sakene avbrytes i denne sammenheng, gir et inntrykk av at straffformen fungerer slik den er ment å fungere. De ansatte vi har intervjuet, er imidlertid ikke så opptatt av slike synspunkter, og påpeker at det sjelden er slike kriterier som utgjør et tilstrekkelig mål for *reell* suksess. En ungdomskordinator nevner for eksempel at individuell positiv endring kan forekomme enten nå eller under

aktiv straffegjennomføring (i form av erkjennelse, anger o.l.), eller det kan være læringselementer fra perioden som ungdommene tar med seg videre og ser nytten av først senere. I denne sammenhengen er det viktig å påpeke at det at ungdommene samtykker til straff, ikke er ensbetydende med at de ikke føler seg urettferdig dømt, eller opplever anmeldelsen som unødvendig, eller at de anerkjenner problematikken i egen atferd. Når det gjelder innholdet i begrepet «suksess» i denne sammenhengen, er hva som skjer med ungdommene etter endt straffegjennomføring, et kunnskapshull.

Gjenoppretting? Det vi oppfatter som en gjennomgående utfordring ved denne lovbruddstypen, er bruken av gjenopprettende prosess. På bakgrunn av det vi finner i dataene våre, ser vi et behov for å fremme fornærmedes perspektiv. Det er utvilsomt slik at et gjenopprettende møte kan ha stor nytte for dem det gjelder. I datamaterialet har vi sett eksempler på ungdom i lokalmiljøer som får avklart hva de skal gjøre dersom de møter på hverandre, men utover det som er av slik praktisk verdi, har vi få eksempler på annen dokumentert nytte ved et slikt møte. At konfliktrådsansatte har bevitnet gode møter mellom partene, er ikke et tilstrekkelig argument dersom vi skal konkludere om hvordan en ansvarlig praktisering av dette kan foregå. Slik vi forstår det, brukes det relativt mye tid og ressurser på å tilrettelegge for møtet og forberede både den straffedømte ungdommen og de fornærmede på et slikt møte, som tilsynelatende sjelden finner sted. At slike møter sjelden faktisk gjennomføres, kan tolkes som at fornærmede og deres verger i liten grad ønsker det, i alle fall på det tidspunktet der det er aktuelt. Et spørsmål som oppstår da, er hvorvidt man skal satse på ytterligere og bedre rutiner for informasjonsformidling, eller om man skal vektlegge alternativer allerede fra start.

Vi må anerkjenne at de ansatte i konfliktrådet er nokså tydelige på at gjenopprettende prosess er en pilar ved straffegjennomføringen som verken fungerer optimalt, eller som alltid føles *riktig*. Det ligger en dissonans i argumentet om at gjenopprettende prosess er et tilbud som gis til de fornærmede, samtidig som det er oppført som et tiltak i ungdomsplanen til den straffedømte ungdommen. Andre som har forsket på ungdomsstraffen, har fremmet at dersom det skal være målet at den fornærmede skal få tilbud om gjenopprettende prosess, fremstår det kanskje mer hensiktsmessig å tilby fornærmede en egen prosess hvor det er den fornærmede det handler om (Andrews & Eide, 2020).

Generelt sett vet vi for lite om oppfølgingen og hjelpen fornærmede i saker som dette egentlig får. Det lille vi har fått innsikt i via dette materialet, fremstår minimalt sammenlignet med det tilbudet de straffedømte ungdommene får tilgang på. Samtidig vet vi også at skadevirkningene og belastningene som fornærmede får i etterkant av en hendelse som dette, i tillegg til belastningene ved straffesaken, kan være store. At det er flere som har betydelige vansker i etterkant, samt har problemer med å snakke om hendelsen og forholde seg til det som har skjedd, fremkommer tydelig i det begrensede datamaterialet vi har. Skadevirkninger av seksuelle overgrep kan også forekomme lenge etter selve hendelsen (Schnittker, 2022).

Det betyr til slutt at med unntak av enkeltstående eksempler på at dette er en praksis som fungerer, såfungerende praksis, har vi ikke nok kunnskap, verken nasjonalt eller internasjonalt, på effekten av et møte mellom utøvere og utsatte i en aldersgruppe som dette. At det rettes kritikk mot det gjenopprettende møtet, er ikke ensbetydende med at det aldri skal gjennomføres. Meningen er å fremheve at det kan bli feil å pålegge det og å ha det som et mål i den domfelte ungdommens straffegjennomføring. Selv om vi har en oppfatning av at de konfliktrådsansatte har utarbeidet en god og skånsom metode på dette området, anser vi kunnskapsgrunnlaget som for tynt til at det i dag kan foretas gode nok beslutninger om gjenopprettende prosess som ivaretar barnets beste.

At gjenopprettende prosess benyttes med andre deltakere enn fornærmede i saken, er derimot ønsket, og særlig med familiemedlemmer og eksisterende nettverk. De ansatte i konfliktrådet viser til at det har stor verdi for ungdommene ved endt straff å ha «noen som liker dem», og som støtter dem etter at det offentliges involvering i saken og i livet deres tar slutt. Ungdom som har begått alvorlig kriminalitet, er også barn med rett til særskilt beskyttelse, og kan vi forhindre ytterligere skjevutvikling, har vi som samfunn gjort noe riktig.

9.6 Begrensninger ved denne delstudien

Samlet sett vurderer vi at det innsamlede materialet gir bred kunnskap og et godt grunnlag for å si noe om hvordan ungdomsstraffen praktiseres i saker om seksuell vold i nære relasjoner. Det er imidlertid også begrensninger ved studien. Først og fremst må det påpekes at ungdommenes egne stemmer

mangler. Når vi skriver om gjennomføringen av straffen og hva som oppleves som straffende eller som er til hjelp, er det basert på skriftlig dokumentasjon eller utsagn fra de ansatte. Den samme utfordringen kan trekkes frem når det gjelder de fornærmede, som vi har enda mer begrenset informasjon om. Det finnes heller ikke informasjon om hva som skjer med ungdommene etter endt straffegjennomføring. Det er derfor krevende å konkludere på bakgrunn av denne studien alene om ungdomsstraff er en egnet straffeform i saker om seksuell vold i unges nære relasjoner.

For det andre har vi begrenset informasjon om de straffedømte ungdommene, samt om de fornærmede, forut for hendelsene som endte med ungdomsstraff. Vi undersøker derfor tematikken med en eksplorerende tilnærming. Innsikten vi har om de tiltalte og hendelsesforløp er hovedsakelig hentet fra dommer, som er utfordrende ettersom det varierer hvor detaljert innholdet i slikt materiale er. Noen dommer er lange og gir detaljerte beskrivelser og innsikt, mens andre dommer er korte og har et mye lavere detaljnivå. Det betyr at det også her er krevende å gi omfattende svar på spørsmål om blant annet kjennetegn ved de involverte partene. Det kan tenkes at andre datakilder ville gitt bedre innsyn, men det vil også kunne være svært inngripende og involvere svært sensitive data. Av forskningsetiske årsaker skal tilgang til sensitiv persondata begrenses, særlig når de undersøkte er barn og unge.

For det tredje er retten i samfunnet noe som er i kontinuerlig endring og utvikling, og vi gjennomfører denne delstudien i en periode preget av flere lovendringer og pågående endringsprosesser i praksis. For eksempel har det vært endringer i systemer og rutiner for loggføring og dokumentasjonsforvaltning hos konfliktrådene, noe som gir forskjeller i det skriftlige datamaterialet basert på årstall for iverksetting. Det er for eksempler store variasjoner i hvorvidt informasjon om gjenopprettende prosess har blitt loggført, slik at inntrykket blir at det i noen saker er gjort mye for å få gjennomført en slik prosess, og at det i andre ikke er gjort noen ting – noe som ikke nødvendigvis stemmer. Det er også for eksempel vedtatt omfattende endringer i konfliktrådsloven, men i skrivende stund har ikke disse trådt i kraft ennå. Når slike endringer i hovedsak gjøres på grunn av andre typer kriminalitet, er det vanskelig å si noe om hvilken betydning det har spesifikt for seksuallovbrudd, men det er utvilsomt at slike endringer vil kunne ha betydning for denne gruppen lovbrøyttere også.

9.7 Kapitlets hovedpoenger

Denne delstudien har hatt som ett av sine siktemål å undersøke kjennetegn og fellesnevner blant ungdom og lovbrudd som har blitt idømt ungdomsstraff for seksuallovbrudd. Basert på utvalget av saker vi har undersøkt, er de aller fleste sakene fysiske seksuelle overgrep, i en tredjedel av sakene er det beskrevet fysisk voldsbruk, og en overvekt av sakene omhandler seksuallovbrudd begått mot barn under 14 år. Noen av sakene inneholder grov voldsbruk og truende atferd, og noen av de domfelte utviser et atferdsmønster og har flere fornærmede. Et fåtall av sakene har skjedd i en kjærestereelasjon, mens de fleste sakene har skjedd i mer perifere bekjentskap. At ungdommene kommuniserer med hverandre via digitale plattformer, og har store deler av sitt sosiale liv der, er tilfellet i så å si alle sakene. De straffedømte ungdommene er som regel gutter, og de fornærmede er som regel jenter.

Ved idømmelse av ungdomsstraff skal den som dømmes, ha tydelige oppfølgingsbehov, og det stemmer i all hovedsak med ungdommene i dette utvalget. Det er imidlertid noen unntak i utvalget, hvor ungdommene ut fra tilgjengelig dokumentasjon og beskrivelser i retten fremstår som relativt «ordinære» og har både bakgrunn og nettverk med mye ressurser å trekke på. Utfordringene med en slik gruppe ungdom er at det er krevende å finne tiltak som kan fungere i ungdomsplanen. De opplever belastninger som i større grad skyldes den effekten straffesaken og sosiale reaksjoner har på dem, enn oppfølgingsbehovet de hadde i utgangspunktet. For eksempel er de fleste nye lovbrudd som registreres i denne gruppen, rusrelaterte, som forklares i bruddokumentene med at ungdommen har høyt stressnivå under straffegjennomføring. I kun ett tilfelle har vi dokumentasjon på at straffen avbrytes grunnet nye seksuallovbrudd.

De aller fleste ungdommene i utvalget har også forut for lovovertrедelsen betydelige utfordringer, om enn av ulik art. Beskrivelsene av ungdommene varierer fra at de har lav modenhet og sosiale vansker med jevnaldrende, til seksuell skjevutvikling og problematisk seksuell atferd. Flere av ungdommene har tydelige behov for strengere rammer og tett oppfølging, men vi mener det kan stilles spørsmål ved hvor langvarig og betydningsfulle slike oppbygde rammer vil være ved endt straffegjennomføring, når de offentlige aktørene er ute av saken. Økt involvering av familie og nettverk er ønskelig, men

mulighetene for dette begrenses av at ungdommene er dømt for skam- og tabubelagte handlinger, og derfor ikke ønsker å involvere noen de kjenner.

I ungdomsstraffen blir straffedømt ungdom pålagt oppfølging av et tverrfaglig team som tilbyr tiltak som retter seg både mot kontroll og mot hjelp. Men balansen mellom straff eller kontroll og hjelp er tidvis noe uklar. Det kan forklares ved at de individuelle behovene og skjønnsmessige vurderingene gjør at de som legger opp og gjennomfører straffen, prioriterer ulikt i hver enkelt sak. Det kan poengteres her at ungdomsstraffen er dynamisk og endrer seg underveis dersom et tiltak for eksempel ikke ser ut til å ha ønsket effekt. Den dokumentasjonen vi har hatt tilgjengelig for dette prosjektet, utgjør derfor et slags øyeblikksbilde, og ikke nødvendigvis et helhetlig bilde av hvordan straffen gjennomføres i praksis, fra start til slutt. Vi har likevel fått noe innsikt i antall bruddsamtaler og årsaker til avbrutt eller forsinket straff, men selve prosessene og vurderingene rundt dette og effekten av hvert enkelt tiltak er lite belyst.

Tiltakene strekker seg fra lovbruddsrettede tiltak via mer reflekterende tiltak som belyser konsekvenser, og til tiltak som har et hjelpende formål. Noen av ungdommene i utvalget har fått helsehjelp som de ikke har fått tidligere, for eksempel ved diagnostisering eller traumebehandling. Det er videre gjennomgående at tiltakene innbefatter skolegang, jobb og fritidsaktiviteter, som har til formål å være et dagtilbud eller bidra til en meningsfull fritid. Selv om dette er tiltak som lener seg mer mot hjelp, er det også kontrollerende elementer i slike tiltak. Skoleansatte må blant annet melde fra om fravær, og trening i fritiden må dokumenteres via treningscenteret.

Tiltak som går direkte på kontroll, er likevel i mindretall. De aller fleste tiltakene som innebefattes i en slik kategori, er lovbruddsamtaler / kriminalitetsforebyggende samtaler, som ofte gjennomføres med politikontakt eller lignende, men vi har ikke fått innsikt i hva slike samtaler kan inneholde i praksis. Det vises også til tilfeller hvor den straffedømte er i jevnlig dialog med politikontakt, og hvor politikontakten er tilgjengelig for ungdommen ved behov. Det er ellers få som har tiltak som oppholds-, besøk- eller kontaktforbud i ungdomsplanen sin. Sett i sammenheng med at mange av relasjonene i utvalget er å forstå som perifere, er det kanskje naturlig.

Samtidig presenterer det seg utfordringer som kan oppstå ved tverrfaglig samarbeid, som blant annet omhandler forståelsen av straff. Informantene trekker særlig frem helsetiltakstilbydere som er skeptiske til å bidra, ettersom helsehjelp ikke er å forstå som straff. En annen utfordring er ungdom som allerede har sterk offentlig involvering og strengest mulige rammer rundt seg. Ved iverksatt straffegjennomføring får disse en straffende dimensjon i tillegg, noe som for eksempel kan skje i samarbeid med barnevernsinstitusjoner. Tilgangen på tiltak avhenger blant annet av hvor i landet straffegjennomføringen foregår. Samtidig har konfliktrådet jobbet aktivt for å komme i posisjon med tiltakstilbydere, som også har ført til at de i noen tilfeller kommer svært raskt i gang med tiltak når ungdomsstraff idømmes. En utfordring i dette er når målgruppen endrer seg, og det oppstår behov for andre typer tiltak istedenfor.

På bakgrunn av dette datamaterialet vet vi ikke mye om de fornærmede. Vi vet noe om hva de har opplevd, blant annet fysisk seksuell vold, vansker med å uttrykke egne grenser og press og manipulasjon. Vi vet også noe om konsekvensene det har hatt på kort sikt, som frykt for graviditet og påviste seksuelt overførbare infeksjoner, psykiske lidelser som PTSD og spiseforstyrrelser, samt søvnvansker og skolevegning. I noen tilfeller har retten vurdert at de fornærmede ikke har opplevd negative helsekonsekvenser på kort sikt. Beskrivelser av sosiale reaksjoner i ungdomsmiljøene, også rettet mot fornærmede i slike saker, er urovekkende fenomener. Ut fra det vi har fått innsikt i fra dette datamaterialet, ser det ut til å variere om fornærmede får et forutsigbart og koordinert tilbud om oppfølging og hjelp.

10 Diskusjon

I dette prosjektet har vi forsøkt å fange og forstå en rekke ulike, delvis overlappende og delvis motstridende fortellinger om seksuell vold i unges nære relasjoner: fortellingene til unge som har blitt utsatt for seksuelle krenkelser, til unge som har utsatt andre for seksuelle krenkelser, og til ungdom generelt (altså ungdom med eller uten egne erfaringer med vold). Vi har også undersøkt noen sentrale samfunnsinstitusjoners forståelser og håndtering av tilfeller og mistanker om seksuelle krenkelser og seksuell vold, og hvilke fortellinger som produseres og reproduseres i disse institusjonene. Et viktig formål har vært å se nærmere på hvilken betydning sosial kontekst, relasjon og situasjon har for hva de unge definerer som seksuell vold, og hvordan de trekker grensene. Ut fra det vi har presentert i de foregående kapitlene, ønsker vi å diskutere noen overordnede temaer og konklusjoner vi har trukket, etter at vi har samlet og analysert dette omfattende empiriske materialet bestående av data fra både unge og fagfolk i skole og rettsvesen. De spenningsfeltene som har blitt synlige både mellom disse gruppene, men også innenfor de gruppene vi har undersøkt, er av spesiell betydning for dette prosjektets kunnskapsbidrag.

10.1 Voldens vidtrekkende konsekvenser

I forskningen på seksuell vold i unges nære relasjoner har studiene så langt konsentrert seg om å få kunnskap om omfanget av volden og de negative helsekonsekvensene volden kan føre til. Disse to spørsmålene – hvor vanlig volden er i en populasjon, og hvilken helsemessig skade volden kan påføre den utsatte – er begge viktige og nødvendige å undersøke. Det er imidlertid også viktig å rette blikket mot konsekvenser volden kan ha utover helseperspektivene. Kvalitative metoder som intervjustudier kan være nyttige for å fange opp betydningen volden har for den unges muligheter til å fungere på skolen og presentere seg på den måten hen ønsker, eller forstå hvordan volden begrenser den unges muligheter til å søke sin egen identitet, utforske omverdenen og skape vennsrelasjoner og sosiale nettverk. Kvalitative intervjuer som metodevalg gir muligheter til å utforske kontekstuelle og situasjonelle aspekter som kan være vanskelige å få tilgang på gjennom et

spørreskjema. For man risikerer ikke bare at den seksuelle volden fører til psykiske helsekonsekvenser, den kan også resultere i at den unge ikke kan være i sitt opprinnelige skolemiljø lenger, eller få de karakterene hen sikter mot og trenger for å komme inn på den utdanningen hen ønsker. Manglende utdanning kan føre til vanskeligheter med å få jobb og den inntekten man trenger for å klare seg selv og skape det livet man ønsker. Dette er bare ett av mange mulige eksempler på hvilke ringvirkninger volden har, i verste fall lenge etter ungdomstiden er over. I likhet med mange andre forskningsstudier om vold viser denne studien at volden er kjønnet, slik at jenter er spesielt utsatt for de negative konsekvensene. Studier viser med all tydelighet at jenter oftere er utsatt enn gutter, men også at volden jentene utsettes for, er alvorligere og får mer omfattende konsekvenser. Det er altså i hovedsak voksne kvinner som kan slite med problemer på arbeidsmarkedet fordi de har vært voldutsatt som unge, eller som har manglende nettverk som følge av vold.

Artikler skrevet innenfor rammen av denne studien (Korkmaz & Øverlien, *kommende*; Aase et al., 2024) viser hvordan seksuell vold kan få betydning for utvikling av et negativt kroppsbilde og vanskeligheter med sex, i tillegg til et tap av kontroll over kroppen, som har implikasjoner for selvfølelsen. I noen tilfeller kan også sex utvikle seg som en form for selvskading. Dette kan føre til vanskeligheter med å ha seksuelle relasjoner, også når man treffer en ny kjæreste som ønsker et godt samliv, uten vold. Når det første møtet med et intimt kjærlighetsforhold innebærer vold, kan det etterpå være vanskelig å vite hvor grensene går for hva som er normalt og godt, og hva som krenker og skader.

Volden får altså negative konsekvenser for både fysisk og psykisk helse, fungering på skolen og i forlengelsen av det muligheter på arbeidsmarkedet, samt kroppsbilde og forholdet til sex. I tillegg til dette kan volden føre til vanskeligheter i relasjoner til viktige voksne som foreldre og omsorgspersoner, skolepersonell, fritidsledere og venners foreldre, men også jevnaldrende venner og bekjente. Dette er særlig alvorlig i den perioden av livet der man skal skape sosiale bånd, der kontaktflaten med andre mennesker ofte er ganske stor og livet er preget av utforskning. Hvem er mine nærmeste venner? Hvordan skaper man en voksen relasjon til foreldre og søsken? Hva liker jeg å gjøre på fritiden? Hvem vil jeg ha i livet mitt

i fremtiden? Når livet påvirkes av voldutsatthet, og når denne utsattheten dessuten ofte må holdes hemmelig, kan det påvirke relasjonsbyggingen sterkt.

I spenningsfeltet som var utgangspunktet for denne studien, inngår også spenninger når det gjelder voldens konsekvenser. Også unge som utsetter andre unge for vold og krenkelser i nære relasjoner, har rett til skolegang. Derfor kan det være vanskelig for skolepersonell å svare på de konsekvensene de ser at voldutsattheten gir, som at den som er utsatt, ikke tør oppholde seg i skolens lokaler. Å nekte å gi undervisning til den som har utøvd volden, er ikke en mulighet. Begge parter har rett til skolegang. Dessuten er det ikke sikkert at samfunnsinstitusjonene kan respondere på volden og krenkelsene på den måten de ønsker eller har lovlig rom for, selv om de tydelig ser de konsekvensene volden gir (se analysekapittel 2). Dermed kan de unge føle seg sviktet og forlatt, for eksempel når krenkelsene de opplever, ikke får noen konsekvenser for den som har utøvd dem, når politi og rettsvesen ikke reagerer på lovbrudd med etterforskning, dom og straff, når skolen ikke kan være et trygt sted der den unge kan lære, eller når psykisk helsevern og andre deler av hjelpeapparatet ikke kan tilby den støtten og behandlingen som de unge har behov for. Her er det grunn til å ytterligere understreke at det er de unge jentene som samfunnet i hovedsak svikter, det er de som får sine rettigheter krenket og opplever at de ikke får noen oppreisning, det er de som får dårligere resultater på skolen eller faller ut av systemet, og det er de som ikke får den behandlingen de trenger for å kunne bearbeide opplevelsene sine og øke sjansene for god psykisk helse i fremtiden.

10.2 Eksisterende samfunnsmessige fortellinger

Det er en allmenn innsikt fra ulike samfunnsvitenskapelige tradisjoner at hvilke fortellinger, forestillinger og begreper som finnes i den sosiale konteksten, påvirker menneskers selvforståelse og handlingsrom. I det følgende beskriver vi de samfunnsmessige fortellingene om seksuell vold i unges nære relasjoner som trer frem i datamaterialet og analysene våre i dette prosjektet.

10.2.1 Det vanskelige offerskapet

Det ligger et paradoks innbakt i voldsfeltet som helhet, som også gjelder seksuell og andre former for vold i unges nære relasjoner mer spesifikt: På den ene siden er det så tydelig hvordan vold påvirker og former livet til de som

lever med det, når man først setter det i fokus, mens på den andre siden har vold det med å forsvinne ut av syne eller bli omskrevet til, definert som, noe annet av de som lever midt i det – iblant også av de som står rundt dem, og de som skal hjelpe og støtte dem (Donovan & Hester, 2015; levins, 2019; Øverlien, Hellevik & Korkmaz, 2019; Øverlien, 2020).

Slik er det også med de unge utsatte deltakerne i studien vår, slik vi har vist i de foregående kapitlene i denne rapporten. Å identifisere handlingene man utsettes for som vold eller krenkelser – som urett – er krevende og vanskelig for ungdommene vi har snakket med. Enda mer krevende er det å se seg selv som et offer for vold eller krenkelser – og å se den som har utsatt deg for dette, som en voldsutøver.

Dette er et av hovedfunnene våre i delstudien om utsatthet. Offerskapet – det å se, sette ord på og definere det man har opplevd, som urett, og seg selv som et offer eller en utsatt – er vanskelig. Det å definere opplevelsene sine på denne måten er ikke lett tilgjengelig, men er noe man trenger tid og «forhandlinger» med sin egen historie for å komme frem til. At offerskapet oppleves som vanskelig, innebærer også at det å se og tenke på seg selv som en som har hatt slike opplevelser – å identifisere seg selv som en utsatt, eller som et offer – er gjenstand for tvil, nøling og forhandlinger hos de som har hatt uønskede og ufrivillige seksuelle erfaringer med en de har vært i en romantisk eller seksuell relasjon med. Funnene våre viser også at offerskapet og de utsattes erfaringer er noe som er vanskelig å gripe og holde fast i, noe som til stadighet forsvinner ut av syne, både for de utsatte selv og for personene og institusjonene som skal håndtere saker om seksuell vold. Disse gjennomgående trekkene ved de unges fortellinger gir gjenklang i mye annen forskning på feltet, både i Norge og Skandinavia (se for eksempel: Gunnarsson, 2018; Hansen, 2023; Hansen et al., 2021; Johansen et al., 2019; Smette & Stefansen, 2006) og internasjonalt (se for eksempel: Gavey, 2005; Holland et al., 2004; Muelenhard & Peterson, 2005).

Det finnes flere grunner til at det er sånn, og noen av de viktigste har å gjøre med hvilke samfunnsmessige fortellinger – om vold, om utsatte og om utøvere – som finnes og som virker i den sosiale konteksten der deltakerne våre lever. Artiklene om Filip (Øverlien, 2023) og om de hensynsløse kjærestene og de skremmende ofrene (Kruse, Helseth & Korkmaz, 2023) viser at unges forestillinger om hvordan sex i et parforhold ser ut og burde være, kan fungere

tilslørende for den ene partens seksuelle utnyttelse av den andre. Resultatene våre viser også at ideer om hvilke funksjoner man forventes å skulle fylle for en kjæreste, skaper opplevelser av å måtte stille opp seksuelt – for å yte omsorg, for å være en spennende nok sexpartner, for å unngå å bli forlatt, for å fortsette å bli valgt og for å holde den andre fra å skade seg selv. At slike forestillinger og forventninger er viktige dimensjoner ved de voldsoppretholdende dynamikkene i voldelige parforhold, er ikke unikt for partnervold blant unge, men er også funnet i forskning på partnervold blant voksne (se for eksempel: Bjørnholt & Helseth, 2019a; 2019b; Donovan & Hester; 2015). Slike forestillinger og ideer fører til situasjoner der utvikling og opprettholdelse av de utsattes seksuelle subjektivitet stilles i fare, fordi deres rett, evne og mulighet til å utøve seksuell autonomi og ivareta egen seksuelle integritet forminskes, ignoreres eller knuses (Cahill, 2014; Alcoff, 2018).

Det vanskelige offerskapet har på den måten ikke bare å gjøre med det å «være et offer» – som artikkelen om Filip (Øverlien, 2023) viser, trenger man ikke definere seg selv som et offer for å definere ufrivillige og uønskede seksuelle opplevelser som krenkelser og overgrep – men det handler også om forestillinger om hvor, hvordan, hvorfor og med hvem slike uønskede erfaringer skjer. Dersom ens egen historie om utsatthet ikke rimer med disse forestillingene, blir det også vanskeligere å sette ord på erfaringene sine, og forstå hvilke konsekvenser de har.

Dette gjelder både unge kvinner og unge menn som utsettes for vold, som dette prosjektets resultater viser. Men det er grunn til å være ekstra bevisst på hvordan samfunnsmessige fortellinger om hvem som «passer inn» i utsatt-kategorien påvirker unge som er skeive eller har ikke-normative kjønnsidentiteter (unge som er trans eller ikke-binære) og deres muligheter til å forstå og fortolke egne voldserfaringer. Øverlien (2020) undersøkte hvordan det å leve i en heteronormativ kontekst påvirker skeive, voldsutsatte ungdommer og deres håndtering av egne voldserfaringer. Hun fant at heteronormative holdninger og forestillinger gjør skeiv, voldsutsatt ungdom ekstra sårbare. Denne økte sårbarheten kommer både av at det å være skeiv i et heteronormativt samfunn i seg selv er en kilde til såkalt minoritetsstress⁵⁷

57 Minoritetsstress er et begrep som er ment å synliggjøre de psykiske helsekonsekvensene som kommer av å tilhøre en seksuell minoritet i et samfunn som stigmatiserer, har fordommer mot og diskriminerer den minoriteten du tilhører, og gjennom det skaper et stressende og fiendtlig sosialt klima å leve i (Meyer, 2003).

(Meyer, 2003), men også av at sterke og gjennomgripende heteronormative forestillinger om mannlighet, kvinnelighet, seksualitet, romantisk kjærlighet og vold usynliggjør erfaringene til personer som bryter med kjønns- eller seksualitetsnormer. Dette gjør det vanskeligere for dem å selv anerkjenne og få andres anerkjennelse av volden de har opplevd. Når vi i tillegg vet at LHBT+-ungdom er en gruppe som er spesielt utsatt for vold og seksuelle overgrep (Messinger, 2014; Heimer et al., 2018), blir det enda viktigere å ha med seg et normkritisk blikk på allmenne forståelser av voldsutsatthet, og på hvilke erfaringer disse forståelsene kan tenkes å tilsløre eller skjule.

En annen konsekvens av de samfunnsmessige fortellingene om vold, om utsatte for krenkelser og om de som krenker andre, er at offerskap i noen tilfeller kan vendes på hodet og brukes som verktøy til å opprettholde og forsterke utøvelse av vold. I vårt materiale viser det seg tydeligst i artikkelen om hensynsløse kjærestere og skremmende ofre (Kruse et al., 2023), der mange av de utsatte ungdommene fortalte at de voldelige kjærestene deres hadde livserfaringer og symptombilder som tilsa at de skulle behandles som nettopp ofre. I de utsatte ungdommenes fortellinger var det synd på de voldelige kjærestene, de hadde kanskje psykiske lidelser eller rusproblemer eller hadde opplevd egne traumer, som innebar at de måtte møtes med omsorg og empati. I tillegg var det flere som hadde selvskadings- eller selvmordsatferd. Som artikkelen viser, ble det for mange av disse utsatte vanskelig eller umulig å ivareta seg selv og sine egne grenser samtidig som de forsøkte å ivareta sin voldelige partner – og i flere tilfeller brukte partneren sine egne vanskeligheter og problemer aktivt i et regime av vold, trusler og kontroll. De utsattes voldelige kjærestere hadde åpenbart udekkede hjelpebehov, og en svært uheldig konsekvens av at disse unge mennene ikke fikk hjelp, var at de vel så unge kjærestene deres måtte legge sine egne behov til side og leve med vold, krenkelser og overgrep i et forsøk på å ta et (for) voksent omsorgsansvar. Dette er kjente dynamikker som kan forsterke og opprettholde vold også i voksnes voldelige parforhold (Helseth & Bjørnholt, 2023; Rosten, 2020), men alvorlet skrus enda mer til når tenåringer i utvikling og unge på terskelen til voksenlivet må hankses med et slikt krevende omsorgsansvar i tillegg til den frykten, den beredskapen og de fysiske og psykiske skadene voldsutsatthet i seg selv medfører.

Seksuell vold er dessverre en del av voldsbildet i mange relasjoner der annen vold forekommer – det gjelder også der den utsatte og den som utøver volden,

er ungdommer eller unge voksne (Korkmaz & Øverlien, 2020; Korkmaz, 2021). Studien vår viser at unge som er utsatt for seksuell vold og krenkelser i nære relasjoner, ønsker mer informasjon, mer kunnskap, flere diskusjoner og mer debatt om nettopp grenser, om hva som er innafor og ikke å gjøre mot noen man er kjæreste med eller har en seksuell relasjon til, og om hva man kan og skal forvente av den man er kjæreste med. Noen sier også selv at om de hadde visst mer og kunnet mer om dette, hadde det kanskje satt dem i stand til å sette grenser tidligere og tydeligere.

10.2.2 Den uhåndterlige voldsutøvelsen

Utøvelse av seksuelle overgrep, krenkelser og vold er en type sosiale handlinger og et sosialt problem som i det store og det hele fremstår som uhåndterlig for mange av de som deltar i dette prosjektets ulike delstudier. Dette gjelder både for de unge personene som har krenket andre, for de som er rundt dem, og for en del av personene og institusjonene som skal håndtere sakene deres, hjelpe dem og utøve kontroll og straff i etterkant av det som har skjedd, slik vi viser i artiklene som presenteres i kapittel 7 (Kruse et al., 2023; Todd-Kvam, Gausel & Øverlien, *kommende*; Korkmaz, *kommende*; Kruse, Helseth, Todd-Kvam & Øverlien, *kommende*), og i kapittel 9 og 10 om konfliktråd og skole.

En av grunnene til at vi kaller voldsutøvelsen for uhåndterlig, er at de personene som krenker andre seksuelt, havner i et dilemma. På den ene siden er det å utøve seksuell vold eller krenkelser handlinger som har store konsekvenser og stort skadepotensial for den utsatte, og derfor er det også handlinger som skal møtes med tydelige, korrigerende reaksjoner fra samfunnet rundt. På den andre siden – og uløselig sammenknyttet med det første poenget – finnes det sterke, negative forestillinger om de som utøver slike krenkelser, som viser seg i de egenskapene og trekkene som forbindes med ord som «voldtektsmann», «overgriper» og «pedofil». Det å begå seksuelle overgrep anses av mange som monstrøse handlinger, handlinger som ligger langt utenfor den normative og moralsk akseptable seksualiteten, og slike handlinger kleber ofte til den som begår dem, i lang tid, også etter at en eventuell dom er ferdig sonet (se for eksempel: Kruse & Skilbrei, 2024; Ólafsdóttir & Rúðolfsdóttir, 2023).

Dilemmaet som oppstår i kjølvannet av disse samfunnsmessige fortellingene, er at det å innrømme eller erkjenne at man har krenket noen, og at man

forstår alvoret i dette, samtidig betyr at man identifiseres som og identifiserer seg selv som en person som med sine handlinger har stilt seg utenfor det moralske og normative fellesskapet. Dette dilemmaet har flere forskere påpekt, både i nordisk (Gottzén, 2019; Kruse, 2020; Lindegren, 2024; Ólafsdóttir & Rúdólfadóttir, 2023; Sandbukt, 2021; Schierff & Heinskou, 2019) og internasjonal forskning (Levins, 2019; McAlinden, 2005; Maruna, 2017) på unge og voksne som har krenket andre seksuelt. Det betyr at det å anerkjenne konsekvensene av egne handlinger og å ta ansvar for at det ikke skal skje igjen, innebærer å – i alle fall midlertidig – akseptere at handlingene dine kan skape en slik «andregjøring». Det å skulle navigere i og ikke minst finne en vei ut av en slik posisjon byr på en rekke utfordringer og problemer, slik vi viser i artikkelen om *knifing off* (Kruse, Helseth, Todd-Kvam og Øverlien, *kommende*).

Samtidig er informantene våre ikke bare personer som har krenket andre seksuelt, de er også ungdommer eller unge voksne. Det betyr at de har begrenset erfaring med å forstå seg selv i en samfunnsmessig kontekst, å forvalte sin egen selvforståelse når den er i konflikt med egne og andres idealer, å navigere i en situasjon som krever moralske standpunkter, og å skape endring i eget liv. Denne navigeringen kan være u håndterlig nok for voksne som har begått seksuallovbrudd (se for eksempel: Levins, 2023; Kruse, 2020; Lindegren, 2024), og vi mener funnene våre tyder på at mange unge også trenger hjelp og støtte fra voksne i situasjoner der de skal forholde seg til soning av straff, endringsprosesser og å skape seg et liv etter seksuallovbrudd.

I denne rapporten fremhever vi at det at en ungdom eller ung voksen utøver alvorlige, integritetskrenkende handlinger mot andre, fremstår som u håndterlig for mange – for ungdommene selv og for vennene og bekjentskapskretsene deres, men også for voksne som skal se, støtte og hjelpe ungdommer i utviklingen mot voksenlivet. Den gruppen vi har intervjuet som virkelig håndterer seksuelle krenkelser blant unge på en svært direkte og konkret måte, er de konfliktrådsansatte vi intervjuet til studien om gjennomføring av ungdomsstraff. For denne gruppen fremstår utøvelse av seksuell vold som fenomen langt mindre u håndterlig, enn likevel krevende og utfordrende, både faglig og menneskelig.

Ungdomskoordinatorene hos konfliktrådet beskriver et arbeid og en prosess som oppleves svært meningsfull. De endringene som skjer hos ungdom som

får ungdomsstraff, skjer ved inngripen i deres liv og utvikling – ved «profesjonell grensesetting», som en informant fra konfliktrådet omtaler det som. Mens ungdom generelt opplever at friheten deres øker med alderen, opplever denne gruppen ungdom det motsatte, i alle fall så lenge ungdomsstraffen gjennomføres. Det er likevel en slags gjenoppretting i dette, ettersom flere av disse ungdommene på mange måter har fått for lite hjelp og støtte tidligere. Det er samtidig synd at denne hjelpen først kommer når ungdommen skal straffes for et lovbrudd.

De konfliktrådsansatte er nøye med å påpeke at selv om de er opptatt av de vanskene og hjelpebehovene flere av disse ungdommene har, er de ikke nøytrale til lovbruddet og til hva ungdommene har gjort. Det viser også at to ting kan være sant samtidig; at ungdom kan utsette andre ungdom for vonde og skadelige handlinger, men også trenge hjelp med å bearbeide og håndtere sin egen atferd, og jobbe for å skape seg en fremtid der de ikke begår nye lovbrudd. Selv om det offentlige kan bidra til dette i en viss periode og kontekst, er det også vesentlig at ungdom har et fungerende nettverk rundt seg privat. Det private nettverket og personene rundt ungdommene lider også når et seksuallovbrudd avdekkes, og det er ofte behov for gjenoppretting i slike relasjoner. En ansatt i konfliktrådet uttrykte dette ved å påpeke hvor viktig det er at ungdommen har «noen som liker dem» etter endt straffegjennomføring. For god reintegrering i samfunnet etter lovbrudd og straff er dette et primærbehov, og kanskje særlig for ungdom i en sårbar fase av livet.

10.2.3 Uklare og motstridende normer for voldtekt

Denne studien viser at det på den ene siden finnes en tydelig normativ avstandstagning til seksuell vold og voldtekt, en erkjennelse av at det er galt å presse noen til å utføre seksuelle handlinger mot sin vilje. På den andre siden finnes det normer for kjønn og seksualitet som gjør grensene for hva som er seksuell vold og voldtekt, utydelig. Seksuelle krenkelser og voldtekt befinner seg ikke i et regeltomt rom, men i en paradoks sosial ramme, hvor det både finnes en sterk og tydelig moralsk avstandstagning til voldtekt, samtidig som den normative grensen mellom hva som utgjør en voldtekt eller ikke, i møte med konkrete tilfeller blir utydelig for unge som er utsatt for seksuelle krenkelser, for unge som har utøvd seksuelle krenkelser, for ungdom generelt og for skolepersonell.

I delstudien om unge som har vært utsatt for seksuelle krenkelser, beskrevet i kapittel 7, finner vi at kjønnede forventninger om å være seksuelt tilgjengelig og omsorgsfull forhindrer og begrenser de utsattes mulighet til å forstå partnerens handlinger som seksuelt krenkende (Kruse et al., 2023; Øverlien, 2023; Aase et al., 2024).

I delstudien om unge som har begått seksuelle krenkelser, også beskrevet i kapittel 7, finner vi at flere insisterer på at de ikke presset noen, at de ikke er en slik person som presser noen, og at nå som de har blitt domfelt for et seksuallovbrudd, heretter alltid vil forsikre seg om samtykke. Samtidig gjør de selv grensene mellom sex og overgrep porøse, for eksempel ved å sette spørsmålstegn ved om det å ha sex med barn under 14 år egentlig kan anses som en voldtekt, og om hvorvidt måten de har oppført seg og handlet på, bør forstås som press eller tvang eller mer som en misforståelse (Kruse et al., *kommande*).

I delstudien om ungdoms forståelser av seksuelle krenkelser og skolens håndtering, beskrevet i kapittel 8, finner vi den samme dobbeltheten mellom tilslutning til et ideal om gjensidighet og samtidig tilslutning til normer som gjør grensene utydelige. I studien av ungdommers forståelser finner vi fem ulike kjønns- og seksualitetsnormer som er førende for hvordan ungdom fortolker en seksuelt krenkende situasjon. Det finnes egalitære kjønnsnormer som understreker at unge må lytte til hverandres kropp, og det finnes de som anlegger en mannlig forførnernorm, hvor det er hans ansvar at hun skal være seksuelt fornøyd, og hvis han ikke klarer å tolke signalene hennes, er han ikke moden nok til å ha sex. Begge disse to normene ivaretar, om enn på ulikt vis, et ideal om gjensidighet. Selv om den mannlige forførnernormen legger til grunn at mannen alltid vil ha sex, som kan være begrensende for menn, anvendes den hos de unge for å argumentere for at det er den som ønsker seksuell samhandling, som har ansvar for å ivareta den andre parten.

Derimot har de to neste kjønnsnormene en tendens til å forkludre idealet. Den første tilhører de mer tradisjonelle og patriarkalske kjønnsnormene, som legger til grunn at kvinner har ansvar for menns seksuelle behov eller uregjerlige begjær, som vil si at ansvaret for den seksuelle krenkelsen helt eller delvis plasseres på hennes skuldre. Den andre normen legger til grunn en individualistisk og markedsorientert forståelse av sex, at alle deltar på et kjønnsmarked og må ivareta sine egne interesser i seksuelle situasjoner – det vi

kaller et seksuelt meritokrati. Dette kommer til uttrykk i hvordan noen unge menn tenker at man bør forsikre seg om samtykke for å minske risiko for å bli anmeldt, og i hvordan andre ungdommer tenker at det er begges ansvar at han seksuelt krenker henne. Et gjensidighetsideal oppstår når man tenker at sex handler om å gi eller få tillatelse. Et slikt ideal brytes her ved at den personen som utsettes for seksuelle krenkelser, må bære delansvar for det som skjer med hen. Det skjer en glipp ved at idealet om likeverdighet i relasjonen og i den seksuelle situasjonen overføres til at det er en likeverdighet i ansvar – mellom den som krenker, og den som blir krenket. De to siste normene for heteroseksuelle kjønnsnormer kan gjøre at idealet om gjensidighet skyves i bakgrunn og får porøse grenser (Helseth & Øverlien, *under utgivelse*).

Delstudien om skoleansattes forståelser av og responser på seksuelle krenkelser viser at det blant skolepersonell finnes normer som er et hinder for arbeidet mot seksuelle krenkelser (Helseth & Honkatukia, *kommende*; Helseth, *kommende*). Det handler særlig om patriarkalske forestillinger om gutter og menns ustyrlige seksualitet, ofte i kombinasjon med en forestilling om at kjønnsbalanse kan tas for gitt, eller en forståelse av at en voldtekt må skje med fysisk overmakt.

En annen forestilling som står i veien for idealet om gjensidige seksuelle relasjoner, er synet på hvem som er en voldtektsmann, og hvordan slike personer «andregjøres» i ungdommenes fortolkninger (Helseth & Honkatukia, *kommende*). Ungdommene er klar over at seksuelle krenkelser skjer mellom unge som kjenner hverandre, men likevel synes de det er vanskelig å begripe at noen i deres egen vennekrets skulle ha voldtatt noen. For at noe skal være voldtekt i noen av ungdommenes og skolepersonalets øyne, må handlingen være utført med intensjon om å skade (Helseth, *kommende*). I tillegg har ungdom en sterk lojalitet til hverandre og til sine interne moralske og normative fellesskap. Dette skaper problemer når noen av «deres egne» anklages for voldtekt – enten i form av sterk ryktespredning og resolutt sosial eksklusjon av den anklagede, eller i form av at den som anklager noen for voldtekt, blir mistrodd, og at rekkene sluttes om den anklagede, på bekostning av anklageren.

Disse funnene peker mot at skolepersonell i likhet med ungdommene lever i et samfunn hvor det er motstridende kjønnsnormer, som på ulike måter er

med på å gjøre håndtering av seksuelle krenkelser komplisert. Å løfte frem, sette ord på og beskrive både de virksomme normene som fremmer gjensidighet, og de som kan gjøre de normative grensene mer uklare, kan bidra til å forbedre arbeidet med å forebygge seksuelle krenkelser.

10.2.4 Institusjonelle responser

Den normative dobbeltheten med sterk moralsk fordømmelse av voldtekt og seksuell vold og en tidvis manglende sosial konsensus om hva voldtekt og seksuell vold er, påvirker de institusjonelle responsene på seksuell vold og krenkelser i unges nære relasjoner.

I bokkapittelet som blir beskrevet i kapittel 7.4.1., viser vi at etablerte forståelser av vold i voksnes nære relasjoner påvirker og former vår (manglende) forståelse av vold i unges nære relasjoner (Skyberg, 2023). Lovtekstens definisjon av en «nær relasjon» er basert på voksnes relasjoner, noe som gjør at den systematiske volden og mishandlingen som noen ungdommer opplever i sine nære relasjoner, faller utenfor. Det gir grunn til å spørre om ungdom egentlig er tilstrekkelig beskyttet mot mishandling i nære relasjoner i dagens lovverk.

Seksuell vold er et sosialt taust tema i betydningen at det er tabu og skam knyttet til både det å bli utsatt for og det å utøve seksuell vold og krenkelser. Som vi viser i denne studien, finnes det også et begrenset vokabular for å håndtere og forstå utøvelse av seksuelle krenkelser. I delstudiene om personer som har blitt utsatt for seksuelle krenkelser, og personer som har utøvd seksuelle krenkelser, beskrevet i kapittel 7, har vi belyst at begge disse gruppene unge etterlyser mer informasjon og tydeligere sosiale normer fra voksne om hva som er greit og ikke – hva som er «innafor» (og ikke bare nesten). Slik vi beskriver i kapittel 8 er det ikke alltid at ungdommen kunne fått disse tydelige normene fra skolepersonell, i og med at det også blant de voksne er usikkerhet om hvor grensene går, og at disse grensene blir utydelige av motstridende kjønns- og seksualitetsnormer (Helseth & Øverlien, *under utgivelse*; Helseth, *kommende*; Helseth & Honkatukia, *kommende*).

I delstudien om skolepersonells håndtering kommer det frem at den juridiske logikken gis forrang når seksuelle krenkelser som skjer mellom ungdom, skal håndteres (Helseth, *kommende*). Utydeligheten om hvordan voldtekt skal defineres, medvirker til at den juridiske logikken gis forrang, siden de rettslige

normene ikke åpner for ambivalens. Utfordringene med å gi den juridiske logikken forrang er for det første at den er utviklet for en annen sfære enn skolen. Skolen skal gi alle elever lik rett til utdanning, og må håndtere at den som mener seg utsatt, og den som blir anklaget, kanskje skal dele skolegård. For det andre kan den føre til en forsterkning av en sosial taushet, hvor det blir vanskelig å omtale den seksuelle krenkelsen fordi den juridiske normen om uskyldpresumpsjon, altså at man er uskyldig inntil det motsatte er bevist, kan bli førende for samtalen.

Skal skolen lære ungdommen å navigere i et komplisert samspill og utforske seksuell gjensidighet i både korte og langvarige seksuelle relasjoner, må skolepersonell få styrket sin kunnskap på feltet, og den juridiske logikken må suppleres med mer egnede verktøy for skolens håndtering. Det må utvikles prosedyrer som er forankret i elevenes livsverden. I tillegg må det tas høyde for at dette er emosjonelt og personlig ladede spørsmål som krever normative føringer og at man reflekterer over egne forestillinger, og i skolestudien viser vi flere eksempler på skolepersonell som gjør nettopp det. Denne studien bekrefter tidligere funn der det anbefales mer kunnskap, mer ressurser, særlig i form av tid, og mer tverrsektorielt samarbeid (Kor et al., 2023, Draugedalen, et al., 2021). Samtidig vil vi understreke at en styrking av skolepersonells kunnskap, tydeligere prosedyrer og ressurser til å forebygge og håndtere seksuelle krenkelser bør ta høyde for den normative dobbeltheten vi finner i denne studien.

Hittil har vi beskrevet hvordan den institusjonelle responsen på seksuelle krenkelser preges av usikkerhet omkring grenser, men også den sterke moralske fordømmelsen kan være problematisk. Det er nødvendig med tydelige sosiale og rettslige sanksjoner mot seksuelle krenkelser. Men disse reaksjonene kan også fungere kontraproduktivt: Hvis den moralske fordømmelsen blir for sterk, kan det gjøre det vanskeligere å kjenne igjen både egne og andres handlinger som krenkelser eller vold. Den som utsetter andre for seksuelle krenkelser, forstås av mange som et «monster», noe som også får konsekvenser for muligheten til selv å anerkjenne at man har seksuelt krenket noen (Kruse & Skilbrei, 2024; Ólafsdóttir & Rúdólfsdóttir, 2023). Frykten for å bli stemplet som et monster og andre former for stigmatisering fører ikke nødvendigvis til færre overgrep, men kan gjøre det vanskeligere å bryte den sosiale tausheten som omgir både utsatthet for og utøvelse av seksuelle krenkelser. Det kan i siste instans gjøre det vanskeligere

for både utsatte og de som utsetter andre, å oppsøke og få nødvendig hjelp og støtte.

Vi ser at unge som dømmes for seksuallovbrudd, ofte har store utfordringer selv, og dessverre finnes det eksempler i vårt utvalg på unge gutter og menn som ikke har fått hjelpen de hadde behov for, før de ble domfelt. I delstudien om ungdomsstraff ble det uttrykt at det ikke er vanskelig å få sympati for de unge selv om de har begått svært alvorlige seksuallovbrudd (se kapittel 9). Innholdet i straffen sikter blant annet mot å bedre livssituasjonen deres og det ofte nedbrutte nettverket rundt dem, og har sterke rehabiliterende og forebyggende intensjoner. Samtidig blir arbeidshverdagen krevende når man gir personer som har utøvd grove seksuelle krenkelser, en omfattende og individuelt tilpasset forebyggende respons og samtidig ikke har innsikt i hvilken hjelp som gis til de unge som har blitt utsatt.

10.3 Elementer av håp

Denne studien har vist at ungdommer selv ønsker å snakke om seksuell vold, om sine egne erfaringer med seksuelle krenkelser, om mulighetene sine til å fostre gjensidige seksuelle relasjoner og hva de savner og trenger for å håndtere slike situasjoner (Helseth & Øverlien, *under utgivelse*). Det er verdifullt at både ungdom som er utsatt selv, og ungdom som har utsatt andre for seksuelle krenkelser, har villet dele erfaringer og refleksjoner om egen utsatthet eller krenkende handlinger. Slik velvilje kan handle om en opplevelse av å kunne bidra til å forebygge, forstå eller bryte ned stigmaer rundt svært tabubelagt tematikk. At unge ønsker å snakke om dette, er et oppmuntrende funn i seg selv, og viser at det både er grobunn og muligheter for å nå dem, og til å kunne lære av dem og deres behov.

Vi vil også fremheve at ungdommene vi har snakket med, har en imponerende forståelse av problematikken rundt seksuell vold og krenkelser. Mange er godt informerte og har innsikt i både omfang og mulige konsekvenser. Dette kan indikere en positiv endring blant unge når det gjelder kunnskap om og villighet til å snakke om til dels tabubelagte temaer, noe som kan skyldes mer eksponering for slike problemstillinger i media og samfunnsdiskursen. Åpenheten og engasjementet hos de unge selv representerer en kraftfull ressurs.

Til tross for mange utfordringer i arbeidet med å motvirke seksuell vold og krenkelser er det viktig å også anerkjenne at mange unge faktisk får den hjelpen og støtten de trenger. Mange av de positive utfallene i dette arbeidet kan spores tilbake til innsatsen fra enkeltpersoner som brenner for saken. Skolepersonell, helsearbeidere, ansatte i konfliktråd og kriminalomsorgen og mange flere gjør en iherdig innsats for å gi støtte, hjelp og bistand til de som trenger det. Deres dedikasjon er uvurderlig. Samtidig er det en overordnet samfunnsutfordring når suksess beror på enkeltpersoners innsats.

Et gjennomgående funn er at for å nå ut til ungdom, må man tørre å spørre. En avgjørende faktor for de unge selv var en opplevelse av å møte støtte og forståelse hos voksne, både tillits- og omsorgspersoner og fagfolk. Det de forteller, vitner om hvor viktig det er å skape rom hvor man kan stille alle slags spørsmål, hvor man føler seg hørt, og hvor man får en opplevelse av å bli tatt på alvor. I dette prosjektet har vi sett tendenser til at seksuell vold blant unge personer skjer i en kontekst av seksuell uerfarenhet og uvitenhet om hva som er å forvente som normal seksualitet (kapittel 7), sammen med utbredte og ofte feilaktige kulturelle forestillinger om hvem som typisk er ofre og utøvere av slik vold. Dette er viktige læringspunkter for voksne å ta med seg i møte med unge som har opplevd uønskede seksuelle handlinger, eller unge som er usikre på om det de har opplevd, var et overgrep. Vi kan se at mange opplever en bedring når de får bekreftelse på at det de har vært utsatt for, faktisk er seksuell vold.

Resultatene fra studien viser de positive effektene av et hjelpeapparat som imøtekommer ungdom og unge personer med direkte og ikke-dømmende spørsmål om seksuell vold (Aase et al., 2024; Todd-Kvam et al., *kommende*), se kapittel 7.3.2. og kapittel 7.5.2. Det er særlig relevant for tilfeller hvor den seksuelle volden ikke forekommer innenfor veletablerte skript, som for eksempel kan være tilfellet i likekjønnede partnerskap. At diskursen som fremmes når det gjelder seksuell vold og krenkelser, også inkluderer kulturelle aspekter med relevans for flere ulike miljøer, er derfor avgjørende for videre forebygging.

I arbeidet med å ta opp seksuell vold blant unge ser vi at det er en tydelig oppfatning at seksuell vold er utbredt, og en intensjon om at det er noe som i større grad må forebygges. Det er bred enighet blant organisasjoner, skolesektoren, helsevesenet og rettsvesenet om at samfunnet i større grad bør

anse seksuell vold mellom unge som et samfunnsproblem. Likevel er det ikke alltid intensjonen som er utfordringen, men strukturene som kreves for å utgjøre en reell forskjell for både samarbeidet og resultatene. Det finnes gode eksempler på at man utnytter eksisterende strukturer, som for eksempel kan sees i posisjoneringsarbeidet som de ansatte i konfliktrådet har gjort i forbindelse med implementering av ungdomsstraff som straffereaksjon for domfelte under 18 år.

For å sikre at hjelpen er tilgjengelig for alle, må det være systemer på plass som standardiserer og koordinerer innsatsen. Flere slike ressurser er tilgjengelige, men de må kanaliseres gjennom systemer som også gir rom for fleksibilitet. Det er nødvendig for å kunne tilpasse seg de komplekse og ofte individuelle behovene til de unge som er utsatt for eller har begått seksuell vold eller krenkelser. Dette fordrer også utvikling av kunnskap og kompetanse. Det er sentralt å fortsette å støtte og styrke de gode enkeltpersonene som gjør en forskjell, og samtidig sørge for at systemer er rigget for å gi konsistent og tilgjengelig hjelp til alle som trenger det.

Men, viktigst av alt, vi må lytte til ungdommene selv – deres vilje til å snakke om seksuell vold og den innsikten de har i eget liv, kan lede vei mot en tryggere og mer bevisst fremtid.

11 Konklusjon

Med prosjektet vårt har vi hatt en ambisjon om å se bredt på tematikken seksuell vold, ved å både inkludere unge personer med og uten erfaringer med vold og (voksne) fagfolk. Det har også vært av særlig betydning å inkludere unge som har krenket andre seksuelt, en gruppe som sjelden tas med i studier om vold i nære relasjoner. Samtidig er informantene våre ikke bare personer som har krenket andre seksuelt, eller personer som har blitt krenket, de er også ungdommer eller unge voksne. Ungdomstiden er en viktig tid i menneskers liv, det er da vi skal utforske oss selv og våre omgivelser og legge grunnlaget for en voksen identitet. Samtidig er ungdomsårene også en sårbar tid, hvor aspekter som manglende livserfaring, det at vi ikke er fullt kognitivt utviklet, sammen med festkultur og rus kan øke risikoen for negative erfaringer som seksuell vold.

Omfattende forskning viser at volden har store negative konsekvenser for de som blir utsatt, men den har også konsekvenser for de som har utøvd den. Voldserfaringene kan gi negative konsekvenser på en rekke områder i livet, og de kan vare langt opp i voksenlivet. Samfunnet er derfor forpliktet til å arbeide forebyggende for at volden ikke skal skje, og om den likevel skjer, at den ikke skjer igjen. Her har institusjonene, i vårt prosjekt representert ved skole og deler av rettsvesenet, et stort ansvar for å handle og møte de unge på den måten de har behov for, og rett til. En konklusjon i denne studien er at det finnes mangler i disse responsene, eller at responsene uteblir helt. Med tanke på at det først og fremst er kvinner som blir utsatt for den seksuelle volden, så er det unge jenter samfunnet i hovedsak svikter.

I dette prosjektet har vi vært opptatt av å utforske spenningsfeltet mellom ungdommers forståelse av seksuell vold og institusjonenes forståelse av den. Vi har sett at begge gruppene strever med å definere hva seksuell vold er, og hva som gjør at noe skal defineres slik. Fagfolk som har deltatt i studien, strever dessuten med å se egen rolle og egne forpliktelser når det gjelder volden i de unges liv. Samtidig ser vi at de unge ønsker å snakke om disse spørsmålene, med hverandre, men også med de voksne de har rundt seg. Kanskje er det nettopp ungdommenes sterke vilje til å belyse denne

tematikken som er et av de viktigste budskapene fra studien vår, og som også gir håp.

I utforskningen vår av unge menneskers og institusjoners forståelse av seksuell vold har vi bedt dem fortelle om det som har skjedd, og beskrive hvordan de forstår det. De fleste fagfolkene og noen unge har fått reflektere med bakgrunn i hendelser fremstilt i en film (kapittel 8). Andre unge har fått snakke ut fra egne personlige erfaringer (kapittel 7). Det å sette ord på hva som har skjedd, og forstå hvordan det kunne skje, er på en og samme tid både vanskelig og viktig. Å oppleve at noen trækker over de seksuelle grensene dine, kan ta tid å forstå, og for mange tar det også tid å få grep om hvilke konsekvenser krenkelsene har hatt, og hvordan man kan leve med dem. For unge som selv har utsatt andre for seksuelle krenkelser eller vold, kan dette også få store konsekvenser. Det gjelder særlig dersom krenkelsene blir kjent og møter en reaksjon, om de blir anmeldt og saken ender med en idømmelse av straff, eller om den unge selv erkjenner at hen har gjort noe som har krenket andre.

Ungdommene som utsettes for eller som selv utøver seksuelle krenkelser, er på et punkt i egen utvikling der seksualitet, sex og seksuelle eller romantiske relasjoner blir viktigere, opptar mer tid og tankekraft og utgjør en større del av identiteten og selvforståelsen deres. Samtidig lever de i en ytre verden som også tillegger seksualitet og sex stor betydning. Der finnes det mange ulike sett av motstridende normer og forventninger for hvordan og med hvem man har sex, hvordan man skal være og ikke være som noens seksuelle partner, hva det betyr å ha mye, lite eller ingen sex, og hva som er lov, ikke lov, og nesten eller kanskje lov å gjøre seksuelt med andre. En stor andel unge ser også på pornografi, og vi vet at mye av dagens pornografi er voldelig og gir skjeve fremstillinger av sex – særlig av kvinner og deres seksualitet. Vi ser i vår studie at jentene, men også guttene, som er utsatt, strekker seg langt for å møte kjærestenes behov og ønsker, og tar et stort ansvar for deres velvære. Det omsorgsarbeidet de legger ned, har en høy pris for dem selv.

Slike ideer om seksualitet, sex og seksuelle relasjoner opprettholdes ikke i et sosialt vakuum forbeholdt ungdommer og unge voksne, men eksisterer og utvikles i samspill med tilsvarende ideer hos voksne og i samfunnet ellers, både i den digitale og den fysiske virkeligheten. Vi ser at også fagfolkene i studien vår har ulike forestillinger om hvem som kan være et troverdig offer,

hvem som kan tenkes å være en som utøver seksuell vold mot andre, og hvordan situasjoner og relasjoner der krenkelser skjer, ser ut. Forvirringen, forhandlingene og ubesluttsomheten vi har forsøkt å fange i rapportens tittel – «nesten innafor» – gjelder altså i høyeste grad også dem.

Disse forestillingene påvirker og former ungdommenes forståelse av sine egne erfaringer, hva de oppfatter som urettmessig, krenkende eller voldelig, når og hvordan de kan sette grenser, og når de tenker at de bør søke hjelp og støtte fra andre til å håndtere vanskelige situasjoner. Det å «draw the line», å sette grenser, er altså svært komplekst og situasjonsbetinget, en øvelse som er langt fra selvsagt eller rett frem. Samtalen mellom unge og fagfolk, mellom forskersamfunnet og praktikere, mellom fagpersoner og foreldre må derfor fortsette med åpenhet og respekt. Vårt håp er at denne studien kan være en viktig brikke i den samtalen.

12 Liste over publikasjoner i prosjektet

- Helseth, H., & Honkatukia, P. (kommende). *Why does rape seem like the hardest word to say? Himpathic stains on school personnel's struggle of naming a sexual encounter gone wrong*
- Helseth, H., & Øverlien, C. (under utgivelse). *A matter of miscommunication – Young people's understanding of rape, sex and that in-between*
- Helseth, H. (kommende). *Sexual citizenship should replace himpathy*
- Korkmaz, S., & Øverlien, C. (under utgivelse). *Understanding the Impact of Sexual Youth Intimate Partner Violence: Unmasking the Social Consequences for Young Victims*
- Kruse A. E., Helseth, H., Todd-Kvam, M., & Øverlien, C. (kommende). *The Monster's Dilemma. Knifing off in self-narratives about young men's sexual violations*
- Kruse, A. E., Helseth, H., & Korkmaz, S. (2023). *Callous Lovers and Frightening Victims: How emotional contradictions affect young people's navigation of sexually abusive relationships*. *Nordic Journal of Criminology*, 24(1), 1-20. <https://doi.org/10.18261/njc.24.1.6>
- Skyberg, L. F. (2023). *Overgrep i unges nære relasjoner – et regelrom? | Jacobsen, J. (2023). Fra rettskode til straff: fem strafferettslige studier (1. utgave)*. Karnov group.
- Todd-Kvam, M., Øverlien, C., & Gausel, N. (kommende). *Making excuses or making sense: Managing neutralizations in social work conversations about violence perpetration*.
- Øverlien, C. (2023). *Identifying Sexual Abuse in Same-Sex Relationships: Turning Points and Meta-Narratives*. *J Fam Viol*. <https://doi.org/10.1007/s10896-023-00671-y>
- Aase, R. D., Vaboen, N. E., Helseth, H., & Stänicke, L. I. (2024). *Unge kvinners erfaringer med seksuell vold i intime relasjoner – en kvalitativ studie*. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 61(3), 160-169. <https://doi.org/10.52734/KAHA9312>

Referanser

- Ackard, D. M., Eisenberg, M. E., & Neumark-Sztainer, D. (2007). Long-Term Impact of Adolescent Dating Violence on the Behavioral and Psychological Health of Male and Female Youth. *The Journal of Pediatrics*, 151(5), 476–481. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2007.04.034>
- Aho, T., & Peltola, M. (2023). Doing Respectable Heteromasculinities in Boys and Young Men's Talk on Sexual Encounters. *Men and Masculinities*, 26(2), 210–228. <https://doi.org/10.1177/1097184X221145959>
- Alcoff, L. M. (2018). *Rape and resistance*. John Wiley & Sons.
- Allen, C. T., Swan, S. C., & Raghavan, C. (2009). Gender symmetry, sexism, and intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(11), 1816–1834. <https://doi.org/10.1177/0886260508325496>
- Anderson, M., & Jiang, J. (2023). Teens, social media and technology: Pew research center. <https://www.pewresearch.org/internet/2023/12/11/teens-social-media-and-technology-2023/>
- Andrews, T. M., & Eide, A. K. (2019). Mellom hjelp og straff - fungerer nye straffereaksjoner for ungdommer etter intensjonen? Nordlandsforskning. <http://hdl.handle.net/11250/2611062>
- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct* (5th ed., pp. 672). LexisNexis.
- Armstrong, L. M. (2021). Is Restorative Justice an Effective Approach in Responding to Children and Young People Who Sexually Harm? *Laws*, 10 (4), 86. <https://doi.org/10.3390/laws10040086>
- Askeland, I. R., Jensen, M., & Moen, L. H. (2017). *Behandlingstilbudet til barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. https://www.nkvts.no/content/uploads/2017/03/NKVTS_Rapport_1_2017.pdf
- Backe-Hansen, E. (2023). Når barn og unge deltar i forskning. De nasjonale forskningsetiske komiteer. <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/bestemte-grupper/barn/>
- Baker, C., & Stein, N. (2016). Obscuring Gender-Based Violence: Marriage Promotion and Teen Dating Violence Research. *Journal of Women, Politics & Policy*, 37(1), 87–109. <https://doi.org/10.1080/1554477X.2016.1116301>
- Bakken, A. (2018). *Ungdata 2018. Nasjonale resultater*. Oslo Metropolitan University - OsloMet: Nova. <https://hdl.handle.net/20.500.12199/5128>
- Bamberg, M. (2004). Considering counter narratives. In M. Bamberg & M. Andrews (Eds.), *Considering counter-narratives: Narrating, resisting, making sense* (pp. 351–371). John Benjamins Publishing Company.
- Barter, C. (2009). In the Name of Love: Partner Abuse and Violence in Teenage Relationships. *The British Journal of Social Work*, Volume 39, Issue 2 (211–233) <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm127>
- Barter, C., Aghtaie, N., Wood, M., Stanley, N., Pavlou, S., Apostolov, G., & Överlien, C. (2015). *Safeguarding Teenage Intimate Relationships (STIR): Connecting online and offline contexts and risks*. Research Report. [https://research-information.bris.ac.uk/en/projects/safeguarding-teenage-intimate-relationships-connecting-online-and-offline-contexts-and-risks\(https://www.safenet.bg/images/sampled/STIR-Briefing-paper-5-English-Final.pdf\)](https://research-information.bris.ac.uk/en/projects/safeguarding-teenage-intimate-relationships-connecting-online-and-offline-contexts-and-risks(https://www.safenet.bg/images/sampled/STIR-Briefing-paper-5-English-Final.pdf))
- Barter, C., Lanau, A., Stanley, N., Aghtaie, N., & Överlien, C. (2022). Factors associated with the perpetration of interpersonal violence and abuse in young people's intimate relationships. *Journal of Youth Studies*, 25(5), 547–563. <https://doi.org/10.1080/13676261.2021.1910223>
- Barter, C., Stanley, N., Wood, M., Lanau, A., Aghtaie, N., Larkins, C., & Överlien, C. (2017). Young people's online and face-to-face experiences of interpersonal violence and abuse and their subjective impact across five European countries. *Psychology of Violence*, 7, 375–384. <https://doi.org/10.1037/vio0000096>
- Bendixby, O. (2008). Å forstå unge overgripere: Tilknytningsstrategier og utviklingshistorie. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 45(6), 735.

- Berggren, K., & Gottzén, L. (2023). "It's Not Just Dad Who's Got Problems": Feminist Phenomenology and Young Men's Violence Against Women. *Men and Masculinities*, 26(3), 453–471. <https://doi.org/10.1177/1097184X231183389>
- Berggren, K., Gottzén, L., & Bornäs, H. (2020). Queering desistance: Chrononormativity, afterwardsness and young men's sexual intimate partner violence. *Criminology & Criminal Justice*, 20(5), 604–616. <https://doi.org/10.1177/1748895820937328>
- Bindesbøl Holm Johansen, K., Pedersen, B. M., & Tjørnhøj-Thomsen, T. (2020). "You can Feel that on the Person" – Danish Young People's Notions and Experiences of Sexual (Non)Consenting. *NORA: Nordic Journal of Women's Studies*, 28(1), 4–17. <https://doi.org/10.1080/08038740.2019.1685593>
- Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019a). «Jeg ville jo si nei» – seksuell vold i parforhold. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (red.), *Vold i nære relasjoner* (s. 86–104). <https://doi.org/10.18261/9788215032320-2019-05>
- Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019b). *Vold i parforhold: kjønn, likestilling og makt* (Vol. 2/2019). Oslo: Nasjonalt kunnskapsenter om vold og traumatisk stress. https://www.nkvts.no/content/uploads/2019/06/NKVTS_Rapport_2_19_Vold-i-parforhold.pdf
- Bjørnholt, M., & Hjemdal, O. K. (2018). Measuring violence, mainstreaming gender: does adding harm make a difference? *Journal of Gender-Based Violence*, 2(3), 465–479. <https://doi.org/10.1332/239868018X15366982109807>
- Black, B. M., Tolman, R. M., Callahan, M., Saunders, D. G., & Weisz, A. N. (2008). When Will Adolescents Tell Someone About Dating Violence Victimization? *Violence Against Women*, 14(7), 741–758. <https://doi.org/10.1177/1077801208320248>
- Bornäs, H. (2022). *Unga män, våld i nära relationer och anhörigas respons*. (Doctoral dissertation). Stockholms universitet.
- Bowen, E., Walker, K., Mawer, M., Holdsworth, E., Sorbring, E., Helsing, B., Bolin, A., Leen, E., Held, P., Awouters, V., & Jans, S. (2014). "It's like you're actually playing as yourself": Development and preliminary evaluation of 'Green Acres High', a serious game-based primary intervention to combat adolescent dating violence. *Intervención Psicosocial*, 23(1), 43–55. <https://doi.org/10.5093/in2014a5>
- Braithwaite, J. (2003). "Principles of Restorative Justice" i A. Von Hirsch, J. V. Roberts & A. E. Bottoms (Eds.), (2003). *Restorative justice and criminal justice: competing or reconcilable paradigms?* (p. 348). Hart Publishing.
- Braithwaite, J. (1999). Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts. *Crime and Justice* (Chicago, Ill.), 25, 1–127. <https://doi.org/10.1086/449287>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Breiding, M. J., Smith, S. G., Basile, K. C., Walters, M. L., Chen, J. C., Merrick, M. T. (2014). Prevalence and characteristics of sexual violence, stalking, and intimate partner violence victimization—National Intimate Partner and Sexual Violence Survey, United States, 2011. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 63(SS08), 1–18. <https://www.jstor.org/stable/24806245>
- Brewer, G., Bennett, C., Davidson, L., Ireen, A., Phipps, A.-J., Stewart-Wilkes, D., & Wilson, B. (2018). Dark triad traits and romantic relationship attachment, accommodation, and control. *Personality and Individual Differences*, 120, 202–208. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.09.008>
- Brown, C., Flood, M., & Hegarty, K. (2022). Digital dating abuse perpetration and impact: The importance of gender. *Journal of Youth Studies*, 25(2), 193–208. <https://doi.org/10.1080/13676261.2020.1858041>
- Brown, G., Brady, G., & Letherby, G. (2011). Young Mothers' Experiences of Power, Control and Violence Within Intimate and Familial Relationships. *Child Care in Practice*, 17(4), 359–374. <https://doi.org/10.1080/13575279.2011.601285>
- Brownlie, J. (2003). 'An Unsolvable Justice Problem'? Punishing Young People's Sexual Violence. *Journal of Law and Society*, 30(4), 506–531. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6478.2003.00268.x>
- Cahill, A. J. (2014). Recognition, desire, and unjust sex. *Hypatia*, 29(2), 303–319. <https://doi.org/10.1111/Hypa.12080>

- Chandra, G., & Erlingsdóttir, I. (2021). *The Routledge handbook of the politics of the #MeToo movement*. Routledge.
- Choi, H., Van Ouytsel, J., & Temple, J. R. (2016). Association between sexting and sexual coercion among female adolescents. *Journal of Adolescence*, 53(1), 164–168. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.10.005>
- Christie, N. (1977). Conflicts as Property. *British Journal of Criminology*, 17(1), 1–15. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a046783>
- Chung, D. (2007). Making Meaning of Relationships: Young Women's Experiences and Understandings of Dating Violence. *Violence Against Women*, 13(12), 1274–1295. <https://doi.org/10.1177/1077801207310433>
- Cossins, A. (2008). Restorative Justice and Child Sex Offences: The Theory and the Practice. *British Journal of Criminology*, 48(3), 359–378. <https://doi.org/10.1093/bjc/azn013>
- Cowan, S., & Munro, V. E. (2021). Seeking campus justice: challenging the 'criminal justice drift' in United Kingdom university responses to student sexual violence and misconduct. *Journal of Law and Society*, 48(3), 308–333. <https://doi.org/10.1111/jols.12306>
- Dale, M. T. G., Aakvaag, H. F., Strøm, I. F., Augusti, E. M., & Skauge, A. D. (2023). *Omfang av vold og overgrep i den norske befolkningen*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 1/2023). https://www.nkvt.no//content/uploads/2023/11/NKVTS_Rapport_1_23_Omfang_vold_overgrep.pdf
- Daly, K. (2003) "Mind the Gap: Restorative Justice in Theory and Practice" i A. Von Hirsch, J. V. Roberts & A. E. Bottoms (Eds.), (2003). *Restorative justice and criminal justice: competing or reconcilable paradigms?* (p. 348). Hart Publishing.
- Daly, K., & Stubbs, J. (2006). Feminist engagement with restorative justice. *Theoretical Criminology*, 10(1), 9–28. <https://doi.org/10.1177/1362480606059980>
- Dank, M., Lachman, P., Zweig, J. M., & Yahner, J. (2014). Dating violence experiences of lesbian, gay, bisexual, and transgender youth. *Journal of Youth and Adolescence*, 43(5), 846–857. <https://doi.org/10.1007/s10964-013-9975-8>
- Diaz-Aguado, M. J., & Martinez, R. (2015). Types of Adolescent Male Dating Violence Against Women, Self-Esteem, and Justification of Dominance and Aggression. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(15), 2636–2658. <https://doi.org/10.1177/0886260514553631>
- Donevan, M., Svedin, C. G., Denhag, I., & Jonsson, L. S. (2024). Behind the Illusion: Unmasking the Coercion in Pornography Production. SSRN. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4859632>
- Donovan, C., & Hester, M. (2014). *Domestic violence and sexuality: What's love got to do with it?* Policy Press. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781447307433.001.0001>
- Draugedalen, K. (2021). Teachers' responses to harmful sexual behaviour in primary school - findings from a digital survey among primary school teachers. *The Journal of Sexual Aggression*, 27(2), 233–246. <https://doi.org/10.1080/13552600.2020.1773552>
- Draugedalen, K. (2023). Supporting teachers in safeguarding against harmful sexual behaviour: service providers' perspectives on transformative practices. *London Review of Education*, 21(1). <https://doi.org/10.14324/LRE.21.1.04>
- Draugedalen, K., Kleive, H., & Grov, Ø. (2021). Preventing harmful sexual behavior in primary schools: Barriers and solutions. *Child Abuse & Neglect*, 121, 105295. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105295>
- Drury, A. J., Elbert, M. J., & DeLisi, M. (2020). The dark figure of sexual offending: A replication and extension. *Behavioral Sciences & the Law*, 38(6), 559–570. <https://doi.org/10.1002/bsl.248>
- Duff, A. (2003). "Restoration and Retribution" i A. Von Hirsch, J. V. Roberts & A. E. Bottoms (Eds.), (2003). *Restorative justice and criminal justice: competing or reconcilable paradigms?* (p. 348). Hart Publishing.
- Dworkin, E. R. (2020). Risk for Mental Disorders Associated With Sexual Assault: A Meta-Analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*, 21(5), 1011–1028. <https://doi.org/10.1177/1524838018813198>

- Eide, A. K., & Andrews, T. (2020). Gjenopprettende prosess i ungdomsstraff og ungdomsoppfølging: En analyse av teoretisk og ideologisk bakteppe. *Tidsskrift for strafferett*, 20(3), 290–313. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2020-03-03>
- Enander, V. (2010). Jekyll and Hyde or 'Who is this guy?' Battered women's interpretations of their abusive partners as a mirror of opposite discourses. *Women's Studies International Forum*, 33(2), 81–90. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2009.09.009>
- Enander, V. (2011). Leaving Jekyll and Hyde: Emotion work in the context of intimate partner violence. *Feminism & Psychology*, 21(1), 29–48. <https://doi.org/10.1177/0959353510384831>
- Engdahl, E., Ekbrand, H., & Nyman, M. (2021). Metoo. A struggle for social recognition and justice. *Sociologisk Forskning*, 58(3), 199–216. <https://doi.org/10.37062/sf.58.22500>
- Ericsson, K. (1996). *Forsømte eller forbryterske? barnevern og kriminalitetskontroll i etterkrigstida* (p. 161). Oslo: Gyldendal.
- Eriksson, M., Gottzén, L., Andersson Bruch, K., Franzén, A., & Lindberg, D. (2018). *Utvärdering av Mentor i våldsprevention*. Eskilstuna: Mälardalens högskola. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d2a7/1553967916734/Bilaga%20-%20Utv%C3%A4rdering%20av%20Mentorer%20i%20v%C3%A5ldsprevention.pdf>
- Fernet, M., Désilets, L., Hébert, M., & Cousineau, M.-M. (2021). Informal Help-Seeking Process Regarding Romantic Issues and Dating Violence: a Qualitative Study. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 14(1), 41–50. <https://doi.org/10.1007/s40653-019-00289-7>
- Fernet, M., Hébert, M., Couture, S., & Brodeur, G. (2019). Meeting the needs of adolescent and emerging adult victims of sexual violence in their romantic relationships: A mixed methods study exploring barriers to help-seeking. *Child Abuse & Neglect*, 91, 41–51. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.01.019>
- Finkelhor, D. (2007). *Developmental Victimology: The Comprehensive Study of Childhood Victimization*. I R. C. Davis, A. J. Lurigio & S. Herman (Eds.), *Victims of crime* (3rd ed). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Flasch, P., Murray, C. E., & Crowe, A. (2017). Overcoming Abuse: A Phenomenological Investigation of the Journey to Recovery From Past Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(22), 3373–3401. <https://doi.org/10.1177/0886260515599161>
- Fornes, I. (2016). Ungdomsstraffens første år: En undersøkelse av ungdomsstraffens anvendelsesområde og innhold i straffartens første år. *Tidsskrift for strafferett*, 16(3), 238–280. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2016-03-02>
- Fritz, N., Malic, V., Paul, B., & Zhou, Y. (2020). A Descriptive Analysis of the Types, Targets, and Relative Frequency of Aggression in Mainstream Pornography. *Archives of Sexual Behavior*, 49(8), 3041–3053. <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01773-0>
- Frøyland, L. R., Lid, S., Schwencke, E. O., & Stefansen, K. (2023). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2023*. (NOVA rapport 11/23). NOVA/OsloMet. <https://hdl.handle.net/11250/3083676>
- Frøyland, L. R. & Stefansen, K. (2023). Unges utsatthet for digitale seksuelle krenkelser. *Nordisk Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 4(1), 1–18. <https://doi.org/10.18261/ntu.4.1.1>
- Gadd, D., Fox, C.L., Corr, M.-L., Alger, S., & Butler, I. (2015). *Young Men and Domestic Abuse* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315858456>
- Gavey, N. (2005). *Just Sex? The Cultural Scaffolding of Rape*. East Sussex & New York: Routledge.
- Giertsens, H. (2012). Straff som straff, straff som rehabilitering – eller som noe helt annet? In K. Andenæs, T. Eikvam & P. J. Ystehede (red.), *Kriminologiske byvandring* (pp. 65–78). Novus forlag.
- Gillum, T. L., & DiFulvio, G. (2012). There's So Much at Stake: Sexual Minority Youth Discuss Dating Violence. *Violence Against Women*, 18(7), 725–745. <https://doi.org/10.1177/1077801212455164>
- Goldschmidt-Gjerløw, B. (2019). Children's rights and teachers' responsibilities: reproducing or transforming the cultural taboo on child sexual abuse? *Human Rights Education Review*, 2(1), 25–46. <https://doi.org/10.7577/hrer.3079>

- Goldschmidt-Gjerløw, B. (2022). Exploring Variation in Norwegian Social Science Teachers' Practice Concerning Sexuality Education: Who Teachers Are Matters and So Does School Culture. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(1), 163–178. <https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1869072>
- Goldschmidt-Gjerløw, B. (2022). Young Learners' Perceptions of Learning about Sexual and Gender-Based Harassment: The Struggle for Recognition in School. *The International Journal of Children's Rights*, 30(2), 406–439. <https://doi.org/10.1163/15718182-30020005>
- Goldschmidt-Gjerløw, B., & Trysnes, I. (2020). #MeToo in school: teachers' and young learners' lived experience of verbal sexual harassment as a pedagogical opportunity. *Human Rights Education Review*, 3(2), 27–48. <https://doi.org/10.7577/hrer.3720>
- Gottzén, L., & Jonsson, R. (2012). *Andra män: maskulinitet, normskapande och jämställdhet* (p. 183). Gleerups.
- Gottzén, L., & Korkmaz, S. (2013). Killars våld mot tjejer i nära relationer. Ungdomsstyrelsen (2013: 1). https://www.academia.edu/3265326/Killars_v%C3%A5ld_mot_tjejer_i_n%C3%A4ra_relationer
- Gracia, E., & Merlo, J. (2016). Intimate partner violence against women and the Nordic paradox. *Social Science & Medicine* (1982), 157, 27–30. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2016.03.040>
- Granvik Saminathen, M., Brodin Låftman, S., & Modin, B. (2020). En fungerande skola för alla: skolmiljön som skyddsfaktor för ungas psykiska välbefinnande. *Social-medicinsk tidskrift*, 97(5-6), 804.
- Gubrium, J. F. (2012). *The Sage handbook of interview research: the complexity of the craft* (2. ed.). SAGE.
- Gunnarsson, L. (2018). "Excuse Me, But Are You Raping Me Now?" Discourse and Experience in (the Grey Areas of) Sexual Violence. *NORA : Nordic Journal of Women's Studies*, 26(1), 4–18. <https://doi.org/10.1080/08038740.2017.1395359>
- Hafstad, G. S., & Augusti, E.-M. (2019). Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten: en nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år (Rapport 4-19). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress: https://www.nkvts.no//content/uploads/2019/10/Rapport_4_19_UEVO.pdf
- Hansen, M. (2023). Reconfiguring the relationship between the 'good (hetero)sexual subject' and the grey area between sex and rape. *Sexualities*. <https://doi.org/10.1177/13634607231200551>
- Hansen, M., Stefansen, K., & Skilbrei, M.-L. (2021). Non-reporting of sexual violence as action: acts, selves, futures in the making. *Nordic Journal of Criminology*, 22(1), 42–57. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2020.1867401>
- Hanson, R. K., Morton, K. E., & Harris, A. J. R. (2003). Sexual offender recidivism risk: what we know and what we need to know. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 989(1), 154–166. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2003.tb07303.x>
- Harper, C. A., Hogue, T. E., & Bartels, R. M. (2017). Attitudes towards sexual offenders: What do we know, and why are they important? *Aggression and Violent Behavior*, 34, 201–213. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.011>
- Harris, D. A. (2017). *Desistance from Sexual Offending. Narratives of Retirement, Regulation and Recovery*. Palgrave MacMillan
- Harris, D. A. (2021). Desistance from Sexual Offending. *Current Psychiatry Reports*, <https://doi.org/10.1007/s11920-020-01219-3>
- Hellevik, P. (2019). *The Dark Side of Intimacy. Exploring Teenage Intimate Partner Violence and Abuse in an Individualized and Digitalized Society*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Hellevik, P. M., Kruse, A. E., Andersen, L. C., Frøyland, L. R., Helseth, H., Dullum, J. V., Skar, A.-M. S., Haugen, L.-E. A., Øverli, C., & Frafjord, O. S. G. (2023). Digitale seksuelle overgrep mot barn og unge – gjerningspersoner og fornærmede (2023: 3). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. <https://www.nkvts.no/content/uploads/2024/01/NKVTS-Rapport-3-2023-Digitale-seksuelle-overgrep-mot-barn-og-unge.pdf>

- Hellevik, P., & Øverlien, C. (2016). Teenage intimate partner violence: Factors associated with victimization among Norwegian youths. *Scandinavian Journal of Public Health*, 44(7), 702–708. <https://doi.org/10.1177/1403494816657264>
- Hellevik, P., Øverlien, C., Barter, C., Wood, M., Aghaie, N., Larkins, C., & Stanley, N. (2015). *Traversing the Generational Gap: Young People's Views on Intervention and Prevention of Teenage Intimate Partner Violence*. In N. Stanley & C. Humphreys (Eds.), *Domestic Violence and Protecting Children: New Thinking and Approaches* (pp. 34-48). Jessica Kingsley Publishers.
- Helseth, H. & Honkatukia, (to be published) *Why does rape seem like the hardest word to say – himpathic stains on school personnels struggle of naming a sexual encounter gone wrong*
- Helseth, H. & Øverlien, C. (to be published) *A matter of miscommunication – Young people's understanding of rape, sex and that in-between*
- Helseth, H. (to be published) *Sexual citizenship should replace himpathy*
- Hirsch, J. A. & Khan, S. (2020) *Sexual citizens: A landmark study of sex, power and assault on campus*. New York: Norton and Company.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion work, feeling rules and social structure. *American Journal of Sociology*, 85(3), 551–575. <https://doi.org/10.1086/227049>
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed heart: The commercialization of human feeling*. University of California Press.
- Holland, J., Ramazanoglu, C., Sharpe, S., & Thomson, R. (2004). *The male in the head: Young people, heterosexuality and power*. London: The Tufnell Press.
- Holmboe, M. (2017). Norwegian Youth Punishment - Opportunity or Trap? *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*, 5(1), 37. <https://doi.org/10.15845/bjclcv5i1.1352>
- Honkatukia, P., Peltola, M., Aho, T., & Saukkonen, R. (2023). Between agency and uncertainty – Young women and men constructing citizenship through stories of sexual harassment. *Journal of Social Issues*, 79(4), 1389–1410. <https://doi.org/10.1111/josi.12512>
- Houge, A. B. (2023). Rettsliggjøringens problem: argumenter for en annen samtale om voldtekt. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 47(2-3), 67–81. <https://doi.org/10.18261/tfk.47.2.3>
- Hudson, B. (2002). Restorative Justice and Gendered Violence: Diversion or Effective Justice? *British Journal of Criminology*, 42(3), 616–634. <https://doi.org/10.1093/bjc/42.3.616>
- levins, A. (2018). *Adaptation, moral community and power in a prison for men convicted of sex offences*. Doctoral dissertation. Cambridge University.
- levins, A. (2019). Finding Victims in the Narratives of Men Imprisoned for Sex Offences. In J. Fleetwood, L. Presser, S. Sandberg & T. Ugelvik (Eds.), *The Emerald Handbook of Narrative Criminology* (pp. 279-300). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-78769-005-920191025>
- levins, A. (2019). Finding victims in the narratives of men imprisoned for sex offences. In *The Emerald handbook of narrative criminology* (pp. 279-300). Emerald Publishing Limited.
- levins, A. (2023). *The Stains of Imprisonment: Moral Communication and Men Convicted of Sex Offenses*. University of California Press.
- Isdal, P. (2017). *Smittet av vold: om sekundærtraumatisering, compassion fatigue og utbrenthet i hjelpeyrkene* (p. 306). Fagbokforlaget.
- Isotalo, A. (ed.) (2023). *Väkivalta nuorten seurustelusuhteissa. Kyselytutkimuksen tuloksia. [Violence in young people's intimate relationships. Survey results.]* Tampereen yliopisto /Tampere University. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2936-5>
- Jahnke, S. (2018). The Stigma of Pedophilia: Clinical and Forensic Implications. *European Psychologist*, 23(2), 144–153. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000325>
- James, A., Jenks, C., & Prout, A. (1998). *Theorizing childhood* (p. 247). Polity Press.
- Jensen, M. (2023). *Problematisk og skadelig seksuell atferd blant barn: begreper, karakteristikka og vurdering i norsk kontekst [Doktorgradsavhandling]*. Universitetet i Bergen.
- Jensen, M., Garbo, E., Kleive, H., Grov, Ø., & Hysing, M. (2016). Gutter i Norge med skadelig seksuell atferd. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 53(5), 366-375.

- Karlsson, M. S., & Westfelt, L. (2021). *Våld i ungas parrelationer* (Rapport 2021: 15) Brottsförebyggande rådet. https://bra.se/download/18.79079f9d17cc01fce50bb/1635487700517/2021_15_Vald_i_ungas_parrelationer.pdf
- Karsberg, S., Bramsen, R. H., Lasgaard, M., & Elklit, A. (2019). The Association Between Distinct Categories of Child Abuse Experiences and Dating Violence in Early Adolescence. *Journal of Family Violence*, 34(3), 165–176. <https://doi.org/10.1007/s10896-018-9979-y>
- Kelly, L., Burton, S., Regan, L. (1996). Beyond Victim or Survivor: Sexual Violence, Identity and Feminist Theory and Practice. In L. Adkins & V. Merchant (Eds.), *Sexualizing the Social. Explorations in Sociology*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-349-24549-9_5
- Kennedy, A. C., Meier, E., & Saba, J. (2021). *Sexual violence within intimate relationships*. In J. Devaney, C. Bradbury-Jones, R. J. Macy, C. Øverlien, & S. Holt (Eds.), *The Routledge international handbook of domestic violence and abuse*. London: Routledge.
- Khan, S., Hirsch, J., Wamboldt, A., & Mellins, C. (2018). "I Didn't Want To Be 'That Girl'": The Social Risks of Labeling, Telling, and Reporting Sexual Assault. *Sociological Science*, 5(19), 432–460. <https://doi.org/10.15195/v5.a19>
- Kjellgren, C. (2000). *Sexuella övergrepp mot barn: expertrapport. Ungdomar som förgriper sig sexuellt*. Socialstyrelsen.
- Kjellgren, C., Priebe, G., Svedin, C. G., & Långström, N. (2010). Sexually Coercive Behavior in Male Youth: Population Survey of General and Specific Risk Factors. *Archives of Sexual Behavior*, 39(5), 1161–1169. <https://doi.org/10.1007/s10508-009-9572-9>
- Kjellgren, C., Priebe, G., Svedin, C. G., Mossige, S., & Långström, N. (2011). Female Youth Who Sexually Coerce: Prevalence, Risk, and Protective Factors in Two National High School Surveys. *Journal of Sexual Medicine*, 8(12), 3354–3362. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2009.01495.x>
- Kjellgren, C., Wassberg, A., Carlberg, M., Långström, N., & Göran Svedin, C. (2006). Adolescent Sexual Offenders: A Total Survey of Referrals To Social Services in Sweden and Subgroup Characteristics. *Sexual Abuse*, 18(4), 357–372. <https://doi.org/10.1177/107906320601800404>
- Klencakova, L. E., Pentaraki, M., & McManus, C. (2023). The Impact of Intimate Partner Violence on Young Women's Educational Well-Being: A Systematic Review of Literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(2), 1172–1187. <https://doi.org/10.1177/15248380211052244>
- Kor, K., Simpson, H., & Fabrianesi, B. (2023). Strengthening Schools' Responses to Students' Harmful Sexual Behaviors: A Scoping Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(4), 2726–2742. <https://doi.org/10.1177/15248380221111483>
- Korkmaz, S. (2021). Youth Intimate Partner Violence. In J. Devaney, C. Bradbury-Jones, R. J. Macy, C. Øverlien & S. Holt (Eds.), *The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse*. Routledge.
- Korkmaz, S. (2021). *Youth Intimate Partner Violence in Sweden: Prevalence and Young People's Experiences of Violence and Abuse in Romantic Relationships*. Doctoral dissertation. Stockholm University, Faculty of Social Sciences, Department of Social Work. <https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1538821/FULLTEXT01.pdf>
- Korkmaz, S. & Øverlien, C. (to be published) *Understanding the Impact of Sexual Youth Intimate Partner Violence: Unmasking the Social Consequences for Young Victims*
- Korkmaz, S., & Øverlien, C. (2020). Responses to youth intimate partner violence: the meaning of youth-specific factors and interconnections with resilience. *Journal of Youth Studies*, 23(3), 371–387. <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1610557>
- Korkmaz, S., & Øverlien, C. (2023). *Våld i ungas nära relationer & det ideella stödet: Möjligheter och begränsningar. Arbetsrapport/Institutionen för socialt arbete* (Rapport 2023:1) <https://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1753694&dswid=6519>
- Korkmaz, S., Øverlien, C., & Lagerlöf, H. (2020). Youth intimate partner violence: Prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence. *Nordic Social Work Research*. doi:10.1080/2156857X.2020.1848908

- Kruse A. E., Helseth, H., Todd-Kvam, M., & Øverlien, C. (to be published). *The Monster's Dilemma. Knifing off in self-narratives about young men's sexual violations*
- Kruse, A. E. (2011). Unge som begår seksuelle overgrep. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Kruse, A. E. (2020). *The Who, the Why and the Wherefore. Explanations, self-change and social friction in men's narratives of sexual violations*. Doctoral dissertation. Department of Criminology and Sociology of Law, Faculty of Law, University of Oslo.
- Kruse, A. E., & Skilbrei, M. L. (2024). The monster and the self: Taking on the monstrosity of sexual violations. *Punishment & Society*. <https://doi.org/10.1177/14624745231221933>
- Kruse, A. E., Helseth, H., & Korkmaz, S. (2023). Callous Lovers and Frightening Victims: How emotional contradictions affect young people's navigation of sexually abusive relationships. *Nordic Journal of Criminology*, 24(1), 1–20. <https://doi.org/10.18261/njc.24.1.6>
- Lagerlöf, H., & Øverlien, C. (2022). School as a Context for Youth Intimate Partner Violence: Young Voices on Educational Sabotage. *Nordic Journal of Social Research*, 13(2), 1–15. <https://doi.org/10.18261/njsr.13.2.2>
- Lappi-Seppälä, T. (2011). Nordic Youth Justice. *Crime and Justice (Chicago, Ill.)*, 40(1), 199–264. <https://doi.org/10.1086/661113>
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Lave, T. R., Prescott, J. J., & Bridges, G. (2021). The problem with assumptions: Revisiting "The dark figure of sexual recidivism" *Behavioral Sciences & the Law*, 39(3), 279–306. <https://doi.org/10.1002/bsl.2508>
- Leen, E., Sorbring, E., Mawer, M., Holdsworth, E., Helsing, B., & Bowen, E. (2013). Prevalence, dynamic risk factors and the efficacy of primary interventions for adolescent dating violence: An international review. *Aggression and Violent Behavior*, 18(1), 159–174. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2012.11.015>
- Leonardsen, D., & Andrews, T. (2022). Youth Justice Reforms in Norway: Professional Support for the Panopticon Society? *Youth Justice*, 22(1), 85–100. <https://doi.org/10.1177/1473225421995265>
- Lindegren, S. (2024). *Support and Treatment for Men Convicted of Sexual Offending: Readiness, Change, and Previous Help-Seeking*. Doctoral dissertation. Acta Universitatis Upsaliensis. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-525255>
- Logan, T. K., Walker, R., & Cole, J. (2015). Silenced Suffering: The Need for a Better Understanding of Partner Sexual Violence. *Trauma, Violence & Abuse*, 16(2), 111–135. <https://doi.org/10.1177/1524838013517560>
- Logan, T., & Cole, J. (2011). Exploring the Intersection of Partner Stalking and Sexual Abuse. *Violence Against Women*, 17(7), 904–924. <https://doi.org/10.1177/1077801211412715>
- Lucas, G. (2019). Chafing masculinity: Heterosexual violence and young men's shame. *Feminism & Psychology*, 29(2), 286–302. <https://doi.org/10.1177/0959353518776341>
- Luckner Strømsvik, C., Eide, A. K., Andrews, T. M., & Gustavsen, A. (2016). *Stemmer kartet med terrenget? Underveistrapport fra en følgeevaluering av ungdomsstraff og ungdomsoppfølging*. Nordlandsforskning. <https://hdl.handle.net/11250/2730766>
- Marsh, F., & Wager, N. M. (2015). Restorative justice in cases of sexual violence: Exploring the views of the public and survivors. *Probation Journal*, 62(4), 336–356. <https://doi.org/10.1177/0264550515619571>
- Maruna, S. (2017). Beyond Words: Are redemption narratives possible for men who committ shild sex offences? Narrative Criminology Symposium, Oslo, Norway.
- Maruna, S., & Roy, K. (2007). Amputation or Reconstruction? Notes on the Concept of "Knifing Off" and Desistance From Crime. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23(1), 104–124. <https://doi.org/10.1177/1043986206298951>
- McAlinden, A.-M. (2005). The Use of 'Shame' with Sexual Offenders. *British Journal of Criminology*, 45(3), 373–394. <https://doi.org/10.1093/bjc/azh095>

- McAlinden, A.-M., Farmer, M., & Maruna, S. (2017). Desistance from sexual offending: Do the mainstream theories apply? *Criminology & Criminal Justice*, 17(3), 266–283. <https://doi.org/10.1177/1748895816670201>
- McDowall, D., Miller, J., Kubrin, C., & Hay, C. (2022). The language of Crime and Justice. *The Criminologist*, 47(1), 13-15.
- McGlynn, C., Westmarland, N., & Godden, N. (2012). 'I Just Wanted Him to Hear Me': Sexual Violence and the Possibilities of Restorative Justice. *Journal of Law and Society*, 39(2), 213–240. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6478.2012.00579.x>
- McInnes, E., & Ey, L.-A. (2020). Responding to problematic sexual behaviours of primary school children: supporting care and education staff. *Sex Education*, 20(1), 75–89. <https://doi.org/10.1080/14681811.2019.1621827>
- Medietilsynet (2022) *Barn og medier 2022 – en undersøkelse om 9–18-åringers medievaner*. https://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/barn-og-medier-undersokelser/2022/231002_barn-og-medier_2022.pdf
- Melsom, T. M., Sørheim, B., & Mørch, E. (2023). Terapeuters tanker om gjenopprettende prosess når barn begår seksuelle overgrep: en kvalitativ studie. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 60(9), 544–552. <https://doi.org/10.52734/JXVF5196>
- Messinger, A. M. (2014). Marking 35 Years of Research on Same-Sex Intimate Partner Violence: Lessons and New Directions. In D. Peterson & V. R. Panfil (Eds.), *Handbook of LGBT Communities, Crime, and Justice* (pp. 65-85). New York, NY: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-9188-0_4
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129, 674-697. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.5.674>
- Miller, S. L., Hefner, M. K., & Iovanni, L. (2020). Practitioners' perspectives on using restorative justice with crimes of gendered violence. *Contemporary Justice Review: CJR*, 23(1), 65–90. <https://doi.org/10.1080/10282580.2019.1700372>
- Mishler, E. (1999). *Storylines. Craft artists' narratives of identity*. Harvard University Press.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2016). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007-2015*. Oslo Metropolitan University - OsloMet: NOVA. <https://hdl.handle.net/20.500.12199/3465>
- Mossige, S., & Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge: en selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole* (Vol. 20/2007). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Mossige, S., Huang, L., Straiton, M., & Roen, K. (2016). Suicidal ideation and self-harm among youths in Norway: associations with verbal, physical and sexual abuse. *Child & Family Social Work*, 21(2), 166–175. <https://doi.org/10.1111/cfs.12126>
- Muehlenhard, C. L., & Peterson, Z. D. (2005). III. Wanting and Not Wanting Sex: The Missing Discourse of Ambivalence. *Feminism & Psychology*, 15(1), 15–20. <https://doi.org/10.1177/0959353505049698>
- Myhre, M., Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (2015). *Vold og voldtekt i oppveksten. En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringer* (Rapport nr. 1). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. https://www.nkvt.no/content/uploads/2015/08/vold_voldtekt_i_oppveksten.pdf
- Nilsson, G., & Lövkrona, I. (2020). *Unga och sexuellt våld: Främjande av ett kunskapsbaserat bemötande av brottsoffer*. Slutrapport. <https://lup.lub.lu.se/record/68f09642-0ef1-424c-a2b5-ed32a5301072>
- NOU 2008:15 (2008) *Barn og straff: utviklingsstøtte og kontroll*. Justis- og politidepartementet. Vol. NOU 2008:15 (p. 199). <https://www.regjeringen.no/contentassets/6177d7576fff46049a9c449580db7f2f/no/pdfs/nou200820080015000dddpdfs.pdf>
- Nutley, S., & Thorell, L. (2021). *Digitala medier och psykisk ohälsa hos barn och ungdomar: en forskningsöversikt* (p. 63). Statens medieråd. https://www.mediemyndigheten.se/globalassets/rapporter-och-analyser/2021/digital-media-and-mental-health-problems-in-children-and-adolescents_tillganglighetsanpassad.pdf

- O'Brien, W. (2011). Youth justice: challenges in responding to young people convicted of sexual offences. *Deakin Law Review*, 16(1), 133–154. <https://doi.org/10.21153/dlr2011vol16no1art97>
- Ólafsdóttir, K., & Kjaran, J. I. (2019). «Boys in Power»: Consent and Gendered Power Dynamics in Sex. *Boyhood Studies*, 12(1), 38–56. <https://doi.org/10.3167/bhs.2019.120104>
- Ólafsdóttir, K., & Rudólfssdóttir, A. G. (2023). "I am not a monster": An affective–discursive analysis of men's perspectives on their engagement in violence against women. *Feminism & Psychology*, 33(1), 126–143. <https://doi.org/10.1177/09593535221105341>
- O'Reilly, G., Marshall, W. L., Carr, A., & Beckett, R. (2004). *The handbook of clinical intervention with young people who sexually abuse*. Brunner-Routledge.
- Pentarakí, M. (2017). *Fear of double disclosure and other barriers to help seeking: An intersectional approach to address the needs of LGBT teenagers experiencing teenage relationship abuse*. In C. Holt, C. Øverlien, & J. Devaney (Eds.), *Responding to domestic violence: Emerging challenges for policy, practice and research in Europe* (pp. 135–151). Jessica Kingsley Publishing.
- Permanyer, I., & Gomez-Casillas, A. (2020). Is the 'Nordic Paradox' an illusion? Measuring intimate partner violence against women in Europe. *International Journal of Public Health*, 65(7), 1169–1179. <https://doi.org/10.1007/s00038-020-01457-5>
- Plauborg, R., Johansen, J. B. H. & Helweg-Larsen, K. (2012). *Kærestevold i Danmark - En undersøgelse af omfang, karakter og konsekvenser af volden blandt unge og udviklingen 2007-2011*. Syddansk Universitet. Statens Institut for Folkesundhed. https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2012/kaerestevold_i_danmark
- Relyea, M., & Ullman, S. E. (2015). Measuring Social Reactions to Female Survivors of Alcohol-Involved Sexual Assault: The Social Reactions Questionnaire–Alcohol. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(11), 1864–1887. <https://doi.org/10.1177/0886260514549054>
- Reuter, T. R., Sharp, C., & Temple, J. R. (2015). An exploratory study of teen dating violence in sexual minority youth. *Partner Abuse*, 6(1), 8–28. <https://doi.org/10.1891/1946-6560.6.1.8>
- Richards, T. N., & Branch, K. A. (2012). The Relationship Between Social Support and Adolescent Dating Violence: A Comparison Across Genders. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(8), 1540–1561. <https://doi.org/10.1177/0886260511425796>
- Ringrose, J., & Harvey, L. (2015). Boobs, back-off, six packs and bits: Mediated body parts, gendered reward, and sexual shame in teens' sexting images. *Continuum (Mount Lawley, W.A.)*, 29(2), 205–217. <https://doi.org/10.1080/10304312.2015.1022952>
- Robinson, G., & Shapland, J. (2008). Reducing recidivism: A Task for Restorative Justice? *British Journal of Criminology*, 48(3), 337–358. <https://doi.org/10.1093/bjc/azn002>
- Roche, K., & Stephens, S. (2022). Clinician stigma and willingness to treat those with sexual interest in children. *Sexual Offending*, 17. <https://doi.org/10.5964/sotrap.5463>
- Romito, P., Beltramini, L., & Escribà-Agüir, V. (2013). Intimate Partner Violence and Mental Health Among Italian Adolescents: Gender Similarities and Differences. *Violence Against Women*, 19(1), 89–106. <https://doi.org/10.1177/1077801212475339>
- Rosten, M. (2020). En (tro)verdilig utsatt? Menns fortellinger om vold fra en kvinnelig eller mannlige partner. I A. Bredal, H. Eggebø & A. Eriksen (red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge* (s. 87–106). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/https://doi.org/10.23865/noasp.99>
- Rubio-Garay, F., López-González, M. A., Carrasco, M. A., & Amor, P. J. (2017). The prevalence of dating violence: A systematic review. *Papeles del Psicólogo*, 38(2), 135–147. <https://doi.org/10.23923/pap.psicol2017.2831>
- Ryan, E. P., & Otonichar, J. M. (2016). Juvenile Sex Offenders. *Current Psychiatry Reports*, 18(7), 67–67. <https://doi.org/10.1007/s11920-016-0706-1>
- Sandbukt, I. J. (2023). Reentry in Practice: Sexual Offending, Self-Narratives, and the Implications of Stigma in Norway. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(9), 930–951. <https://doi.org/10.1177/0306624X211049184>

- Sandbukt, I. J., Skardhamar, T., Kristoffersen, R., & Friestad, C. (2021). Testing the Static-99R as a Global Screen for Risk of Sex Crime Recidivism in a Norwegian Routine Sample. *Sexual Abuse, 33*(6), 725–742. <https://doi.org/10.1177/1079063220951194>
- Schierff, L. M., & Heinskou, M. B. (2019). *Sexual transgressing: Situational and narrative perspectives*, in Rape in the Nordic countries (pp. 171-188). Routledge.
- Schnittker, J. (2022). What makes sexual violence different? Comparing the effects of sexual and non-sexual violence on psychological distress. *SSM - Mental Health, 2*, 100115. <https://doi.org/10.1016/j.ssmh.2022.100115>
- Schütt, N. M. H., Frederiksen, M. L., & Helweg-Larsen, K. (2008). *Unge og kærreste vold i Danmark: En landsdækkende undersøgelse af omfang, karakter og følger af vold blandt 16-24-årige med fokus på vold i kærsteforhold*. Syddansk Universitet. Statens Institut for Folkesundhed. https://findresearcher.sdu.dk/ws/portalfiles/portal/3553/2885_-_Unge_og_k_restevold_i_Danmark.pdf
- Schønning, V. (2024). Barn og ungdom i forskning om vold. *Tidsskrift for Norsk psykologforening, 61*(5), 326-329. <https://psykologtidsskriftet.no/etik-panelet/2024/04/barn-og-ungdom-i-forskning-om-vold>
- Selvik, S., & Helleve, I. (2023). Understanding Teachers' Uncertainty in Encounters with Pupils with Experiences of Domestic Violence. *Scandinavian Journal of Educational Research, 67*(4), 650–662. <https://doi.org/10.1080/00313831.2022.2042845>
- Seto, M. C., & Lalumière, M. L. (2010). What Is So Special About Male Adolescent Sexual Offending? A Review and Test of Explanations Through Meta-Analysis. *Psychological Bulletin, 136*(4), 526–575. <https://doi.org/10.1037/a0019700>
- Seto, M. C., Kjellgren, C., Priebe, G., Mossige, S., Svedin, C. G., & Långström, N. (2010). Sexual Coercion Experience and Sexually Coercive Behavior: A Population Study of Swedish and Norwegian Male Youth. *Child Maltreatment, 15*(3), 219–228. <https://doi.org/10.1177/1077559510367937>
- Sex og samfunn. (2022). *Seksualitetsundervisning i skolen En kartlegging av elevers og læreres erfaringer og ønsker*. <https://sexogsamfunn.no/wp-content/uploads/2022/02/Rapport-seksualitetsundervisning-i-skolen.pdf>
- Sigurdardottir, S., Halldorsdottir, S., & Bender, S. S. (2014). Consequences of childhood sexual abuse for health and well-being: Gender similarities and differences. *Scandinavian Journal of Public Health, 42*(3), 278–286. <https://doi.org/10.1177/1403494813514645>
- Skilbrei, M-L. (2020). Når retten ikke gir rett, eller ikke gir rett nok. *Tidsskrift for kjønnsforskning, 44*(1), 74–79. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2020-01-07>
- Skippervik, L. J. B. (2019). Barnevernstiltak i straffegjennomføring – eit ukomplisert samspel? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål, 17*(4), 323–344. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9553-2019-04-04>
- Sletteland, A. (2018). Da #metoo kom til Norge: Et ufullendt normskifte mot seksuell trakassering. *Tidsskrift for kjønnsforskning, 42*(3), 142–161. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2018-03-02>
- Smette, I. (2006). Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep ...» – Kvinners fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer. *Tidsskrift for samfunnsforskning, 47*(1), 33–56. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2006-01-02>
- Sorbring, E., Bolin, A., & Ryding, J. (2015). A Game-based Intervention – a technical tool for social workers to combat Adolescent Dating-Violence. *Advances in Social Work, 16*(1), 125–139. <https://doi.org/10.18060/18260>
- Stanley, N., Barter, C., Wood, M., Aghtaie, N., Larkins, C., Lanau, A., & Överlien, C. (2018). Pornography, Sexual Coercion and Abuse and Sexting in Young People's Intimate Relationships: A European Study. *Journal of Interpersonal Violence, 33*(19), 2919–2944. <https://doi.org/10.1177/0886260516633204>
- Stea, T., Steigen, A., Dangmann, C., Granrud, M., & Bonsaksen, T. (2023). Associations between exposure to sexual abuse, substance use, adverse health outcomes, and use of youth health services among Norwegian adolescents. *BMC Public Health, 23*(1), 1330–1330. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-16261-y>

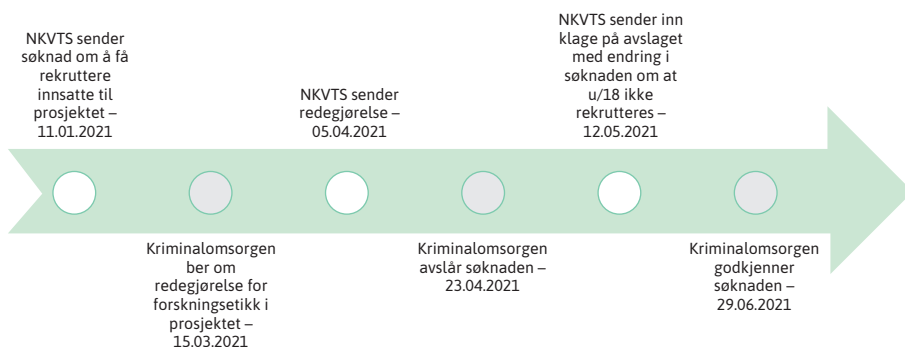
- Stefansen, K. & Smette, I. (2006). Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep ...» – Kvinners fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(1), 33–56. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2006-01-02>
- Stefansen, K., Smette, I., & Bossy, D. (2014). Angrep mot kjønnsfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket beføling. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 38(01), 3-19
- Stefansen, K., Solstad, G. M., & Tokle, R. (2023). What Happened to Me? Ambiguity and Surety in Narratives of Intoxicated Sexual Assault. *Sociology*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/00380385231209243>
- Stensvehagen, M. T., Bronken, B. A., Lien, L., & Larsson, G. (2023). Association of daily hassles, daily uplifts, coping styles and stress-related symptoms among women exposed to sexual abuse: A cross-sectional study. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 37(1), 117–130. <https://doi.org/10.1111/scs.13107>
- Stonard, K. E., Bowen, E., Lawrence, T. R., & Price, S. A. (2014). The relevance of technology to the nature, prevalence and impact of Adolescent Dating Violence and Abuse: A research synthesis. *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), 390.
- Strøm, I. F., Birkeland, M. S., Aakvaag, H. F., & Thoresen, S. (2021). Trajectories of Alcohol Use and Alcohol Intoxication in Young Adults Exposed to Childhood Violence and Later Problematic Drinking Behavior. *Journal of Family Violence*, 36(2), 223–233. <https://doi.org/10.1007/s10896-019-00094-8>
- Strøm, I. F., Kristian Hjemdal, O., Myhre, M. C., Wentzel-Larsen, T., & Thoresen, S. (2020). The Social Context of Violence: A Study of Repeated Victimization in Adolescents and Young Adults. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(11-12), 2210–2235. <https://doi.org/10.1177/0886260517696867>
- Swaby, H., & Lieslesley, R. (2023). "Falling through the cracks": A retrospective exploration of the barriers to help-seeking among men convicted of sexual crimes. *Sexual Abuse*, 35(7), 812-841.
- Tapia Navarro, N. (2019). The Category of Victim "From Below": the Case of the Movement of Victims of State Crimes (MOVICE) in Colombia. *Human Rights Review*, 20, 289-312.
- Tarzia, L. (2021). Women's emotion work in the context of intimate partner sexual violence. *Journal of Family Violence*, 36(4), 493–501. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00204-x>
- Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge: en nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (Rapport 1/2014). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/11/vold_og_voldtekt_i_norge.pdf
- Thoresen, S., Myhre, M., Wentzel-Larsen, T., Aakvaag, H. F., & Hjemdal, O. K. (2015). Violence against children, later victimisation, and mental health: a cross-sectional study of the general Norwegian population. *European Journal of Psychotraumatology*, 6(6). <https://doi.org/10.3402/ejpt.v6.26259>
- Thunberg, S., & Arnell, L. (2021). Pioneering the use of technologies in qualitative research – A research review of the use of digital interviews. *International Journal of Social Research Methodology*, 25(6), 757–768. <https://doi.org/10.1080/13645579.2021.1935565>
- Todd-Kvam, M., Øverlien, C. & Gausel, N. (submitted) *Making excuses or making sense: Managing neutralizations in social work conversations about violence perpetration.*
- Tomaszewska, P., & Schuster, I. (2021). Prevalence of teen dating violence in Europe: A systematic review of studies since 2010. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2021(178), 11–37. <https://doi.org/10.1002/cad.20437>
- Tryggvadottir, E. D. V., Sigurdardottir, S., & Halldorsdottir, S. (2019). 'The self-destruction force is so strong': male survivors' experience of suicidal thoughts following sexual violence. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 33(4), 995–1005. <https://doi.org/10.1111/scs.12698>
- Ugelvik, S. (2022). Å få noen til å utføre handlinger med seg selv som svarer til seksuell omgang: En empirisk og rettsdogmatisk undersøkelse. *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 135(2-3), 222–288. <https://doi.org/10.18261/tfr.135.2-3.2>
- Vagi K. J., O'Malley Olsen, E., Basile, K. C., & Vivolo-Kantor, A. M. (2015). Teen Dating Violence (Physical and Sexual) Among US High School Students: Findings From the 2013 National Youth Risk Behavior Survey. *JAMA Pediatrics*, 169(5), 474–482. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2014.3577>

- Vorland, N., Selvik, S., Hjorthol, T., Kanten, A. B., & Blix, I. (2018). Tverretattlig samarbeid om barn og unge med problematisk eller skadelig seksuell atferd (Rapport 3/2018, p. 154). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. https://www.nkvts.no//content/uploads/2018/09/NKVTS_Rapport_3-18_SSA.pdf
- Wallin, L., Uhnoo, S., Wettergren, Åsa, & Bladini, M. (2021). Capricious credibility - legal assessments of voluntariness in Swedish negligent rape judgements. *Nordic Journal of Criminology*, 22(1), 3–22. <https://doi.org/10.1080/2578983X.2021.1898128>
- Weisz, A. N., & Black, B. M. (2009). Help-Seeking and Help-Giving for Teen Dating Violence. *The Prevention Researcher*, 16(1), 12–16.
- Weisz, A. N., Tolman, R. M., Callahan, M. R., Saunders, D. G., & Black, B. M. (2007). Informal helpers' responses when adolescents tell them about dating violence or romantic relationship problems. *Journal of Adolescence*, 30(5), 853–868. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2006.09.004>
- Wemrell, M., Stjernlöf, S., Lila, M., Gracia, E., & Ivert, A.-K. (2022). The Nordic Paradox. Professionals' Discussions about Gender Equality and Intimate Partner Violence against Women in Sweden. *Women & Criminal Justice*, 32(5), 431–453. <https://doi.org/10.1080/08974454.2021.1905588>
- Wendt, M. (2012). The Politisation of Feminist Research into Men's Violence against Women. *Australian Feminist Studies*, 27(71), 93–109. <https://doi.org/10.1080/08164649.2011.621179>
- Westrheim, K., & Eide, H. M. K. (2019). *Kunnskapsbasert straffegjennomføring i kriminalomsorgen i Norge* (p. 355). Fagbokforlaget.
- Wiechmann, M. (2022). Gender-based Violence and the Nordic Paradox. *Journal of Comparative Social Work*, 17(2). <https://doi.org/10.31265/jcsw.v17i2.572>
- Willis, G. M. (2018). Why call someone by what we don't want them to be? The ethics of labeling in forensic/correctional psychology. *Psychology, Crime & Law*, 24(7), 727–743.
- Wincentak, K., Connolly, J., & Card, N. (2017). Teen Dating Violence: A Meta-Analytic Review of Prevalence Rates. *Psychology of Violence*, 7(2), 224–241. <https://doi.org/10.1037/a0040194>
- Winterdyk, J., Antonopoulos, G. A., & Corrado, R. (2016). Reflections on Norway's juvenile justice model: A comparative context. *Crime Prevention and Community Safety*, 18(2), 105–121. <https://doi.org/10.1057/cpcs.2016.3>
- Wood, M., Barter, C., Stanley, N., Aghtaie, N., & Larkins, C. (2015). Images across Europe: The sending and receiving of sexual images and associations with interpersonal violence in young people's relationships. *Children and Youth Services Review*, 59, 149–160. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.11.005>
- Wood, W. R., & Suzuki, M. (2020). Are Conflicts Property? Re-Examining the Ownership of Conflict in Restorative Justice. *Social & Legal Studies*, 29(6), 903–924. <https://doi.org/10.1177/0964663920911166>
- Østby, L., & Stefansen, K. (2017). Nettverkets betydning etter seksuelle overgrep. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 14(3), 210–220. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3010-2017-03-02>
- Øverli, I. T., Vorland, N., Kruse, A. E., Hjorthol, T., & Blix, I. (2018). «Også disse barnas beste». *Kommunalt barneverns arbeid med barn og unge med problematisk eller skadelig seksuelle atferd* (Notat nr. 1: 2018). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. <https://www.nkvts.no/notat/ogsa-disse-barnas-beste-kommunalt-barneverns-arbeid-med-barn-og-unge-med-problematisk-eller-skadelig-seksuell-atferd/>
- Øverlien, C. (2018). Våld mellan ungdomar i nära relationer. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 25(1). <https://doi.org/10.3384/SVT.2018.25.1.2382>
- Øverlien, C. (2020). Young People's Experiences of Violence and Abuse in Same-sex Relationships: Understanding and Challenges. *Nordic Journal of Social Research*, 11(1), 109–128. <https://doi.org/10.7577/njsr.3327>
- Øverlien, C. (2023). Identifying Sexual Abuse in Same-Sex Relationships: Turning Points and Meta[1] Narratives. *Journal of Family Violence*. <https://doi.org/10.1007/s10896-023-00671-y>

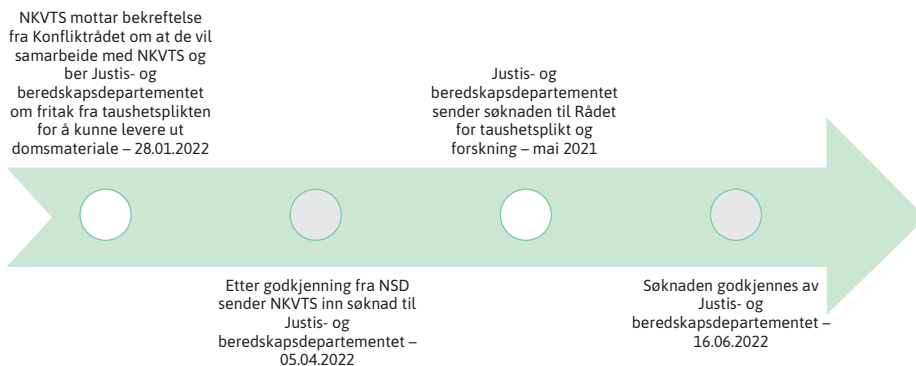
- Øverlien, C., Hellevik, P. M., & Korkmaz, S. (2019). Young Women's Experiences of Intimate Partner Violence – Narratives of Control, Terror, and Resistance. *Journal of Family Violence*, 1-12. doi:10.1007/s10896-019-00120-9
- Øverlien, C., & Holt, S. (2021). *Qualitative interviews with children and adolescents who have experienced domestic violence and abuse*. In J. Devaney, C. Bradbury-Jones, R. J. Macy, C. Øverlien & S. Holt (Eds.) *The Routledge international handbook of domestic violence and abuse*. Routledge.
- Øverlien, C. & Moen, L. H. (2016). "Takk for at du spør!": en oppfølgingsstudie om kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn blant blivende barnevernspedagoger, grunnskolelærere og førskolelærere (Vol. 3/2016, p. 70). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. https://www.nkvts.no/content/uploads/2016/02/Rapport_NKVTS_3_2016_net.pdf
- Aakvaag, H. F., Thoresen, S., Wentzel-Larsen, T., Dyb, G., Røysamb, E., & Olff, M. (2016). Broken and guilty since it happened: a population study of trauma-related shame and guilt after violence and sexual abuse. *Journal of Affective Disorders*, 204, 16–23. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2016.06.004>
- Aase, R. D., Vaboen, N. E., Helseth, H., & Stänicke, L. I. (2024). Unge kvinners erfaringer med seksuell vold i intime relasjoner – en kvalitativ studie. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 61(3), 160-169, <https://doi.org/10.52734/KAHA9312>

Vedlegg 1: Søknadsprosesser

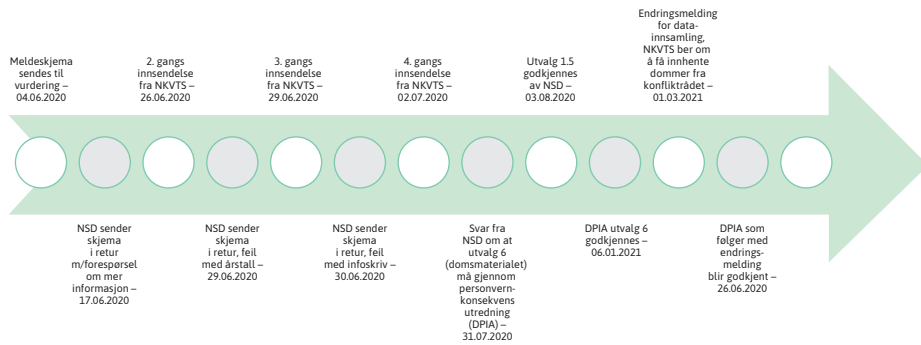
Figur 1: Kriminalomsorgen

Figur 2: Justis- og beredskapsdepartementet / konfliktrådet

Figur 3: NSD/SIKT meldeskjema 436568 – søknad om etisk tilråding til prosjektet

I denne studien undersøker vi erfaringene til ungdom som enten har blitt utsatt for eller har utøvd seksuell vold i unges nære relasjoner, samt institusjonene som må håndtere volden. Studien fokuserer på unges egne forståelser av hva som definerer en god seksuell relasjon og hva som er dårlig, og hva som forstås som et overgrep. Studien er basert på et omfattende datamateriale blant annet innsamlet gjennom fokusgruppeintervjuer og individuelle intervjuer med unge, skoleansatte, ansatte i konfliktrådet, og unge som har blitt straffedømt for seksuallovbrudd.

Studien viser at mange unge som opplever seksuell vold sliter med å forstå og sette ord på hendelsene. Dette kan ha alvorlige helse- og sosiale konsekvenser, som negativt kroppsbilde, lav selvfølelse, og vansker i skolen og i relasjoner. Unge som har utøvd seksuelle krenkelser står også overfor store utfordringer, spesielt når deres handlinger blir kjent eller fører til straff. Erkjennelsen av egne krenkelser kan være sosialt risikabel og utfordrer deres selvforståelse. Både ungdommenes og voksnes oppfatninger av seksuell vold påvirkes av kjønns- og seksualitetsnormer. Vi ser at skolene mangler systematiske tilnærminger for å håndtere seksuelle krenkelser, selv om de utgjør en viktig arena for slike saker. Det er behov for tydelige rutiner og kunnskap om seksuelle krenkelser blant hele skolens ansatte. Ungdomsstraff er for eksempel en reaksjon som er fleksibel og tilpasset individuelle behov, men det er likevel bemerkelsesverdig at de fleste fornærmede ikke ønsker et gjenopprettende møte.

Studien viser til at det er mangler i samfunnets respons på seksuell vold blant unge. Særlig unge jenter får ikke tilstrekkelig støtte, noe som kan ha langvarige negative konsekvenser. Samfunnet har ressurser, men de må kanaliseres gjennom systemer som gir rom for fleksibilitet og tilpasning til de unges individuelle behov. Det er positivt at de unge ønsker å snakke om denne tematikken, og det er derfor viktig å lytte til deres innsikt for å skape en tryggere fremtid.

**Rapporter kan lastes ned
fra www.nkvts.no**

ISSN 0809-9103

ISBN 978-82-8122-186-4 (Trykk)

ISBN 978-82-8122-187-1 (PDF)

Rapport Nr. 3 2024